

JYU DISSERTATIONS 848

Tiia-Mari Hovila

**Menetelmät ja koulukunnat
- neljä tapausesimerkkiä
tutkimuksellisista sitoumuksista
suomalaisessa filosofiassa**

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ
FACULTY OF HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES

JYU DISSERTATIONS 848

Tiia-Mari Hovila

**Menetelmät ja koulukunnat – neljä
tapausesimerkkiä tutkimuksellisista
sitoumuksista suomalaisessa filosofiassa**

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa S212
joulukuun 11. päivänä 2024 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Seminarium, old festival hall S212, on December 11, 2024, at 12 o'clock.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2024

Editors

Olli-Pekka Moisio

Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä

Päivi Vuorio

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Copyright © 2024, by the author and University of Jyväskylä

ISBN 978-952-86-0388-7 (PDF)

URN:ISBN:978-952-86-0388-7

ISSN 2489-9003

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-86-0388-7>

ABSTRACT

Hovila, Tiia-Mari

Methods and Traditions – Four Case Studies of Research Commitments in Finnish Philosophy

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2024, 72 p. + included articles

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 848)

ISBN 978-952-86-0388-7 (PDF)

Academic philosophers usually commit themselves to a set of philosophical methods and sometimes to a particular tradition. Such research commitments may be expressed explicitly in the research, or they can operate implicitly and emerge merely indirectly. This dissertation examines four case examples of explicit and implicit research commitments in the 20th century Finnish philosophy. The dissertation applies a metaphilosophical approach and develops it further. The primary method of this study is systematic philosophical reflection, but it applies methods from history of philosophy, as well. Furthermore, the study uses an empirical interview method to identify research commitments. The dissertation consists of a summary and four sub-studies, and it answers three questions. First, it examines what kinds of methodological and tradition-related research commitments have been established in the selected case studies of Finnish philosophy. Second, the study describes and evaluates how methodological and tradition-related commitments are interconnected in the selected Finnish philosophy. Third, the study examines how the selected Finnish philosophers have considered the institutional and political impact on research commitments. The dissertation's unique theoretical framework offers a new perspective on the recent history of Finnish philosophy. The research results show that within the selected contributions to Finnish philosophy we can find commitments to the scientific nature of philosophical methods as well as to the methods of logic and intuition, among other principles. Philosophical methods have often been categorized, and are still today categorized, under particular schools or traditions, such as analytical philosophy, logical empiricism, Marxist philosophy, phenomenology, and continental philosophy. The selected Finnish philosophers evaluate that research funding practices and the emphases in the university research and teaching have an impact on research commitments. Overall, the dissertation opens a metaphilosophical discussion on the relevance of research commitments in philosophy.

Keywords: Philosophical Method, Philosophical Tradition, Metaphilosophy, Research Commitment, Philosophy in Finland, 20th century Philosophy

TIIVISTELMÄ

Hovila, Tiia-Mari

Menetelmät ja koulukunnat – neljä tapausesimerkkiä tutkimuksellisista sitoumuksista suomalaisessa filosofiassa

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2024, 72 s. + alkuperäiset julkaisut

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 848)

ISBN 978-952-86-0388-7 (PDF)

Usein filosofian tutkijat sitoutuvat tutkimuksessaan valitsemiinsa menetelmiin ja toisinaan myös johonkin filosofian koulukuntaan. Nämä tutkimukselliset sitoumukset voivat olla selväsanaisesti kirjattu tutkimusteksteihin tai ne saattavat vaikuttaa tutkimuksessa implisiittisesti ja tulla esille epäsuorasti. Tämä väitöstudkimus selvittää sekä implisiittisten että eksplisiittisten tutkimuksellisten sitoumusten luonnetta neljän 1900-luvun suomalaisen filosofian tapausesimerkin kautta. Väitöskirjassa sovelletaan ja kehitetään metafilosofista tutkimusotetta. Tutkimuksen keskeisin menetelmä on systemaattinen filosofinen reflektio, mutta työssä sovelletaan myös filosofian historian menetelmiä. Lisäksi tutkimuksessa hyödynnetään empiiristä haastattelumenetelmää tutkimuksellisten sitoumusten tunnistamiseksi. Väitöskirja koostuu neljästä osatutkimuksesta sekä yhteenvetoosuudesta, ja kokonaisuutena tutkimus vastaa kolmeen kysymykseen. Ensimmäiseksi tutkimuksessa selvitetään, minkälaisia menetelmiin ja koulukuntiin liittyviä tutkimuksellisia sitoumuksia valituissa suomalaisen filosofian tapausesimerkeissä ilmenee. Toiseksi työssä arvioidaan, miten menetelmä- ja koulukuntasitoumukset kytkeytyvät toisiinsa valituissa suomalaisen filosofian tapausesimerkeissä. Kolmanneksi tutkimuksessa havainnollistetaan, miten tapausesimerkeissä on arvioitu institutionaalisten ja tiedepoliittisten tekijöiden vaikutusta tutkimuksellisiin sitoumuksiin. Väitöskirjan ainutlaatuinen kysymyksenasettelu tarjoaa uuden tulokulman suomalaisen filosofian lähihistoriaan. Tutkimustulokset osoittavat, että valituissa suomalaisen filosofian puheenvuoroissa on sitouduttu muun muassa filosofian menetelmien tieteellisyyteen sekä logiikan ja intuition menetelmiin. Filosofian menetelmät on usein sijoitettu ja sijoitetaan edelleen joidenkin filosofisten koulukuntien alle, kuten analyttiseen filosofiaan, loogiseen empirismiin, marxismiin, fenomenologiaan tai mannermaiseen filosofiaan. Suomalaiset filosofit ovat arvioineet, että muun muassa tutkimuksen rahoituskäytännöt sekä tutkimuksen ja opetuksen painoalat ohjaavat menetelmä- ja koulukuntasitoumuksia yliopistoissa. Kokonaisuutena väitöstudkimus vie eteenpäin metafilosofista keskustelua tutkimuksellisten sitoumusten merkityksestä suomalaisessa filosofiassa.

Asiasanat: Filosofian menetelmä, filosofian koulukunta, metafilosofia, tutkimuksellinen sitoumus, filosofia Suomessa, 1900-luvun filosofia

Author

Tiia-Mari Hovila
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä
tiia-mari.m.e.hovila@jyu.fi
ORCID 0000-0002-9364-1469

Supervisors

Joona Taipale
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä

Sara Heinämaa
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä

Jussi Saarinen
Department of Social Sciences and Philosophy
University of Jyväskylä

Reviewers

Sami Pihlström
Faculty of Theology
University of Helsinki

Inkeri Koskinen
Faculty of Social Sciences
University of Helsinki

Opponent

Sami Pihlström
Faculty of Theology
University of Helsinki

KIITOKSET

Kiitokset eivät kerro pelkästään kiitollisuudesta – ne osoittavat, millä tavalla toiset ihmiset ovat vaikuttaneet tekijän persoonaan kirjoitustyön aikana. Kyse on tässä mielessä tekijänoikeuksista.

Tämä työ on saanut rahoituksen Suomen Akatemialta ja Suomen Kulttuurirahastolta vuosina 2019–2025. Olen otettu ja kiitollinen, että olen pystynyt keskittymään tutkijan työhön apurahan turvin. Suuret kiitokset Joonalle Taipaleelle, Sara Heinämaalle ja Jussille Saariselle väitöstyöni ohjaamisesta. Joonalle Taipaleelle kiitän lisäksi siitä, että sain työskennellä väitöstyöni kolme ensimmäistä vuotta osana *Kokemuksellinen rajautuminen* -tutkimushanketta. Kiitos myös kaikille projektin jäsenille monitieteisestä yhteistyöstä ja antoisista seminaareista!

Olen erittäin kiitollinen Samille Pihlströmille ja Inkerille Koskiselälle väitöskirjani esitarkastamisesta. Heidän tarkkanäköisistä kommentteista oli suuri apu työn viimeistelyssä. Minulla on lisäksi kunnia saada Samille Pihlströmille vastaväittäjäkseni: kiitos, että osoitit mielenkiintoa työtäni kohtaan!

Yksi väitöskirjani osatutkimuksista on kirjoitettu yhdessä Katariina Lipsasen kanssa. Kiitän Katariinaa antoisasta yhteistyöstä: oli hienoa huomata, että olimme tahoillamme päätyneet samojen filosofian metodologisten aiheiden pariin. Suuret kiitokset Valterille Arstilalle, Susanna Lindbergille, Ilkalle Niiniluodolle ja Leila Haaparannalle väitöskirjaani sisältävistä asiantuntijahaastatteluista. Teidän kanssanne oli ilo keskustella! Leila Haaparanta kiitän lisäksi valaisevista kommentteista väitöskirjaprosessini eri vaiheissa. Elina Jokista kiitän lukuisista kirjoituskurssista, jotka ovat mahdollistaneet syventymisen tutkimuksen äärelle.

Yliopistossa viettämieni vuosien aikana olen onnekseni löytänyt useita kollegoja ja ystäviä, joiden kanssa olen saanut keskustella sekä tieteen tekemisestä että muusta elämästä. Minulla on ollut ilo kasvaa tutkijaksi yhtä aikaa Olli-Pekka Paanasen kanssa: kiitos keskusteluista ja ystäväydestä. Olen kiitollinen Sari Hietämälle vuosia kestäneestä kollegiaalisesta yhteistyöstä. Hanna-Mari Husua kiitän merkityksellisistä tieteellisistä keskusteluista luontoretkien parissa. Kiitos Jasmine Poikelalle ja Katri Kyllöselle väitöskirjatyöhön liittyvästä vertaistuesta ja parhaasta työhuone seurasta. Marleena Mustolalle olen kiitollinen käsikirjoitukseksi huolellisesta kommentoinnista ja siitä, että toit esille työni jatkotutkimusmahdollisuudet.

Nyt on tullut vuoro kiittää niitä, joita ilman tämä työ ei olisi valmistunut. Kiitän Hanna-Kaisaa Paanasta horjumattomasta ystäväydestä sekä akatemiassa että sen ulkopuolella. Milla Rantalaa kiitän inspiroivasta akateemisesta yhteydestä ja ystäväydestä. Jaksoit uskoa työni merkitykseen silloinkin, kun en itse siihen pystynyt. Kiitän Ella Tahkiota, Sini Erikssonia ja Terhi Laaksoa siitä, että olette olleet jo lapsuudesta asti läsnä sekä onnistumisien että vaikeuksien hetkellä. Älyllisen ystäväyden lisäksi kiitän puolisoani Lauri Myllymaata merkityksellisestä yhteisestä elämästä, joka mahdollistaa ajattelutyön. Veljeäni Niko Hovilaa kiitän tuesta ja tärkeistä keskusteluista. Lopuksi haluan osoittaa varauksettomat ja syvimmit kiitokseni vanhemmilleni, Mari ja Ari Hovilalle.

VÄITÖSKIRJAAN SISÄLTYVÄT OSATUTKIMUKSET

- I Hovila, Tiia-Mari (2020). Filosofian kahtiajako? Analyyttisen ja mannermaisen filosofian institutionaaliset tekijät. *niin & näin*, 27 (3), 103–112.
- II Hovila, Tiia-Mari (2023a). Filosofikäsitykset ja koulukunnat Suomen Filosofisen Yhdistyksen historiassa. Teoksessa Sami Pihlström, Lari Ahokas & Ilkka Niiniluoto (toim.), *Suomen Filosofinen Yhdistys 1873–2023: 150 vuotta suomalaisen filosofian historiaa*. Suomen Filosofinen Yhdistys, 263–299.
- III Hovila, Tiia-Mari (2023b). Holism as a Methodological Principle in Kaila's and Goldstein's Personality Research: A Metaphilosophical Study. *Metodologia*, 6, 45–71.
- IV Hovila, Tiia-Mari ja Lipsanen, Katariina (2021). Menetelmät Erik Ahlmanin filosofiassa. *Ajatus*, 78, 123–148.

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Väitöskirjan osatutkimusten päälähteet.....	16
TAULUKKO 2	Tutkimuksellisten sitoumusten tunnistaminen	27
TAULUKKO 3	Tutkimuskysymykset ja tulokset	38

SISÄLLYS

ABSTRACT
TIIVISTELMÄ
KIITOKSET
VÄITÖSKIRJAAN SISÄLTYVÄT OSATUTKIMUKSET
TAULUKOT
SISÄLLYS

OSA 1: YHTEENVETO

1 JOHDANTO	11
1.1 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat	11
1.2 Tutkimuskysymykset	14
1.3 Päälähteet ja työn rakenne	15
1.4 Yhteenvedon menetelmät	17
1.5 Tutkimusmotivaatio	21
2 TEOREETTINEN TAUSTA	23
2.1. Metafilosofia tutkimusotteena	23
2.2 Filosofian menetelmien tutkimus	28
2.3 Koulukunnat tutkimussitoumuksena	32
3 OSATUTKIMUKSET	38
3.1 Tutkimusprosessin kuvaus	40
3.2 Osatutkimus 1	44
3.3 Osatutkimus 2	46
3.4 Osatutkimus 3	49
3.5 Osatutkimus 4	52
4 PÄÄTÄNTÖ	55
4.1 Väitöstutkimuksen tulokset	55
4.2 Tutkimuksen ansiot ja puutteet	60
4.3 Jatkotutkimusaiheita	63
SUMMARY (YHTEENVETO)	66
LÄHTEET	68

OSA 2: ALKUPERÄISET JULKAISUT

1 JOHDANTO

Väitöskirjassani tutkin filosofisen tutkimuksen käytäntöjä: filosofian tutkijoiden menetelmä- ja koulukuntasitoumuksia. Selvitän, minkälaisia eksplisiittisiä ja implisiittisiä menetelmiä filosofiseen tutkimukseen sisältyy ja millä tavalla tutkijoiden käsitykset filosofian koulukunnista näkyvät tutkimuksen tekemisessä. Filosofian tutkimus rajataan usein joihinkin koulukuntiin ja niistä käytyihin tieteellisiin keskusteluihin. Ei ole kuitenkaan selvää, mitä koulukuntaan sitoutuminen tarkalleen pitää sisällään. Filosofian ala eroaa sisällöltään ja rakenteeltaan empiiristen tieteiden tutkimuksista muun muassa siinä, ettei filosofian tutkimuksessa välttämättä eritellä käytössä olevia tutkimusmenetelmiä. Filosoifeilla näyttääkin olevan erityinen suhde omaan menetelmäänsä. Jotkut filosofit ajattelevat, että filosofia eroaa kaikista muista tieteistä nimenomaan menetelmien osalta. Toiset taas esittävät, ettei filosofia tarvitse menetelmiä lainkaan. Toisaalta on niitä filosofi- ja koulukuntia ja filosofian osa-alueita, joiden parissa pyritään sekä käsitteellistämään että tutkimaan nimenomaan filosofian menetelmiä. Vaikuttaa ilmeiseltä, että filosofian menetelmät ja koulukunnat vaativat lisätutkimusta.

Tässä tutkimusartikkeleihin johdattavassa luvussa esittelen väitöskirjani teoreettiset lähtökohdat, tutkimuskysymykset ja työn kokonaisrakenteen. Lisäksi selvennän tutkimukseni keskeiset menetelmät. Lopuksi osoitan tutkimustani ohjaavat henkilökohtaiset ja tieteelliset motivaatiotekijät.

1.1 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

Tutkimukseni sijoittuu metafilosofian ja metodologian tutkimuskenttiin. Metafilosofiassa tutkitaan filosofian luonnetta, tavoitteita ja filosofisen tutkimuksen tekemisen tapoja. Eri filosofian koulukunnat lähestyvät näitä metafilosofisia aiheita eri tavoin. Metafilosofiassa koulukuntien erilaiset filosofiakäsitykset voidaan kuitenkin ottaa omaksi tutkimuskohteekseen, kuten olen tässä tutkimuksessa tehnyt. Filosofian metodologian tutkimuskentässä puolestaan selvennetään filosofisten menetelmien kirjoa ja pyritään muun muassa kartoittamaan,

mikä tekee menetelmästä filosofisen. Metafilosofinen tutkimus filosofian luonteesta ja menetelmistä on joidenkin arvioiden mukaan lisääntynyt viime vuosina (Pettersson, 2019, 18; D'oro & Overgaard, 2017, 2). Samalla on huomioitu, ettei näissä tutkimuksissa useinkaan selviä, mitä filosofien käyttämien, valitsemien tai kehittämien menetelmien soveltaminen käytännössä pitää sisällään (Bedkowski, 2020, 258). Vaikka tutkimusotteeni on ensisijaisesti metafilosofinen, olen hyödynnyt myös filosofian historiallista tutkimusotetta – keskittyen siihen, miten filosofiset menetelmä- ja koulukuntakäsitykset ovat kehittyneet ja vaikuttaneet toisiinsa (ks. esim. Normore, 2016). Filosofian menetelmien ja koulukuntien tutkimuksessa on useita vähälle huomiolle jääneitä tutkimusongelmia, joista väitöskirjani lähtee liikkeelle: 1) miten on mahdollista tutkia niitä käytössä olevia filosofian menetelmiä, joita ei ole kirjattu auki tutkimusteksteihin; 2) millä kriteereillä tutkijat sitoutuvat tiettyihin koulukuntiin ja 3) mikä merkitys institutionaalisilla tekijöillä on filosofien tutkimussitoumuksille?

Väitöskirjassani pureudun näihin tutkimusongelmiin selvittämällä filosofien menetelmiin ja koulukuntiin liittyviä tutkimuksellisia sitoumuksia¹ suomalaisessa filosofiassa – keskittyen harkinnanvaraisesti valittuihin neljään esimerkitapaukseen. Tutkimuksellisella sitoumuksella tarkoitan niitä tutkimusta ohjaavia menetelmiin ja koulukuntiin paikannettavissa olevia lähtöoletuksia ja filosofiakäsitteitä, joiden perusteella filosofian tutkijat valitsevat lähteet, määrittelevät käyttämänsä käsitteet, muodostavat argumentteja ja tekevät tulkintoja. Tutkimukselliset sitoumukset voivat olla sekä implisiittisiä että eksplisiittisiä. Sitoumus on eksplisiittinen, jos se selvästi kirjoitetaan tutkimuksessa auki. Implisiittinen sitoumus puolestaan tarkoittaa tutkijoiden työtä ohjaavia filosofiakäsitteitä, joita ei ole suoraan ilmaistu tai tietoisesti tunnistettu, mutta jotka silti ohjaavat tutkimuksen tekemistä ja sitä kautta vaikuttavat tutkimustuloksiin. Tutkijat saattavat eri tutkimusprojekteissaan ja uransa eri vaiheissa päätyä muokkaamaan tutkimuksellisia sitoumuksiaan. Toisin sanoen sitoumuksen käsite ei väitöskirjani yhteydessä tarkoita pysyvää päätöstä tehdä tutkimusta tietyllä tavalla, vaan tutkijat voivat päivittää sitoumuksiaan sitä mukaan, kun heidän ajattelunsa muuttuu ja työnsä etenee.

Menetelmät ja koulukunnat ovat luonteeltaan erilaisia tutkimuksellisia sitoumuksia. Menetelmät liittyvät tutkimuksen tekemisen tapaan ja metodologian tutkimuskenttään. Määrittelen menetelmän laajasti tutkimuksen tekemisen tavaksi. Väitöskirjassani tutkin menetelmiä metafilosofisella ja historiallisella otteella, mutta menetelmiä voi tutkia monella muullakin tavalla². Filosofian

¹ Tässä tutkimuksessa käytän *tutkimuksellisen sitoumuksen* käsitettä samankaltaisessa merkityksessä kuin joissain tutkimuksissa viitataan *metafilosofiseen sitoumukseen* (Daly, 2010; Joll, 2017). Nähdäkseni tutkimuksellinen sitoumus kuvaa tämän väitöskirjan tutkimusaihetta tarkemmin kuin metafilosofinen sitoumus, koska keskityn väitöstutkimuksessa nimenomaan akatemiassa tapahtuvaan filosofiaan. Normatiivinen lähtöoletukseni on, että yliopistossa tehdyn filosofian tulee olla tutkimusta. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, että filosofinen tutkimus voi erota muiden alojen tavoista tehdä tutkimusta. Metafilosofinen sitoumus puolestaan viittaa tutkijoiden filosofiakäsitteeseen laajemmin.

² Filosofian menetelmiä on tutkittu esimerkiksi systemaattisesti ja historiallisesti tietyn koulukunnan viitekehuksesta käsin tai keskittyen jonkun yksittäisen filosofin menetelmäkäsityksiin (ks. Lipsanen & Hovila, tulossa).

koulukunta on määritelty muun muassa ryhmittymäksi ajattelijoina, joilla on suhteellisen yhtenäisen käsityksen filosofian keskeisistä sisällöistä ja filosofisen tutkimuksen tekemisen tavoista (ks. esim. Honderich, 2005, 703). Tämä määritelmä ei ole ongelmaton, sillä filosofit saattavat jakaa suhteellisen yhtenäisen filosofia-käsityksen ilman, että he olisivat ryhmittyneet koulukunnaksi. On myös esitetty, että filosofian koulukuntia voidaan luonnehtia listaamalla ne kysymykset ja ongelmat, joita kyseinen koulukunta tyypillisesti käsittelee (Haaparanta, 2003b, 498). Tämä on hyödyllinen tapa kuvata jotain tiettyä koulukuntaa, mutta se ei tarjoa selkeää määritelmää itse koulukunnan käsitteelle. Koulukunnalle onkin vaikea antaa yksiselitteistä määritelmää, mikä voi osaltaan johtua siitä, ettei kyseessä ole pelkästään filosofian sisäinen käsite. Sekä filosofisten koulukuntien vahvistumisen että niiden kuihtumisen taustalla vaikuttaa olevan merkittäviä institutionaalisia ja tiedepoliittisia tekijöitä (Zahavi, 2016; Heinämaa, 2015; ks. myös Kusch, 1995). On siis mahdollista, että koulukunnat muodostuvat ennen kaikkea sosiaalisesti, jolloin filosofian sisällölliset kriteerit jäävät toissijaisiksi. Nähdäkseni menetelmä- ja koulukuntasitoumusten välillä voidaan lisäksi havaita olennainen normatiivinen ero: yliopistossa työskentelevän filosofin tulee tutkimuksessaan hyödyntää jotakin menetelmää, mutta koulukuntasitoumus ei ole akateemisen filosofisen tutkimuksen välttämätön edellytys.

Väitöskirjassani kohdistan menetelmä- ja koulukuntasitoumusten tutkimuksen suomalaiseen filosofiaan viimeisen sadan vuoden ajalta (1920–2020). Suomalaisella filosofialla tarkoitan Suomessa filosofiaan pätevöityneen tutkijan tuottamaa tutkimusta. Lähteitä ei siis ole rajattu tutkimuksessa käytetyn kielen eikä tutkijan kansalaisuuden perusteella. Tulkitseen osatutkimuksiini valitseni lähteitä tapausesimerkkeinä suomalaisesta filosofiasta – en toisin sanoen tavoittele yleisesitystä suomalaisen filosofian historiasta. Tapausesimerkit olen valinnut pääasiassa 1900-luvun suomalaisesta filosofiasta, minkä lisäksi haastattelut ja ensimmäinen osatutkimus kohdistuvat nykyfilosofiaan. Suomalaisen filosofian historiaa, kuten mitä tahansa kansallista filosofiaa, voidaan pitää marginaalisena tutkimuskohteena filosofian sisäisten kysymysten ja kansainvälisen kentän näkökulmasta, vaikka aiheesta onkin ilmestynyt muutamia kattavia tutkimuksia (ks. esim. Salmela, 1998; Leinonen, 2008; Pihlström, Ahokas & Niiniluoto (toim.), 2023). Filosofian menetelmien ja koulukuntien tutkimuksen kannalta suomalainen filosofia on kuitenkin varsin merkittävä tutkimuskohde.

Onkin useita perusteita keskittää metafilosofinen tutkimus nimenomaan suomalaiseen filosofiaan. Ensinnäkin suomalainen filosofia sisältää ja tarjoaa huomattavan määrän eksplisiittisiä kannanottoja filosofian luonteesta ja menetelmistä. Toiseksi näitä metafilosofisia huomioita on tutkittu verrattain vähän. Näin ollen käsillä oleva työ täydentää merkittävällä tavalla suomalaista metafilosofista tutkimusta. Kolmanneksi suomalainen akateeminen filosofia on suhteellisesta pienuudestaan ja syrjäisyydestään huolimatta tieteenhistoriallisesti aintu-laatuinen tutkimuskonteksti. Suomalaiseen filosofiaan on 1900-luvun aikana vaikuttanut muun muassa saksalainen jälkikantilaisuus, ranskalainen filosofia, neuvostovenäläinen logiikka ja tieteenfilosofia, ruotsalainen filosofinen ajattelu sekä brittiläinen ja yhdysvaltalainen filosofia. Neljänneksi oman akateemisen historian tunteminen auttaa nykytutkijoita paikantamaan ja refleктоimaan omia

tutkimuksellisia sitoumuksiaan. Tämä työ pyrkii edistämään Suomen yliopistoissa filosofiaa tutkivien, opiskelevien ja opettavien ymmärrystä paikallisesta filosofian historiasta ja sen piirissä kehittyneistä ainutlaatuisista metafilosofisista näkemyksistä.

1.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksessani selvitän, minkälaisiin menetelmiin ja koulukuntiin suomalaisessa filosofiassa on sitouduttu sekä minkälaiset tekijät vaikuttavat näiden sitoumusten taustalla. Osatutkimuksissa jäsennän suomalaisen filosofian kenttää neljän tapausesimerkin avulla. Käytän sanaa *tapausesimerkki* laajassa merkityksessä: kukin tapaus tarjoaa oman temaattisen näkökulmansa tutkimuksellisiin sitoumuksiin. Ensimmäinen tapausesimerkki kohdistuu analyyttisiin ja mannermaisiiin koulukuntiin 2000-luvun suomalaisessa filosofiassa. Toisessa tapausesimerkissä kartoitan Suomen Filosofisen Yhdistyksen historiassa vuosina 1920–2000 tehtyjä menetelmä- ja koulukuntasitoumuksia. Kolmannessa ja neljännessä tapausesimerkissä keskityn selvittämään kahden suomalaisfilosofin – Erik Ahlmanin (1892–1952) ja Eino Kailan (1890–1958) – menetelmäsitoumuksia ja vertaan jälkimmäisen sitoumuksia saksalaisen tutkijan Kurt Goldsteinin (1878–1965) hankkeisiin. Valitsin Ahlmanin ja Kailan tarkemman tutkimuksen kohteeksi kahdesta syystä. Ensinnäkin heidän teoksistaan löytyi eksplisiittisiä metafilosofisia huomioita, jotka käsittelivät filosofian menetelmiä. Toiseksi heidän on arvioitu edustavan eri koulukuntia³, mikä mahdollisti toisistaan poikkeavien tutkimuksellisten sitoumusten vertailun. Goldstein ei toki ole suomalainen filosofi, eikä näin ollen kuulu käsillä olevan tutkimuksen temaattiseen keskiöön. Goldsteinin ja Kailan holististen persoonallisuustutkimusten vertaaminen toisiinsa oli kuitenkin olennaista holismin periaatteiden metodologisten funktioiden ymmärtämiseksi.⁴

Osatutkimukseni vastaavat omiin tutkimuskysymyksiinsä eli jokainen niistä pureutuu tutkimuksen pääaiheeseen omasta erityisestä näkökulmastaan. Esittelen osatutkimuksien tutkimuskysymykset yksityiskohtaisesti tämän yhteenvedon luvussa 3 ja kootusti alaluvussa 4.1. Koko tutkimusta läpileikkaavia tutkimuskysymyksiä on kolme:

- 1) Minkälaisia eksplisiittisiä ja implisiittisiä menetelmä- ja koulukuntasitoumuksia valituissa suomalaisen filosofian tapausesimerkeissä ilmenee?
- 2) Miten menetelmä- ja koulukuntasitoumukset kytkeytyvät toisiinsa valituissa suomalaisen filosofian tapausesimerkeissä?
- 3) Miten tapausesimerkeissä on arvioitu institutionaalisten ja tiedepoliittisten tekijöiden vaikutusta tutkimuksellisiin sitoumuksiin?

³ Eino Kaila kytkee oman tutkimuksensa muun muassa loogiseen empirismiin ja synteettiseen luonnonfilosofiaan, kun taas Erik Ahlmanin katsotaan edustavan fenomenologiaa ja intuitionistista filosofiaa (Salmela, 1993, 156; 1998, 123).

⁴ Määrittelen holismin periaatteen luvussa 3.4.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni kohdistuu tutkimuksen ydinongelmaan eli suomalaisen filosofian tutkimuksellisten sitoumusten tunnistamiseen ja jäsentämiseen. Ensimmäisessä osatutkimuksessa vastaan kysymykseen selvittämällä implisiittisiä institutionaalisia tekijöitä, jotka voivat ohjata tutkijan sitoutumista analyttiseen ja mannermaiseen koulukuntaan. Toisessa osatutkimuksessa keskityn Suomen Filosofisessa Yhdistyksessä (SFY) vuosina 1920–2000 toimineiden tutkijoiden eksplisiittisiin koulukunta- ja menetelmäsitoumuksiin. Kolmannessa osatutkimuksessa selvitän Eino Kailan ja Kurt Goldsteinin persoonallisuustutkimuksista löytyviä implisiittisiä filosofisia menetelmiä. Neljäs osatutkimus on kirjoitettu yhdessä Katariina Lipsasen⁵ kanssa, ja siinä tutkimme Erik Ahlmanin kolmesta teoksesta löytyviä eksplisiittisiä ja implisiittisiä käsityksiä filosofian menetelmistä.

Toinen pääkysymykseni keskittyy koulukuntasitoumusten ja menetelmien välisiin mahdollisiin yhteyksiin. Vastaan tähän kysymykseen keräämällä yhteen jokaisen osatutkimuksen tulokset ja vertailemalla, millä tavalla eksplisiittiset menetelmäsitoumukset ovat tai eivät ole kytköksissä filosofian koulukuntiin. Vertailutyössä hyödynnän lisäksi yhteenvedossa esittelemääni teoreettista taustaa. Tutkimushypoteesini on, että filosofian tutkimuksessa koulukunta ja menetelmä usein samastetaan toisiinsa, vaikka kyse on kahdesta eri asiasta.

Kolmannen tutkimuskysymykseni tavoitteena on eritellä yliopistoinstituutioon liittyviä tekijöitä, jotka voivat ohjata tutkimuksellisia sitoumuksia. Selvitän, miten suomalaiset filosofit ovat arvioineet institutionaalisten tekijöiden vaikutusta tutkimustyöhönsä. Tuon esille muun muassa, miten yliopistojen ja tiedeyhteisön toiminta saattaa ohjata käsityksiä analyttisestä ja mannermaisesta filosofiasta. Lisäksi osoitan, minkälaista keskustelua institutionaaliset muutokset ovat herättäneet suomalaisissa filosofeissa.

1.3 Päälähteet ja työn rakenne

Väitöskirja koostuu käsillä olevan johdannon lisäksi neljästä osatutkimuksesta, joista ensimmäiset kaksi ovat muodoltaan katsausartikkeleita ja jälkimmäiset kaksi tutkimusartikkeleita. Osatutkimukset täydentävät toisiaan siten, että kaksi ensimmäistä osatutkimusta tarjoavat katsauksen suomalaisten filosofien koulukuntasitoumuksiin ja menetelmäkäsityksiin, kun taas yksittäisiin filosofeihin kohdistuvat tutkimusartikkelit antavat tietoa valittujen ajattelijoiden implisiittisistä ja eksplisiittisistä tutkimuksellisista sitoumuksista. Alla oleva taulukko 1 kokoaa kussakin osatutkimuksessa käytetyt päälähteet.

⁵ Tarkempi selvitys yhteiskirjoitetun artikkelin työnjaosta löytyy luvusta 3.1.

TAULUKKO 1 Väitöskirjan osatutkimusten päälähteet

Osatutkimukset	Päälähteet
1. Osatutkimus Filosofian kahtiajako? Analyyttisen ja mannermaisen filosofian institutionaaliset tekijät	2000-luvun tutkimus analyttisestä ja mannermaisesta filosofiasta Suomen yliopistojen filosofian opetus-suunnitelmat Susanna Lindbergin ja Valtteri Arstilan haastattelut
2. Osatutkimus Filosofikäsitteet ja koulukunnat Suomen Filosofisen Yhdistyksen historiassa	Ajatus-journaalin julkaisut vuosilta 1920-2000 <i>Keskustelua filosofian edellytyksistä ja tavoitteista</i> -teos (1973) SFY:n kokouspöytäkirjat vuosilta 1920-2000 Ilkka Niiniluodon ja Leila Haaparannan haastattelut
3. Osatutkimus Holism as a Methodological Principle in Kaila's and Goldstein's Personality Research: A Metaphilosophical Study	<i>Persoonallisuus</i> (Kaila, 1934) <i>Human Nature in the Light of Psychopathology</i> (Goldstein, 1940)
4. Osatutkimus Menetelmät Erik Ahlmanin filosofiassa	Kolme teosta Ahlmanilta: "Ajatuksia filosofisesta tarpeesta" (1925) "Arvioinnit 'ymmärtämisen' perustana" (1926) "Totuudellisuus tieteessä ja filosofiassa" (1929)

Ensimmäisessä osatutkimuksessa selvitän, minkälaiset suomalaisten yliopistojen institutionaaliset tekijät pitävät yllä jakoa mannermaiseen ja analyttiseen filosofiaan. Kohdistan katsauksen suomalaisiin yliopistoihin ja 2000-luvun filosofiseen tutkimukseen. Toisessa osatutkimuksessa käsittelen Suomen Filosofisessa Yhdistyksessä (SFY) esiintyneitä koulukunta- ja metodikäsitteitä vuosina 1920–2000. SFY on toimintansa aikana yhdistänyt suomalaisia akateemisia filosofi- ja eri yliopistoista, joten yhdistykseen keskittyminen tarjoaa yhden läpileikkauksen 1900-luvulla käydyistä metafilosofisista keskusteluista Suomessa. Hyödynnän molemmissa katsausartikkeleissa kirjallisten lähteiden – tutkimusten, katsausten, raporttien ja pöytäkirjojen – lisäksi kahta itse toteuttamaani haastattelua. Haastattelut osoittautuivat keskeiseksi tiedonlähteeksi: menetelmä- ja koulukuntasitoumusten taustalta löytyy lähtöoletuksia, jotka eivät välttämättä selviä

pelkästään analysoimalla kirjallisia filosofisia julkaisuja. Haastattelujen on kuitenkin tarkoitus toimia valaisevina esimerkkeinä, enkä yleistä niiden tuloksia kaikkeen suomalaiseen filosofiaan.

Molemmat tutkimusartikkelini (osatutkimukset 3 ja 4) selvittävät filosofian menetelmiä metafilosofisella tutkimusotteella. Kolmannen osatutkimuksen kohteena on Eino Kailan ja Kurt Goldsteinin holistinen persoonallisuustutkimus. Esi-tän, että sekä Kailan että Goldsteinin tutkimuksissa holismin käsitteellä on keskeinen metodologinen merkitys: holismi toimii metodologisena periaatteena, joka ohjaa tutkijan filosofista reflektiota ja ymmärrystä tutkimuskohteesta. Siinä missä Ahlmanin metodeja käsittelevässä artikkelissa selvitän sekä Ahlmanin eksplisiittisiä että implisiittisiä metodikäsitteitä, Kailan ja Goldsteinin valittuihin teoksiin perehtyvässä artikkelissa puolestaan tutkin nimenomaan teosten taustalla vaikuttavia implisiittisiä menetelmiä.

Neljännän osatutkimuksen tehtävänä on eksplikoida Erik Ahlmanin menetelmäkäsityksen keskeiset tekijät. Löysimme Lipsasen kanssa Ahlmanin teoksista kolme menetelmien kannalta keskeistä aihetta. Ensinnäkin Ahlman selvittää filosofisen ajattelun psyykkisiä ja kognitiivisia lähtöoletuksia, kuten tutkijan persoonallisuuden luotettavuutta. Persoonallisuuden luotettavuudella Ahlman viittaa tutkijan itsereflektiotaitoon eli kykyyn arvioida kriittisesti omia filosofisia päätelmiään ja päättelyyn mahdollisesti vaikuttavia ulkoisia tekijöitä. Toiseksi Ahlman jäsentää filosofian luonnetta vertaamalla toisiinsa filosofian ja tieteiden menetelmiä. Kolmanneksi hän esittää, että intuitiolla on keskeinen metodologinen merkitys filosofiassa.

1.4 Yhteenvedon menetelmät

Tässä alaluvussa esittelen yhteenvedoani ohjanneet periaatteet, tutkimukselliset lähtökohdat sekä menetelmävaiheet. Menetelmävaiheilla tarkoitan kaikkia metodologisesti merkityksellisiä vaiheita tutkimusongelman määrittelystä tulosten tulkintaan. Osatutkimusten menetelmiä käsittelen erikseen luvussa 3.1. Olen työstänyt yhteenvedoa refleктоimalla systemaattisesti osatutkimuksia ja niiden tuloksia. Tutkimuksen ja sen periaatteiden reflektointi on välttämätöntä minkä tahansa tieteenalan tutkimuksessa, mutta nähdäkseni filosofian alalla reflektion tehtävä on luonteeltaan ainutlaatuinen. Keskeisin menetelmäsitoumukseni on, että filosofian tutkimuksessa reflektiolla on metodologinen merkitys.⁶ Reflektiolla tarkoitan sekä tutkijan omien että toisten tutkijoiden ajattelun tietoista ja systemaattista arviointia. Reflektio on eräänlaista metakognitiota: ajattelun ja siihen vaikuttavien tekijöiden erittelyä ja arviointia. Ajattelen, että omaa reflektiotyötään kuvaamalla filosofian tutkijan on mahdollista tehdä näkyväksi

⁶ Menetelmäsitoumukseni voidaan verrata esimerkiksi Henri Petterssonin (2019, 21) metafilosofisen väitöstutkimuksen menetelmään, jota Pettersson kuvaa *metodologiseksi itsetietoisuudeksi*.

tutkimuksensa työvaiheita riippumatta mahdollisista koulukuntasitoumuksista.⁷ Filosofisen reflektion lisäksi olen hyödyntänyt metafilosofista ja filosofian historiallista tutkimusotetta, sekä haastattelututkimuksen menetelmiä, joita esitelen luvuissa 2.1 ja 3.1.

Filosofian menetelmät eivät välttämättä avaudu pelkästään menetelmien yläkäsitteitä nimeämällä, vaan tarvitaan lisäksi yksityiskohtaisempaa menetelmävaiheiden eksplikoimista. Jos filosofit yksinomaan toteavat käyttäneensä tutkimuksessaan esimerkiksi reflektion, käsiteanalyysin tai tulkinnan menetelmää, lukija ei tämän perusteella vielä saa tarkkaa käsitystä siitä, miten kyseinen tutkimus on toteutettu. Arvioni mukaan tämä johtuu osittain siitä, ettei filosofian menetelmille ole yhteisesti hyväksytyjä ja standardisoituja merkityksiä. Näin ollen on mahdotonta pelkän käsitteen perusteella tietää tai määrittää yksiselitteisesti, mitä mainittu menetelmä kussakin tutkimuksessa pitää sisällään. Väitöskirjassani olen pyrkinyt omalta osaltani kuvaamaan tutkimukseni menetelmiä mahdollisimman tarkasti – kuitenkin tiedostaen, että reflektiotyö on altis vääristymiselle, joten itsetietoisuus menetelmävaiheista jää aina jossain määrin vajavaiseksi.

Väitöstutkimukseni aikana olen perehtynyt filosofisen menetelmätutkimuksen historiaan alkaen René Descartesin (1596–1650) tutkimuksista. Ennen muuta Descartesin ajattelun säännöt ovat auttaneet minua jäsentämään omaa menetelmäkäsitystäni. Ensinnäkin Descartes havainnollistaa teoksissaan omaa reflektiotyötään. Voidaan sanoa, että hänen kirjoitustyyliinsä on omaelämäkerrallisia piirteitä: lukija pystyy usein seuraamaan, minkälaisien välivaiheiden ja pohdintojen jälkeen Descartes päätyy esittämään tiettyjä väitteitä. Tämä on Descartesin (2001/1637, 122) tietoinen tavoite esimerkiksi *Metodin esitys* -teoksessa: ”Minun on kuitenkin ilo tässä tutkielmassa näyttää, millaisia reittejä olen seurannut, ja esittää elämäni ikään kuin kuvaelmana, jota jokainen voi arvostella”.⁸ Toisin sanoen Descartes on oivallinen esimerkki filosofista, joka on pyrkinyt eksplikoimaan filosofisen tutkimuksen menetelmävaiheet sekä oman reflektiotyönsä. Toinen keskeinen tekijä Descartesin teoksissa on sellaisten sääntöjen ja periaatteiden kehittäminen, joiden avulla ihminen pystyy itse ohjaamaan omaa ajatteluaan. Tällaiset säännöt ja periaatteet⁹ ovat filosofisen menetelmän perusta, koska ne muodostavat kehon ja järjestyksen, jonka mukaan tutkimus voi edetä. Esimerkiksi *Järjen käyttöohjeet* -teoksessa esitellään 21 sääntöä, joiden tarkoituksena on ohjata ajattelua systemaattisesti kohti totuutta (Descartes, 2001/1701).

Descartesia mukaillen ajattelen, ettei periaate ole ensisijaisesti teoreettinen käsite eikä idea vaan filosofista reflektiota ja ajattelua ohjaava sääntö. Tutkimusta

⁷ Tutkimusperiaatteiden eksplikoiminen ja tutkimusaiheen reflektointi ei sido tutkijaa mihinkään tiettyyn koulukuntaan. Toisaalta tämän menetelmän hyödyntäminen ei myöskään sulje pois mahdollisia koulukuntasitoumuksia.

⁸ ”Mais ie feray bien ayfe de faire voir, en ce discours, quels font les chemins que i’ay fuiuis, & d’y reprefenter ma vie comme en vn tableau, affin que chafcun en puiffe iuger.” (Descartes, 1996/1637, 4.)

⁹ Tässä ei ole tarpeen luetella juuri Descartesin kehittämiä sääntöjä ja periaatteita. Näkemykseni mukaan jokaisen tutkijan tulee arvioida omaan tutkimukseen soveltuvat reunaehdot erikseen. Olennaista on ymmärtää, että periaatteita voidaan käyttää filosofisen reflektion tukena.

tehdessä filosofiset periaatteet antavat suuntaviivoja filosofiselle reflektiolle.¹⁰ Kolmannessa osatutkimuksessa argumentoin, että filosofinen periaate ensinnäkin *ohjaa reflektiota*, ja toiseksi mahdollistaa tutkimuskohteen *ymmärtämisen*. Ymmärtämisellä tarkoitan kykyä tulkita ja tiedostaa jonkin asian perimmäinen luonne. Periaatteiden metodologinen merkitys näkyy muun muassa siinä, millä reunaehdoilla tutkimuskysymyksiä tai tulkintoja tarkennetaan tutkimuksen edetessä. Tutkijat sitoutuvat tiettyihin periaatteisiin, joiden avulla he ohjaavat filosofista reflektiota. Sitoutumisen ei kuitenkaan tulisi olla ehdotonta, vaan periaatteiden pätevyyttä tulisi arvioida tutkimuksen edetessä – ja muuttaa niitä tilanteen vaatiessa. On luonnollista, että ymmärryksen kehittyessä myös periaatteita tulee päivittää.

Väitöskirjani ensimmäisenä periaatteena on tutkia tutkimuksellisia sitoumuksia filosofiassa sitoutumatta itse mihinkään koulukuntaan.¹¹ Tarkkarajainen koulukuntasitoumus saattaisi vinouttaa muiden filosofien tutkimuksellisten sitoumusten analysoimista. Filosofinen taustani asetti suurimmat haasteet tämän periaatteen noudattamiselle: minulla oli väitöstyöni alussa vahvempi tietämys fenomenologisesta tutkimusperinteestä kuin muista filosofisista koulukunnista. Pro gradu -tutkielmassani sitouduin fenomenologiseen perinteeseen, tein siltä pohjalta ensimmäisen väitöskirjasuunnitelmani, minkä lisäksi kirjoitin yhden tutkimusartikkelin sitoutuen kyseiseen koulukuntaan. Käsillä olevan työn kokonaisuus alkoi muotoutua vasta väitöstyöni keskivaiheilla – joskin fenomenologisten aiheiden lisäksi tutkin samaan aikaan myös menetelmä- ja koulukuntasitoumuksia. Näin ollen fenomenologisen perinteen painotus näkyy erityisesti ensimmäisessä osatutkimuksessani, jossa jäsenän identifioitumisen kysymystä hyödyntäen muun muassa fenomenologiseen perinteeseen luokiteltavaa tutkimuskirjallisuutta. Seuraavissa osatutkimuksissa aloin kehittää metafilosofista tutkimusotetta, jotta pystyin tietoisesti tunnistamaan omia ennakkokäsityksiäni. On kuitenkin todennäköistä, että olen ainakin joissakin osatutkimuksissa havainnut tarkemmin suomalaisen filosofien menetelmiin liittyviä fenomenologiaa piirteitä kuin muiden koulukuntien piirteitä.

Toinen väitöskirjaa ohjaava periaatteeni on pyrkimys sekä tutkia menetelmiä että tuoda itse käyttämäni menetelmät näkyviin. Konkreettisesti periaate näkyy siinä, että olen koko yhteenvedon työstämisen ajan kirjannut ylös tekemiäni tutkimuksellisia valintoja, rajauksia ja tulkintoja. Tavoitteeni on ollut, että pystyn jälkikäteen varmistamaan, millä tavalla tutkimus on edennyt. Tämän periaatteen reflektointi yhteenvedon eri vaiheissa sai minut oivaltamaan erään filosofisen tutkimuksen haasteen: konkreettinen tutkimustyö saattaa tutkimuksen aikana irtaantua eksplisiittisesti mainituista menetelmistä. Nähdäkseni tämä johtuu osaltaan filosofian luonteesta. Ensinnäkin tutkimuksen lähteitä tulkitessa filosofit saattavat helposti unohtaa omat menetelmälliset sitoumuksensa. Toiseksi

¹⁰ Myös Nicholas Rescher (2006, 1–2) esittää, että filosofinen periaate antaa yleisen metodologisen ohjenuoran filosofian harjoittamiselle.

¹¹ Pyrkimys olla sitoutumatta mihinkään yhteen koulukuntaan ei tarkoita sitä, että väittäisin lähestymistapani olevan filosofian sisällöllisesti neutraali. Tavoitteena on yksinkertaisesti tutkia filosofian koulukuntien luonnetta ennakkoluulottomasti ja pidättäytyä luokittelemasta tutkimuksen lähteitä olemassa oleviin koulukuntiin.

filosofiassa ei ole aina lainkaan selvää, mitä eri menetelmien soveltaminen käytännössä tarkoittaa.

Menetelmäsitoumukseni mukaan tutkimuksen lähtöoletusten reflektointi ja koetteleminen on siis olennainen osa filosofian metodologiaa. Löysin Robin George Collingwoodilta (1889–1943) virkkeen, joka kiteyttää osuvasti omankin näkemykseni filosofian reflektiivisestä luonteesta: ”Filosofinen ajattelu – mitä muuta se sitten tarkoittaaakin – merkitsee johtopäätösten perusteella tehtävää omien lähtöoletusten jatkuvaa uudelleenarviointia. Ei siis pidä sallia minkään muuttumattoman säännön¹² hallita ajattelua.” (Collingwood, 2005/1933, 52, käännös on omani.)¹³ Katkelmasta käy ilmi, että filosofian luonteeseen on sisäänrakennettu tutkimuksen lähtökohtien kyseenalaistaminen ja uudelleenarviointi. Mikäli filosofit rajoittavat ajatteluaan muuttumattomilla tai lukkiutuneilla säännöillä, lähtökohtien uudelleenarviointi käy mahdottomaksi. Collingwoodin filosofiakäsitystä on mahdollista kritisoida sisäisestä ristiriitaisuudesta: onko hänen vaatimuksensa pidättäytyä muuttumattomista säännöistä itsessään muuttumaton sääntö? Nähdäkseni tämä ei kuitenkaan kumoa Collingwoodin ydinajatusta. Mikäli hyväksytään, että filosofia vaatii itsetietoista ja ennakkoluulotonta ajattelukykyä, tästä seuraa, että on tarpeen pyrkiä eroon lukkiutuneista ajatusmalleista. Olennaista Collingwoodin näkemyksessä on, että mikä tahansa tutkimuksellinen sitoumus saattaa muuttua dogmaattiseksi, jos tutkijat eivät uudelleenarvioi tutkimuksensa lähtökohtia.

Seuraavaksi selvitän, minkälaiset lähtöoletukset ohjasivat väitöstutkimustani. Minulla oli Salmelan (1998) ja Leinosen (2008) tutkimuksien perusteella muodostunut lähtöoletus, että suomalaiset filosofit ovat tutkineet ja käyneet keskustelua filosofian menetelmistä ja koulukunnista, mutta näitä metafilosofisia aiheita on tutkittu varsin vähän. Tämä lähtöoletus vaikutti osaltaan¹⁴ siihen, että päädyin keskittämään tutkimukseni nimenomaan suomalaiseen filosofiaan. Toinen erityisesti ensimmäiseen osatutkimukseen vaikuttanut lähtöoletukseni oli, että analyttisen ja mannermaisen koulukunnan jyrkkä jako ei ole perusteltavissa pelkästään filosofian sisäisillä syillä.¹⁵ Kysymyksenasettelua ohjasi ajatus siitä, että filosofian jakaminen analyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan on ainakin osittain harhaanjohtavaa, koska kummallekaan suuntaukselle ei löydy selkeitä toisiaan poissulkevia määritelmiä. Tämä lähtöoletus vaikutti siihen, että lähdin alun perin selvittämään koulukuntajaon institutionaalisia tekijöitä. Näkemykseni institutionaalisten tekijöiden vaikutuksesta filosofian koulukuntiin rakentui jo opiskeluaikana, mutta se sai vahvistusta tutkimukseni edetessä, jolloin siitä kehittyi yksi tutkimuksellisista sitoumuksistani. Kolmas lähtöoletukseni on, että filosofian tutkimuksessa on usein muitakin kuin eksplisiittisesti ilmaistuja

¹² Olen kääntänyt Collingwoodin ilmaisun ”a cast-iron rule” muuttumattomaksi säännöksi.

¹³ ”Thinking philosophically, whatever else it means, means constantly revising one’s starting point in the light of one’s conclusions and never allowing oneself to be controlled by any cast-iron rule whatever.” (Collingwood, 2005/1933, 52.)

¹⁴ Selvitän muita tutkimusaiheen rajaukseen liittyviä perusteluja luvussa 1.1.

¹⁵ Tähän lähtöoletukseen vaikutti muun muassa Sara Heinämaan Jyväskylän yliopistossa pitämä 1900-luvun *filosofia* -luentosarja.

tutkimuksellisia sitoumuksia. Lisäksi oletan, että näitä implisiittisiä sitoumuksia on mahdollista tunnistaa filosofian tutkimuksista jälkikäteen.

Lopuksi erittelen yhteenvedon keskeiset työvaiheet. Aloitin yhteenvedon työstämisen muodostamalla taulukon 3¹⁶, johon keräsin jokaisesta osatutkimuksesta niissä esittämäni tutkimuskysymykset ja niihin löytämäni vastaukset. Taulukon avulla minun oli mahdollista abstrahoida, mihin kysymyksiin tutkimukset vastaavat yhdessä ja mitkä ovat tutkimuksen keskeiset teoreettiset viitekehukset. Vertasin taulukon tutkimuskysymyksiä ja tuloksia tutkimussuunnitelmassani oleviin kysymyksiin ja päivitin ne vastaamaan toisiaan. Alkuvaiheen jälkeen aloin kriittisesti reflektoida tutkimukseni lähtöoletuksia ja mahdollisia lähtöoletuksien vinoumia. Mietin, mitkä aiheet tarvitsevat lisää selvitystä ja taustoitusta, jotta osatutkimukset tulevat ymmärretyksi. Päädyin siihen, että menetelmä- ja koulukuntasitoumusten lisäksi minun täytyy esitellä metafilosofian tutkimuskenttää omassa teorialuvussaan.

Koulukuntasitoumuksista etsin lähteitä kahdella kriteerillä. Ensinnäkin pyrin kokoamaan yhteen osatutkimuksissa käsittelemieni suomalaisten filosofien kannanottoja koulukuntaluokitukseen liittyen. Toiseksi etsin yleisesityksiä filosofian menetelmistä ja pyrin selvittämään, missä määrin menetelmiä tutkitaan suhteessa filosofian koulukuntiin. Työstin osatutkimusten esittelyä ja tutkimustuloksia käsitteleviä lukuja rinnakkain. Näissä luvuissa on luonnollisesti paljon päällekkäisyyksiä, mutta pyrin pitämään lukujen tehtävät erillään – luvussa 3 esittelen osatutkimuksien rakenteen ja keskeiset sisällöt, ja luvussa 4 keksityn pelkästään tutkimustulosten eksplikoimiseen. Aina kun huomasin jonkin osatutkimuksissa tai kokonaisuudessa olevan ansion tai puutteen, kirjasin sen muistiin tiedoston loppuun. Tällä tavalla rakensin rungon kahdelle viimeiselle alaluvulle, joissa esitän itsekriittisiä huomioita väitöskirjahankkeestani ja jäsennän mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

1.5 Tutkimusmotivaatio

Väitöskirjani taustalla on sekä tieteellisiä että henkilökohtaisia motivaatiotekijöitä. Ensinnäkin tätä työtä motivoi tarve kehittää metafilosofista tutkimusotetta ja soveltaa sitä suomalaiseen filosofiaan. Toinen väitöstutkimukseni tieteellinen motiivi on selventää, millä tavalla koulukuntiin sitoutuminen vaikuttaa tutkimuksen tekemiseen. Kolmanneksi tätä työtä motivoi tarve ryhtyä tieteelliseen keskusteluun siitä, missä määrin filosofian menetelmävaiheita on mahdollista eksplikoida ja mistä menetelmien implisiittisyys johtuu. Aiemmassa tutkimuksessa ei selviä, millä tavalla tutkijoiden filosofiakäsitykset ja koulukuntasitoumukset ovat kytköksissä heidän tapaansa eksplikoida filosofian menetelmiä. Väitöstutkimukseni pitkän tähtäimen tavoitteena on tunnistaa implisiittisiksi jääviä tutkimuksellisia sitoumuksia ja näin selventää akateemisen filosofian käytäntöjä.

Tutkimusaiheeni muuttui perusteellisesti väitöskirjaprojektin aikana. Alkuperäinen tavoitteeni oli hyödyntää fenomenologisia menetelmiä ja tutkia,

¹⁶ Taulukko löytyy luvun 3 alusta.

miten trauman kokemus muuttaa ihmisen kokemuksellisia rakenteita. Päädyin vaihtamaan tutkimusaihetta, sillä en löytänyt riittävän uskottavia esimerkkejä eikä riittävän vakuuttavia menetelmällisiä teoksia, jotka olisivat osoittaneet, miten filosofisessa tutkimuksessa on mahdollista soveltaa psykologista tutkimustietoa. Kirjoitin yhden tutkimusartikkelin alkuperäisestä aiheestani ja reflektoidessani siinä käyttämiäni menetelmiä oivalsin, että olin etsinyt yhteensopivia lähteitä traumapsykologian ja fenomenologian perinteistä ja yhdistellyt näiden tuloksia analogisuuden perusteella. Toisin sanoen olin etsinyt traumapsykologian tutkimuksista kokemuksen kuvauksia, jotka muistuttivat fenomenologiselle analyysille tyypillisiä kuvauksia. Lisäksi tutkimuskysymykseni oli puhtaasti koulukuntaan sidottu: etsin ja käytin lähteitä, jotka kuuluivat fenomenologiseen perinteeseen. Minulle ei ollut lainkaan selvää, minkä kriteerien mukaan erityistieteen – tässä tapauksessa psykologian – lähteet tulisi valita ja millä menetelmillä niitä tulisi tutkia, jotta lähestymistapa olisi filosofinen.

Näitä kysymyksiä pohtiessani päädyin uusien metafilosofisten ja metodologisten aiheiden pariin, jotka motivoivat tätä väitöstutkimusta sekä henkilökohtaisella että tieteellisellä tasolla. Filosofian menetelmien implisiittisyys, ja jopa eksplisiittisten menetelmien puuttuminen monista filosofian tutkimuksista, kannustivat minua ottamaan filosofian menetelmät ja koulukunnat tutkimukseni kohteiksi. Tavoitteekseni tuli selvittää filosofiassa käytössä olevia menetelmiä ja tutkia koulukuntasitoumusten merkitystä filosofiselle ajattelulle. Kaikkia tämän työn artikkeleita motivoi tarve ymmärtää ja osaltaan kirkastaa filosofisen tutkimuksen keskeisiä periaatteita ja käytäntöjä.

Olen jakanut yhteenvedon neljään lukuun, joista ensimmäinen on käsillä oleva johdanto. Toisessa luvussa esittelen tutkimuksen teoreettisen taustan: määrittelen metafilosofisen tutkimusotteen sekä osoitan filosofian menetelmiin ja koulukuntaan liittyvät tutkimukselliset aukot, joita tutkimukseni paikkaa. Kolmannessa luvussa selvennän osatutkimusten menetelmävaiheet sekä tiivistän väitöskirjan osatutkimuksien keskeiset sisällöt. Neljännessä luvussa esittelen koko väitöstutkimuksen keskeiset tulokset. Lisäksi arvioin tutkimukseni ansioita ja puutteita sekä esitän jatkotutkimusaiheita.

2 TOOREETTINEN TAUSTA

Tässä luvussa esittelen väitöskirjani keskeisimmät teoreettiset lähtöoletukset. Ensin määrittelen, mitä tarkoitan metafilosofisella tutkimusotteella ja miksi kyseinen lähestymistapa sopii tutkimukseeni. Toisessa alaluvussa kartoitan aiempaa tutkimusta filosofian menetelmistä ja selvitän, miksi menetelmälliset sitoumukset jäävät usein implisiittisiksi. Kolmannessa alaluvussa tuon esille, missä tilanteissa filosofian menetelmiä jäsennetään koulukuntien mukaan ja miten suomalaiset filosofit ovat arvioineet koulukuntasitoumusten vaikutusta tutkimuksen tekemiseen.

2.1 Metafilosofia tutkimusotteena

Metafilosofiaksi kutsutaan tutkimusta filosofian itsensä luonteesta (Lazerowitz, 1970, 91; Rescher, 2014, xi). Väitöskirjassani tutkin metafilosofisia kysymyksiä hyödyntäen sekä suomalaisen filosofian historian että nykytutkimuksen aineistoja. Metafilosofinen tutkimusotteeni sisältää sekä kuvailevia että normatiivisia osuuksia. Kuvailevissa osuuksissa selvitän yhden tai useamman suomalaisen filosofin näkemyksiä filosofian menetelmistä ja koulukunnista. Kuvailujen lisäksi ja niihin pohjaten esitän normatiivisia johtopäätöksiä filosofisen tutkimuksen luonteesta ja tutkimuksellisista sitoumuksista.

Metafilosofinen tutkimus voi kohdistua sekä eksplisiittisiin että implisiittisiin filosofiakäsityksiin (Joll, 2017). Tämä tutkimus keskittyy molempiin. Lisäksi metafilosofista tutkimusta – kuten minkä tahansa tutkimusalan peruseriaatteiden tutkimusta – näyttää yhdistävän filosofian luonteen ja periaatteiden reflektio (ks. esim. Rescher, 2006, 1; Pettersson, 2019, 34; Myllymaa, 2021, 261–263). Tässä tutkimuksessa osoitan, että filosofisen reflektion lisäksi metafilosofinen tutkimus voi hyödyntää empiirisiä menetelmiä, kuten haastatteluja¹⁷. On esitetty, että empiirisesti sitoutunut tieteenfilosofinen tutkimus on uskottavampaa kuin

¹⁷ Esittelen käyttämäni haastattelumenetelmät tarkemmin alaluvussa 3.1.

yksinomaan teoreettisia menetelmiä hyödyntävä tieteenfilosofia (Koskinen, 2015, 50–51). Jos filosofian olemuksen ja periaatteiden tutkimus on luonteeltaan reflektiivistä ja haastattelumenetelmä antaa empiiristä tietoa tutkijoiden reflektiosta, on perusteltua olettaa, että sama pätee myös metafilosofiaan.¹⁸ Haastattelujen avulla minun oli mahdollista päästä käsiksi eräisiin menetelmä- ja koulukuntakäsityksiin, joita ei ole kirjattu akateemisiin julkaisuihin.

Vaikka filosofit usein ottavat teoksissaan kantaa filosofian luonteeseen, tämänkaltaista tutkimusta on alettu kutsua metafilosofiaksi vasta viimeisen sadan vuoden aikana. On arvioitu, että *metafilosofian* käsite otettiin käyttöön 1940-luvulla. Morris Lazerowitz kirjoittaa olleensa ensimmäinen, joka kuvasi filosofian luonteen tutkimusta metafilosofiaksi – ja hänet usein mainitaankin metafilosofisen tutkimuksen kehittäjänä. (Rakhmanin, 2024, 39; Lazerowitz, 1970, 91.) Wittgensteinilaisittain Lazerowitz ajattelee, että metafilosofisella tutkimuksella on terapeuttinen merkitys, koska se auttaa filosofiä hahmottamaan monien älyllisten ongelmien palautuvan siihen tapaan, jolla ihmiset käyttävät kieltä (Rakhmanin, 2024, 39). 1900-luvun loppuun tultaessa metafilosofia alkoi saada yhä uusia määritelmiä ja käyttötapoja, eikä se ollut enää yhtä vahvasti kytköksissä kielifilosofiaan. Esimerkiksi Nicholas Rescher (ks. esim. 1977; 1985; 1994; 2014) alkoi kehittää metafilosofista tutkimustaan filosofian metodeista ja standardeista 1970-luvulta lähtien. On havaittavissa, että kiinnostus metafilosofista tutkimusta kohtaan on kasvanut entisestään 2000-luvulla (ks. esim. Shan, 2022, 154).

Metafilosofia luokitellaan toisinaan analyyttisen filosofian perinteeseen kuuluvaksi tutkimushaaraksi (Acero, 2011; Haaparanta, 2003a, 11–12; Vasilyev, 2019). Metafilosofian sijoittaminen analyyttiseen koulukuntaan havainnollistaa hyvin koulukunta-ajattelun hallitsevuutta filosofiassa, sillä metafilosofia voitaisiin yhtä hyvin nähdä esimerkiksi metafysiikan ja epistemologian tavoin yhtenä filosofian yleisenä osa-alueena¹⁹. Metafilosofiaa ei kuitenkaan tarvitse ajatella sen enempää koulukuntana kuin filosofian osa-alueenakaan. Esimerkiksi Bob Plant (2017, 3) argumentoi, että metafilosofia on tutkimusta, joka selvittää filosofisen tutkimuksen taustaoletuksia. Näin määriteltynä metafilosofia ei rajaudu tiettyihin koulukuntiin eikä filosofian osa-alueisiin, koska se voi ottaa kohteekseen minkä tahansa filosofian nimissä tehdyn tutkimuksen. Tämä on nähdäkseni toimiva tapa hahmottaa metafilosofian tehtäväkenttää. Plantin (2017, 3 & 15) mukaan metafilosofia selvittää filosofian sisäisten tekijöiden lisäksi filosofisen tutkimuksen historiallisia, sosiaalisia ja institutionaalisia taustatekijöitä.

Jotkut filosofit ovat kuitenkin kritisoinet *metafilosofian* käsitettä sisällöllisestä tyhjyydestä (ks. esim. Cavell, 2002, xxxii). Lisäksi metafilosofiaa on kritisoitu ajatuksesta, että se luokittelee filosofian luonteen tutkimuksen filosofiasta irralliseksi toiminnaksi. Esimerkiksi Timothy Williamson (2007, ix) kieltäytyy jyrkästi käyttämästä metafilosofian käsitettä, koska se hänen mukaansa kuulostaa siltä kuin filosofi tutkisi filosofiaa itsensä ylä- tai ulkopuolelta. D'oro ja Overgaard ottavat tämän kritiikin huomioon todetessaan, että ”ilmaisu *metafilosofia* ei

¹⁸ Kiitän tästä huomiosta Lauri Myllymaata.

¹⁹ Tämä huomio kirkastui keskustelussa Katariina Lipsasen kanssa. Myöhemmin huomasin, että esimerkiksi Henri Pettersson (2019, 21) määrittelee metafilosofian nimenomaan filosofian osa-alueeksi, joka ei ole sidoksissa tiettyyn koulukuntaan.

ole välttämätön – se on vain yksi käsite – ja jotkut hylkäävät sen juuri siksi, että se voi antaa vaikutelman, että keskustellessamme filosofian metodeista emme enää varsinaisesti harjoita filosofiaa” (D’oro & Overgaard, 2017, 3, käännös on omani).²⁰ D’oro ja Overgaard ovat nähdäkseni oikeassa korostaessaan, ettei metafilosofinen tutkimuksen sisältö ole riippuvaista siitä, millä käsitteellä sitä kutsutaan. Metafilosofia-käsitteen kritisoijien ja puolustajien kiistaan on lisäksi esitetty myös konkreettinen ratkaisu: ”Metafilosofia voi olla osa filosofiaa, ja se voi olla filosofian ’ulkopuolista’, filosofiaan kohdistuvaa tutkimusta” (Haaparanta, 2016, 185). Metafilosofiassa filosofian luonnetta voidaan siis tutkia sekä filosofisen työn sisä- että ulkopuolelta, kuten olen väitöskirjassani tehnyt.

Metafilosofista tutkimusotetta on sovellettu suomalaisen filosofian tutkimukseen aiemminkin, eli tutkimukseni jatkaa jo olemassa olevaa tutkimusperinnettä. Mikko Leinonen (2008) hyödyntää metafilosofista tutkimusotetta Eino Kailan ja Erik Ahlmanin filosofiakäsityksiä käsittelevässä väitöskirjassaan *Tieteellinen ajattelu ja filosofian rikkaruohot*. Leinosen (2008, 33) mukaan ”metafilosofinen tutkimus voi hyvin perusteltuna ja mielekkäänä tutkimusasetelmana fokuoittaa filosofian käsitteessä ja sen identiteetissä (itseymmärryksissä) tapahtuneisiin historiallisiin muutoksiin”. Toisin sanoen yksi tapa tehdä metafilosofista tutkimusta on selvittää valituista lähteistä, minkälaisia määritelmiä filosofialle on annettu historian saatossa sekä millä tavalla eri ajattelijat ovat rakentaneet omaa tutkijaidentiteettiään näiden määritelmien varaan.

Myös Leila Haaparanta (2016) on hyödyntänyt metafilosofista tutkimusotetta esimerkiksi kartoittaessaan Ilkka Niiniluodon filosofiakäsitystä. Haaparanta (2016, 185) ottaa tutkimuksessaan huomioon, että filosofiakäsitys ei selviä pelkästään tutkijan tekemistä eksplisiittisistä linjauksista: ”Filosofin filosofiakäsitysten tutkiminen on julkilausuttujen ja julkilausumattomien sitoumusten tutkimusta; se on filosofin premissien ja päättelyketjujen kirjoittamista näkyviin”. Leinosen ja Haaparannan tutkimukset eivät kuitenkaan keskity filosofian menetelmien ja koulukuntien institutionaalisiin tekijöihin. Tutkimukseni jatkaa osaltaan Leinosen ja Haaparannan työtä selventämällä implisiittisten ja eksplisiittisten menetelmä- ja koulukuntasitoumusten lisäksi sitoumusten kannalta olennaisia institutionaalisia tekijöitä, kuten eri yliopistojen filosofian oppiaineiden painotuksia.

Kuten totesin, tässä tutkimuksessa selvitän koulukuntiin ja menetelmiin liittyviä tutkimuksellisia sitoumuksia, jotka voivat olla joko implisiittisiä tai eksplisiittisiä. Alla oleva taulukko havainnollistaa, minkälaiset kysymykset auttavat tunnistamaan eksplisiittisiä ja implisiittisiä sitoumuksia filosofian tutkimuksista.

²⁰ ”But the term *metaphilosophy* is not mandatory – it is just a term – and some reject it precisely because it suggests that when we are discussing philosophical method we are no longer doing philosophy proper.” (D’oro & Overgaard, 2017, 3).

TAULUKKO 2 Tutkimuksellisten sitoumusten tunnistaminen

	Menetelmät	Koulukunnat
Implisiittiset tutkimukselliset sitoumukset	Minkälaisia rivien väliin jääviä päätelmiä tutkimuksessa on havaittavissa? Mitä lähtöoletuksia oletetaan jaetuiksi, eikä niitä näin ollen eksplikoida? Käytetäänkö lisäksi menetelmiä, joita ei ole ilmoitettu käytettävän?	Mitä käsitteitä tai teoreettisia viitekehyksiä tutkimus ottaa annettuna ja miksi? Kytkeytyykö teoksessa välittyvä filosofiakäsitys johonkin olemassa olevaan koulukuntaan ilman että sitä erikseen mainitaan?
Eksplisiittiset tutkimukselliset sitoumukset	Mitä metodeja tutkimuksessa sanotaan käytettävän? Mitä metodeja sovelletaan ja miten ne määritellään?	Mihin koulukuntaan tekijä luokittelee oman tutkimuksensa? Keihin ajattelijoihin tutkimuksessa viitataan?

Taulukon 2 kysymykset pohjaavat osatutkimuksissa tekemiini havaintoihin. Osaa kysymyksistä hyödynsin jo osatutkimuksissa, mutta osan muodostin vasta reflektoidessani osatutkimuksia jälkikäteen. Esimerkiksi kolmannessa osatutkimuksessa selvitin, onko Kailan ja Goldsteinin tutkimuksissa havaittavissa auki-kirjaamattomia filosofisia lähtöoletuksia. Päädyin argumentoimaan, että kyseisissä tutkimuksissa käytetään menetelmiä, joita ei ole sanottu käytettävän. Sen sijaan implisiittisiin koulukuntasitoumuksiin liittyviä kysymyksiä en suoraan käyttänyt osatutkimuksissa, mutta niiden merkitys kirkastui reflektoidessani osatutkimuksia jälkikäteen. Tutkimuksellisten sitoumusten implisiittisyys on huomioitu myös monissa aiemmissa tutkimuksissa. On esimerkiksi korostettu, että ”monet filosofit eivät perustele tai edes ilmaise selkeästi metafilosofisia näkemyksiään. Hyvin usein heidän metafilosofiset sitoumuksensa²¹ ovat pelkääntään taustaoletuksia, jotka ovat vain epäsuorasti läsnä heidän työssään” (Daly, 2010, 12).²² Tutkimukseni vahvistaa tämän huomion: filosofisen tutkimuksen lähtökohdat on usein ilmaistu epäsuorasti.

Metafilosofiseen tutkimukseen liittyy tiettyjä haasteita, joita havainnollistan tapausesimerkin avulla. Artikkelissaan ”Danto, Nietzsche ja analyttinen filosofia – eli kuinka Nietzschestä tuli analyttinen filosofi” Sami Syrjämäki käsittelee A.C. Danton tekemää tulkintaa Nietzschen filosofiasta. Danto pyrkii osoittamaan, että Nietzschen teoksista on löydettävissä hypoteettis-deduktiivisen metodin piirteitä. Löydöksen perusteella Danto luokittelee Nietzschen systemaattiseksi ja analyttiseksi filosofiksi, vaikka Nietzsche ei itse näitä piirteitä omaan

²¹ Daly määrittelee tutkimuksen taustaoletukset *metafilosofiseksi sitoumuksiksi*, kun taas tässä tutkimuksessa käytän käsitettä *tutkimuksellinen sitoumus*.

²² ”[M]any philosophers do not argue for, or even make explicit, whatever metaphilosophical views they hold. Very often whatever metaphilosophical views they may have, are background assumptions that are only implicit in their work” (Daly, 2010, 12).

ajatteluunsa voinut liittää, koska analyttinen filosofia muodostui vasta hänen työnsä ja elämänsä jälkeen. (Syrjämäki, 2003, 93–108.) Danto argumentoi, että Nietzschen teokset ovat implisiittisesti toteutettu analyttisen filosofian menetelmiä käyttäen ilman että filosofi on itse ollut käyttämästään menetelmästä tietoinen. Syrjämäki (2003, 101) nostaa esiin Danton tulkinnan ongelmakohtia: ”Danton tutkimuksen osoittaminen paikkaansa pitämättömäksi vaatisi hänen filosofiakäsitteensä kumoamista, sillä koko tutkimus nojaa vahvaan vakaumukseen siitä, mitä filosofia on”. Syrjämäki huomauttaa, että Danton teoksessa analyttisessä filosofiassa vallitseva filosofiakäsitteys asetetaan ainoaksi olemassa olevaksi filosofian määritelmäksi²³.

Syrjämäen analyysi havainnollistaa hyvin ongelmia, joita voi seurata, jos tutkijat etsivät oman filosofiakäsitteensä mukaista ajattelua menneistä teoksista, vaikka niitä ei ole teoksiin eksplikoitu. On tarpeen selvittää, onko väitöskirjani kolmannessa osatutkimuksessa vastaavanlaisia ongelmia. Osatutkimuksessani vertaan Eino Kailan (1934) ja Kurt Goldsteinin (1940) implisiittisiä menetelmällisiä periaatteita. Otan lähtökohdaksi Descartesin menetelmäteosten pohjalta mukailemani filosofiakäsitteksen, jonka mukaan periaate on filosofinen, jos se ohjaa filosofista reflektiota. Sen enempää Kaila kuin Goldsteinkaan ei kuitenkaan määrittele osatutkimuksessa käsittelemiäni teoksia filosofisiksi eivätkä he itse sitoudu yllä mainittuun filosofiakäsitteeseen. Millä perusteella siis oletan heidän teoksistaan löytyvän implisiittisiä filosofisia menetelmiä? Vastaukseni kytkeytyy tapaan määritellä tutkimuksellisten sitoumusten luonne. Ovatko tutkimukselliset sitoumukset – tässä tapauksessa menetelmäsitoumukset – paikannettavissa tutkijoihin vai heidän teoksiinsa ja mikä rooli lukijalla on niiden tunnistamisessa?²⁴ Ajattelen, että implisiittiset tutkimukselliset sitoumukset löytyvät tekijän, teoksen ja lukijan risteyskohdasta. Teokset sisältävät aina enemmän merkityksiä kuin mitä tutkijat ovat tietoisesti niihin sisällyttäneet. Lisäksi lukija tuo tutkimuksessaan uuden tulkintatason alkuperäiseen teokseen. Kolmannessa osatutkimuksessa pyrin havainnollistamaan, että Kailan ja Goldsteinin teoksista voidaan tunnistaa filosofisia menetelmiä, mikäli filosofian menetelmä ymmärretään ehdottamallani tavalla. Osatutkimuksessa pyrin ilmaisemaan mahdollisimman selvästi, mitä teokset eksplisiittisesti sisältävät ja mitä tulkintoja tuon näiden lisäksi. Tavoitteeni on, että lukijalla on mahdollisuus kyseenalaistaa artikkelissa tarjottu filosofiakäsitteys ja arvioida, onko tulkintani Kailan ja Goldsteinin teosten filosofisuudesta uskottava.

Päädyin siis kutsumaan tutkimustani metafilosofiseksi, koska tutkin filosofisen tutkimuksen käytäntöjä ja filosofian tutkijoiden menetelmä- ja koulukuntasitoumuksia. Toisin sanoen tutkin filosofista tutkimusta itseään. Jotkut kutsuvat filosofian itsetutkiskelua ”filosofian filosofiaksi” (ks. esim. Williamson, 2008). Vaihtoehtoisesti jotkut saattavat nähdä väitöskirjani aiheen osana tieteenfilosofiaa. Nähdäkseni metafilosofia luonnehtii tutkimustani tarkemmin kuin tieteenfilosofia, koska tieteenfilosofia tutkii yleisemmin kaikkien tieteiden tavoitteita,

²³ Syrjämäki (2003, 98–99) havainnollistaa Danton luennan ongelmakohtia: ”Näin Danto tulee ottaneeksi filosofian mittapuuksi sen, mitä filosofialla nimenomaan analyttisessä traditiossa tarkoitettiin ja kirjoittaa ikään kuin siitä vallitsisi universaali yksimielisyys.”

²⁴ Kiitän tästä huomiosta Marleena Mustolaa.

menetelmiä ja teorioita (Psillos, 2011, ix-x), kun taas metafilosofia analysoi nimenomaan filosofian luonnetta (Lazerowitz, 1970). En kuitenkaan näe mitään ehdotonta määritelmällistä ongelmaa, jos väitöskirjani luokitellaan myös osaksi tieteenfilosofiaa.

Tässä alaluvussa olen selvittänyt, mitä tarkoitan metafilosofisella tutkimuksella ja millä tavalla väitöstutkimukseni kytkeytyy metafilosofisen tutkimuksen perinteeseen. Väitöskirjani sisältää sekä kuvailevia tutkimuksia valittujen suomalaisten filosofien menetelmä- ja koulukuntasitoumuksista että normatiivisia arvioita filosofisen tutkimuksen luonteesta. Taulukossa 2 keräsin yhteen kysymykset, joita voi hyödyntää menetelmä- ja koulukuntasitoumuksien tunnistamisessa. Toin myös esille metafilosofista tutkimusta koskevia normatiivisia periaatteitani, kuten näkemyksen metafilosofian reflektiivisestä luonteesta.

2.2 Filosofian menetelmien tutkimus

Tässä alaluvussa kartoitan filosofian metodologian tutkimuskenttää ja selvitän mahdollisia syitä sille, ettei käytettyjä menetelmiä useinkaan kirjata auki filosofisissa tutkimuksissa. Mistä metodien implisiittisyys kertoo? Nähdäkseni tähän on ainakin viisi mahdollista selitystä. Ensimmäisen vaihtoehdon mukaan filosofin tutkimus on luonteeltaan sellaista, ettei tutkimuksen vaiheita ole mahdollista kirjata auki samoin kuin muissa tieteissä.²⁵ Toinen vaihtoehto on, että eksplikoiminen olisi mahdollista, mutta alan konventioihin ei kuulu menetelmien esitleminen.²⁶ Kolmannen vaihtoehdon mukaan filosofisessa tutkimuksissa ei löydy menetelmiä yksinkertaisesti siitä syystä, että niitä ei ole käytetty.²⁷ Neljännen vaihtoehdon mukaan filosofian menetelmät samastetaan filosofian koulukuntiin.²⁸ Tällöin saatetaan menetelmien kohdalla todeta pelkästään, että tutkimus kuuluu esimerkiksi analyttiseen tai hermeneuttiseen traditioon. Viidentenä mahdollisuutena on, että menetelmien oletetaan olevan riittävän yleisesti tunnettuja, jolloin niiden eksplikoimista ei nähdä tarpeellisena.²⁹ Ajattelen, että menetelmien implisiittisyyteen voi vaikuttaa samanaikaisesti useampi kuin yksi näistä viidestä vaihtoehdosta.

²⁵ Ks. esim. Ahlman, 1992/1925, 16. Myös Mary Reichling (1996, 120 & 124) arvioi metodeja käsittelevässä artikkelissaan, ettei filosofian menetelmää ole mahdollista artikuloida yksiselitteisesti, sillä filosofia on lähempänä taiteita tai käsityötä kuin tieteitä.

²⁶ Arvioni mukaan on tilanteita, joissa menetelmät jäävät implisiittisiksi nimenomaan siitä syystä, ettei eksplikoiminen kuulu filosofian alan käytäntöihin. Tämä tieteen sosiologinen selitysmalli kaipaa kuitenkin vielä lisätutkimusta.

²⁷ Tämä on suurin mahdollinen tulkinta sille, miksi tietyissä filosofian tutkimuksissa ei ole esitelty menetelmiä. Ajatuksena on, että menetelmät eivät välttämättä ole implisiittisiä tai tiedostamattomia, vaan niitä ei välttämättä ole käytetty lainkaan.

²⁸ Katariina Lipsasen kanssa tekemässäni katsausartikkelissa selvisi, että 2000-luvun menetelmiä käsittelevissä filosofian tutkimuksissa menetelmät usein kytetään johonkin olemassa olevaan koulukuntaan (Lipsanen & Hovila, tulossa).

²⁹ Tämä selitys on lähellä vaihtoehtoa 2. On siis periaatteessa mahdollista, että menetelmät ovat filosofian tutkijoille niin selviä, että niiden esitlemistä pidetään tarpeettomana.

Jotkut tutkijat ovat kiinnittäneet huomion siihen, että filosofian alalla tutkimuksen menetelmävaiheita ei yleensä eksplikoida. Esimerkiksi Marcin Będkowski (2020) esittää:

Metafilosofisen metodologian julkaisujen kasvava määrä on viime vuosina osoittanut, että kiinnostus aihetta kohtaan on lisääntynyt merkittävästi. Hämmästyttävää on, että vaikka analyttiset filosofit ovat erittäin kiinnostuneita filosofisen työn metodologisista tekijöistä, filosofien harjoittamasta toiminnasta ei ole juuri lainkaan perusteellisia selvityksiä: mitä filosofit tarkalleen tekevät, mitä menetelmiä he käyttävät ja niin edelleen. Valitettavasti tämä seikka varjostaa metafilosofian ja filosofisen metodologian tutkimusta kokonaisuudessaan. (Będkowski, 2020, 258, käänös on omani.)³⁰

Vaikka Będkowski viittaa kirjoituksessaan nimenomaan analyttisiin filosofeihin, hänen kritiikkinsä pätee tutkimukseeni perusteella filosofian menetelmätutkimukseen yleisemminkin – riippumatta tutkijan koulukuntasitoumuksista. Będkowski korostaa, ettei filosofian menetelmiä käsittelevistä tutkimuksista yleensä selviä, miten tutkimuksen kohteena olevia menetelmiä käytännössä käytetään. Näin ollen kysymykseksi jää, millä tavalla filosofista tutkimusta tehdään ja miten käytetyt menetelmät tulisi kirjata akateemisen filosofian julkaisuihin. Kuten todettua, tämän haasteen selventäminen on yksi väitöskirjani kantavista tieteellisistä motivaatioista.

Mikko Leinonen jäsentää väitöskirjassaan suomalaisessa tutkimuksessa eksplikoituja filosofiakäsityksiä. Hänen mukaansa filosofiaa ei voida luokitella tutkimuskohteen perusteella, vaan eri filosofioita yhdistää väljästi määriteltävissä oleva ”filosofinen ote”. Vaikka Leinonen esittää joitakin yleisiä kriteerejä akateemiselle filosofiselle tutkimukselle, hän kuitenkin korostaa, että ”[f]ilosofiselle otteelle on mahdotonta antaa selkeää määritelmää” (Leinonen, 2008, 30). Leinonen on nähdäkseni oikeassa siinä, ettei filosofiselle otteelle tai filosofian menetelmille ole olemassa yhtä kaikkien filosofien hyväksymää määritelmää. Filosofian menetelmien moninaisuutta onkin perusteltu sillä, että filosofien epistemologiset ja metafysiset käsitykset eroavat niin suuresti toisistaan, ettei yhtenäiseen menetelmään pyrkiminen ole mielekästä (Heyting, Lenzen & White, 2020, 1). Olemassa olevien filosofia- ja menetelmäkäsitysten suuresta vaihtelevuudesta ei kuitenkaan voida päätellä, etteikö näitä toisistaan eroavia menetelmiä olisi mahdollista eksplikoida ja etteikö eksplikointiin voitaisi kehittää alalle yhteisiä käytäntöjä.

Salmelan ja Leinosen väitöskirjojen lisäksi nykyisessä suomalaisessa filosofiassa on julkaistu muutamia yleisteoksia, joissa käsitellään filosofian koulukuntia ja menetelmiä metafilosofisella otteella. Petri Räsänen ja Marika Tuohimaan (2003) toimittama *Filosofinen tieto ja filosofin taito* on tästä yksi esimerkki. Seuraavaksi esittelen kaksi kyseisestä teoksesta löytyvää tutkimuksellisiin sitoumuksiin kytkeytyvää kannanottoa. Aristoteleen filosofiaa käsittelevässä artikkelissaan

³⁰ “[T]he number of publications in the field of metaphilosophy of methodology in recent years testifies to a significant increase in interest in this subject. What is striking is the fact that, while analytic philosophers are strongly interested in the methodological aspects of philosophical work, there are hardly any in-depth descriptions of the activities undertaken by philosophers: what exactly philosophers do, what methods they use, etc. Unfortunately, this fact casts a shadow over the whole of metaphilosophy and philosophical methodology.” (Będkowski, 2020, 258.)

Juha Himanka esittää, että pelkän tutkimuskohteen perusteella ei ole mahdollista tunnistaa, onko jokin kirjoitus luonteeltaan filosofinen. Hänen mukaansa ”filosofian määrittämiseksi ei riitä sen kohdealueen [kohteen] selkeyttäminen. On käännettävä myös tarkastelutapaan tai asenteeseen” (Himanka, 2003, 26). Himanka (2003, 39–40) ehdottaa, että esimerkiksi jaottelu mannermaiseen ja analyttiseen filosofiaan voidaan ymmärtää eroina asenteissa. Artikkelista ei kuitenkaan selviä, mikä on *filosofisen asenteen* varsinainen sisältö. Viitataan asenteiden moninaisuudella kenties siihen, että eri koulukuntiin samastuvat tutkijat nojaavat eri lähtöoletuksiin tehdessään filosofista tutkimusta? Himangan artikkeli jättää avoimeksi, mikä tarkalleen ottaen tekee asenteesta filosofisen.

Samassa teoksessa Sirkku Ikonen käsittelee Ernst Cassirerin kriittistä metodia ja sen kytköstä filosofisen tiedon historiallisuuteen. Kriittinen metodi tarkoittaa tässä yhteydessä Immanuel Kantin transsendentaalista metodia, ja Ikonen luokittelee Cassirerin Marburgin uuskantilaiseen koulukuntaan. Ikonen artikkelin eksplisiittinen tavoite on kuvata, millä tavalla Cassirer soveltaa kriittistä metodia. Ikonen täsmentää, että Cassirer tutkii Kantin tavoin tiedon mahdollisuuden ehtoja, mutta Kantista poiketen Cassirer ajattelee tiedon ehtojen olevan sidottuna historialliseen ja kulttuuriseen tilanteeseen. Ikonen tarjoaa selkeän esityksen Cassirerin filosofian metodologisista periaatteista, mutta tarkemmat kriittisen metodin vaiheet jäävät kuitenkin hahmottumatta. (Ikonen, 2003, 64–80.)

Sekä Ikonen että Himangan artikkelit havainnollistavat lisäksi hyvin sitä, ettei filosofian menetelmiä käsittelevässä tutkimuksessa välttämättä avata tutkimuksessa käytettyjä menetelmiä. Toisin sanoen Ikonen artikkeli antaa yleiskuvan Cassirerin menetelmistä ja Himangan tutkimus selvittää Aristoteleen metodikäsitystä, mutta lukijalle ei kerrota, mitä menetelmiä Ikonen ja Himanka itse ovat käyttäneet kyseisiä tutkimuksia tehdessään. Filosofian menetelmiä tutkittaessa on siis olennaista selvittää, ovatko metodit tutkimuksen kohde vai pyritäänkö tutkimuksessa eksplikoimaan siinä käytetyt menetelmät. Esimerkiksi joissakin eksegeettisissä menetelmätutkimuksissa tavoitellaan nimenomaan jonkun yksittäisen filosofin menetelmäkäsityksen selventämistä, jolloin ei välttämättä edes pyritä eksplikoimaan tutkimuksessa käytettyjä menetelmiä.

Entä jos filosofian menetelmät ovat luonteeltaan sellaisia, ettei niitä voida täysin eksplikoida? Erik Ahlmanin intuitiivinen menetelmäkäsitys tarjoaa esimerkin tilanteesta, jossa filosofi selventää lukijalle, miksi jotain tiettyä perustelua ei ole mahdollista ilmaista kielellisesti. Teoksessaan *Arvojen ja välineitten maailma*³¹ Ahlman (1992/1920, 6–7) hyödyntää omien sanojensa mukaan intuitiivista ajattelua. Hänen määritelmänsä mukaan ”[i]ntuitio on [...] tahdon ja tunteen avulla saatua tietoa” (Ahlman, 1992/1920, 33). Ahlman soveltaa tahdon käsitteen määritelmässään muun muassa Kantin käytännöllistä filosofiaa sekä Bergsonin käsitystä tahdosta. Teoksen alussa Ahlman eksplikoi käyttämiään menetelmiä sekä työtään ohjanneita tutkimuksellisia sitoumuksiaan:

³¹ *Arvojen maailmalla* Ahlman tarkoittaa persoonaa ja tahtoa – ihmisen henkistä puolta. *Välineiden maailma* puolestaan viittaa materiaaliseen todellisuuteen ja sen lainalaisuuksiin.

En ole työssäni kulkenut puhtaasti loogillisen harkinnan, vaan yhtä paljon intuition tietä ja kuten esityksestäni käy ilmi, monesti en ole yrittänyt todistaa väitteitäni oikeaksi, vaan olen tyytynyt vain väittämään, tällöin ollen sitä mieltä, että äärimmäisissä kysymyksissä merkitsee asian sisäinen intuitiivisesti tajuttava evidenssi enemmän kuin pitkät dialektiset todistelut. [...] Kirjan ajatukset tahtovat näin ollen samalla kertoa olla emanatio sekä ajanhengestä että tekijänsä persoonallisuudesta³². (Ahlman, 1992/1920, 6–7.)

Yllä oleva lainaus havainnollistaa, että Ahlman sitoutuu tutkimuksessaan intuitiiviseen ajatteluun. Olennaista on, ettei tutkimuksellisten sitoumusten eksplikointi tarkoita sitä, että menetelmän tarvitsisi olla täysin systemaattinen – tai kuten Ahlman (1992/1920, 7) muotoilee, ”puhtaasti loogillisesti harkittu”. Seuraavaksi selvennän, voiko lukija tunnistaa intuitiivisen ajattelun Ahlmanin teoksesta. Filosofian menetelmien uskottavuuden kannalta on keskeistä selvittää, onko lukijan mahdollista erottaa toisistaan intuition pohjaava ajattelu yksinkertaisesti perustelemattomista näkemyksistä.

Ahlmanin tapa perustaa tutkimus intuition ilmenee muun muassa siinä, miten hän luonnehtii henkیتieteitä: ”mitä enemmän syvennyttään henkeen, sitä enemmän on turvaututtava intuition” (Ahlman, 1992/1920, 136). Todettuaan tämän hän esittää, että ”sen, joka ei tajua, että tämmöistäkin totuutta on olemassa, sen on vaikeaa käsittää henkیتieteiden olemassaoloa” (Ahlman, 1992/1920, 137). Toisin sanoen Ahlman vetoaa lukijan intuition, koska hänen mukaansa henkitysytä – kuten persoonan ja tahdon olemassaoloa – ei voi perustella järjen ja käsitteellisen päättelyn avulla.³³ Ajatuksena on, että henkیتieteiden olemassaolo vaatii intuitiivisen tiedon olemassaolon tajuamista, ja tajuaminen puolestaan edellyttää intuitiota. Kyseessä on selvä kehäpäätelmä, mutta toisaalta Ahlman ei pyrikään todistamaan väitettään loogisesti päteväksi. Sen sijaan hän pyrkii osoittamaan oman filosofian historiasta ammentavan intuitionsa.

Vaikuttaa siltä, että kehäpäätelmän vuoksi Ahlmanin argumentti ei täytä perinteisiä tieteen kriteereitä. Toisaalta Ahlmanin mukaan filosofia eroaa tieteistä juuri siinä, että filosofista ajattelua ei voi pohjata toistettavissa oleviin menetelmiin ja loogisiin päätelmiin. Ahlmanin eksplisiittinen tavoite on puhutella lukijan intuitiokykyä³⁴ – ei siis pelkästään esittää järkiperusteisia argumentteja. Tässä alaluvussa tarkoitukseni ei ole ollut osoittaa Ahlmanin käsitystä filosofiasta oikeaksi, vaan pyrkimykseni on havainnollistaa Ahlmanin menetelmäsitoumuksia. Väitöskirjani kokonaisuuden kannalta on olennaista huomata, että Ahlmanin teoksista on mahdollista tunnistaa implisiittisiä menetelmäsitoumuksia.

Menetelmiin kohdistuva metafilosofinen tutkimus on lisääntynyt viime vuosina, mutta kaikki filosofit eivät kuitenkaan selvitä tutkimuksissaan

³² Ahlmanin tutkimus persoonallisuudesta ei ole samastettavissa nykyisen empiirisen psykologian persoonallisuusteorioihin.

³³ Vastaavalla tavalla Ahlman (1992/1920, 15) nojaa intuitiiviseen tietoon kieltäytyessään määrittelemästä eetillisen käsitteestä: ”En kuitenkaan ryhdy eetillisen käsitteitä nyt määrittelemään, vetoan ainoastaan siihen intuitiiviseen tietoon sen olemuksesta, minkä jokaisella on omassa itsetajunnassaan”. Lainauksesta voidaan huomata, että Ahlman olettaa ihmisen intuitiokyvyn olevan universaali siinä mielessä, että periaatteessa kaikki voivat intuitionsa avulla päästä käsiksi samaan käsitykseen etiikasta (ks. myös Salmela, 1997, 193).

³⁴ Ahlman viittaa paikoin ihmisen intuitiokykyyn *sielullisen* ja *henkisen* käsitteillä.

käyttämäänsä menetelmiä. Olen tässä luvussa tuonut esille joitakin mahdollisia syitä menetelmien implisiittisyydelle. Esimerkiksi monet tutkimukset selventävät jonkun yksittäisen filosofin menetelmäkäsitystä, eikä kirjoittajan tavoitteena olekaan avata omia menetelmäsitoumuksiaan. Jotkut tutkijat myös haluavat pitää kiinni filosofisen tutkimuksen pluralistisuudesta, ja näin ollen kieltäytyvät määrittelemästä filosofian menetelmiä. Lisäksi nostin Erik Ahlmanin tutkimukselliset sitoumukset tapausesimerkiksi intuitiivisesta filosofiakäsityksestä, jonka mukaan filosofian menetelmiä ei ole mahdollista täysin eksplikoida.

2.3 Koulukunnat tutkimussitoumuksena

Tässä alaluvussa arvioin aiemman tutkimuksen perusteella, millä tavalla koulukuntaan sitoutuminen voi olla yhteydessä filosofisen tutkimuksen tekemiseen. Selvitän, miksi sekä Jalmari Edvard Salomaa (1891–1960) että Erik Ahlman argumentoivat, että filosofialle luonteenomainen ennakkoluuloton ajattelu on ristiriidassa koulukuntaan ja oppijärjestelmiin sidotun tutkimuksen kanssa. Tämän jälkeen kartoitan nykytutkimuksen käsityksiä analyyttisten ja mannermaisten koulukuntien³⁵ merkityksestä ja lopuksi analysoin filosofian koulukuntien yhteyttä filosofian menetelmiin.

Vahvaa koulukuntasitoumusta on mahdollista perustella sillä, että se saattaa selkeyttää tutkimuksen tekemistä tarjoamalla olemassa olevan filosofiakäsityksen, jonka varaan tutkimus voidaan rakentaa. Tässä alaluvussa keskityn kuitenkin koulukuntasitoumusten mahdollisiin ongelmakohtiin ja riskeihin. Ennen tätä nostan esille Sami Syrjämäen³⁶ (2020) huomion siitä, että koulukuntia vastaan esitetään myös epäoikeudenmukaista kritiikkiä:

Koulukunnan ei tarvitse olla dogmaattinen. Dogmaattisuus lienee filosofian koulukunnissa lopulta hyvin harvinaista ja enemmän yksilön kuin koulukunnan ominaisuus. Koulukuntaa ei myöskään tarvitse seurata sokeasti: Omista lähtökohdistaan ja muista oletuksista voi olla ainakin jossain määrin tietoinen, vaikkei kukaan ole itselleen(kään) täysin läpinäkyvä. Koulukuntaan kuulumisen ei tarvitse merkitä, että halveksii muita koulukuntia eikä kykene rinnakkaiseloon tai vaikka yhteistyöhön, eikä se automaattisesti tarkoita edes sitä, ettei ymmärrä muita koulukuntia. (Syrjämäki, 2020.)

Olen Syrjämäen kanssa samaa mieltä siitä, ettei koulukuntaan sitoutumisen tarvitse olla ehdotonta tai dogmaattista. Tämä ajatus on hyvä pitää mielessä, kun seuraavaksi lähden perkaamaan suomalaisten filosofien koulukuntia kohtaan esittämää kritiikkiä. Aloitan Salomaan argumentilla, jonka mukaan selkeyttämissen sivutuotteena koulukuntaan sidottu tutkimus vaikeuttaa itsenäisen filosofisen ajattelun kehittymistä. Salomaa esittää, että koulukuntaan pohjautuva ajattelu saattaa johtaa filosofisesta asenteesta luopumiseen:

³⁵ Analyyttinen ja mannermainen filosofia sisältävät useita eri koulukuntia.

³⁶ Syrjämäki osoittaa sanansa kommenttina väitöskirjani ensimmäiselle osatutkimukselle.

Varsinkin aloittelevan on vaikeata löytää omaa itsenäistä tietä nykyajan monien filosofisten suuntien joukosta. Mutta kuka ei tahdo yksinkertaisesti seurata jotakuta filosofista auktoriteettia – mikä olisi filosofisesta asenteesta täydellistä luopumista – hänellä ei ole oman filosofisen vakaumuksen saavuttamiseen muuta mahdollisuutta kuin omaan tutkimukseen ja ajattelun turvautuminen. Jokaiseen filosofiseen maailmankäsitykseen pyrkivän täytyy kyetä itsenäisesti tekemään selkoa mielipiteistään maailmasta, saattamaan ne sopusointuun luonnon- ja hengentieteiden tulosten kanssa ja esittämään ne loogisesti ristiriidattomassa muodossa. (Salomaa, 1936, 306.)

Salomaan näkemykset koulukunta-ajattelun haasteista ovat linjassa ensimmäisessä osatutkimuksessa tekemiäni havaintojen kanssa. Etenkin filosofian opintojen varhaisessa vaiheessa saattaa olla suuri houkutus kiinnittää ajattelu johonkin traditioon tai auktoriteettiin. Tämä johtuu siitä, ettei aloittelevalla filosofilla välttämättä ole kykyä arvioida ja muodostaa omaa näkemystä eri koulukuntien filosofiakäsityksistä. Kuitenkin filosofin tulee Salomaan mukaan alusta lähtien pyrkiä itsenäiseen ajatteluun, koska minkä tahansa auktoriteetin seuraaminen johtaa filosofisesta asenteesta luopumiseen. Katkelman lopussa Salomaa tarjoaa kärkeän toimintaohjeen filosofiselle tutkimukselle: ensin filosofin tehtävä on reflektoida käsityksiään maailmasta, jonka jälkeen hänen tulee integroida maailmankuvansa muiden tieteiden tuloksiin. Filosofin viimeinen tehtävä on muodostaa synteesi, jossa hänen oma maailmankuvansa muodostaa ristiriidattoman kokonaisuuden uusimpien luonnon- ja hengentieteiden tulosten kanssa.

Salomaan lisäksi myös Ahlman esittää, että filosofian koulukuntien mukaan rajattu tutkimus altistaa tutkijan itsepetokselle tilanteessa, jossa koulukunta alkaa väärällä tavalla ohjata ajattelua. Nähdäkseni ongelmana ei ole niinkään se, että koulukuntien filosofiakäsitykset ovat väistämättä virheellisiä. Pikemminkin Ahlman argumentoi, että mikä tahansa filosofiakäsitys voi häiritä tutkijan ennakkoluulotonta ajattelua, mikäli se asetetaan ehdottomaksi säännöksi.³⁷ Ajatuksena on, että valmiit järjestelmät vaikeuttavat ”sisäisen näkemisen” eli intuition kehittymistä:

Filosofien systeemin rakennusinto ei ole omiaan vähentämään itsepetosmahdollisuutta. Vaara on varsinkin siinä, että järjestelmää sepittäessä ylen helposti etäännyttään välittömästä havainnosta ja turvaudutaan järkijohtelun aiheuttamiin kuvitelmiin. Ehkä ei edes uskalleta palata täysin ennakkoluulottomaan sisäiseen näkemiseen, pelosta, että se voisi kumota järjen rakennelmat. (Ahlman, 1992/1929, 159.)

Ahlman varoittaa ulkoistamasta omaa filosofista intuitiotaan filosofisille järjestelmille. Riskinä on, että ennen pitkää filosofit eivät enää uskalla alkaa epäillä sellaisia järjestelmiä, joita he ovat pitkään hyödyntäneet omassa ajattelussaan – ei vaikka heidän intuiotensa sanoisi muuta. Näin filosofit voivat menettää yhteyden omaan persoonallisuutensa eli kykyyn reflektoida ja arvioida ajattelun luotettavuutta ennakkoluulottomasti. Sekä Salomaa että Ahlman siis esittävät, että filosofisiin järjestelmiin sitoutuminen saattaa vaikeuttaa filosofista työtä lukkiuttamalla ajattelua. Mikäli tämä pitää paikkansa, filosofian tutkijoiden on kyettävä olemaan tietoisia siitä, ovatko heidän koulukuntasitoumuksensa luonteeltaan dogmaattisia vai joustavia.

³⁷ Myös Collingwood (2005/1933, 52) esittää vastaavanlaisen väitteen. Ks. alaluku 1.4.

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan analyyttisistä ja mannermaisista koulukunnista käytyä tieteellistä keskustelua. Filosofian jakaminen analyyttiseen ja mannermaiseen koulukuntaan on herättänyt runsaasti kriittistä metafilosofista keskustelua 1990–2000-luvuilla. Esittelen muutaman esimerkin näistä keskusteluista. 1990-luvun alkupuolella yhtäältä etsittiin analyyttistä ja mannermaista filosofiaa yhdistäviä tekijöitä (Graeser, 1993), ja toisaalta korostettiin, että nämä kaksi traditiota eroavat ratkaisevasti toisistaan sekä menetelmiltään että filosofiakäsityksiltään (Freundlieb & Hudson, 1998). Lisäksi arvioitiin, että analyyttinen koulukunta on vaarassa menettää sisältönsä ja yhtenäisen identiteettinsä (von Wright, 1993). Kymmenen vuotta myöhemmin esitettiin muun muassa, että analyyttinen filosofia täyttää tieteellisen paradigman kriteerit, kun taas mannermainen filosofia muodostuu metodeiltaan ja tavoitteiltaan hajanaisemmasta joukosta erilaisia filosofiakäsityksiä (Levy, 2003). Viime vuosina on keskusteltu muun muassa siitä, voiko analyyttisen ja mannermaisen filosofian erottaa toisistaan niiden argumentatiivisen rakenteen perusteella (Mizrahi & Dickinson, 2021; Hogenbirk, 2023).

Suomalaisen tiedeyhteisön ylläpitämän *Tieteen termipankin* koulukuntamääritelmät antavat viitteitä siitä, minkälaisia yleiskuvia analyyttisistä ja mannermaisista traditioista esiintyy suomalaisessa filosofiassa. Kyseisellä sivustolla tietyt koulukunnat luokitellaan joko analyyttiseen tai mannermaiseen filosofiaan. *Tieteen termipankin* mukaan ”mannermaisella filosofialla tarkoitetaan etupäässä Saksassa ja Ranskassa 1900-luvulla kehittyneitä filosofisia suuntauksia kuten fenomenologia, eksistentiaalisuus, hermeneutiikka ja dekonstruktio” (*Tieteen termipankki*, 2024a). Analyyttiseen filosofiaan puolestaan sisällytetään kaikki filosofia, joka painottaa kielen analyysia. Erikseen mainitaan kolme koulukuntaa: looginen empirismi, looginen positivismi sekä kielifilosofia (*Tieteen termipankki*, 2024b). Nähdäkseni nämä kuvaukset implikoivat, että suomalaisessa filosofiassa on olemassa vakiintunut käsitys siitä, mitkä koulukunnat kuuluvat joko analyyttiseen tai mannermaiseen filosofiaan. Näin on siitä huolimatta, että suomalaisesta filosofiasta löytyy myös monia kriittisiä puheenvuoroja analyyttinen-mannermaisen-jaon toimivuudesta.

Suomessa tehdyt analyyttistä ja mannermaista filosofiaa käsittelevät tutkimukset voidaan jakaa kahteen luokkaan: koulukuntajakoa ylläpitäviin ja sitä kyseenalaistaviin teoksiin. Annan ensin muutaman esimerkin koulukuntajakoa ylläpitävistä tutkimuksista. Esimerkiksi Juha Himanka (2002, 20) argumentoi, että analyyttisellä ja mannermaisella filosofialla on selkeä sisällöllinen ero: ”analyyttisen filosofian keskeiset lähtökohdat ovat juuri mannermaisen perinteen keskeisiä kyseenalaistuksia”. Himanka perustelee väitettään sillä, että analyyttisessä filosofiassa tieto-oppi ja ontologia sekä totuus ja oleminen erotetaan itsestään selvästi toisistaan, kun taas mannermainen filosofia tutkii näiden dikotomioiden välisiä yhteyksiä. Hän päättää teoksensa ajatukseen, ettei fenomenologiaa tulisi nähdä suljettuna lähtökohtana tai kahlitsevana koulukuntana (Himanka, 2002, 218). Jaakko Hintikka (2001) puolestaan jakaa von Wrightia seuraten 1900-luvun filosofiset suuntaukset analyyttiseen, fenomenologis-hermeneuttiseen, marxilaiseen ja uustomistiseen. Hintikka toteaa kolmen jälkimmäisen suuntauksen olevan helposti osoitettavissa poliittisesti vanhentuneiksi tai sisäisesti

riittämättömiksi. Analyyttinenkin filosofia on kriisitilanteessa, mutta kriisi on Hintikan mukaan ratkaistavissa. Ratkaisun avaimet löytyvät niin kutsutun ensimmäisen aallon analyttisen filosofian logiikasta, jotka toisen aallon analyttiset filosofit hylkäsivät liian kevyin perustein. (Hintikka, 2001, 11–17.)

Suomalaisessa filosofiassa on myös kyseenalaistettu jakoa analyttiseen ja mannermaiseen koulukuntaan. Sami Pihlström (2003) tuo esille, että filosofisen ajattelun kehittymisen kannalta on vahingollista, mikäli niin kutsutut analyttiset ja mannermaiset filosofit suhtautuvat ennakkoluuloisesti ja jyrkän kielteisesti toiseen perinteeseen liitettyihin ajattelijoihin. Hän peräänkuuluttaa että "[t]oi-siinsa väistämättä kietoutuvien, yhteisiä historiallisia lähtökohtia kehittäevien ja yhteisiä ongelmia pohtivien filosofisten perinteiden välisen dialogin rakentelussa voitaisiin puolin ja toisin olla suvaitsevaisempia" (Pihlström, 2003, 5). Monet suomalaiset filosofit ovatkin hyödyntäneet tutkimuksessaan sekä analyttiseen että mannermaiseen perinteeseen tyypillisesti luokiteltuja ajattelijoina.³⁸ Panu Raatikainen (2001, 195) esittää analyttisen filosofian luonnetta ja kriteerejä käsittelevässä tutkimuksessaan, ettei kaikkiin analyttisiin filosofeihin pätevää filosofian määritelmää ole löydettävissä: "Ristikoimalla aihepiirin parhaiden asiantuntijoiden kriteerit voidaan päätellä joko, että kukaan ei ole koskaan ollut analyttinen filosofi, tai että lähes kaikki filosofit kaikkina eri aikoina ovat olleet analyttisiä filosofeja". Samankaltaisiin huomioihin on päädytty myös mannermaisen filosofian määritelmästä. Toisin sanoen yrittäessä löytää selkeitä yhdistäviä kriteereitä analyttiselle ja mannermaiselle filosofialle, päädytään helposti tyhjiin määritelmiin. Sara Heinämaa (2015, 573–574) puolestaan argumentoi, että analyttinen–mannermainen-jako on luonteeltaan ideologinen ja retorinen, eikä se siis luonnehdi filosofian sisällöllisiä eikä metodisia eroja. Toisin sanoen koulukuntajaon käyttökelpoisuus on kyseenalaistettu useissa eri tutkimuksissa, mutta jakoa käytetään edelleen sekä filosofian tutkimuksessa että opetuksessa. Tämä ristiriita nähdäkseni implikoi, että koulukuntajaon ylläpitämiseen liittyy muita kuin filosofian sisäisiä tekijöitä ja intressejä. Väitöskirjan ensimmäisessä osatutkimuksessa keskitynkin institutionaalsiin tekijöihin, jotka saattavat osaltaan ylläpitää jakoa analyttisiin ja mannermaisiin koulukuntiin.

Entä miten koulukunnat ja metodit linkittyvät toisiinsa filosofisen tutkimuksen kentällä? Kysymystä voidaan lähestyä tarkastelemalla, mikä rooli koulukunnilla on filosofian menetelmiä käsittelevissä teoksissa. Filosofisen metodologian yleisesityksessä *The Oxford Handbook of Philosophical Methodology* metodit luokitellaan usein joko tiettyyn koulukuntaan tai ne liitetään yksittäisiin filosofeihin. Itse asiassa vaikuttaa siltä, että monissa yhteyksissä koulukunnilla viitataan nimenomaan tiettyihin menetelmiin. Esimerkiksi kyseisessä teoksessa loogisen empirismin, Wittgensteinin, analyttisen metafysiikan, fenomenologian ja pragmatismen menetelmiä käsitellään omilla luvuillaan. Osa teoksen luvuista on kuitenkin jaettu koulukuntien sijaan esimerkiksi erityistieteiden tai jonkin historiallisen ajanjakson mukaan. (Cappelen, Gendler & Hawthorne, 2016.) Kerry Howelin (2013) johdatusteoksessa *An Introduction to the Philosophy of Methodology*

³⁸ Ks. esim. Leila Haaparannan (2003b) selvitys analyttisen filosofian ja fenomenologian suhteista suomalaisessa filosofiassa.

menetelmät sen sijaan jaotellaan yksiselitteisesti filosofian koulukuntien mukaan. Teos käy läpi useita 1900-luvun keskeisiä filosofisia koulukuntia – kuten empirismi, fenomenologia, kriittinen teoria, positivismi ja hermeneutiikka – ja esittelee, minkälaisia metodologisia sitoumuksia kuhunkin traditioon tyypillisesti kuuluu. Yleisesityksille luonteenomaisesti Howell samastaa filosofian menetelmät filosofian koulukuntiin.

Yleisesitysten tavoin myös viime vuosina filosofian metodologiasta julkaistuissa artikkeleissa voidaan huomata taipumus rajata menetelmäkeskustelu tiettyyn koulukuntaan. Esimerkiksi *Synthese*-journalin filosofian metodeihin keskittyvässä erikoisnumerossa perehdytään nimenomaan analyttisen filosofian menetelmiin, vaikka numeron otsikko viittaa yleisesti filosofian metodeihin (Eder, Lawler & van Riel, 2020). Fenomenologian ja hermeneutiikan koulukuntiin kytkeytyviä menetelmiä käsitellään usein samoissa tutkimusartikkeleissa (Kafle, 2013; Sloan & Bowe, 2014) – toisinaan eksplisiittisesti kytkettynä mannermaiseen filosofiaan (West, 2010, 86–132).

Timothy Williamson (2020) jäsentää teoksessaan *Philosophical Method: A Very Short Introduction* filosofian menetelmiä suhteessa tieteiden metodologiaan. Tieteet ovat länsimaisen historian aikana kehittäneet jatkuvasti tarkempia tapoja mitata ja kuvata todellisuutta. Filosofien tehtäväksi on jäänyt vastata, mitä sellaista heillä on tarjota, jota ei muiden tieteiden menetelmin voida saavuttaa. (Williamson, 2020, 3–5.) Teos on tarkoitettu yleisesitykseksi filosofian metodeista, mutta siinä on tietoisesti jätetty käsittelemättä niiden koulukuntien filosofiakäsitykset, joita tekijä ei itse pidä tieteellisinä. Tämä päätös ilmaistaan teoksen johdannossa hieman provosoivaan tapaan:

Myönnettäköön, että monet nykyfilosofien lähestymistavat ovat kaikkea muuta kuin tieteellisiä. Tässä kirjassa keskitytään siihen, miten filosofiaa tehdään *hyvin*, ei siihen, miten sitä tehdään *huonosti*. Vaikka toki se, mikä lasketaan hyvin tehdyksi filosofiaksi, on itsessään kiistanalaista. Monet filosofit tulevat vihaamaan minun käsitystäni siitä, miten filosofiaa tulisi tehdä. Jätän tämän lukijan arvioitavaksi. (Williamson, 2020, 4, käännös on omani.)³⁹

Loppusanoissa tuodaan lyhyesti esille teosta läpäisevä koulukuntasitoumus: ”Jos sillä nyt on merkitystä, tämä teos on kirjoitettu tunnistettavasti ’analyttisestä’ näkökulmasta” (Williamson, 2020, 129, käännös on omani).⁴⁰ Toisin sanoen Williamson tulee tehneeksi rajauksen olemassa olevien koulukuntien mukaan, vaikka hänen tarkoituksensa on keskittyä tieteen kriteerit täyttävään filosofiaan yleisesti.

Useiden filosofian metodologian yleisteosten ja tutkimusartikkeleiden perusteella vaikuttaa siltä, että filosofian menetelmistä käyty keskustelu rajataan usein johonkin tiettyyn koulukuntaan. Tämä on sinänsä ymmärrettävää, koska koulukuntia määrittää tietynlainen filosofiakäsitys, johon on yleensä

³⁹ “Admittedly, many contemporary philosophers are anything but scientific in their approach. This book is about doing philosophy *well*, not about doing it badly, though what counts as doing it well is itself contested. Many philosophers will hate my picture of how to do philosophy. I leave the reader to judge.” (Williamson, 2020, 4.)

⁴⁰ “For what it is worth, this book is written from a recognizably ‘analytic’ perspective” (Williamson, 2020, 129).

sisäänkirjoitettuna metodologinen viitekehys. Nähdäkseni menetelmien kytkeminen koulukuntaan ei olisi yhtä ongelmallista, mikäli filosofisessa tutkimuksessa olisi tapana eksplikoida käytetyt menetelmät. Koska näin ei ole, valittuun koulukuntaan vihkiytymättömien tutkijoiden on erittäin haastavaa saada selville, mihin metodologisiin periaatteisiin tutkimus pohjautuu.

Olen tässä alaluvussa tuonut esille, minkälaisia haasteita koulukuntasitoumukset asettavat filosofian menetelmien eksplikoimiselle. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole väittää, että koulukunnista tulisi luopua tai että nykyään käytetyt koulukunnat tulisi vaihtaa toisiin. Pikemminkin ehdotan tutkimukseeni nojaten, että koulukuntasitoumuksia on tarpeen tutkia kriittisesti, koska nämä sitoumukset ovat suoraan tai välillisesti yhteydessä tutkimuksen tekemiseen.

3 OSATUTKIMUKSET

Tässä luvussa esittelen kunkin osatutkimuksen tutkimusprosessit sekä niiden tärkeimmät sisällöt. Luvussa 3.1 esitellään osatutkimusten keskeisimmät menetelmävaiheet. Luvuissa 3.2–3.5 esitellään osatutkimusten tulokset. Samalla arvioin, miten kyseiset artikkelit kytkeytyvät koko väitöskirjaa läpäisevään aiheeseen: filosofian implisiittisiin ja eksplisiittisiin menetelmä- ja koulukuntasitoumuksiin. Alla olevaan taulukkoon 3 olen kerännyt osatutkimusten tutkimuskysymykset sekä tiivistetyt vastaukset näihin kysymyksiin.

TAULUKKO 3 Tutkimuskysymykset ja tulokset

Osatutkimus	Tutkimuskysymykset	Tulokset
1. osatutkimus "Filosofian kahtiajako? Analyyttisen ja mannermaisen filosofian institutionaaliset tekijät" (2020)	1) Mitä muita kuin tieteen sisäisiä kriteereitä käytetään perustelemaan analyyttisen ja mannermaisen filosofian eroa? 2) Mitkä institutionaaliset tekijät ylläpitävät jaottelua?	1) <i>Koulukuntajakoa käytetään:</i> i) stereotyyppisesti arkipuheessa, ii) oman työn profiloimisessa iii) kuvaamaan henkilökohtaista tutkijaidentiteettiä, iv) kuvaamaan ulkoapäin annettua tunnustusta tai tutkijaprofiilia 2) <i>Jakoa ylläpitävät institutionaaliset tekijät:</i> i) yliopistojen opetuksen ja tutkimuksen painoalat ii) tapahtumien aiheiden rajaukset, iii) kilpailu rahoituksesta

Osatutkimus	Tutkimuskysymykset	Tulokset
2. osatutkimus "Filosofikäsitykset ja koulukunnat Suomen Filosofisen Yhdistyksen historiassa" (2023a)	1) Minkälaisia näkemyksiä SFY:ssä on esitetty filosofian tutkimuskohteista, metodeista sekä evidenssistä vuosina 1920–2000? 2) Miten Suomen Filosofisessa Yhdistyksessä on otettu kantaa filosofian koulukuntiin vuosina 1920–2000?	1) <i>Tutkimuskohteita:</i> i) yhtenäinen maailmankäsitys, ii) periaatteet, iii) ei määritettävissä olevaa tutkimuskohdetta <i>Menetelmät:</i> i) filosofialla eri menetelmät kuin tieteillä, ii) erityistieteiden tulosten analyysi, iii) analyysin ja synteessin menetelmät <i>Evidenssi:</i> i) emotionaalinen evidenssi, ii) koeteltavuuden periaate, iii) kokemuksellinen intuitio, iv) kielellinen intuitio, v) logiikan päättelysäännöt, vi) tekstuaalinen evidenssi 2) Menetelmälliset, maantieteelliset ja sisällölliset koulukuntajaot
3. osatutkimus "Holism as a Methodological Principle in Kaila's and Goldstein's Personality Research: A Metaphilosophical Study" (2023b)	1) Miten filosofiset menetelmät voidaan tunnistaa valituista teoksista? 2) Minkälaisia metodologisia merkityksiä holismin käsitteellä on valituissa teoksissa? 3) Miten Kailan ja Goldsteinin holismin menetelmät vertautuvat toisiinsa?	1) Poissulkemalla empiiriset menetelmät ja analysoimalla, perustuuko tutkimus reflektioon ja filosofisiin periaatteisiin. 2) Holismin periaatteen metodologinen merkitys on filosofinen. Se ohjaa filosofista reflektiota ja ymmärrystä. 3) <i>Keskeisin yhtäläisyys:</i> Holismilla sekä metodologinen että ontologinen merkitys <i>Keskeisin ero:</i> Kaila ja Goldstein asettavat holismin vastakohtaksi eri menetelmät
4. osatutkimus "Menetelmät Erik Ahlmanin filosofiassa" (2021)	Miten Erik Ahlman luonnehtii filosofian menetelmiä?	<i>Ahlmanin menetelmäkäsitys:</i> i) filosofian harjoittamiseen vaikuttaa tutkijan persoonan luotettavuus, ii) filosofian ja tieteiden menetelmät ovat luonteeltaan erilaiset, iii) menetelmät voivat viitata tieteilijän tutkimusvälineeseen tai filosofin intuitioon

Taulukko on tarkoitettu hakemistoksi, jonka avulla saa yleiskäsityksen tutkimuksen keskeisistä aiheista ja käsitteistä. Lisäksi lukijan on mahdollista verrata osatutkimuksien tutkimuskysymyksiä koko väitöstutkimuksen kysymyksiin. Kuitenkaan kaikki taulukon tiivistykset eivät avaudu sellaisinaan, vaan vaativat tueksi osatutkimusten yksityiskohtaisemman esittelyn.

3.1 Tutkimusprosessin kuvaus

Tässä luvussa eksplikoin kunkin osatutkimuksen menetelmävaiheet. Tutkimusprosessin kuvauksen tarkoituksena on tehdä lukijalle näkyväksi osatutkimuksien aikana tehdyt metodologiset valinnat. Lisäksi pyrin tuomaan esille, millä tavalla menetelmällisten valintojen lisäksi erilaiset satunnaiset tekijät ovat vaikuttaneet tutkimusprosessiin. Tutkimusprosessin kuvaus sisältää tutkimusta ohjaavien lähtöoletuksien eksplikoimisen sekä tutkimuslähteiden valintakriteerit. Aloitan kuitenkin tämän alaluvun kertomalla, millä perusteilla päädyin keräämään asiantuntijahaastatteluja kahdessa osatutkimuksessa.

Toteutin väitöskirjani osatutkimuksissa yhteensä neljä haastattelua. Ajatus haastatteluista heräsi huomattuani, että tutkimukseni aihepiiri kohdistuu osittain sellaisiin tekijöihin, joita ei yleensä eksplikoida filosofisessa tutkimuksessa. Pelkästään julkaistuja tutkimuksia analysoimalla olisi ollut haastava päästä käsi esimerkiksi kirjoittajan henkilökohtaiseen tutkijaidentiteettiin, filosofiakäsitykseen tai menetelmäsitoumuksiin. Lähtöajatukseni oli, että haastattelut antavat mahdollisuuden saada tietoa usein implisiittisiksi jäävistä tutkimuksellisista sitoumuksista. Kutsun tekemiäni haastatteluja asiantuntijahaastatteluiksi, sillä valitsin haastateltavat heidän asiantuntijaprofiilinsa perusteella. Asiantuntijahaastattelu ei kuitenkaan ole itsenäinen haastattelumenetelmä, vaan se voidaan toteuttaa useilla eri tavoilla (Alastalo, Åkerman & Vaittinen, 2017). Toteutin haastattelut teemahaastatteluina eli muunnelmana puolistrukturoidusta haastattelusta. Käyttämäni teemahaastattelu vastaa tavoitteiltaan parhaiten *teoriaa luovaa asiantuntijahaastattelua* (Bogner & Menz, 2009). Tavoitteeni oli hyödyntää haastattelujen sisältöjä metafilosofisen tutkimuksen kehittämisessä.

Valmistelin kuhunkin haastatteluun selkeät teemat ja tavoitteet. Ensimmäistä osatutkimusta varten toteuttamissani haastatteluissa teemana oli mannermaisen ja analyttisen koulukunnan jako suomalaisessa filosofiassa. Tavoitteeni oli saada tietoa siitä, millä tavalla haastatteluun valitut kaksi asiantuntijaa hahmottavat kyseisen koulukuntajaon yhteiskunnallisen ja filosofisen merkityksen. Toisena tavoitteena oli keskustella, sitoutuvatko asiantuntijat itse joko analyttiseen tai mannermaiseen koulukuntaan, ja jos kyllä, mitä tämä sitoutuminen heille tarkoittaa. Toisen osatutkimuksen haastattelussa oli kaksi isoa teemaa: 1) Suomen Filosofisessa Yhdistyksessä käydyt metafilosofiset keskustelut ja 2) asiantuntijoiden omat filosofiakäsitykset.

Ensimmäinen osatutkimus on kirjoitettu ennen kuin väitöskirjani aihe rajautui nykyiseen muotoonsa. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että se on ainoa osatutkimus, jonka julkaistuun versioon en ole eksplikoinut tutkimusprosessin kuvausta. Tutkimusmuistiinpanojen ansiosta pystyin kuitenkin joiltakin osin selvittämään kyseisen osatutkimuksen tutkimusprosessia. Ensimmäisessä osatutkimuksessa lähdin liikkeelle kartoittamalla analyttinen-mannermainen-jakoon keskittyviä metafilosofisia tutkimuksia. Olin perehtynyt aiheeseen jo maisteriopintojen aikana, ja hyödynsin filosofian syventävälle kurssille kirjoittamaani

esseetä aiheen rajauksessa. Esseessä olin selvittänyt, onko analyyttistä ja mannermaista filosofiaa mahdollista luonnehtia puhtaasti filosofian sisäisillä kriteereillä.

Kartoituksen lopputulos oli, etteivät analyyttinen ja mannermainen filosofia ole yksiselitteisesti erotettavissa toisistaan filosofian sisällöllisillä, terminologisilla, genealogisilla eikä historiallisilla perusteilla. Esseen kirjoittaminen herätti tarpeen selvittää, miksi koulukuntajako kuitenkin näkyy edelleen sekä filosofian opetuksessa että tutkimuksessa. Löysin Dan Zahavilta (2016)⁴¹ uskottavan hypoteesin, jonka otin tutkimukseni lähtökohdaksi: erilaiset sosiologiset ja institutionaaliset tekijät ylläpitävät analyyttinen-mannermainen-jakoa, vaikka monet tutkimukset ovat osoittaneet jyrkän kahtiajaon sisällöllisesti ongelmalliseksi. Lopulta alkuperäinen selvitys koulukuntajaon sisällöllisistä kriteereistä rajautui pelkästään tutkimuksen lähtökohdaksi, ja keskityin nimenomaan institutionaalisten tekijöiden analysoimiseen.

Syventääkseni ymmärrystäni jaon käyttötavoista suomalaisessa filosofiassa haastattelin kahta kotimaista filosofia, Susanna Lindbergiä ja Valtteri Arstila. Valitsin heidät haastateltaviksi, koska Suomen Filosofisen Yhdistyksen tapahtumassa ”Filosofian tulevaisuus” (25.9.2019) Lindberg oli kutsuttu edustamaan mannermaista ja Arstila analyyttistä filosofiaa. Tapahtuma järjestettiin sattumalta siihen aikaan, kun kirjoitin ensimmäistä osatutkimusta. Tapahtumaa seurattessa kiinnostuin siitä, että Lindberg ja Arstila identifioitiin tapahtumassa eksplisiittisesti tiettyjen koulukuntien edustajiksi. Yksi haastattelun tavoite oli selvittää, hyväksyivätkö Lindberg ja Arstila heille ulkoapäin annetut koulukuntasitoumukset. Toteutin Lindbergin ja Arstilan haastattelut avoimina haastatteluina.⁴² Osatutkimuksen loppuvaiheessa molemmat haastateltavat lukivat käsikirjoituksen läpi, jolloin heillä oli mahdollisuus korjata ja täydentää heidän kanssaan käydyn keskustelun perusteella tekemiäni tulkintoja.

Toisessa osatutkimuksessa tutkin Suomen Filosofisessa Yhdistyksessä (SFY) vuosina 1920–2000 esiintyneitä filosofiakäsityksiä ja koulukuntasitoumuksia. Alun perin minua pyydettiin kirjoittamaan tästä aiheesta SFY:n 150-vuotis historiikkiin. Vasta aloitettuani tutkimustyön, päätin tuoda artikkelin osaksi väitöskirjaani. Osatutkimuksessa hyödynsin SFY:n digitoituja kokouspöytäkirjoja⁴³ sekä yhdistyksen jäsenten metafilosofisia kannanottoja sisältäviä julkaisuja muun muassa *Ajatus*-journaalissa. Tarpeen vaatiessa käytin myös yhdistyksessä toimineiden henkilöiden muualla kuin yhdistyksen piirissä julkaistuja teoksia. Kirjasin ylös kaikki lähteistä löytämäni koulukuntiin ja filosofian luonteeseen

⁴¹ Zahavi ei ole toki ainoa, joka on nostanut esille institutionaalisten tekijöiden vaikutuksen tieteen sisäisiin tekijöihin. Esimerkiksi Martin Kusch (1995) tutkii psykologian ja filosofian erkaantumisen taustalla vaikuttavia sosiologisia tekijöitä teoksessaan *Psychologism: A Case Study in the Sociology of Philosophical Knowledge*. Kusch (1995, 22) analysoi, miten erilaiset uskomukset ja käytännöt muuttuvat ajan saatossa itsestäänselvyyksiksi ja alkavat näin vaikuttaa siihen, miten filosofian sisäisiin kysymyksiin suhtaudutaan.

⁴² Ensimmäisen osatutkimuksen haastattelukysymykset: 1) Mitä analyyttinen ja mannermainen filosofia sinulle merkitsevät? 2) Missä määrin jako kytkeytyy tutkijoiden tiedepoliittisiin päämääriin?

⁴³ SFY:n kokouspöytäkirjat, kokouskutsut, vuosikertomukset ja toimintasuunnitelmat digitoitiin vuosina 2021–2022.

liittyvät huomiot, jaoin löydökset teemoihin ja muotoilin artikkelin rakenteen näiden teemojen mukaan.

Lisäksi keräsin ja analysoin haastatteluaineistoa. Valitsin haastateltaviksi Ilkka Niiniluodon ja Leila Haaparannan, koska heillä on pitkä kokemus SFY:n toiminnasta. Niiniluoto toimi yli 40 vuotta SFY:n puheenjohtajana ja Haaparanta on toiminut yhdistyksen eri luottamustehtävissä 1970-luvulta asti. Lisäksi molemmat ovat edelleen aktiivisesti mukana SFY:n tapahtumissa ja toimikunnissa. Toteutin haastattelut etänä Teams- ja Zoom-sovellusten välityksellä ja haastattelut olivat muodoltaan puolistrukturoituja. Haaparanta ja Niiniluoto saivat kysymykset⁴⁴ etukäteen nähtäviksi, ja haastattelun aikana keskustelimme kysymyksistä vapaamuotoisesti. Nauhoitin Niiniluodon ja Haaparannan haastattelut, mikä mahdollisti muun muassa suorien lainauksien hyödyntämisen.

Kolmannen osatutkimuksen alkuperäisenä tavoitteena oli analysoida holistisen persoonallisuustutkimuksen menetelmiä, mutta tutkimuksen edetessä aihe rajautui filosofian implisiittisten menetelmien tunnistamiseen. Eino Kailan teos *Persoonallisuus* (1934) valikoitui päälähteeksi, koska se on yksi merkittävimmistä suomalaisista persoonallisuuden tutkimuksen teoksista 1900-luvulla. Selvittäessäni Kailan teoksessa käytettyjä menetelmiä huomasin sattumalta, että Goldsteinin teoksessa *Human Nature*⁴⁵ (1940) on merkittäviä yhtäläisyyksiä Kailan tutkimuksen kanssa. Huomio johti vertailevaan tutkimuskysymykseen: Mitä yhtäläisyyksiä ja eroja on Kailan ja Goldsteinin holistisissa persoonallisuuskäsityksissä?

Tutkimuskysymyksen kannalta oli olennaista arvioida, missä määrin valitut teokset ovat vertailukelpoisia suhteessa toisiinsa. Arvioni mukaan Kailan teosta *Persoonallisuus* ja Goldsteinin *Human Nature* -tutkimusta yhdistää samankaltainen argumentatiivinen rakenne. Molemmissa tutkimuksissa pyritään osoittamaan, että persoonallisuuden ymmärtäminen vaatii holistista tutkimusotetta. Kummankaan tutkimuksen mukaan valtaosa psykologian ja biologian teorioista ei ole tavoittanut persoonallisuuden holistista luonnetta, sillä ne ovat hyödyntäneet epäsopivia menetelmiä. Lisäksi molemmat teokset lähtevät liikkeelle fysiologisten reaktioiden tarkastelusta ja etenevät psykologisiin ilmiöihin tarkoituksena osoittaa, että holistista tutkimusmenetelmää tarvitaan kaikilla persoonallisuuden tutkimuksen alueilla. Tulkintani mukaan holismi osoittautuu kummasakin teoksessa tutkijan reflektiota ohjaavaksi periaatteeksi, jonka avulla on mahdollista ymmärtää persoonallisuuden luonnetta.

Toteutin kolmannen osatutkimuksen kolmessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa analysoin molempien teosten tavoitteita ja kokonaisväitettä holismin

⁴⁴ Toisen osatutkimuksen haastattelukysymykset: 1) Minkälaisia filosofian tutkimuskohteeseen, tutkimusmetodiin ja filosofiassa käytettävissä olevaan evidenssiin liittyviä kannanottoja muistatte SFY:n historian varrelta? 2) Kuinka paljon yhdistyksen sisällä on teidän aikanne keskusteltu metafilosofisista kysymyksistä? Missä keskustelut ovat tapahtuneet? 3) Ovatko SFY:n hallitusten jäsenten filosofiset sitoumukset näkyneet SFY:n toiminnassa? Jos kyllä, niin miten? 4) Mikä on ollut SFY:n toiminnan suhde muihin tieteesiin? Miten suhde on muuttunut vuosien varrella? 5) Mitä ajattelette filosofian tutkimuksen metodista? Mitä metodeja itse käytätte? Miten metodologiset sitoumukset näkyvät tutkimuksessanne? 6) Oletteko itse sitoutuneet johonkin filosofiseen koulukuntaan? Jos kyllä, niin mihin? Mitä filosofiseen koulukuntaan sitoutuminen nähdäkseenne tarkoittaa?

⁴⁵ Viittaa Goldsteinin teokseen *Human Nature in the Light of Psychopathology* lyhennetyllä nimellä *Human Nature*.

näkökulmasta. Tutkimuksen alussa lähtöoletukseni oli, että molemmat tutkimukset hyödyntävät empiirisiä menetelmiä. Tämä oletus osoittautui kuitenkin vääräksi. Huomasin, ettei holismin menetelmä näyttänyt olevan puhtaasti psykologinen tai biologinen, vaikka Kailan teos yleensä luokitellaan psykologiseksi ja Goldsteinin biologiseksi. Toisessa vaiheessa pyrin hahmottamaan holismin metodologista luonnetta. Tämän jälkeen muodostin hypoteesin, että kyseisissä teoksissa holismin käsitteellä on filosofinen merkitys: se toimii menetelmällisenä periaatteena, joka ohjaa reflektiota. Kolmannessa vaiheessa tulkitsin teoksia tämän hypoteesin valossa etsien sekä sitä vahvistavia että vastustavia argumentteja.

Neljäs osatutkimus on Katariina Lipsasen kanssa kirjoittamani yhteisartikkeli, ja yhteiskirjoittaminen näkyi myös tutkimusprosessissa. Olimme molemmat tahollamme kiinnostuneet filosofien menetelmäkäsityksistä ja metodien tunnistamisesta, mutta tutkimuksen tarkempi aihe kehittyi yhteistyön tuloksena. Emme jakaneet tutkimuksen aikana keskenämme sisällöllisiä vastuualueita vaan olimme yhdessä vastuussa tekstin kokonaisuudesta. Yhteiskirjoittaminen antoi luonnollisen kannustimen kirjata tutkimusvaiheet aiempaa tarkemmin ylös, jotta molemmat pystyivät seuraamaan tutkimuksen etenemistä. Neljäs osatutkimus oli siis ensimmäinen väitöskirjan artikkeli, johon liitettiin tutkimusprosessin kuvaus. Kyseisen osatutkimuksen lähteiden valintaa ohjasi molempien kirjoittajien ennakkokäsitykset metafilosofisen tutkimuksen roolista suomalaisessa filosofiassa. Taustatietonamme oli muun muassa Mikko Salmelan (1998) ja Mikko Leinosen (2007) suomalaisen filosofian historiaan keskittyvät väitöskirjat. Salmelan ja Leinosen tutkimukset osoittavat, että 1900-luvun alkupuoli oli Suomessa merkittävää aikaa metafilosofian näkökulmasta. Päätimme valikoida lähteet tuon ajan filosofeilta, sillä oletimme löytävämme 1900-luvun alkupuolelta teoksia, jotka käsittelevät filosofian luonnetta ja tutkimusmenetelmiä. Lisäksi lähteiden valintaa motivoi käsityksemme siitä, että suomalaisiin filosofeihin keskittyvä tutkimus on ollut vähäistä.

Tutkimuksen alussa kävimme läpi Ahlmanin ja Salomaan tuotantoa: keräsimme yhteen kaikki Ahlmanin ja Salomaan monografioiden johdannot sekä *Ajatus-* ja *Aika-*journaaleissa julkaistut artikkelit. Tämän jälkeen kirjassimme ylös kaikki teoksista löytyneet filosofian tutkimusmenetelmiin liittyvät huomiot. Kahden tutkijan yhteistyö mahdollisti sen, että pystyimme käymään läpi suuren määrän lähteitä. Lopulta valitsimme tutkimuksemme kohteeksi Ahlmanin teokset, koska ne sisälsivät enemmän metatekstiä ja menetelmällisiä pohdintoja kuin Salomaan teokset. Valitsimme tapausesimerkiksi kolme Ahlmanin filosofista teosta: ”Ajatuksia filosofisesta tarpeesta” (1925), ”Arvioinnit ’ymmärtämisen’ perustana” (1926) ja ”Totuudellisuus tieteessä ja filosofiassa” (1929). Perusteena oli, että ne sisältävät riittävän määrän metafilosofista pohdintaa filosofisten menetelmien luonteesta analyysin toteuttamiseksi. Teokset on julkaistu vuosina 1925–1929, ja niissä on useita temaattisia yhtäläisyyksiä, kuten kuvauksia filosofian intuitiivisesta luonteesta. Lähiluvun menetelmän avulla etsimme päälähteistämme sekä eksplisiittisiä että implisiittisiä menetelmäkäsityksiä. Aluksi kokosimme kaikki teoksista löytyvät menetelmiin liittyvät huomiot ja lopulta luokittelimme

ne kolmeen teemaan: i) filosofisen tutkimuksen lähtökohdat, ii) filosofian ja tieteen menetelmien erot sekä iii) filosofisen menetelmän intuitiivinen luonne.

3.2 Osatutkimus 1

”Filosofian kahtiajako? Analyyttisen ja mannermaisen filosofian institutionaaliset tekijät” (2020)

Ensimmäisessä osatutkimuksessa tutkin, millä muilla kuin filosofian sisäisillä tavoilla analyyttisten ja mannermaisten koulukuntien jakoa käytetään suomalaisessa akateemisessa filosofiassa. Kartoitin erilaisia institutionaalisia tekijöitä, jotka voivat ylläpitää jakoa analyyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan. Osatutkimuksessa lähdin liikkeelle aiemmassa tutkimuksessa esitetystä hypoteesista, jonka mukaan sosiologiset ja institutionaaliset syyt saattavat pitää yllä jakoa analyyttiseen ja mannermaiseen koulukuntaan (Zahavi, 2016; ks. myös Heinämaa, 2015). Tutkimuksessani erottelin neljä tulkintakehystä, joiden avulla on mahdollista ymmärtää analyyttinen-mannermainen-jaon ilmenemistä suomalaisissa yliopistoissa. Ensinnäkin tutkijat saattavat sitoutua jompaankumpaan koulukuntaan profiloitakseen omaa tutkimustaan. Toiseksi filosofian tutkijoille järjestettyjä tapahtumia saatetaan suunnata joko analyyttisille tai mannermaisille filosofeille, mikä osaltaan vähentää eri perinteisiin identifioituneiden tutkijoiden keskinäistä yhteistyötä. Kolmanneksi yliopiston opetuksessa voidaan painottaa jompaankumpaan koulukuntaan tyypillisesti liitettyjä filosofeja, käsitteitä ja teorioita. Neljänneksi rahoitushakemuksien tutkimussuunnitelmissa oma tutkimus voidaan selkeyden vuoksi profiloita analyyttiseen tai mannermaiseen filosofiaan, vaikka tutkijat eivät itse sitoutuisi kumpaankaan.

Selvitykseni mukaan analyyttinen ja mannermainen filosofia ilmenee joidenkin suomalaisten yliopistojen opetusohjelmissa. Suomessa filosofiaa voi opiskella pääaineena tai sen voi valita opintosuunnaksi Helsingin, Jyväskylän, Tampereen ja Turun yliopistoissa sekä ruotsinkielisessä Åbo Akademiassa. Erityisesti Turun ja Jyväskylän opetusohjelmista huomaa, että ensimmäisessä painottuvat analyyttiseen ja jälkimmäisessä mannermaiseen koulukuntaan perinteisesti liitettyt aiheet ja ajattelijat. Esimerkiksi vuonna 2019 Jyväskylän yliopiston opetusohjelmassa oli enemmän kriittisen teorian, fenomenologian, hermeneutiikan ja psykoanalyysin opetusta kuin Turussa, kun taas Turun yliopiston ohjelmassa oli tarjolla enemmän kursseja kielifilosofiasta, logiikasta sekä analyttisestä tietoteoriasta ja metafysiikasta kuin Jyväskylässä. Nämä ovat kuitenkin yleistyksiä, ja molemmissa yliopistoissa on tarjolla opetusta, joka ei ole selkeästi luokiteltavissa analyyttiseen tai mannermaiseen koulukuntaan. Esimerkiksi molemmissa on tarjolla runsaasti opetusta filosofian historiasta, joka on myös yksi Jyväskylän yliopiston keskeisistä painoaloista. Lisäksi valinnaisten kurssien tarjontaan vaikuttaa muun muassa henkilökunnan tutkimusintressit, joten opetustarjonta voi vaihdella paljonkin vuodesta toiseen.

Tutkimukseni tuloksena oli, että koulukuntajakoa käytetään muun muassa sanallistamaan tutkijaidentiteettiä. Identifioitumista on kahdenlaista: 1) joko tutkijat itse identifioituvat koulukuntaan tai 2) identiteetti annetaan ulkoapäin. Ulkoapäin annettu identiteetti viittaa esimerkiksi tilanteisiin, joissa tutkijan julkaistut luokitellaan tietyn koulukunnan alle, vaikka hän ei itse ole kytkenyt tutkimustaan kyseiseen koulukuntaan. Lisäksi on mahdollista, että tutkijat ovat koulutuksensa ja ajattelutapojensa myötä sitoutuneet analyyttiseen tai mannermaiseen koulukuntaan, vaikka he eivät eksplisiittisesti identifioituisikaan kumpaankaan. Näin ollen koulukuntasitoumuksia tutkittaessa ei riitä, että pureudutaan pelkästään eksplisiittisiin sitoumuksiin, vaan on selvitettävä myös implisiittisiä sitoumuksia. Koulukuntaan identifioituminen voi näkyä joko tutkijan itsensä identifioitumisena mannermaiseen tai analyyttiseen filosofiaan tai ulkoapäin annettuna nimikkeenä.

Nämä kaksi eri identifioitumisen tapaa näkyvät myös artikkelia varten toteuttamissani Susanna Lindbergin (12.12.2019) ja Valtteri Arstilan (16.12.2019) asiantuntijahaastatteluuissa. Haastattelussa ilmeni, että Lindberg hyväksyy mannermaisen filosofian nimikkeen, jos joku luokittelee hänen tutkimuksensa kyseiseen koulukuntaan ulkoapäin. Esimerkiksi Lindberg on vuodesta 2020 alkaen toiminut Leidenin yliopistossa mannermaisen filosofian professorina. Lindberg kuitenkin korostaa, ettei hänelle itselleen ole keskeistä identifioida omaa ajatteluaan minkään koulukunnan alle. Arstila puolestaan ajattelee analyyttisen filosofian kuvaavan hyvin hänen tutkimuksellisia sitoumuksiaan. Arstila kuitenkin korostaa, että institutionaaliset tekijät ovat todennäköisesti vaikuttaneet siihen, minkälaisista tutkimuskysymyksistä hän kiinnostui ja mistä lähteistä hän lähti etsimään vastauksia näihin kysymyksiin. Tämä havainto tukee hypoteesiani siitä, että yliopiston tutkimuksen ja opetuksen painoalat ovat merkittäviä tekijöitä opiskelijan ja nuoren tutkijan tutkimuksellisten sitoumusten kannalta.

Koulukuntiin kohdistuvien stereotyyppien kohdalla reflektoin niitä käsitteiksi, joihin olen itse törmännyt yliopisto-opintojen aikana. Opiskelijoiden käymissä arkikeskusteluissa analyyttisen ja mannermaisen filosofian eroja kuvataan usein stereotyyppisesti, ilman syvempää perehtymistä jaon historiallisiin tai sisällöllisiin taustoihin. Kärjistetyssä arkipuheessa analyyttistä filosofiaa kuvataan muun muassa objektiivisena ja tieteenkaltaisena suuntauksena, ja sitä verrataan mannermaiseen, subjektiiviseen ja runolliseen elämänfilosofiaan. Edelleen kärjistetyssä puheessa näiden kahden koulukunnan menetelmät erotetaan toisistaan siten, että analyyttiseen koulukuntaan sisällytetään esimerkiksi käsiteanalyysi ja puhdas teoreettinen päättely, ja mannermaiseen filosofiaan puolestaan luokitellaan hermeneuttiset ja kokempohjaiset menetelmät. Nämä kärjistetyt koulukuntien luonnehdinnat näkyvät eksplisiittisesti esimerkiksi luennoilla ja seminaareissa käydyissä keskusteluissa.

Väitöskirjani ensimmäinen osatutkimus osoittaa, että koulukuntasitoumusten tekemiseen liittyy tieteen sisäisten syiden lisäksi monia institutionaalisia tekijöitä, kuten yliopiston tarjoama opetus, yliopistojen ja tutkijoiden profiloituminen, ulkoapäin annetut tutkijaidentiteetit ja kilpailu rahoituksesta. Ajattelen, että nämä seikat on tärkeä ottaa huomioon esimerkiksi filosofian opetusta suunniteltaessa. Opiskelijoiden ja nuorten tutkijoiden on olennaista oppia tunnistamaan

koulukuntiin liittyviä stereotypioita ja arvioimaan oman koulukuntasitoutumuksensa ulkoisia vaikuttimia. Vaikkei tämä tutkimus osoitakaan suoraa vaikutussuhdetta yliopistoinstituution toiminnan ja koulukuntasitoutumusten välillä, se kuitenkin nostaa esille tarpeen selvittää tarkemmin näitä yhteyksiä tulevilla tutkimuksilla.

3.3 Osatutkimus 2

”Filosofiakäsitykset ja koulukunnat Suomen Filosofisen Yhdistyksen historiassa” (2023)

Toisessa osatutkimuksessa analysoin tapausesimerkkejä Suomen Filosofisessa Yhdistyksessä (SFY) ilmenevistä filosofiakäsityksistä ja koulukuntasitoutuksista. Tutkimuksessa kysyin ensinnäkin, minkälaisia näkemyksiä Suomen Filosofisessa Yhdistyksessä on esitetty filosofian tutkimuskohteesta, menetelmästä sekä filosofialle käyttökelpoisesta evidenssistä vuosina 1920–2000. Toinen kysymys oli, miten SFY:ssä on otettu kantaa filosofian koulukuntiin. Osatutkimus ei luonnollisestikaan kata kaikkea SFY:n toimintaan kyseisiltä vuosikymmeniltä, vaan keskityin eksplisiittisiin metafilosofisiin kannanottoihin – poimien havainnollistavia esimerkkejä yhdistyksen laajasta kirjallisesta aineistosta. Päälähteinä käytin SFY:n *Ajatus*-vuosikirjan artikkeleita sekä yhdistyksen digitoituja kokouspöytäkirjoja. Lisäksi haastattelin tutkimusta varten Leila Haaparantaa ja Ilkka Niiniluotoa, jotka ovat molemmat olleet pitkään mukana yhdistyksen toiminnassa.

Tutkimukseni mukaan yhdistyksessä esiintyneet filosofiakäsitykset vaihtelevat merkittävästi riippuen siitä, missä määrin filosofian menetelmät nähdään tieteen menetelmien kaltaisina. Keskusteluista voidaan erottaa kaksi pääsuuntausta: ensimmäisessä filosofialle ja tieteelle asetetaan samat kriteerit, ja toisessa filosofia määritellään luonteeltaan ja kriteereiltään tieteistä poikkeavaksi. Osatutkimuksessa argumentoin, että näitä pääsuuntauksia voidaan pitää eräänlaisina koulukuntaeroina, joista toisessa filosofia kytketään tieteisiin ja toisessa filosofia nähdään ajatteluna, joka vaatii tieteen kriteerien sijaan tutkijan persoonan kehittämistä.

Vuosina 1920–1950 keskustelu filosofian tieteellisyydestä oli erityisen vilkasta. Salomaan, Ahlmanin ja Kailan metafilosofisten käsitysten vertailu havainnollistaa hyvin SFY:ssä esiintyneiden metafilosofisten sitoumusten kirjoa. Kaila korostaa verifikaatioteesin mukaisesti, että filosofian tulee keskittyä tutkimaan asioita, joita on mahdollista koetella havainnon ja todennäköisyyslaskennan keinoin. Näin ollen filosofin ei ole mahdollista muodostaa yhtenäistä maailmankäsitystä. Ahlman sen sijaan korostaa, ettei filosofialle ole mielekäästä asettaa tarkkaan rajattuja tutkimuskohteita, koska filosofian tehtävänä on nimenomaan luoda kokonaisnäkemys todellisuudesta. Salomaan mukaan puolestaan filosofian tehtävä on löytää ne periaatteet ja lähtökohdat, joiden varaan muut tieteet

rakentuvat. Toisin sanoen Salomaan näkemyksen mukaan filosofian tutkimuskohteena ovat ihmisajattelun periaatteet.

Kailan mukaan filosofian menetelmien tulee täyttää tieteen kriteerit, kun taas Salomaa ja Ahlman määrittävät filosofian tekemisen tavat tieteistä erillisiksi. Haastattelussa Haaparanta arvioi, että analytyttisten filosofien on saattanut olla helpompi omaksua tieteellisiä toimintatapoja verrattuna muihin filosofian perinteisiin. Kuitenkin Haaparanta korostaa, että on olemassa paljon sellaista filosofiaa, joka ei mahdu tieteen kentälle ja on luonteeltaan esimerkiksi lähempänä taidetta. Lisäksi hän tuo haastattelussaan esille useita erilaisia filosofien käsityksiä evidenssistä: Esimerkiksi fenomenologiassa tutkimus perustuu kokemukselle ja merkityksiä koskevalle intuitiolle, kun taas analytyttisessä kielifilosofiassa hyödynnetään kielellistä intuitiota. Filosofian argumentit puolestaan pohjaavat loogisille päättelysäännöille. Kaikki filosofit nojaavat lisäksi tekstuaaliseen evidenssiin tehdessään tulkintoja valitsemistaan lähteistä.

Suomen Filosofisen Yhdistyksen historiassa filosofian traditioita on eroteltu maantieteellisin, metodologisin ja sisällöllisin perustein. Esimerkiksi von Wright muotoilee 1970-luvulla niin kutsutun *kvasimaantieteellisen* koulukuntajaon. Hänen mukaansa Yhdysvalloissa harjoitettu *läntinen filosofia* on pääpiirteissään analytyttistä. *Itäinen filosofia* puolestaan sijoittuu Neuvostoliittoon ja Euroopan sosialistisiin maihin, ja se on luonteeltaan leimallisesti marxilaista. *Mannermaisena filosofiana* von Wright asettaa sekä maantieteellisesti että teoreettisesti idän ja lännen väliin: se ottaa vaikutteita molemmista perinteistä. Lauri Routila kritisoi von Wrightin tekemää maantieteellistä jaottelua ja tarjoaa tilalle jaon, jossa erotetaan muotoon ja sisältöön keskittyvät filosofiset koulukunnat toisistaan. Routila kuvaa näitä kahta koulukuntaa formalistiseksi ja informalistiseksi filosofiaksi: informalistinen filosofia keskittyy filosofian sisältöön ja formalistinen muotoon eli esimerkiksi filosofian menetelmiin.

Haaparanta havainnollistaa omien tutkimussitoumuksiensa avulla, etteivät menetelmät ole välttämättä kytköksissä filosofian koulukuntiin. Haaparanta mainitsee esimerkkinä käsiteanalyysin, joka näkyy hänen tutkimuksessaan pikemminkin tietynlaisena lukijaa huomioivana kirjoittamisen tapana kuin koulukuntasitoumuksena. Lisäksi hän hyödyntää omissa tutkimuksissaan sekä hypoteettis-deduktiivisia⁴⁶ että hermeneuttisia menetelmiä. Vaikka nämä kaksi menetelmää tyypillisesti luokitellaan eri koulukuntiin, ne täydentävät Haaparannan mukaan toisiaan: hypoteesin muodostaminen vaatii valitun lähdetekstin tulkintaa, ja tulkinnan tekemisessä on mielekästä hyödyntää hermeneutiikan menetelmiä. Lisäksi Haaparannan oman filosofiakäsityksen mukaan filosofia on pohjimmiltaan taustaoletusten purkamista – niiden paljastamista niin pitkälle kuin mahdollista, mikä vaatii analyysin tekemistä. Kun taustaoletukset on analysoitu, ne tulee synteessin menetelmän avulla saattaa lukijalle ymmärrettävään muotoon.

Haastattelussa Haaparanta muotoilee filosofian historiassa näkyviä yleisiä linjoja menetelmiin ja koulukuntiin liittyvistä tutkimuksellisista sitoumuksista.

⁴⁶ Haaparannan mukaan voisi olla selkeämpää puhua *hypoteettis-deduktiivisen menetelmän* sijaan *hypoteesin menetelmästä*, sillä menetelmän avulla tutkijat vertaavat hypoteesia tekstiaineistoihin.

Hän esittää, että lähes kaikki filosofian koulukunnat ovat jollain tavalla ottaneet kantaa analyysin ja synteessin menetelmiin. Jotkut perinteet ovat nostaneet jomman kumman metodologisen linjan toisen edelle, kun taas toiset ovat korostaneet, että filosofiassa tarvitaan sekä analyysia että synteesiä. Tämä jako näkyy Haaparannan mukaan myös suomalaisessa filosofiassa. Kuitenkin hän korostaa, että koulukuntien välisissä suhteissa on tapahtunut valtavasti muutoksia 2000-luvulla, eivätkä koulukuntien rajat ole enää niin tarkkarajaiset kuin aiemmin.

Niiniluodon haastattelu vahvasti tulkintaani, että tiedepoliittiset päätökset ovat olleet yhteydessä metafilosofisen keskustelun määrään. Esimerkiksi 1970-luvulla tehdyt isot tiedepoliittiset muutokset herättivät paljon keskustelua filosofian luonteesta ja akateemisen filosofian edellytyksistä. 1960-luvun lopussa Suomen Akatemiassa tapahtui organisaatiomuutos, jonka seurauksena Akatemian toimenkuva muuttui uudella tavalla tiedepoliittiseksi. Organisaatiomuutoksen yhteydessä SFY:lle lähetettiin humanistisen toiminnan runko-ohjelma, johon yhdistys lähti ottamaan kantaa. SFY:n hallituksessa ei löydetty yksimielistä näkemystä siitä, tulisiko resurssien vähentyessä keskittää voimavaroja yksittäisiin filosofian suuntauksiin vai panostaa filosofian monipuolisuuteen. Toiseksi metafilosofisia puheenvuoroja herättäneeksi tekijäksi muodostui filosofian kannalta olennaiset virantäytöt, kuten Sven Krohnilta vapautuneen viran täyttö Turun yliopistossa.⁴⁷ Lisäksi 1970-luvun alkupuolella SFY:n hallituksen kokoonpanossa tapahtuneiden muutosten taustalta löytyy tiedepoliittisia vaikuttimia.⁴⁸ Sekä Niiniluoto että Haaparanta tuovat haastatteluissa esille, että 1980-luvulla SFY:ssä käydyt metafilosofiset debaattit vähentyivät suhteessa edelliseen vuosikymmeneen. Kuitenkin Haaparanta muistaa, että 80-luvulla käytiin keskusteluja analyttisen filosofian ja fenomenologian koulukuntien välisistä suhteista. Sekä Niiniluoto että Haaparanta arvioivat, että toisinaan koulukuntakäsityksiä on käytetty myös filosofien leimaamiseen (Niiniluoto, 1973; ks. myös Haaparanta, 2016, 194).

Myös muut SFY:n jäsenet ovat keskustelleet institutionaalisten tekijöiden merkityksestä filosofiselle tutkimukselle. Esimerkiksi von Wright esittää vuonna 1973, että yliopistot ovat siirtymässä *hyödyn aikakauteen*, jonka myötä tieteeltä odotetaan ennustettavia tutkimustuloksia. Haasteena on, että ”tieteistä kenties herkin reagoimaan sen spontaanista kasvua vastaan on filosofia” (von Wright, 1973, 2). Jos kuitenkin on etsittävä tapoja ennakoita filosofian tutkimuksen edistymistä Suomen kaltaisessa pienessä maassa, on von Wrightin mukaan järkevää

⁴⁷ Krohnilta vapautuneeseen Turun yliopiston filosofian professorin virkaan hakivat loogikot Risto Hilpinen ja Rauli Kauppi sekä fenomenologisesti orientoitunut Lauri Routila. Hilpinen sai paikan, mikä herätti vastustusta muun muassa opiskelijajärjestöissä. Turussa oli ollut pitkät perinteet fenomenologisessa filosofiassa, ja Hilpisen professuuri nähtiin uhkana tämän tradition jatkuvuudelle. Kaiken kaikkiaan virantäyttö aiheutti kiihkeää tiedepoliittista keskustelua suomalaisten yliopistojen koulukuntapainotuksista. (ks. myös Ahokas, 2023, 231–232.)

⁴⁸ Vuonna 1972 SFY:n hallitukseen äänestettiin neljä uutta jäsentä, joista monet edustivat fenomenologista tai marxilaista filosofiaa. Osalla heistä, kuten Matti Juntusella ja Hannu Siiveniuksella oli myös suoria kytköksiä vasemmistolaiseen puoluepolitiikkaan. Äänestyksen tulokseen on katsottu vaikuttaneen se, että yhdistykseen liittyi juuri ennen vuosikokousta suuri määrä uusia opiskelijajäseniä, joille etenkin analyttinen filosofia näyttäytyi porvarillisena toimintana. (Ahokas, 2023, 240; Jakola, 2023, 215.)

keskittää voimavarat niihin filosofisiin suuntauksiin, joissa on jo saavutettu hyviä tuloksia. Routilan (1973, 14) mukaan tämä olisi virheellinen siirto, koska silloin tiedepoliittisin keinoin estettäisiin vähemmälle huomiolle jääneiden filosofisten suuntausten kehittyminen. Sen sijaan Routila esittää, että Suomeen tulisi perustaa kotimaiseen filosofiaan keskittyvä asiantuntijoista koostuva tiedepoliittinen suunnitteluelin, joka varmistaisi tiedepoliittisten päätösten tasa-arvoisuuden. Suunnitteluelimen tehtävänä olisi tehdä päätöksiä muun muassa tutkimuksen painopisteistä.

Toisessa osatutkimuksessa selvisi, että SFY:ssä on läpi 1900-luvun käyty monipuolisia metafilosofisia keskusteluja filosofian luonteesta. Aika ajoin keskustelut ovat kulminoituneet jonkun tai joidenkin filosofian koulukuntien ympärille. Lisäksi tiettyinä aikoina yhdistyksen jäsenet ovat tietoisesti suunnitelleet tapahtumia, joiden tarkoituksena on edistää yhteistyötä eri koulukuntiin ja filiosofiakäsityksiin sitoutuneiden tutkijoiden välillä.

3.4 Osatutkimus 3

“Holism as a Methodological Principle in Kaila’s and Goldstein’s Personality Research: A Metaphilosophical Study” (2023)

Kolmannessa osatutkimuksessa keskityin Eino Kailan psykologiseen ja Kurt Goldsteinin biologiseen persoonallisuustutkimukseen. Selvitin Kailan teoksessa *Persoonallisuus* (1934) ja Goldsteinin tutkimuksessa *Human Nature* (1940) esiintyvää holismin käsitettä ja sen käyttötapoja. Artikkelissa argumentoin, että molemmissa teoksissa holismin käsite saa kaksoismerkityksen, jota ei ole riittävästi huomioitu aiemmassa tutkimuksessa. Yhtäältä Kaila ja Goldstein havainnollistavat holismin käsitteen avulla persoonallisuuden luonnetta, ja toisaalta he määrittelevät persoonallisuuden tutkimuksen menetelmän holistiseksi. Toisin sanoen holismilla on heidän teoksissaan sekä ontologinen että metodologinen merkitys.

Kolmannessa osatutkimuksessa kysyin, millä tavalla Kailan ja Goldsteinin persoonallisuuden tutkimuksista pystyy tunnistamaan filosofisia menetelmiä. Kysymys tarkentui tähän muotoon tutkimuksen aikana. Alun perin tavoitteeni oli yksinomaan tutkia Kailan ja Goldsteinin holismin käsitteitä sekä heidän teoksissaan käytettyjä menetelmiä, joiden oletin olevan luonteeltaan empiirisiä. Huomasin, että Kaila ja Goldstein tulkitsevat erilaisia psykologian ja biologian teorioita ja tapausesimerkkejä pyrkien osoittamaan, että persoonallisuus tulee parhaiten ymmärretyksi, mikäli teorit ja tapausesimerkit tulkitaan holismin periaatteen valossa. Tutkimuksen edetessä huomasin, että sekä Kailan että Goldsteinin käyttivät holismia reflektiotaan ohjaavana periaatteena. Suljin ensin pois holismin menetelmän muut tulkinnat, jonka jälkeen aloin selvittää, onko holismin käsitteellä implisiittisiä filosofisia merkityksiä.

Aiemmassa tutkimuksessa muun muassa Mikko Salmela on korostanut holismin merkitystä Kailan ajattelussa. Salmelan (1998, 120) mukaan ”juuri holismin periaatteesta Kaila uskoi löytäneensä kaikkea tapahtumista yhdistävän

periaatteen. Sen varaan hän rakensi niin psykologiansa kuin synteettisen luonnonfilosofiansa”. Kuitenkin Salmela keskittyy nimenomaan holismin periaatteen ontologiseen merkitykseen. Väitöskirjani kolmas osatutkimus täydentää Salmelan tutkimusta analysoimalla holismin periaatteen metodologista merkitystä. Chiara Ferrario ja Luigi Corsi (2013) ovat puolestaan tutkineet Goldsteinin holismin käsitettä ja tunnistaneet, että holismilla on Goldsteinin teoksissa sekä ontologinen että metodologinen merkitys. Osatutkimukseni täydentää heidän tutkimustaan keskittymällä tämän kaksoismerkityksen filosofisiin implikaatioihin.

Persoonallisuus on Kailan mukaan holistinen kokonaisuus, jossa persoonallisuuden kokonaisuus on määrittävissä⁴⁹ asemassa ihmisen yksittäisiin ominaisuuksiin nähden. Kailan ontologinen holismikäsite näkyy muun muassa seuraavassa katkelmassa: ”Persoonallisuus on laaja järjestelmä luontumuksia, engrammasysteemejä⁵⁰ ja tarvejännityksiä: minäelämys jossain määrin vaeltelee tämän jäsentyneen järjestelmän erilaisten alakokonaisuuksien alueella” (Kaila, 1934, 299). Nykylukijalle tutummilla käsitteillä Kailan määritelmän voi ilmaista niin, että persoonallisuus koostuu tottumuksista, muistijäljistä ja eri tasoista tarpeista. Tarpeet ovat ihmisessä vaikuttavia sisäisiä voimia, joista osasta yksilö on tietoinen, kun taas osa jää tiedostamattomiksi. Metaforista kieltä käyttäen Kaila kuvailee, että tietoinen minuus *vaeltelee* persoonallisuuden alueella: käsite minästä ei siis ole staattinen, vaan se liikkuu ja muuttuu persoonallisuuden eri osien välillä. Kailan persoonallisuuden määritelmässä voidaan havaita muun muassa Arthur Schopenhauerin ja psykoanalyttisen teorian vaikutus. Persoonallisuus on Kailalle funktionaalinen käsite, joka ilmenee kaikessa ihmisen toiminnassa – reflekseistä abstraktiin ajatteluun –, kun taas eletty minä on fenomenaalinen käsite, joka viittaa yksinomaan yksilön kokemukseen itsestään.

Goldstein määrittelee persoonallisuuden niin ikään holistisesti, keskittyen yksilön kykyyn toteuttaa itseään kokonaisuutena. Hän asettaa tutkimushypoteesikseen ajatuksen persoonallisuudesta kokonaisuutena, joka ei ole ymmärrettävissä ihmisen yksittäisiä ominaisuuksia tarkkailemalla. Hän kritisoi esimerkiksi atomistisia tutkimusmenetelmiä, joissa persoonallisuutta lähestytään tutkimalla kokonaisuudesta eristettyjä reaktioita ja tapahtumia. Pyrkimyksenä on osoittaa, että vaikka neurologinen sairaus voi aiheuttaa häiriöitä persoonallisuudessa, persoonallisuuden muutokset ja paranemisprosessi eivät ole pelkästään sairauden anatomisen sijainnin määräämiä. Goldstein ehdottaa, että yksilön sairastumista ja toipumisprosessia tulisi tutkia sen valossa, miten sairaus vaikuttaa yksilön koko persoonallisuuden ilmenemiseen.

Kolmannessa osatutkimuksessa kysyin myös, millä tavalla Kailan ja Goldsteinin holismin käsitteet vertautuvat toisiinsa. Holismin käsitteen

⁴⁹ Kaila (1934, 29) tarkentaa, mitä tarkoittaa, että kokonaisuus *määrittää* osia: ”Kun holistinen kokonaisuus on kysymyksessä, on se laki tai sääntö, jota kokonaisuus noudattaa, yksinkertaisempi ja vastaavasti myös helpompi löytää ja lausua kuin se laki tai sääntö, jota osat noudattavat (mikäli jälkimmäisestä yleensä voi päästä selville); ei-holististen kokonaisuuksien ollessa kysymyksessä on asianlaita päinvastoin”.

⁵⁰ Engramma tarkoittaa tässä yhteydessä hermostollisesti syntyneitä muistijälkiä. Ajatuksena on, että muistijälkien verkostot vaikuttavat siihen, mitä ihminen oppii ja miten hän oppisen pohjalta käyttäytyy. Tällä tavoin muistijäljet ovat kiinteästi yhteydessä persoonallisuuteen.

kaksoismerkityksen lisäksi Kailan ja Goldsteinin tutkimuksia yhdistää niin kutsuttu negatiivinen menetelmä. Tarkoitin tällä sitä, että he tekevät päätelmiä terveestä persoonallisuudesta analysoimalla persoonallisuuden häiriötiloja. Kailan ja Goldsteinin teoksien merkittävimmät erot puolestaan liittyvät siihen, mitä tutkimusperinteitä he kritisoivat. Kaila asettaa holistisen psykologian vastakkain mekanismin ja intellektualismin kanssa. Goldstein puolestaan kehittää holistista biologiaa ratkaistakseen atomismin, analyttisen menetelmän ja lokalisaatioteorian ongelmia.

Patologioiden hyödyntäminen on siis keskeinen osa sekä Kailan että Goldsteinin holistista tutkimusotetta. Tutkittuaan persoonallisuuden patologisia ilmentymiä Goldstein esittää, että tervettä persoonallisuutta määrittää kyky abstraktin ja konkreettisen ajattelun vuorotteluun. Abstrakti ajattelu mahdollistaa persoonallisuuden kannalta keskeisen reflektiokyvyn sekä tahdonalaisen toiminnan, ja nämä kyvyt heikkenevät persoonallisuuden sairastuessa. Toisin sanoen Goldstein tekee persoonallisuuden häiriötiloista päätelmiä terveen persoonallisuuden toiminnasta. Vastaavalla tavalla Kaila argumentoi, että erilaisten häiriöiden tutkiminen auttaa tavoittamaan persoonallisuuden holistisen luonteen:

Päästäksemme persoonallisuuden rakenteesta selville, täytyy meidän tutkia *persoonallisuuden muutoksia*; ei riitä, että tyydymme tarkastelemaan keskimääräistä normaalista persoonallisuutta sen silmäkantamattomassa monisäikeisyydessä, jota vaivoin pystymme analysoimaan; tarvitsemme tapauksia, joissa tämä kude on suuntaan tai toiseen muuttunut; näissä tapauksissa luonto siis suorittaa sen analyysin, jota emme itse pysty tekemään. Tästä syystä ovat erityisesti psykastenian ilmiöt persoonallisuuden teorialle niin tärkeät. (Kaila, 1934, 310.)⁵¹

Persoonallisuus-teoksessa Kaila käy siis läpi psykologisia tutkimuksia sekä joitakin psykopatologisia tapausesimerkkejä ja selvittää, miten kyseiset tapaukset tulevat ymmärretyksi holistisen periaatteen avulla. Kaila hyödyntää holistista tutkimusotetta muun muassa reflektoidessaan patologisesta esiintymisjännityksestä kärsivän ihmisen toimintaa ohjaavia tarpeita. Hänen tavoitteenaan on selvittää, miten jokin pelko tai neuroosi voi alkaa määrittää yksilön käyttäytymistä kokonaisuudessaan. Ydinajatuksena on, että näissä tilanteissa on selvitettävä käytöksen taustalla vaikuttavat pelot ja yksilön ristiriitaiset tarpeet, jotta voisi ymmärtää persoonan toimintaa kokonaisuudessaan. Kaila kuvailee tilannetta, jossa henkilöllä on äärimmäisen vahva tarve tulla hyväksytyksi osana yhteisöä. Samaan aikaan henkilö myös pelkää torjutuksi tulemista. Nämä tarpeet ja pelot kulminoituvat ahdistuksena esiintymistilanteessa. Kailan mukaan esiintymisjännityksestä kärsivän henkilön käyttäytyminen ei tule ymmärretyksi, mikäli tutkija ei reflektoi kyseisen henkilön toiveiden ja pelkojen suhteita kokonaisuudessaan. Toisin sanoen esiintymisjännitys ei näyttäytyisi mielekkäänä ilman holismin periaatetta.

⁵¹ On merkillepantavaa, että Kailan tapa havainnollistaa persoonallisuuden rakennetta erilaisten persoonan häiriötilojen ja muiden variaatioiden avulla muistuttaa hyvin paljon fenomenologiselle tutkimukselle luonteenomaista kokemuksen rakenteiden tutkimusta. Mikäli *Persoonallisuutta* tutkittaisiin yksinomaan psykologisena teoksena ja Kailan filosofiaa pelkästään tieteen kriteerit täyttävänä loogisena empirisminä, tämänkaltaiset yhtäläisyydet jäisivät helposti huomaamatta.

Holismi ei ole Kailan ja Goldsteinin teoksissa empiirisen tutkimuksen metodi, vaan sen tehtävä on filosofinen. Sekä Kaila että Goldstein sitoutuvat eksplisiittisesti holismin menetelmään, mutta holismin periaatteen filosofinen luonne jää implisiittiseksi. Osatutkimuksessa esitän, että periaate on filosofinen, mikäli sitä käytetään systemaattisesti ohjaamaan reflektiota ja ymmärrystä. Lopulta argumentoin, että Kailan ja Goldsteinin persoonallisuuden tutkimuksissa holismi näyttäytyy filosofisena *periaatteena* edellä esitetyssä metodologisessa merkityksessä.

3.5 Osatutkimus 4

”Menetelmät Erik Ahlmanin filosofiassa” (2021)

Neljännessä osatutkimuksessa analysoimme Katariina Lipsasen kanssa Erik Ahlmanin käsitystä filosofian menetelmistä. Keskeisin osatutkimuksen löydös oli, että valituissa kolmessa teoksessa vaikuttaa esiintyvän kaksi keskenään ristiriitaista kuvausta filosofian ja menetelmien suhteista. Yhtäältä Ahlman korostaa, että filosofian menetelmät kytkeytyvät tutkijan persoonallisuuteen ja että filosofiassa tarvitaan useita erilaisia menetelmiä. Toisaalta hän esittää, ettei filosofiassa tarvita metodeja lainkaan.

Osatutkimuksessa argumentoimme, että Ahlmanin menetelmäkäsitys ei ole ristiriitainen, vaan hän puhuu kahdesta eri menetelmäkäsityksestä. Kritisoidessaan menetelmien käyttöä filosofiassa Ahlman viittaa 1920-luvulla tieteissä vallalla olevaan käsitykseen, jonka mukaan menetelmät ovat tutkijasta irrallisia työkaluja. Ahlman kyseenalaistaa filosofian ja tieteen menetelmien samastamisen toisiinsa, eikä siis hyväksy välineellistä menetelmäkäsitystä filosofiassa. Sen sijaan esittäessään, että filosofia tarvitsee useita erilaisia menetelmiä, Ahlman viittaa intuitiiviseen menetelmäkäsitykseen. Ahlman määrittelee intuition muun muassa tunneperustaiseksi evidenssiksi, jonka avulla on mahdollista saada tietoa esimerkiksi arvoista ja niiden pätevyydestä (Ahlman, 1993/1941; ks. myös Salmela, 1998, 269). Intuitio on siis ei-käsitteellisen tiedon muoto, joka on Ahlmanin mukaan välttämätön filosofiselle ajattelulle.

Kahtalaisen menetelmäkäsityksen lisäksi löysimme Ahlmanin teoksista kolme aihetta, jotka liittyvät olennaisella tavalla hänen tapaansa jäsentää filosofian ja menetelmien suhdetta. Ensinnäkin Ahlman käsittelee filosofista tutkimusta ohjaavia motivaatiotekijöitä. Toiseksi hän määrittelee filosofista tutkimusta vertaamalla filosofiaa tieteisiin. Kolmanneksi Ahlman luonnehtii filosofista tutkimusta itsehavainnoksi, joka vaatii intuitiivisen ajattelun harjoittamista. Seuraavaksi esittelen tarkemmin kutakin aihetta.

Ahlmanin mukaan filosofista työtä motivoi kaksi tarvetta: yhtäältä ihmettelyn ja toisaalta selittämisen tarve. Filosofinen maailman selittäminen motivoi ihmisiä, koska selitykset tarjoavat mielenrauhaa. Ahlman kutsuukin selittämisen tarvetta *metafyysilliseksi tarpeeksi*. Toisin sanoen Ahlman antaa filosofialle terapeuttisen merkityksen. Filosofinen selittäminen ei kuitenkaan saa perustua

stereotyyppisille tai valmiille ajatuksille, vaan sen on oltava luonteeltaan ennakkoluulotonta. Näin ollen filosofit tarvitsevat ihmettelyä. Ahlmanin mukaan filosofien tulee välttää selkeitä yhtenäisiä menetelmäsitoumuksia, koska niiden noudattaminen estäisi ennakkoluulottoman ajattelun ja ihmettelyn.

Ahlman korostaa, että filosofin on jatkuvasti harjoitettava itsetutkiskelua, jotta hän pääsee eroon vilpillisyydestä ja harha-ajatuksista. Filosofin on siis reflektoitava omia tutkimuksellisia lähtöoletuksiaan. Ahlman luettelee erilaisia ajattelun vinoutumia, jotka saattavat estää filosofian harjoittamisen. Toisin sanoen hän peräänkuuluttaa, että filosofin on tehtävä tutkimukselliset lähtöoletukset itselleen eksplisiittisiksi. Ahlman esittää, että filosofit tarvitsevat välineellisiä menetelmiä ainoastaan silloin kun heidän oma reflektiokykynsä (itsehavaintonsa) ei ole riittävän luotettava. Ajatuksena on, että menetelmiä voi käyttää ikään kuin itsehavainnon korvikkeena.

Filosofian lähtökohtien lisäksi Ahlman luonnehtii filosofiaa vertaamalla sitä tieteisiin. Kuten totesin osatutkimuksessa 2, Ahlmanin mukaan tieteen menetelmät eivät sovi filosofiaan, sillä ne estävät filosofiselle tutkimukselle välttämättömän ennakkoluulottomuuden. Tiede näyttäytyy Ahlmanin teoksissa filosofian vastinparina, sillä se havainnollistaa, mitä filosofian menetelmät eivät ole. Ahlman näkee valmiiden menetelmien käytön johtavan helposti dogmaattiseen ajatteluun, mikä on filosofian luonteen vastaista. Tieteen ja filosofian vastakkainasettelun heikkoutena kuitenkin on, että Ahlman tulee niputtaneeksi kaikki tieteet yhdeksi toiminnaksi, jota läpäisee yhtäläiset menetelmät. On myös kyseenalaista väittää, että tieteen menetelmät olisivat väistämättä dogmaattisia. Toisin sanoen Ahlmanin esitys ei tee oikeutta tieteen menetelmien moninaisuudelle. Toisaalta Ahlmanin teokset voidaan ymmärtää osana 1900-luvun alkupuolella käytyä tieteen ja filosofian rajanvetoon keskittyvää keskustelua, jonka tarkoituksena oli nimenomaan kartoittaa filosofian ja tieteen luonne-eroja.

Ahlmanin mukaan tieteen menetelmissä korostuu tutkimuskohteen analysointi, kun taas filosofin tehtävä on luoda intuition ja reflektion avulla synteesiä.⁵² Filosofit siis järjestelivät vastaanottamansa tiedon uusiksi ymmärrettäviksi kokonaisuuksiksi. Ahlmanin näkemys filosofiasta tieteellisen tiedon järjestelijänä on osittain ongelmallinen: se johtaa siihen, ettei filosofia pysty tuottamaan lainkaan uutta tietoa vaan ainoastaan organisoimaan jo tutkittuja tuloksia. Tämä rajoittaa filosofian roolin pelkäksi tiedon jäsentäjäksi, jättäen huomiotta filosofisen tutkimuksen kyvyn luoda uutta tietoa ja ymmärrystä tutkimuskohteistaan.

Ahlman sitoutuu tutkimuksessaan intuitiiviseen filosofiakäsitykseen. Hänen mukaansa "emotionaaliset kokemukset ovat yhtä tärkeitä kuin tiedolliset. [...] Tällaisiin [filosofisiin] kysymyksiin vastaaminen ei ole pelkkä älyllinen tehtävä, vaan vaatii koko persoonallisuuden mukanaoloa ajattelussa" (Ahlman, 1992/1938, 52). Ahlman käyttää tunnepohjaisen ja emotionaalisen evidenssin käsitteitä eräänlaisina intuition alakäsitteinä: filosofit hyödyntävät tunnepohjaista

⁵² Ahlmanin filosofiakäsitys vertautuu kiinnostavalla tavalla Haaparannan (2023) huomioon, jonka mukaan kaikki filosofian menetelmät ovat jonkinlaista tasapainottelua analyysin ja synteesin menetelmien välillä.

evidenssiä muun muassa silloin, kun he arvioivat ajattelunsa pätevyyttä. Evidenssielämys voi olla joko aitoa tai näennäistä, ja ainoastaan reflektion avulla tutkijat pystyvät erottamaan nämä kaksi evidenssielämystä toisistaan. Tämän vuoksi filosofi tarvitsee kykyä sekä reflektioon että intuitioon. Esimerkiksi ennakkoluulot tai sosiaaliset tavoitteet voivat vinouttaa evidenssielämyksen.

Osatutkimuksessa argumentoimme, että Ahlman viittaa intuitiolla sekä filosofisen tiedon muotoon että filosofian menetelmään. Kuten todettua, Ahlman tarkoittaa intuitiolla emotionaaliseen evidenssiin ja tutkijan itsehavaintoon pohjaavaa tietoa. Filosofia tarvitsee intuitiota, koska filosofinen tieto on lähtökohtaisesti ei-käsitteellistä. Filosofin tehtävä on toisin sanoen kahtalainen: hänen on ensin päästävä intuitioon avulla käsiksi filosofiseen tietoon, ja tämän jälkeen muunnettava tieto kommunikoitavaan eli käsitteelliseen muotoon. Ahlman havainnollistaa, miten intuition ja reflektion menetelmiä voi soveltaa filosofian historian tutkimukseen. Ensimmäisessä vaiheessa tutkijat pyrkivät intuitiokyvyn avulla eläytymään tutkimuksen kohteena olevan historiallisen aikakauden ”henkeen”. Seuraavassa vaiheessa intuitiolla muodostettua näkemystä reflektoidaan, analysoidaan ja käsitteellistetään. Valitettavasti Ahlman ei eksplikoi intuition menetelmän sisältöä yksityiskohtaisemmin.

Väitöskirjan neljäs osatutkimus osoittaa, että filosofian menetelmien impliittisyyttä selittää osaltaan filosofien huoli siitä, että menetelmien käyttö estää filosofialle välttämättömän ennakkoluulottoman ja intuitiivisen ajattelun. Ahlman korostaa tutkimuksessaan, että filosofia menettää luonteensa, mikäli se pyrkii muokkaamaan toimintatapojaan tieteen kaltaisiksi. Samalla Ahlman tuo esille, että filosofian on kehitettävä omia menetelmiään niin, että ne ottavat huomioon sekä filosofian intuitiivisen että reflektiivisen luonteen.

4 PÄÄTÄNTÖ

Olen väitöskirjassani analysoinut suomalaisia filosofisia tutkimuksia ja metafilosofisia keskusteluja. Yhden väitöskirjan puitteissa ei luonnollisestikaan ole ollut mahdollista käydä läpi kaikkia merkittäviä metafilosofisiin aiheisiin liittyviä suomalaisia tutkimuksia. Niinpä rajasin osatutkimukseni neljään tapausesimerkkiin: 2000-luvun analyyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan Suomessa (osatutkimus 1), Suomen Filosofisen Yhdistyksen historiassa vuosina 1920–2000 esitettyihin tutkimuksellisiin sitoumuksiin (osatutkimus 2) ja yksittäisten filosofien – Erik Ahlmanin, Eino Kailan ja Kurt Goldsteinin – tutkimuksellisiin sitoumuksiin (osatutkimukset 3 ja 4). Väitöstutkimukseni ei siis tarjoa tyhjentävää selvitystä suomalaisen filosofian menetelmä- ja koulukuntasitoumuksista, vaan se käsittelee tarkkaan valittuja metafilosofisesti relevantteja tapauksia. Kokonaisuudessaan työni tarjoaa uuden tulokulman suomalaisen filosofian lähihistoriaan.

Tässä luvussa esittelen väitöskirjani keskeisimmät tulokset sekä arvioin tutkimuksen laajempaa tieteellistä merkitystä. Lisäksi esitän jatkotutkimusaiheita sekä koko tutkimusta läpäisevistä ydinaiheista että yksittäisistä teemoista, jotka ovat nousseet esille tutkimuksen aikana.

4.1 Väitöstutkimuksen tulokset

Tämän työn *ensimmäinen tutkimuskysymys* oli: minkälaisia eksplisiittisiä ja implisiittisiä menetelmä- ja koulukuntasitoumuksia valituissa suomalaisen filosofian tapausesimerkeissä ilmenee? Yleisesti väitöstutkimukseni osoitti, että suomalaisessa filosofiassa on viimeisen sadan vuoden aikana sekä julkaistu useita tutkimuksia että käyty runsaasti tieteellistä keskustelua filosofian menetelmistä ja koulukunnista. Esimerkiksi 1920–1950-luvuilla Eino Kaila, Erik Ahlman ja Jalmari Edvard Salomaa julkaisivat teoksia, joissa he ottavat kantaa muun muassa filosofian menetelmien tieteellisyyteen sekä tutkijan persoonallisuuden merkitykseen filosofisessa tutkimuksessa. 1960- ja 1970-luvuilla Suomen Filosofisessa Yhdistyksessä käytiin keskustelua tiedepoliittisten uudistusten vaikutuksesta

filosofiseen tutkimukseen ja koulukuntapainotuksiin. 1980-luvulla keskusteltiin fenomenologian ja analyttisen filosofian suhteista, kun taas 2000-luvulle tultaessa suomalaisessa filosofiassa on julkaistu runsaasti tutkimusta analyttisen ja mannermaisen koulukunnan luonteista ja eroista.

Se, miten filosofit suhtautuvat persoonallisuuden merkitykseen filosofiassa tutkimuksessa, näkyy myös tutkijan menetelmä- ja koulukuntasitoumuksissa. Persoonallisuuden kehittämisen filosofinen merkitys näkyy eksplisiittisesti esimerkiksi Ahlmanin tuotannossa. Ahlmanin mukaan filosofia vaatii kahta-laista asennetta: sekä ennakkoluulotonta ihmettelyä että järjen avulla tapahtuvaa selittämistä. Sitoutumalla ennakkoluulottomaan ajatteluun, filosofit voivat oppia ihmettelyn taidon, kun taas loogiseen päättelyyn ja käsitteelliseen ajatteluun sitoutuminen mahdollistaa järjen kehittämisen. Pystyäkseen tasapainottelemaan näiden kahden asenteen välillä on tutkijan kyettävä refleктоimaan omaa ajatteluaan ohjaavia vaikuttimia. Tätä reflektion avulla tapahtuvaa työtä Ahlman kutsuu persoonan kehittämiseksi.

Löysimme Katariina Lipsasen kanssa Ahlmanin teoksista kaksi tapaa puhua menetelmistä, jotka havainnollistavat hyvin metodeihin liittyviä tutkimuksellisia sitoumuksia. Ahlmanin näkemykset filosofian ja menetelmien suhteista ovat osittain eksplisiittisesti ja osittain implisiittisesti ilmaistu. Ahlmanin menetelmäsitoumukset vaihtelevat merkittävästi riippuen siitä, määritelläänkö menetelmä persoonasta irralliseksi tutkimusvälineeksi vai persoonaan kytkeytyneeksi ajatteluksi, jota ohjaa filosofinen intuitio. Ahlman kritisoi menetelmien käyttöä tilanteissa, joissa menetelmä tarkoittaa tutkijan persoonasta erillistä, valmiiksi muotoiltua ohjenuoraa. Ahlman korostaa, että filosofia eroaa tieteistä nimenomaan siinä, että filosofinen tieto vaatii intuitiivista ajattelua, jota ei voida ohjata ennalta valmistellun metodin avulla.

Tutkimukseni vahvisti näkemystä, että filosofian menetelmien ymmärtäminen vaatii sekä implisiittisten että eksplisiittisten tutkimuksellisten sitoumusten kartoittamista. Tämä johtuu siitä, ettei filosofian tutkimuksessa lähtökohtaisesti eksplikoida käytettyjä menetelmiä. On myös mahdollista, että tutkimuksessa on sitouduttu esimerkiksi intuitiiviseen filosofiakäsitykseen, jolloin tutkija saattaa ajatella, ettei filosofian menetelmien yksityiskohtainen eksplikoiminen ole mahdollista. On siis varmistettava, minkälaisia implisiittisiä menetelmävaiheita tutkimuksessa on hyödynnetty. Esimerkiksi Kaila ja Goldstein sitoutuvat persoonallisuustutkimuksissaan eksplisiittisesti holistiseen tutkimusotteeseen, mutta menetelmän filosofinen merkitys jää implisiittiseksi.

Väitöstutkimukseni *toinen tutkimuskysymys* oli: miten menetelmä- ja koulukuntasitoumukset kytkeytyvät toisiinsa valituissa suomalaisen filosofian tapausesimerkeissä? Tutkimuksessa selvisi, että sekä Suomessa että kansainvälisesti menetelmiä käsittelevä filosofinen tutkimus jäsennetään usein koulukuntien mukaan. Toisessa osatutkimuksessa toteuttamani Haaparannan ja Niiniluodon haastattelut selvensivät osaltaan menetelmä- ja koulukuntasitoumusten välisiä yhteyksiä ja eroja yksittäisten tutkijoiden näkökulmasta. Haaparanta korostaa, että hän pyrkii tutkimuksessaan irtaantumaan yksittäisistä koulukunnista – hän pikemminkin kerää vaikutteita useista eri filosofisista suuntauksista ja soveltaa niitä tutkimusaiheen mukaan. Haaparanta on tutkimuksissaan tietoisesti

hyödyntänyt menetelmällisiä periaatteita yli koulukuntarajojen. Niiniluoto puolestaan toteaa sitoutuvansa omassa tutkimuksessaan analyyttiseen koulukuntaan, formaaliseen filosofiaan ja tieteenfilosofiaan. Nämä koulukuntasitoumukset näkyvät myös hänen käyttämässään menetelmissä. Niiniluodon mukaan jokaisen filosofin on asemoitava työnsä ja otettava kanta siihen, mitä hän tutkijana edustaa. Kuitenkin Niiniluoto kertoo sovittavansa tutkimukselliset sitoumuksensa kulloinkin käsillä olevan tutkimushankkeen mukaan.

Jotkut suomalaiset filosofit ovat eksplisiittisesti luokitelleet käyttämänsä metodin jonkun koulukunnan alle. Toisessa osatutkimuksessa selvisi, että Eino Kaila sijoittaa esittelemänsä *uuden metodin* loogisen empirismin koulukuntaan. Myös Salmelan mukaan Kaila ”loi oman koulukunnan tai perinteen, joka hallitsi suomalaista filosofiaa 1970-luvulle asti” (Salmela, 1998, 138). Tällä koulukunnalla Salmela viittaa nimenomaan loogiseen empirismiin, johon Kaila sitoutuikin eksplisiittisesti useissa teoksissaan (Kaila, 1926; 1941; ks. myös Salmela, 1998, 139). Kailan eksplisiittinen sitoumus loogiseen empirismiin on kiistaton, mutta se ei kuitenkaan anna kokonaiskuvaa Kailan tutkimuksellisista sitoumuksista. Kaila julkaisi huomattavan määrän filosofian luonnetta ja kriteerejä käsittelevää tutkimusta, eivätkä hänen kaikki filosofiset teoksensa ole yksiselitteisesti luokiteltavissa loogiseen empirismiin (ks. esim. Kaila, 1943). Lisäksi Kailan teoksista löytyy implisiittisiä menetelmäsitoumuksia, jotka eivät ole linjassa kirjoittajan eksplisiittisten koulukuntasitoumusten kanssa. Kolmannessa osatutkimuksessa esitän, että Kailan *Persoonallisuus*-teoksessa kehittämä holismin periaate voidaan tulkita filosofiseksi menetelmäksi, vaikka Kaila itse ei tee tällaista luokitusta. Mikäli olisin tulkinnut kyseistä teosta Kailan eksplisiittisten koulukuntasitoumuksen mukaan, en olisi todennäköisesti tunnistanut teoksen filosofista sisältöä. Näin ollen tutkimukseni tuo merkittävän lisän Kaila-tutkimukseen, sillä Kailan psykologisten teosten filosofisia implikaatioita ei ole tutkittu aiemmin⁵³.

Ahlman ei esitä eksplisiittisiä koulukuntasitoumuksia osatutkimukseen valitsemisani teoksissa, mutta hänen ajattelussaan on nähtävissä vaikutteita muun muassa Henri Bergsonin ja Max Schelerin filosofioista. Mikko Salmela esittää, että ”Ahlmanin näkemys filosofian metodista on fenomenologis-intuitionistinen” (Salmela, 1993, 156). Salmela toisin sanoen kytkee Ahlmanin käyttämät menetelmät fenomenologian koulukuntaan ja intuitionismiin. Ahlman korostaakin useissa teoksissaan, että filosofian harjoittaminen vaatii kykyä intuitiiviseen ajatteluun. Nähdäkseni Ahlmanin metodin luokitteluun fenomenologiseksi ei kuitenkaan auta tunnistamaan kaikkia hänen tutkimuksellisia sitoumuksiaan. Neljännessä osatutkimuksessa esitämme Lipsasen kanssa, että Ahlmanin teoksista on löydettävissä vähintään kaksi erilaista menetelmäkäsitystä, joista toinen hylkää täysin menetelmien käytön filosofiassa. Mikäli olisimme tutkineet Ahlmanin teoksia yksinomaan fenomenologis-intuitionistisesta viitekehyksestä käsin, emme olisi välttämättä tunnistaneet Ahlmanin kahta erilaista menetelmäkäsitystä. Lisäksi Ahlmanin tuotannosta löytyy esimerkiksi kielifilosofisia ja

⁵³ Suomalaisen filosofian ja psykologian varhaisvaiheista on julkaistu kattava yleisesitys, jossa käsitellään myös Eino Kailan tutkimuksen varhaisia vaiheita (Manninen ym., 2021). Teoksessa ei kuitenkaan syvennyttä Kailan psykologisten teosten filosofisiin merkityksiin.

kasvatusfilosofisia tutkimuksia, joiden tutkimusote ei ole fenomenologis-intuitiivinen.⁵⁴

Väitöskirjani *kolmas tutkimuskysymys* oli: miten tapausesimerkeissä on arvioitu institutionaalisten ja tiedepoliittisten tekijöiden vaikutusta tutkimuksellisiin sitoumuksiin? Väitöstutkimuksessani löysin useita tulokulmia tähän kysymykseen. Ensinnäkin filosofian tutkijan voi olla rahoitusten kannalta järkevää profiloida omaa osaamistaan johonkin olemassa olevaan koulukuntaan. Asiantuntija-haastattelujen ja opetus suunnitelmien perusteella analyttinen ja mannermainen filosofia ovat Suomessa osittain eriytyneet eri yliopistoihin. Monia muita filosofian koulukuntia saatetaan profiloitumisen nimissä luokitella kyseisen kah-tiajaon avulla. Useissa yleisesityksissä tietyt filosofian osa-alueet samastetaan tiettyihin koulukuntiin. Esimerkiksi hermeneutiikka, fenomenologia ja dekon-struktio sijoitetaan mannermaiseen koulukuntaan, kun taas kielifilosofia, lo-giikka ja kokeellinen filosofia luokitellaan analyttiseen koulukuntaan. (Schrift (toim.), 2010; Baz, 2017; Raatikainen, 2014.) Toisin sanoen analyttistä ja mannermaista koulukuntaa käytetään tietynlaisina kattokäsitteinä, joiden avulla tutkijat voivat yleistäen ilmaista, minkälaiseen filosofiaan he ovat sitoutuneet. Profiloitumisen on puolestaan esitetty olevan osittain kytköksissä yliopiston strategiaan painotuksiin, vaikka ne eivät määritäkään yksittäisten työntekijöiden tutkimus-aiheita.

Tutkijan profiloitumisalue ja hänen tutkijaidentiteettinsä ovat usein sisäl-löiltään lähellä toisiaan. Esimerkiksi Ilkka Niiniluoto ja Valtteri Arstila ovat tut-kimuksissaan profiloituneet analyttiseen filosofiaan, ja koulukuntasitoumus näkyy myös heidän tutkijaidentiteeteissään. Sen sijaan Susanna Lindberg ei tut-kijana identifioitu minkään yhden koulukunnan edustajaksi, mutta hänen työnsä luokitellaan usein mannermaiseen filosofiaan kuuluvaksi, ja hän on val-mis omaksumaan mannermaisena koulukunnan ulkoapäin annettuna tutkijapro-fiilina. Myöskään Leila Haaparanta ei tutkijana identifioitu sen enempää ana-lyttiseen kuin mannermaiseenkaan koulukuntaan. Haaparannan tutkimus toi-sinaan profiloidaan analyttiseen koulukuntaan, eikä hän vastusta tätä tutkija-profiilia. Vaikka tutkija ei siis identifioituisikaan minkään tietyn koulukunnan edustajaksi, tällainen profiloiminen saatetaan silti tehdä ulkoapäin esimerkiksi tiedeyhteisön tai instituution toimesta.

Toisessa osatutkimuksessa perehdyin vuonna 1973 käytyyn tiedepoliitti-seen keskusteluun, jossa eräät keskeiset SFY:n jäsenet ottivat kantaa suomalaisen akateemisen filosofian edellytyksiin ja tulevaisuuden tavoitteisiin. Puheenvuo-roissa nousi esille muun muassa rahoituksen, Suomen Akatemian rakenteellisten muutosten sekä yliopistojen tekemien linjausten merkitys filosofian koulukun-tien tulevaisuudelle. Onkin arvioitu, että 1970-luvun alkupuolella SFY:n toiminta kävi läpi eräänlaisen tiedepoliittisen murroksen (Ahokas, 2023, 230). Keskuste-lussa Lauri Routila (1973, 23) tuo esille, että ”taloudellisen tuen vähentäminen ohjaa filosofista tutkimusta aineellisella tasolla” kun taas ”opetuksen ja tutki-muksen ohjausta kaventamalla filosofiaa voidaan ohjailta henkisellä tasolla”.

⁵⁴ Esimerkiksi Tuomo Aho (2019) on tutkinut Ahlmanin kielifilosofiaa, kun taas Marjatta Hautala (1994) on perehtynyt Ahlmanin kasvatusajatteluun.

Routila peräänkuuluttaa, ettei filosofian resurssien väheneminen saa näkyä filosofian tutkimuksen ja opetuksen yksipuolistumisena. Von Wright puolestaan argumentoi, että jos yliopistojen täytyy tuottaa ennustettavampia tuloksia, on järkevää keskittää tutkimus tiettyihin koulukuntiin ja osa-alueisiin laajempien tutkimusintressien sijaan. Toisaalta hän näkee haasteena sen, että niin kutsuttuihin positiivisiin tieteisiin verrattuna filosofia on alttiimpi kapinoimaan tai erehtymään, mikäli sen tuloksia yritetään ohjailla yhteiskunnallisilla päätöksillä. Von Wrightin kannattama tiedepoliittinen linjaus näkyi 1990-luvulle saakka siinä, mille filosofian koulukunnille Suomen Akatemiassa kohdennettiin tutkimusrahoituksia (Salmela, 1998, 465).

Ensimmäinen osatutkimus herätti kiinnostusta suomalaisessa tiedeyhteisössä, ja Sami Syrjämäki (2020) kirjoitti kommentin seuraavaan *niin & näin* -lehden numeroon. Kommenttissaan Syrjämäki vahvistaa ensimmäisen osatutkimukseni yhden keskeisen väitteen, jonka mukaan stereotypiat analyttisestä ja mannermaisesta filosofiasta näkyvät opiskelijoiden ja henkilökunnan puheessa. Syrjämäki toteaa, että niin opiskelijoilla kuin vanhemmillakin tutkijoilla oli myös hänen opiskeluaikansa vahvat käsitykset analyttinen-mannermainen-jaosta. Syrjämäki (2020) arvelee, että ”ehkä nuorten opiskelijoiden kannanotoissa kajastavat akateemisesti kokeneempien ennakkoluulot”.

Syrjämäki täydentää tutkimukseni tuloksia korostamalla, että jyrkkien koulukuntajakojen lisäksi myös koulukuntajakojen kieltämisellä on institutionaalisia ja tiedepoliittisia seurauksia:

Kommentti jaottelun ongelmista on ehdottomasti paikallaan. Sama pätee kuitenkin toisinkin päin: vaikka yhtäläisyyksiä traditioiden välillä ei pidä unohtaa, voi jakolinjojen himmentäminen tai peräti traditioiden olemassaolon kiistäminen olla myös ikävällä tavalla tiedepoliittinen teko. Kommentti ’Ei ole koulukuntia, on vain filosofiaa’ voi arvovaltaiselta taholta esitettyä työntää marginaaliin ihmisiä, joiden filosofiakäsitys poikkeaa kommentin esittäjän käsityksestä. (Syrjämäki, 2020.)

Syrjämäki on oikeassa muistuttaessaan, että koulukuntien olemassaolon kiistäminen ei ole rakentava tapa ratkaista koulukuntaistumisen ongelmia. Tosin ei ole täysin selvää, viittaako Syrjämäki yllä olevassa katkelmassa nimenomaan analyttiseen ja mannermaiseen koulukuntaan vai filosofian traditioihin yleisemmin. Olen joka tapauksessa Syrjämäen kanssa yhtä mieltä siitä, että koulukuntaerojen kieltämisellä olisi eittämättä tiedepoliittisesti vahingollisia seuraamuksia. Tästä yhtenä esimerkkinä toimii Eino Kailan 1930-luvulla esittämä vakaumus, ettei koulukuntia enää tarvita, koska oikea filosofiakäsitys on löytynyt. Kailan poisulkevalla filosofiakäsityksellä olikin vaikutuksia muun muassa Suomen Filosofisen Yhdistyksen toimintaan hänen puheenjohtajakaudellaan. Filosofiakäsityksissä ei siis ole järkevää hypätä ääripäästä toiseen – koulukuntasitoumuksista koulukuntien kieltämiseen. Olennaista on, ettei koulukuntaan tai menetelmään sitoutuminen lukkiuta filosofin ajattelua.

Lopuksi tuon vielä esille erään tärkeän tutkimustuloksen filosofian menetelmien eksplikoimisesta: filosofinen reflektio ja reflektiotyön sanallistaminen on keskeinen osa filosofian metodologiaa. Olen osoittanut tämän sanallistamalla väitöskirjaprosessini menetelmällisiä vaiheita. Menetelmäsitoumukseni on vaikuttanut muun muassa René Descartesin metodologisista tutkimuksista.

Descartesin tavoin myös Ahlman korostaa, että filosofinen ajattelu vaatii reflektiokyvyn kehittämistä. Ahlman argumentoi, että reflektiokyky saattaa vinoutua, mikäli tutkija ei aktiivisesti pyri ennakkoluulottomaan ajatteluun. Hän esittelee reflektiota tukevia kysymyksiä, joiden avulla filosofien on mahdollista koetella omien arvostelmiensa pätevyyttä ja oman persoonallisuutensa luotettavuutta. Ahlmanin mukaan filosofin on aktiivisesti kysyttävä itseltään:

Onko tajunnansisällykseni todella siihen kategoriaan kuuluva elämys, miksi sitä luulen? Eivätkö ehkä subjektiiviset mielihaluuni saata minua harhaan? Onko havaintoni todellinen havainto eikä vain illuusio tai kuvitelma, onko muistoni todellinen vai ehkä mielikuvituksen tuote tai sen muovailema, onko johtopäätökseni loogillisesti välttämätön vai mielivaltainen pyrkimykseni sanelema konstruktio, onko arvostellillani evidenssin luonne vai onko sillä vain persoonallisten tunnesyiden tai ajatustottumusteni tähden evidenssin sävy? Useat erehdykset tieteessä johtuvat varmaankin tutkijan sisäisen rehellisyyden puutteesta, 'intellektuaalisen omantunnon' liiallisesta lempeydestä. (Ahlman, 1992/1929, 155–156.)

Ahlmanin esittämät kysymykset havainnollistavat, millä tavalla filosofit voivat testata, ovatko heidän tutkimukselliset sitoumuksensa vakaalla pohjalla. Toisin sanoen kysymykset antavat suuntaviivoja reflektiiviselle ajattelulle.

4.2 Tutkimuksen ansiot ja puutteet

Väitöstutkimukseni on lähes viiden vuoden työn tulos, jonka aikana olen oppinut paljon sekä filosofian luonteesta että tutkimuksen tekemisestä. Väitöskirja muodostaa itsenäisen kokonaisuuden, ja se tarjoaa uuden metafilosofisen puheenvuoron tutkimuksellisten sitoumusten merkityksestä suomalaisessa filosofiassa. Kuitenkin reflektoidessani osatutkimuksiani jälkikäteen tekisin eräitä valintojani eri tavalla. Tässä luvussa nostan esille väitöskirjani keskeisiä ansioita ja puutteita.

Väitöskirjani ensimmäisen osatutkimuksen ei pitänyt alun perin tulla osaksi väitöstutkimustani, vaan sisällytin sen mukaan vasta myöhemmin. Näin ollen en ollut vielä analyttisen ja mannermaisena filosofian institutionaalisia tekijöitä tutkiessani alkanut kehittää tutkimusmenetelmien eksplikoimista ja metafilosofista tutkimusotetta. Jos tekisin ensimmäisen osatutkimuksen uudelleen nyt, asettaisin tutkimuksen metafilosofiseen viitekehykseen ja pyrkisin eksplikoimaan käyttämäni menetelmät. Lisäksi keräisin suuremman haastattelu- tai kyselyaineiston suomalaisten filosofien koulukuntasitoumuksista, jotta pystyisin koettelemaan analyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan liitettyjä stereotyyppioita laajemmalla otannalla. Väitöskirjani antaa perusteita jatkaa analyttisen ja mannermaisena filosofian institutionaalisten tekijöiden selvitystä tulevissa tutkimuksissa. Aihe on merkittävä sekä teoreettisesti että pedagogisesti.

Toisessa osatutkimuksessa tutkin SFY:n kokouspöytäkirjoja ja julkaisuja, joissa filosofit ottivat suoraan kantaa esimerkiksi menetelmä- tai koulukuntakysymyksiin. Eksplisiittisiä metafilosofisia kannanottoja löytyi eniten vuosilta 1920–1970. Näin ollen jotkut vuosina 1980–1990 julkaistut numerot jäivät katkaussauksessa vähemmälle huomiolle. Valitsin niitä käsiteltäviksi ainoastaan, mikäli

artikkelin otsikko ja abstrakti viittasivat metafilosofisiin aiheisiin. Tämä voidaan nähdä toisen osatutkimuksen puutteena, sillä osatutkimuksessani painottuvat 1920–1970 lukujen julkaisut – erityisesti Kailan, Salomaan ja Ahlmanin sekä von Wrightin ja Routilan välillä käydyt keskustelut. Tutkimustani olisi mahdollista täydentää ulottamalla metafilosofinen katsaus kaikkiin *Ajatuksen* numeroihin.

Kolmannessa osatutkimuksessa vertailin Eino Kailan ja Kurt Goldsteinin holistisia tutkimusmenetelmiä. Jälkikäteen arvioituna kolmas osatutkimus olisi ollut järkevä jakaa kahteen osaan siten, että olisin käsitellyt Kailan ja Goldsteinin teoksia omissa artikkeleissaan. Vaikka Kailan ja Goldsteinin holismin käsitteiden vertailu tuki keskeistä väitettäni holismin periaatteen filosofisesta luonteesta, yksittäiseen ajattelijaan keskittyminen olisi antanut tilaa käsitellä laajemmin implisiittisten menetelmien tunnistamista. Tällaisenaan kolmannen osatutkimuksen argumenttiketju on varsin moniosainen. Ensin osoitan Kailan ja Goldsteinin teosten yhtäläisyydet ja vertailun mielekkyyden, jonka jälkeen esittelen yksityiskohtaisesti molempien teosten rakenteen ja holismikäsitteet. Vasta tämän jälkeen pääsen rakentamaan omaa näkemystäni filosofian periaatteiden menetelmällisestä luonteesta sekä implisiittisten menetelmien tunnistamisesta. Toisin sanoen vaikka vertailulle oli hyvät perusteet, yksittäiseen teokseen keskittyminen olisi saattanut tehdä osatutkimuksesta helpommin lähestyttävän. Lisäksi kolmas osatutkimus olisi hyötynyt 1900-luvun persoonallisuustutkimuksen kentän ja holismin käsitteen laajemmasta taustoituksesta. Tutkimukseni antaa kuitenkin hyvät lähtökohdat näiden aiheiden laajempaan tutkimukseen tulevaisuudessa.

Neljännessä osatutkimuksessa minun oli Lipsasen kanssa tarkoitus tutkia sekä Ahlmanin käsityksiä menetelmistä että hänen käyttämiään menetelmiä. Tämän osatutkimuksen puutteena onkin, että emme löytäneet valitsemistamme teoksista riittävästi näyttöä Ahlmanin itse käyttämistä menetelmistä. Emme tässä kohtaa enää lähteneet vaihtamaan tai laajentamaan päälähteitä vaan rajasimme osatutkimuksen aiheen Ahlmanin menetelmäkäsityksiin. Jatkossa olisi tärkeää tutkia, voidaanko Ahlmanin tuotannosta tunnistaa hänen omia menetelmiään. Luvussa 2.2 esittämäni tulkinta *Arvojen ja välineitten maailma* -teoksesta antaa viitteitä siitä, että tämä on mahdollista.

Osatutkimuksissa nostin esille useita suomalaisten filosofien tutkimuksellisia sitoumuksia, joiden metafilosofista merkitystä ei ole tutkittu aiemmin. Muodostin näiden deskriptiivisten osatutkimuksien pohjalta joitakin normatiivisia linjauksia metafilosofisesta tutkimuksesta. Toivon tutkimukseni herättävän tieteellistä keskustelua siitä, miten filosofiassa avataan käytettyjä menetelmiä ja voitaisiinko niitä eksplikoida nykyistä tarkemmin – riippumatta tutkijan mahdollisista koulukuntasitoumuksista. Filosofisen tutkimuksen menetelmäosion rakennetta ei kuitenkaan pidä pelkästään jäljentää muiden tieteiden menetelmäosioista, vaan on tarpeen kehittää filosofian alalle omat mielekkäät käytännöt. Näiden käytäntöjen kehittäminen vaatii nähdäkseni metafilosofista ja koulukuntarajat ylittävää keskustelua ja tutkimusta. Toivon, että väitöskirjani antaa aineksia sekä kasvattaa menetelmätietoisuutta filosofiassa että kehittää filosofian menetelmien tutkimusta. Väitöstutkimukseni tieteellisenä ansiona onkin, että se havainnollistaa, millä tavalla filosofian implisiittisiä ja eksplisiittisiä

tutkimuksellisia sitoumuksia voi tutkia. Taulukossa 2 esittämiäni kysymyksiä on mahdollista hyödyntää tulevissa metafilosofisissa tutkimuksissa.

Väitöskirjani kahdessa osatutkimuksessa hyödynnän metafilosofisten menetelmien lisäksi asiantuntijahaastatteluja. Tämä empiiristen ja filosofisten menetelmien yhdistäminen onkin yksi työni merkittävä ansio. Mikäli tavoitteena on selvittää, millä tavalla filosofian tutkijat tekevät työtään – minkälaisiin menetelmiin ja koulukuntiin he sitoutuvat – on olennaista kerätä tietoa muistakin lähteistä kuin julkaistuista tutkimuksista. Haastatteluissa filosofit voivat kertoa vapaasti myös sellaisia tutkimukseen liittyviä periaatteitaan, joita he eivät välttämättä sisällyttäisi julkaisuihinsa. Ajattelen, että myös tulevissa metafilosofisissa tutkimuksissa kannattaa filosofisten menetelmien ohella harkita empiiristen menetelmien hyödyntämistä aineistonkeruussa.

Ensimmäisen ja toisen osatutkimuksen olennainen ansio on oivalluksessa, että ymmärtääkseen koulukunta- ja menetelmäsitoumuksia on tärkeää tutkia myös filosofian alan institutionaalisia ja tiedepoliittisia tekijöitä. Ensimmäisessä osatutkimuksessa lähestyin aihetta argumentoiden, että muun muassa yliopiston tutkimuksen ja opetuksen painotukset ohjaavat osaltaan sitä, miten nuoret tutkijat päätyvät suhtautumaan analyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan. Toisessa osatutkimuksessa puolestaan selvitin SFY:ssä 1970-luvulla käytyä keskustelua filosofian tulevaisuudesta, jossa Suomen Akatemian rakenteessa tapahtuneet muutokset herättivät yhdistyksen jäsenissä tarpeen ottaa kantaa, mihin koulukuntiin suomalaisessa filosofiassa tulisi jatkossa keskittää resursseja. Tarkastelemalla filosofian kehitystä myös institutionaalisesta näkökulmasta, väitöskirjani pyrkii avaamaan keskustelua siitä, miten erilaiset akateemiset linjaukset voivat näkyä filosofian sisäisissä suuntauksissa ja painotuksissa.

Kolmannessa osatutkimuksessa argumentoin, että muidenkin alojen kuin filosofian teoksista voi löytyä filosofisia periaatteita. Tämän tyyppisiä argumentteja on toki esitetty aiemminkin, mutta niitä ei ole ennen sovellettu Kailan ja Goldsteinin teoksiin. Kailan teos *Persoonallisuus* on julkaistu Suomessa vuonna 1934, jolloin psykologia oli vasta irtaantumassa filosofiasta omaksi tieteenalaksi. Goldstein puolestaan kehittää *Human Nature* -teoksessaan organismipohjaista biologista persoonallisuuden tutkimusta, joka oli niin ikään 1930-luvulla uusi suuntaus. Kummankin teoksen tavoitteena on siis kehittää teoriaa ja periaatteita persoonallisuuden tutkimiseen. Kyseisen osatutkimuksen ansio on, että se osoittaa periaatteiden filosofisen tehtävän. Sekä Kaila että Goldstein hyödyntävät filosofista reflektiota kehittäessään persoonallisuustutkimuksen periaatteita. He eivät pelkästään kerää yhteen ja analysoi psykologista ja biologista tutkimustietoa, vaan he etsivät perustavia kriteerejä, joiden avulla persoonallisuuden luonteen voi ymmärtää.

Neljännessä osatutkimuksessani näen kolme erityistä tieteellistä ansiota. Ensinnäkin toimme Lipsasen kanssa esille, että on tärkeä pystyä erottamaan toisistaan ne menetelmät, joita tietty filosofi tutkii ja ne, joita hän soveltaa. Tämä johtuu siitä, että filosofit saattavat käyttää eri menetelmiä kuin mitä he eksplisiitisti tutkivat. Toisena ansiona on kehittämämme ajatus tutkimusprosessin kuvauksesta, jota olen omalta osaltani jatkanut väitöskirjan muissa osatutkimuksissa. Yksi koko tutkimuksen merkittävimmistä ansioista on tutkimusprosessin

eksplikoiminen sekä keskustelun avaaminen siitä, mitä usein implisiittiseksi jääviä menetelmävaiheita filosofian tutkimukset pitävät sisällään. Tämä aihe on toistaiseksi jäänyt sekä suomalaisessa että kansainvälisissä metafilosofisissa tutkimuksissa vähälle huomiolle. Kolmas osatutkimuksen ansio on menetelmälle antamamme määritelmä: menetelmä tarkoittaa tutkimuksen tekemisen tapaa. Tämän määritelmän avulla pystyimme tunnistamaan Ahlmanin teoksista niitä käytäntöjä, joilla hänen mukaansa filosofinen tutkimus tulee tehdä – huolimatta siitä, että Ahlman toisinaan kieltää kaikkien menetelmien käytön filosofiassa.

Väitöskirjani yhteenvedossa kehitän ja eksplikoin omia menetelmäsitoumuksiani. Otan lähtökohdakseni filosofian historiassa usein toistuneen ajatuksen filosofiasta periaatetutkimuksena, jota sovellan filosofian menetelmien kehittämiseen. Esitän, että yksi merkittävä filosofisen tutkimuksen menetelmä koulukunnista riippumatta on periaatteiden ohjaama reflektio. Vaikka kyseessä ei ole empiirinen menetelmä, reflektiotyötä on mahdollista tehdä näkyväksi tutkimukseen, mikäli filosofit kirjoittavat tutkimuksen edetessä reflektion vaiheita mahdollisimman tarkasti ylös. Näkemykseni tutkimusmenetelmien eksplikoimisesta kehittyi kuitenkin hiljalleen väitöstutkimuksen aikana. Jos tekisin tutkimuksen uudestaan, kirjaisin alusta asti systemaattisemmin muistiin työn keskeiset vaiheet, jotta voisin käyttää niitä apuna eksplikoidessani menetelmävaiheita. Jatkoa ajatellen olisi kuitenkin hyvä pohtia, onko menetelmien eksplikoimisen korostamisessa jotain riskejä. Katoaako filosofian luonteesta jotain olennaista, mikäli alan tutkimuksiin lisätään menetelmiä käsittelevät luvut? Tuoko menetelmien avaaminen ylipäätään mitään uutta sisältöä filosofiseen tutkimukseen?

Oma näkemykseni on, että menetelmävaiheiden selventäminen asettaa tervetulleen haasteen filosofian alalle: filosofinen tutkimus hyötyy siitä, että tutkijat pystyvät arvioimaan ja käymään dialogia omien ja toistensa menetelmien pätevydestä. Lisäksi menetelmien selkeä kuvaaminen auttaa opiskelijoita ja aloittelevia tutkijoita pääsemään konkreettisemmin kiinni oman alansa tutkimukseen. Jotta nämä hyödyt toteutuisivat, menetelmäkuvausten toteutustapoja tulisi kehittää. Vaarana nimittäin on, että menetelmäosio toteutetaan varsin mekaanisesti, jolloin se ei välttämättä lopulta anna toivottua informaatiota lukijalle. Toisaalta on mahdollista, että menetelmäsitoumus itsessään muuttuu dogmaattiseksi, jolloin se ei enää palvele tutkimuksen tavoitteita. Lopuksi on muistutettava, ettei menetelmien eksplikoiminen ole koskaan täydellistä, joten tutkimukseen sisältyy aina myös rivien väliin jääviä, implisiittisiä oletuksia ja tulkintoja.

4.3 Jatkotutkimusaiheita

Tutkimukselle luonteenomaisesti myös tämä väitöskirja tarjoaa tulosten lisäksi useita uusia tutkimuskysymyksiä ja aineksia tulevalle tutkimustyölle. Tässä alaluvussa esittelen työni keskeisimmät jatkotutkimusaiheet. Aloitan filosofian koulukuntiin liittyvistä tutkimusaiheista, jonka jälkeen siirryn filosofian menetelmiä käsitteleviin uusiin tutkimuskysymyksiin.

Analyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan keskittyvä osatutkimus tarjosi yleiskatsauksen tämän koulukuntajaon käyttötavoista suomalaisen filosofian kentällä. Tutkimus vahvisti ajatusta siitä, että monet filosofian ulkoiset tekijät yläpitävät käsityksiä analyttisestä ja mannermaisesta koulukunnasta. Arvioni mukaan tätä aihetta olisi tärkeää tutkia lisää tulevaisuudessa – hyödyntäen esimerkiksi tieteen sosiologista tutkimusotetta. Yksi vaihtoehto olisi kansainvälinen haastattelututkimus, jossa tämän väitöskirjan tuloksia koulukuntajaon yhteiskunnallisista taustatekijöistä koeteltaisiin kansainvälisessä kontekstissa. Esimerkiksi eri vaiheissa olevien tutkijoiden haastattelu kirkastaisi yhteiskunnallisten tekijöiden merkitystä nykyfilosofien menetelmä- ja koulukuntasitoumuksille. Lisäksi koulukuntien ja menetelmien yliopisto-opetusta olisi mahdollista tutkia organisaatioiden historian näkökulmasta käyden läpi yliopistojen kurssitarjontaa ja opetusta aiemmilta vuosikymmeniltä.

Toin tutkimuksessani esille, miten ehdottomat menetelmä- ja koulukuntasitoumukset saattavat vinouttaa filosofista tutkimusta. Tulevissa metafilosofisissa tutkimuksissa olisi hyvä selvittää, minkälainen vaikutus on sillä, jos filosofian opetus keskittyy ensisijaisesti vain jonkin tietyn koulukunnan tai menetelmän edustajien ajatteluun – varsinkin jos kyseinen filosofiakäsitys esitetään opiskelijoille ikään kuin neutraalina filosofisen tutkimuksen tekemisen tapana. Menetelmiä ja koulukuntia olisi siis tärkeä tutkia nimenomaan filosofian opetuksen ja pedagogiikan kehityksen näkökulmasta. Missä tilanteissa opiskelijoille jää vajavaiset tiedot niistä koulukunnista, joista kyseinen yliopisto ei tarjoa opetusta? Entä millä tavalla koulukunnista käytetyt stereotyyppiset luonnehdinnat näkyvät filosofien tutkimuksissa? Väitöskirjani tarjosi vasta alustavia näkemyksiä näihin kysymyksiin.

Tässä työssä selvisi, että suomalaisessa filosofiassa menetelmiä luokitellaan usein koulukuntien mukaan. Tämä on ymmärrettävää, koska koulukuntien filosofiakäsitykset usein sisältävät metodologisen viitekehyksen. Menetelmien ja koulukuntien samastamisessa on kuitenkin kaksi toisiinsa liittyvää ongelmaa. Ensinnäkin tiettyyn koulukuntaan sitoutunut tutkija saattaa hyödyntää työssään myös muita kuin valitsemaansa koulukuntaan tyypillisesti liitettyjä menetelmiä. Toiseksi vaikka tutkijat valitsisivat lähteensä tietyn koulukunnan teoksista, he eivät välttämättä hyödynnä kyseiseen koulukuntaan liitettyjä menetelmiä. Toisin sanoen pelkkä koulukunnan nimeäminen ei kerro, minkälaisia menetelmiä tutkimuksessa on hyödynnetty ja millä tavalla tutkimusprosessi on edennyt. Filosofian tutkimusmenetelmien ja koulukuntien välisten yhteyksien selvittäminen vaatii kuitenkin lisätutkimusta sekä suomalaisessa että kansainvälisessä filosofiassa.

Tutkimuksessani selvisi, että 1900-luvulla suomalaisessa filosofiassa on käyty vilkasta keskustelua siitä, missä määrin filosofin persoonallisuus vaikuttaa filosofian tutkimukseen. Esimerkiksi Erik Ahlman ajattelee persoonallisuuden näkyvän siinä, kykenevätkö filosofit ennakkoluulottomaan ajatteluun. Viime vuosina on julkaistu muutamia metafilosofisia tutkimuksia, joissa on kartoitettu persoonallisuuspiirteiden ja metafilosofisten näkemysten välisiä mahdollisia yhteyksiä. Muun muassa James Andow (2022, 162) kartoittaa laajan kyselytutkimuksen avulla, millä tavalla persoonallisuuspiirteet korreloivat sen kanssa, mitä

filosofian osa-alueita tutkijat pitävät merkittävinä. Nähdäkseni tämänkaltaisia tutkimusasetelmia tulisi kehittää ja soveltaa myös suomalaiseen filosofiaan. Tämänkaltaisen empiirisen tutkimuksen haasteena on kuitenkin persoonallisuuden operationalisointi, sillä psykologiassa käytetyt persoonallisuuden mittarit eivät välttämättä vastaa filosofien käsitystä persoonallisuuden luonteesta.

Sekä väitöskirjani osatutkimukset että yhteenveto sisältävät lukuja, joissa selvennän tutkimusprosessia ja työn menetelmällisiä vaiheita. Filosofiselle tutkimukselle tarkoituksenmukaista menetelmäkuvausta olisi kuitenkin tärkeää kehittää lisää tulevissa tutkimuksissa. Olisi hyödyllistä saada suuri joukko eritaustaisia filosofeja sitoutumaan menetelmävaiheiden eksplikoimiseen, jotta käytäntöjä voitaisiin arvioida ja muokata toimivammiksi. Samalla olisi mahdollista tutkia, onko olemassa filosofian sisäisiä tekijöitä, jotka estävät tai vaikeuttavat tiettyjen tutkimuksen vaiheiden eksplikoimista.

Tämän väitöstutkimuksen aikana olen pyrkinyt selvittämään, millä tavalla erilaiset yhteiskunnalliset ja tiedepoliittiset tekijät sekä koulutuksesta saadut taustatiedot voivat näkyä menetelmä- ja koulukuntasitoumuksissa. Lisäksi olen tutkinut, arvioinut ja kehittänyt omia tutkimuksellisia sitoumuksiani. Yksi väitöstutkimukseni normatiivinen johtopäätös on, ettei filosofian tutkijan tule omaksua tutkimuksellisia sitoumuksia sellaisenaan. Tämä aihe vaatii kuitenkin vielä lisätutkimusta, sillä johtopäätöstä tulisi koetella vielä laajemman aineiston avulla. Olisi tärkeää selvittää, miten lukkiutuneen tutkimuksellisen sitoumuksen pystyy erottamaan ehdollisesta ja joustavasta sitoumuksesta.

Väitöstutkimuksessani olen kehittänyt *tutkimuksellisen sitoumuksen* käsitteen ja soveltanut sitä menetelmien ja koulukuntien tutkimiseen. Olen selvittänyt neljän tapausesimerkin kautta sekä implisiittisiä että eksplisiittisiä tutkimuksellisia sitoumuksia suomalaisessa filosofiassa. Menetelmäsitoumus näkyy muun muassa siinä, minkälaisia lähtöoletuksia tutkimuksessa tehdään ja mitä metodeja sanotaan käytettävän. Koulukuntasitoumuksen puolestaan tunnistaa eksplisiittisten mainintojen lisäksi siitä, mihin käsitteisiin ja teoreettiseen taustaan tutkimus perustetaan. Tutkimuksellisia sitoumuksia analysoidessa myös lukijalla ja hänen taustatiedoillaan on merkitystä: eri lukijat saattavat tulkita teoksista löytyviä implisiittisiä sitoumuksia eri tavoin. Tutkimusasetelmaani on mahdollista soveltaa yhtäältä kansainvälisiin filosofian tutkijoihin, ja toisaalta niihin suomalaisiin filosofiin, jotka jäivät tämän väitöskirjan ulkopuolelle.

Kokonaisuudessaan väitöskirjani osatutkimukset ja yhteenveto-osuus tarjoavat ainutlaatuisen metafilosofisen puheenvuoron filosofian menetelmistä ja koulukunnista. Lähestyin menetelmiä ja koulukuntia tutkimuksellisinä sitoumuksina neljän suomalaisen filosofian tapausesimerkin kautta. Väitöskirjassani osoitan, että filosofian tutkimuksista on mahdollista tunnistaa sekä eksplisiittisiä että implisiittisiä menetelmä- ja koulukuntasitoumuksia. Tutkimukseni nostaa esille tarpeen ryhtyä koulukuntarajat ylittävään tieteelliseen keskusteluun filosofian menetelmien eksplikoimisesta.

SUMMARY (YHTEENVETO)

This dissertation examines the philosophical methods and traditions followed by Finnish philosophers between 1920 and 2020. By focusing on four case studies, I investigate both explicit and implicit research commitments and contribute to a deeper metaphilosophical understanding of philosophical practices in Finland. Together, the four sub-studies and summary emphasize the importance of cross-disciplinary scientific discussion for clarifying philosophical methods. Each sub-study offers one case example of the research commitments.

The primary approach of this study is metaphilosophical, meaning that it examines the nature and assumptions of philosophical inquiry. Using systematic philosophical reflection as my main research method, I analyze and evaluate the research commitments of selected Finnish philosophers. While systematic reflection forms the core of my approach, I also apply a historical approach in certain sub-studies. Furthermore, I use four expert interviews to illustrate the research commitments of Finnish philosophers. In the dissertation, I clearly explicate my own philosophical methods and articulate the methodological steps that I take. This explication of methods not only serves to clarify my research process but also contributes to the scientific discussion on the articulation of philosophical practices.

The article-based dissertation is divided into five parts: a summary and four sub-studies. In the beginning of the summary, I present the general research design, research questions and motivation for the study. In the second chapter, I discuss the theoretical background of the dissertation. This includes a detailed account of the metaphilosophical approach, as well as a description of the main questions concerning philosophical methods and traditions. The third chapter introduces the research articles included in the dissertation. Finally, I conclude the main findings of the study and propose directions for further research.

In the first sub-study, I examine the influence of institutional factors on the commitments to analytical and continental schools in contemporary Finnish philosophy. I suggest that while some researchers explicitly identify with the analytical or continental school, for others the commitment is merely externally given. The sub-study confirms that different institutional factors, such as universities' areas of specializations and their competition for funding, influence philosophers' commitments to different philosophical schools.

In the second sub-study, I analyze metaphilosophical positions within the Philosophical Society of Finland (SFY) from 1920 to 2000. The article continues the first sub-study by investigating the institutional factors behind school commitments. Finnish philosophers have assumed that, for example, in the 1970s the structural reforms at the Academy of Finland and the increased competition for professorships impacted the kind of philosophy emphasized in the SFY and Finnish universities. Regarding methodological commitments, I focus on the debate between Eino Kaila (1890–1958) and Jalmari Edvard Salomaa (1891–1960). Kaila argues for a new interdisciplinary philosophical method while Salomaa emphasizes the personal and non-scientific nature of philosophical inquiry.

In the third sub-study, I offer a rather different perspective on Kaila's methodological commitments. I examine the methods Kaila employs in his psychological work *Personality* and compare them with the methods used by psychiatrist Kurt Goldstein (1878–1965) in *Human Nature in the light of psychopathology*. Both Kaila and Goldstein argue that the nature of personality is holistic. In the study, I demonstrate that for Kaila and Goldstein the concept of holism has both ontological and methodological significance. Furthermore, I argue that the holistic method is philosophical: Kaila and Goldstein use it as a principle to guide their reflection and to understand the nature of personality.

The fourth sub-study, written with Katariina Lipsanen, focuses on explicating Erik Ahlman's (1892–1952) conception of method. We submit that for Ahlman philosophy is primarily a form of self-observation, distinct from the sciences. Ahlman argues that nothing – including methods – should interfere with a philosopher's immediate perception of the world. However, according to our research, Ahlman does not categorically deny the use of methods in philosophy, but rather he has separate definitions of the methods of science and philosophy. We argue that while Ahlman criticizes externally imposed methods, he acknowledges the value of methods that enable unprejudiced self-observation. In fact, Ahlman develops an idea of intuitive method, unique to philosophy, which draws from the philosopher's personality and intuitive knowledge.

The dissertation confirms that within philosophy, methods are often classified under a specific philosophical tradition. This is understandable since the traditions usually include a guideline of the methodological approach that philosophy should take. However, I argue that it is crucial to keep research traditions and research methods separate. First, philosophers committed to a particular school may also require methods beyond those typically associated with that tradition. Second, even when philosophers choose sources from a specific philosophical school, their research approach and methods may be entirely independent of that tradition. Thus, it is evident that merely naming a tradition does not disclose the research approach, let alone the exact research process and its methodological choices.

This dissertation provides a detailed account of the methods and traditions of selected Finnish philosophers. Throughout the dissertation, I develop the concept of *research commitment* to clarify the role of philosophical traditions and methods in philosophical research. The study offers one example of how to explicate the research commitments. Overall, my metaphilosophical study on research commitments has enabled me to develop a novel approach to philosophical practices.

LÄHTEET

Julkaisemattomat lähteet

Ilkka Niiniluodon haastattelu 16.3.2023
Leila Haaparannan haastattelu 31.3.2023
Valtteri Arstilan haastattelu 16.12.2019
Susanna Lindbergin haastattelu 13.12.2019

Kirjallisuus

- Acero, J.J. (2011). Analytic Philosophy as Metaphilosophy. *Teorema: International Journal of Philosophy*, 30(1), 65–75.
- Ahlman, E. (1992/1920). *Arvojen ja välineitten maailma*, Teokset I. Jyväskylän yliopisto.
- Ahlman, E. (1992/1925). Ajatuksia filosofisesta tarpeesta. Teoksessa *Teoria ja todellisuus* (s. 7–20). Jyväskylän yliopisto.
- Ahlman, E. (1992/1929). Totuudellisuus tieteessä ja filosofiassa. Teoksessa *Totuudellisuuden probleemi* (s. 154–162). Jyväskylän yliopisto.
- Ahlman, E. (1992/1938). *Olemassaolon järjellisyys arvo metafyyllisenä ongelmana*, Teokset IV. Jyväskylän yliopisto.
- Ahlman, E. (1993/1941). Emotionaalisesta evidenssistä. *Ajatus*, 10, 7–14.
- Aho, T. (2019). Erik Ahlman merkityksestä ja kommunikaatiosta. *Ajatus*, 76, 89–99.
- Ahokas, L. (2023). SFY tiedepoliittisen vaikuttamisen kohteena 1970-luvun alussa. Teoksessa Sami Pihlström, Lari Ahokas & Ilkka Niiniluoto (toim.), *Suomen Filosofinen Yhdistys 1873–2023: 150 vuotta suomalaisen filosofian historiaa*. Suomen Filosofinen Yhdistys, 229–262.
- Alastalo, M., Åkerman, M. & Vaittinen, T. (2017). *Asiantuntijahaastattelu. Tutkimushaastattelun käsikirja*. Vastapaino.
- Andow, J. (2022). How do philosophers and nonphilosophers think about philosophy? And does personality make a difference? *Synthese*, 200(162), 1–39.
- Baz, A. (2017). *The Crisis of Method in Contemporary Analytic Philosophy*. Oxford University Press.
- Beđkowski, M. (2020). From Concepts and Contents to Connotations: Łukasiewicz's Theory of Conceptual Analysis and Its Further Evolution. Teoksessa Marcin Beđkowski, Anna Brożek, Alicja Chybińska, Stepan Ivanyk & Dominik Traczykowski (toim.), *Formal and Informal Methods in Philosophy*, 257–277.
- Bogner, A. & Menz, W. (2008). The Theory-Generating Expert Interview: Epistemological Interest, Forms of Knowledge, Interaction. Teoksessa *Interviewing Experts*. Palgrave Macmillan, 43–80.

- Cappelen, H., Gendler, T.S. & Hawthorne (toim.) (2016). *The Oxford Handbook of Philosophical Methodology*, Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199668779.001.0001>
- Cavell, S. (2002). *Must We Mean What We Say? A Book of Essays*, uusi painos. Cambridge University Press.
- Collingwood, R.G. (2005/1933). *An Essay on Philosophical Method*, Uusi painos. Toim. James Connelly & Giuseppina D'oro. Clarendon Press.
- Daly, C. (2010). *An Introduction to Philosophical Methods*. Broadview Press.
- Descartes, R. (2001/1637). *Metodin esitys*. Teoksessa *Teokset 1* (s. 121–168). Suomentaja Sami Jansson. Gaudeamus.
- Descartes, R. (1996/1637). *Discours de la méthode*. Teoksessa Charles Adam & Paul Tannery (toim.), Vol VI. XI Oeuvres de Descartes. Vrin.
- Descartes, R. (2001/1701). *Järjen käyttöohjeet*. Teoksessa *Teokset 1* (s. 39–115). Suomentaja Sami Jansson. Gaudeamus.
- D'Oro, G. & Overgaard, S. (2017). *The Cambridge Companion to Philosophical Methodology*. Cambridge University Press.
- Eder, A.-M., Lawler, I. & van Riel, R. (2020). Philosophical methods under scrutiny: introduction to the special issue *philosophical methods*. *Synthese*, 197, 915–923.
- Ferrario, C. & Corsi, L. (2013). Vitalism and Teleology in Kurt Goldstein's Organismic Approach. Teoksessa Sebastian Normandin & Charles T. Wolfe (toim.), *Vitalism and Scientific Image in Post-Enlightenment Life Science 1800–2010*. Springer.
- Freundlieb, D. & Hudson, W. (1998). Convergence and Its Limits: Relations Between Analytic and Continental Philosophy. *Philosophical Explorations: An International Journal for the Philosophy of Mind and Action*. 1(1), 28–42. <https://doi.org/10.1080/10001998018538688>
- Goldstein, K. (1940). *Human Nature in the Light of Psychopathology*. Schocken Books.
- Graeser, A. (1993). Analytic and Hermeneutic Philosophy. *Toward Reunion in Philosophy? Grazer Philosophische Studien*. 44(1), 175–188.
<https://doi.org/10.1163/18756735-90000525>
- Haaparanta, L. (2003a). Johdanto. Teoksessa Petri Räsänen & Marika Tuohimaa (toim.), *Filosofinen tieto ja filosofin taito*. Tampere University Press.
- Haaparanta, L. (2003b). Finnish Studies in Phenomenology and Phenomenological Studies in Finland: Interfaces of Analytic Philosophy and Phenomenology. Teoksessa Leila Haaparanta & Ilkka Niiniluoto (toim.), *Analytic Philosophy in Finland*. Rodopi, 491–509.
- Haaparanta, L. (2016). Tiede, totuus, viisaus: Huomioita Ilkka Niiniluodon filosofiakäsityksestä. *Ajatus*, (73), 181–199.
- Hautala, M. (1994). *Tule siksi, mikä olet: Erik Ahlmanin ihmiskäsityksestä kasvatustajatteluun*. Väitöskirja. Oulun yliopisto.
- Heinämaa, S. (2015). Hermeneutics and the analytic/continental divide. Teoksessa Niall Keane & Chris Lawn (toim.), *Blackwell Companion to Hermeneutics*. Wiley-Blackwell, 573–584.

- Heyting, F., Lenzen, D. & White, J. (toim.). (2001). *Methods in Philosophy of Education*. Routledge.
- Himanka, J. (2003). Tiede olevasta olevana – Aristoteles, *Metafysiikka IV*, 1–2. Teoksessa Petri Räsänen & Marika Tuohimaa (toim.), *Filosofinen tieto ja filosofin taito*. Tampere University Press, 25–43.
- Himanka, J. (2002). *Se sittenkin pyörii. Johdatus mannermaiseen filosofiaan*. Tammi.
- Hintikka, J. (2001). *Filosofian köyhyys ja rikkaus – nykyfilosofian kartoitusta*. Janne Hiipakka & Risto Vilkkö (toim.). Art House.
- Hogenbirk, H.D. (2023). Detection of Words Versus Good Old Counting: A Note on Mizrahi and Dickinson, ‘The Analytic-continental Divide in Philosophical Practice’, *Metaphilosophy*.
<https://doi.org/10.1111/meta.12648>
- Honderich, T. (toim.) (2005). *The Oxford Companion to Philosophy*. Uusi painos. Oxford University Press.
- Howell, K.E. (2013). *An Introduction to the Philosophy of Methodology*. Sage.
- Jakola, L. (2023). Kansainvälistymisestä opiskelijaliik ehdinnän kuohuihin – Suomen Filosofinen Yhdistys G. H. von Wrightin puheenjohtajakaudella 1962–1973. Teoksessa Sami Pihlström, Lari Ahokas & Ilkka Niiniluoto (toim.), *Suomen Filosofinen Yhdistys 1873–2023: 150 vuotta suomalaisen filosofian historiaa*. Suomen Filosofinen Yhdistys, 159–228.
- Joll, N. (2017). *Metaphilosophy*. *Internet Encyclopedia of Philosophy*. Ensijulkaisu 17.11.2010. Muokattu 1.8.2017.
- Kafle, N. P. (2013). Hermeneutic phenomenological research method simplified. *Bodhi: An Interdisciplinary Journal*, 5(1), 181–200.
<https://doi.org/10.3126/bodhi.v5i1.8053>
- Kaila, E. (1990/1926). Todellisuuden tieteellisestä ja metafysiillisestä selittämisestä. Teoksessa Ilkka Niiniluoto (toim.), *Valitut teokset 1*. Otava, 419–444.
- Kaila, E. (1934). *Persoonallisuus*. Otava.
- Kaila, E. (1941). Über den physikalischen Realitätsbegriff: zwiter Beitrag zum logischen Empirismus. *Acta philosophica fennica*.
- Kaila, E. (1943). *Syvähenkinen elämä*. Otava.
- Koskinen, I. (2015). *Changing Research Communities: Essays on Objectivity and Relativism in Contemporary Cultural Research*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Kusch, M. (1995). *Psychologism: A Case Study in the Sociology of Philosophical Knowledge*. Routledge.
- Lazerowitz, M. (1970). A Note on Metaphilosophy. *Metaphilosophy*, 1(1): 91
- Leinonen, M. (2008). *Tieteellinen ajattelu ja filosofian rikkaruohot: Filosofian identiteetistä suomalaisen filosofian ongelmana ja filosofiakäsitykset Eino Kailan ja Erik Ahlmanin tuotannossa*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Levy, N. (2003). Analytic and Continental Philosophy: Explaining the Differences. *Metaphilosophy*. 34(3), 284–304.
- Lipsanen, K. ja Hovila, T.–M. (tulossa) A Scoping Review on Presenting Methods in Current Western Philosophical Research. *Metaphilosophy*.

- Manninen, J., Ihanus, J., Jalava, M. & Niiniluoto, I. (2021). *A History of Philosophy and Psychology in Finland, 1809–1917*. Societas Scientiarum Fennica.
- Mizrahi, M. & Dickinson, M. (2021). The Analytic-Continental Divide in Philosophical Practice: An Empirical Study, *Metaphilosophy*.
<http://dx.doi.org/10.1111/meta.12519>
- Myllymaa, L. (2021). *Two Sources of Knowledge: Origin and Generation of Knowledge in Maine de Biran and Henri Bergson*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Niiniluoto, I. (1973). Etsimisen ja löytämisen kielipelit. *Parnasso*, (23), 219–228.
- Normore, C. (2016). The Methodology of the History of Philosophy. Teoksessa Herman Cappelen, Tamar Szabó Gendler ja John Hawthorne (toim.), *The Oxford Handbook of Philosophical Methodology*.
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199668779.013.17>
- Pihlström, S. (2004). Heidegger ja suomalainen analyttinen filosofia. *Tieteessä tapahtuu*, 2, 5–11.
- Pihlström, S. Ahokas, L. & Niiniluoto, I. (toim.) (2023). *Suomen Filosofinen Yhdistys 1873–2023: 150 vuotta suomalaisen filosofian historiaa*. Suomen Filosofinen Yhdistys.
- Pettersson, H. (2019). *Metaphilosophical Themes: Naturalism, Rationalism and Conceptions of Philosophy*. Väitöskirja. Turun yliopisto.
- Plant, B. (2017). On the domain of metaphilosophy. *Metaphilosophy*, 48(1–2), 3–24.
- Psillos, S. (2011). *Philosophy of Science A–Z*. Edinburgh University Press.
- Raatikainen, P. (2001). Mitä oli analyttinen filosofia? *Ajatus*, 58, 189–217.
- Raatikainen, P. (2014). Analyttinen filosofia. *Logos Encyclopedia*. Julkaistu 26.9.2007. Muokattu 9.9.2014.
- Rakhmanin, A. (2024). *Philosophy of Religion as Metaphilosophy in the Early Wittgensteinian Tradition*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Rescher, N. (1977). *Methodological Pragmatism: A System-Theoretic Approach to the Theory of Knowledge*. New York University Press.
- Rescher, N. (1985). *The Strife of Systems: An Essay on the Grounds and Implications of Philosophical Diversity*. University of Pittsburgh Press.
- Rescher, N. (1994). *A System of Pragmatic Idealism. Volume III: Metaphilosophical Inquiries*. Princeton University Press.
- Rescher, N. (2006). *Philosophical Dialectics: An Essay on Metaphilosophy*. State University of New York Press.
- Rescher, N. (2014). *Metaphilosophy: Philosophy in Philosophical Perspective*. Lexington Books.
- Routila, L. (1973). Filosofian edellytykset ja tavoitteet Suomessa. Teoksessa von Wright (toim.), *Keskustelua filosofian edellytyksistä ja tavoitteista*. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja.
- Salmela, M. (1993). Erik Ahlmanin arvofilosofia – hyvää elämää vai elämän tarkoitusta etsimässä? *Ajatus*, 50, 151–168.
- Salmela, M. (1997). Olemassaolon 'järjellisyys' – Eino Kailan ja Erik Ahlmanin debatti metafysiikan mielekkyydestä 1930- ja 1940-luvuilla. Teoksessa Ilkka Niiniluoto & Ilpo Halonen (toim.), *Järki*. Yliopistopaino, 177–196.

- Salmela, M. (1998). *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata*. Väitöskirja. Otava.
- Schrift, A.D. (toim.) (2010). *The History of Continental Philosophy*. The University of Chicago Press.
- Shan, Y. (2022). The unexamined philosophy is not worth doing: An introduction to *New Directions in Metaphilosophy*. *Metaphilosophy*, 53, 153–158. <https://doi.org/10.1111/meta.12553>
- Sloan, A. & Bowe, B. (2014). Phenomenology and hermeneutic phenomenology: the philosophy, the methodologies, and using hermeneutic phenomenology to investigate lecturer's experience of curriculum design. *Quality and Quantity*, 48, 1281–1303.
- Syrjämäki, S. (2003). Danto, Nietzsche ja analyttinen filosofia – eli kuinka Nietzschestä tuli analyttinen filosofi. Teoksessa Petri Räsänen & Marika Tuohimaa (toim.), *Filosofinen tieto ja filosofin taito*. Tampere University Press.
- Syrjämäki, S. (2020). Filosofian koulukunnat: kommentti Hovilalle. *niin&näin*, verkkoteksti.
- Tieteen termipankki A 17.4.2024: Filosofia: mannermainen filosofia. https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:mannermainen_filosofia
- Tieteen termipankki B 29.4.2024: Filosofia: analyttinen filosofia. https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:analyttinen_filosofia
- (1972). *Valtion humanistisen toimikunnan runko-ohjelma*. Valtion humanistinen toimikunta.
- Vasilyev, V. V. (2019). Metaphilosophy: History and Perspective, *Epistemology and Philosophy of Science*. 56(2) 6–18.
- von Wright, G.H. (toim.). (1973). *Keskustelua filosofian edellytyksistä ja tavoitteista*. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja.
- von Wright, G.H. (1993). Analyttisk filosofi. En historisk-kritisk betraktelse. Teoksessa Åke Andersson & Nils-Eric Sahlin (toim.), *Tolv filosofiska uppsatser tillägnade Bengt Hansson* (s. 207–232). Nora.
- West, D. (2010). *Continental Philosophy: An Introduction*. Polity Press.
- Williamson, T. (2008). *The Philosophy of Philosophy*. Blackwell Publishing.
- Williamson, T. (2020). *Philosophical Method: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Zahavi, D. (2016). Analytic and Continental philosophy: From duality through plurality to (some kind of) unity. Teoksessa Sonja Rinofner-Kreidl & Harald A. Wiltsche (toim.), *Analytic and Continental Philosophy. Methods and Perspectives. Proceedings of the 37th International Wittgenstein Symposium*. De Gruyter.

ALKUPERÄISET JULKAISUT

I

FILOSOFIAN KAHTIAJAKO? ANALYYTTISEN JA MANNERMAISEN FILOSOFIAN INSTITUTIONAALISET TEKIJÄT

Hovila, Tiia-Mari, 2020

niin & näin, 27(3), 103–112

<https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn203-22.pdf>

Uudelleenjulkaistu Eurooppalaisen filosofian seuran luvalla.

TIIA-MARI HOVILA

Filosofian kahtiajako?

Analyyttisen ja mannermaisen filosofian institutionaaliset tekijät

Viimeisten vuosikymmenien aikana filosofian jakoa mannermaiseen ja analyttiseen on tutkittu laajalti. Sekä kansallisissa että kansainvälisissä tutkimuksissa jaottelun käyttökelpoisuus on yhtäältä kyseenalaistettu mutta toisaalta sitä on myös vahvistettu yliopistofilosofian opetuksessa, tutkimuksessa ja tieteellisissä kokouksissa. Miten jaottelua nykyään käytetään? Minkälaiset institutionaaliset tekijät ylläpitävät sitä?

L900-luvun filosofisia suuntauksia käsittelevissä tutkimuksissa analyttisen ja mannermaisen filosofian jyrkkää kahtiajakoa on kyseenalaistettu useilla eri tavoilla: aiempien tutkimuksien mukaan jako ei ole perusteltavissa pelkästään sisällöllisin¹, terminologisin², geneettisin³ tai historiallisin⁴ keinoin. Ei olekaan oikein selvää, miksi ja missä tarkoituksessa ”analyttisen” ja ”mannermaisen” käsitteitä nykyään käytetään. Muun muassa filosofi Dan Zahavi mainitsee mannermaista ja analyttistä filosofiaa käsittelevän artikkelinsa lopussa, että erilaiset ”sosiologiset ja institutionaaliset” tekijät pitävät analyttisen ja mannermaisen filosofian jakoa yllä siitä huolimatta, että jyrkkä kahtiajako on useaan otteeseen todettu filosofisesti kestäättömäksi⁵. Zahavi ei kuitenkaan selvitä, *mitä* nämä sosiologiset ja institutionaaliset tekijät ovat tai *millä tavalla* ne luovat kuilua mannermaisen ja analyttisen filosofian välillä. Analyttisen ja mannermaisen filosofian jakoa ylläpitävät institutionaalis-sosiologiset tekijät vaativat lisäselvitystä.

Tämä artikkeli vastaa aiemman tutkimuksen puutteisiin selventämällä analyttinen–mannermainen -jaottelun institutionaalisia ja sosiologisia perusteita. Artikkelin pääväite on, että jaottelun ylläpitämisen motiivit eivät ole ensisijaisesti terminologisia, käsitteellisiä tai filosofian sisällöllisiä vaan ne kytkeytyvät pikemminkin arkiin ennakkokäsityksiin, yliopistoinstituution rakenteisiin sekä yksittäisten tutkijoiden ja järjestöjen käytännöllisiin ja tiedepoliittisiin tavoitteisiin. Institutionaalisia rakenteita selvittäessäni keskityn ensisijaisesti suomalaisen yliopistofilosofiaan.

”Analyttinen” ja ”mannermainen” karikatyyreinä

Usein tiedettä ja filosofiaa koskevissa arkisissa keskusteluissa mannermaisen ja analyttisen filosofian välistä

erottelua kuulee käytettävän yleistyksenä, jolla viitataan ylimalkaisesti ja summittain joidenkin ajattelijoiden ja tutkimustapojen pääeroavaisuuksiin. Näissä keskusteluissa harvoin perehdytään jaon käsitehistoriallisiin tai sisällöllisiin taustoihin. Joissakin tapauksissa tällä ei ole merkittäviä teoreettisia tai käytännöllisiä seurauksia. Esimerkiksi toisiin opiskelijoihin ja tutkijoihin tutustuttaessa voi olla yksinkertaisempaa sanoa tutkivansa joko mannermaista tai analyttistä filosofiaa kuin alkaa selvittää seikkaperäisesti kaikkia tutkimuksen osa- ja taustatekijöitä ja omaa suhtautumistaan niihin.

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että toisissa tilanteissa jaottelua käytetään tarkoituksellisen yksipuolisesti, eräänlaisena retorisenä pelkistyksenä, mikä voi vaikuttaa merkittävästikin filosofian tutkimukseen. Esimerkiksi seminaaritalanteissa tai konferenssissa välittyvät virheelliset ja yleistävät asenteet vaikuttavat pahimmillaan siihen, mistä opiskelijat päätyvät tekemään tutkielmiaan. Jos opintojen alkuvaiheessa kuulee naureskeltavan vaikkapa analyttisen filosofian ”historiattomuudelle” tai mannermaisen filosofian ”epäselvyydelle”, saattaa alun perin laaja kiinnostus filosofian eri teoriaperinteitä kohtaan kaventua. Arkikeskusteluissa ja opetuksessa käytetyt stereotyyppit ja karikatyyrit jähmettyvät helposti ja ohjaavat siten ajattelua. Seuraavassa luettelen joitakin mannermaiseen ja analyttiseen filosofiaan liitettyjä stereotyyppioita, joihin vedotaan sekä arkipuheessa että tieteellisessä keskustelussa.

Kärjistetyssä puheessa analyttistä filosofiaa luonnehditaan objektiiviseksi ja tieteenkaltaiseksi toiminnaksi, jonka piirissä ajattelu on puhtaan käsitteellistä, loogista ja teoreettista. Mannermainen filosofia puolestaan kuvataan subjektiiviseksi, kokemuspohjaiseksi ja runolliseksi elämänfilosofiaksi, joka lähenee tyyliään ja menetelmiltään kirjallisuutta tai muita taiteenaloja. Edelleen kärjistäen: analyttistä filosofiaa on luonnehdittu rationaaliseksi ja jopa vahvan maskuliiniseksi, siinä missä mannermaista

”Jos stereotyyppioita ei tutkita kriittisesti filosofian opintojen aikana, saattaa mielikuvilla ja karikatyyreillä olla merkittäviä vaikutuksia.”

filosofiaa saatetaan pitää affektiivisena ja pehmeän feminiinisenä. Vaikka luonnehdinnat ovat stereotyyppioita, ne toistavat ja vahvistavat perinteisiä vastakkainasetteluita, kuten subjektiivinen vs. objektiivinen, tiede vs. taide, maskuliinisuus vs. feminiinisyys ja teoria vs. käytäntö. Etenkin jos stereotyyppioita ei tutkita kriittisesti filosofian opintojen aikana, saattaa mielikuvilla ja karikatyyreillä olla merkittäviä käytännöllisiä ja institutionaalisia vaikutuksia. Tähän teemaan palataan artikkelin loppupuolella.

Hyvän ja toimivan stereotypian tulisi olla jollain tavalla sekä tosi että uskottava. Jos analyttisen ja mannermaisen filosofian jaottelua päätyy käyttämään edellä kuvatussa stereotyyppisessä merkityksessä, tulisi jaottelun tarkoituksenmukaisuudelle, todenmukaisuudelle ja osuvuudelle tarjota riittävät perustelut. Jos perusteita ei ole, virheellisistä stereotyyppioista olisi syytä luopua. Stereotyyppioita ja karikatyyrejä vahvistaa edelleen se, että mannermaisen ja analyttisen filosofian perinteisiin itsensä identifioivat ajattelijat työskentelevät usein käytännössä täysin erillään toisistaan, vaikka filosofisen työn luonne ei tätä kahtiajakoa vaadi⁶.

Filosofian perinteeseen identifioituminen ja kuuluminen

Karikatyyrisen ja stereotyyppisen puheen lisäksi ’analyttisen’ ja ’mannermaisen’ filosofian käsitteitä käytetään kuvaamaan sitä ajatteluperinnettä, johon tutkija identifioituu tai johon hänet identifioidaan⁷. Ennen kuin syvennyn filosofian perinteiden ja tutkijaidentiteetin väliseen yhteyteen, selvitän tutkimuseettisistä syistä lyhyesti omaa suhdettani analyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan. Oma motivaationi tutkia filosofian eri perinteitä

lähti aikoinaan liikkeelle hämmennyksestä: filosofian opintojeni alkuaikoina ihmettelin sitä, että itselleni ja useille opiskelijatovereilleni oli jo ensimmäisten opiskeluvuosien aikana muodostunut vahva käsitys siitä, mitä analyttinen ja mannermainen filosofia pitävät sisällään, huolimatta siitä – tai ehkä juuri sen vuoksi – ettei aihetta juurikaan käsitelty opetuksessa. Vasta kirjoittaessani aiheesta esseitä 1900-luvun filosofiaa käsittelevälle kurssille aloin ymmärtää, kuinka virheellinen ja vinoutunut käsitys kummastakin filosofisesta koulukunnasta minulle oli ehtinyt muodostua. Samalla kiinnostuin yhtäältä siitä, miten erilaiset ennakkoluulot ja kielteiset asenteet mannermaista ja analyttistä filosofiaa kohtaan syntyvät, ja toisaalta siitä, miksi joillekin opiskelijoille ja tutkijoille on tärkeää identifioitua jompaankumpaan ajatteluperinteeseen.⁸

Mannermaisen tai analyttisen filosofin identiteetti voi ilmetä ainakin kahdella eri tavalla: (i) henkilökohdaisena sitoutumisena tiettyyn ajatteluperinteeseen ja (ii) ulkopuolelta annettuna tunnustuksena tai nimikkeenä. Tutkiessaan analyttisen ja fenomenologisen filosofian välistä suhdetta Dermot Moran kysyy, mitä perinteeseen kuuluminen ylipäätään tarkoittaa⁹. Hänen kysymyksensä sisältää kaksi osaa: (i) miten ymmärrämme *perinteen* käsitteen ja (ii) mitä *kuuluminen* ja *identifioituminen* perinteen yhteydessä merkitsevät¹⁰. Artikkelissaan Moran korostaa, että analyttisessä ja fenomenologisessa ajatteluperinteessä perinteen ja tradition käsitteet määritellään usein eri tavoilla. Esimerkiksi fenomenologian perinteeseen luettu Maurice Merleau-Ponty painottaa Edmund Husserliin viitaten, että ”perinteen muodostaminen tarkoittaa sen alkuperän unohtamista”¹¹. Merleau-Pontyn mukaan perinteeseen kuuluminen ja sen puitteissa toimiminen ilmenee nimenomaan niissä

”Jo ensimmäisten opiskeluvuosien aikana muodostui vahva käsitys siitä, mitä analyyttinen ja mannermainen filosofia pitävät sisällään, vaikkei aihetta juurikaan käsitelty opetuksessa.”

ajattelun lähtökohdissa, jotka tutkija ottaa itsestään-selvyyksinä ja joita hän ei tiedosta. Moranin artikkelin ilmeinen heikkous on se, että hän ei selvitä, miten perinteen käsite ymmärretään analyyttisessä filosofiassa. Lisäksi on huomionarvoista, että Moran hylkää terminologisista syistä analyyttisen ja mannermaisen filosofian vertailevan tutkimuksen mahdollisuuden kokonaan ja keskittyy tutkimaan analyyttisen filosofian ja fenomenologian välisiä yhteyksiä ja eroja¹².

Joka tapauksessa Moran onnistuu jäsentämään yhden keskeisen perinteeseen samastumisen ja siihen kuulumisen eron: vaikka tutkija ei identifioituisi henkilökohtaisesti mihinkään perinteeseen, hän voi silti tutkimusta tehdessään tulla osaksi jotakin perinnettä omaksumalla tietynlaisia ajattelu- ja argumentaatiotapoja. Myös Merleau-Pontyn mukaan tutkija kytkee itsensä johonkin perinteeseen jo valitessaan tietyt teokset ja kysymykset tutkimuksen kohteeksi ja keskustellessaan tiettyjen ajattelijoiden kanssa, olipa hän tietoinen tästä valinnasta tai ei. Samalla toiset teokset ja ajattelijat (perinteet) rajautuvat tutkimuksen ulkopuolelle. Merleau-Ponty argumentoi, että joidenkin filosofien kritisoiminen ja heidän ajattelutapojensa hylkääminen on itsessään perinteeseen kiinnittymistä¹³. Esimerkiksi Merleau-Ponty kritisoi René Descartesin ajattelua monilta osin mutta hän myös muodosti omaa ajatteluaan suhteessa Descartesin ajatteluun, eli hän kiinnittyi samaan perinteeseen tämän kanssa. Hän jopa esitti, että ”kysymys [kartesiolaisuudesta] on vailla mieltä; ne, jotka hylkäävät tämän tai tuon seikan Descartesissa, tekevät niin ainoastaan sellaisten perusteiden nojalla, jotka perimme Descartesilta”¹⁴. Merleau-Pontyn ajatusta soveltaen esitän, että myös ne nykyfilosofit, jotka eivät ole identifioituneet ja joita ei ole identifioitu mannermaisiksi eikä analyyttisiksi filosofiiksi, kytkeytyvät

näihin perinteisiin silloin kun he tutkivat ja arvioivat – hyväksyvät ja hylkäävät – 1900-luvun filosofien ajatuksia ja argumentteja.

Toisaalta Merleau-Pontyn tapa korostaa filosofian perinteen kytköstä tiettyjen ajattelijoiden ja teosten väliseen vuorovaikutukseen on – yksinkertaistetusti sanottuna – luonteenomaista mannermaiselle filosofialle. Samalla tavalla yksinkertaistaen analyyttisen filosofian parissa ajatellaan, että tietyt argumentit ja ongelmat erottavat perinteet toisistaan pikemmin kuin se, mihin teoksiin ja ajattelijoihin tutkija kiinnittyy¹⁵. Nähdäkseni nämä kaksi perinnettä määrittävää tekijää eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois: tutkimusta tehdessään filosofi sekä tutkii joidenkin aiempien ajattelijoiden teoksia että keskittyy valikoiden tiettyihin argumentteihin ja ongelmiin.

Analyttisyys ja mannermaisuus Suomessa

Tämän artikkelin kannalta on olennaista, että miten filosofian perinteen määritteleekin, siihen identifioituminen ja kuuluminen ovat kaksi eri asiaa. On huomionarvoista, että vaikka kaikki suomalaiset filosofit eivät suinkaan edusta sen enempää analyyttistä kuin mannermaistakaan filosofiaa, saattavat he silti ajattelutapojensa kautta kuulua jompaankumpaan perinteeseen tai vähintään tulla ylläpitäneeksi stereotyyppisiä käsityksiä perinteiden välisestä erosta.

Suomessa mannermaisen ja analyyttisen filosofian perinteitä ylläpitävät esimerkiksi yliopistojen ja tiedekuntien painoalat sekä filosofian opintosuuntien opetusohjelmat. Filosofian voi valita opintosuunnaksi tai oppiaineeksi Helsingin, Jyväskylän, Tampereen ja Turun yliopistoissa sekä Åbo Akademiassa¹⁶. Turussa ja Helsingin

gissä filosofia on lisäksi jaettu teoreettiseen ja käytännölliseen opintosuuntaan. Näiden viiden yliopiston opetusohjelmia tarkasteltaessa näyttää siltä, että filosofian osa-alueiden suhteen toisissa painottuvat stereotyyppisesti mannermaiset ja toisissa analyttiset aiheet. Esimerkiksi Jyväskylän ohjelmassa puhutaan erityisesti kriittisen teorian, fenomenologian, hermeneutiikan ja jälkistrukturalistisen filosofian opetuksesta, siinä missä Turun yliopistossa opetusta annetaan muun muassa kielifilosofian, logiikan sekä analyttisen tietoteorian ja metafysiikan aiheista. Tampereen tai Helsingin yliopistoissa ei pelkästään filosofian opetusohjelmia katsomalla ole havaittavissa yhtä selkeää vastaavanlaista painotusta.

Tiettyjen filosofian osa-alueiden painotus opetuksessa ja tutkimuksessa ei itsessään johda analyttisen tai mannermaisen filosofian aseman vahvistumiseen. Silti se voi ohjata tutkijoiden ja opiskelijoiden tutkimusintressejä ja ylläpitää näistä kahdesta perinteestä muodostuneita stereotyyppioita¹⁷. Sekä opiskelijoiden että tutkijoiden keskuudessa esitetäänkin usein, että Jyväskylässä on vaikeampaa tehdä tutkimusta ja saada ohjausta analyttisessä filosofiasa kuin Turussa tai Helsingissä siinä missä mannermaiseen filosofiaan perehtyminen on ohjauksen ja opetuksen niukkuuden vuoksi haastavampaa Turun ja Helsingin yliopistoissa verrattuna Jyväskylään.

Yleistykset ovat osittain vääristyneitä, sillä kaikissa Suomen yliopistoissa työskentelee kumpaakin perinnettä edustavia opettajia ja tutkijoita. Esimerkiksi Jyväskylässä yhtenä professorina toimii Mikko Yrjönsuuri, joka on analyttisen mielenfilosofian, filosofian historian ja logiikan asiantuntija, kun taas professori Eerik Lagerspetz tarjoaa Turussa opetusta otsikolla ”Mannereurooppalaisesta filosofiasta”¹⁸. Helsingin yliopistossa tarjotaan opetusta muun muassa kielifilosofian, logiikan, analyttisen kasvatusfilosofian ja moraaliepistemologian ohella esimerkiksi filosofian historiassa ja terveyden yhteiskuntafilosofiassa. Lisäksi Helsingin yliopiston opettajakunnasta muun muassa yliopistonlehtori Kristian Klockars pyrkii nimenomaan yhdistämään mannermaista ja analyttistä yhteiskuntafilosofiaa. Korostettakoon vielä, että filosofian osa-alueiden painotukseen eri yliopistoissa ei vaikuta pelkästään jako mannermaiseen ja analyttiseen filosofiaan vaan esimerkiksi myös laitosten ja tiedekuntien painoalat.

Opiskelijoiden ja tutkijoiden keskuudessa vallitsevalle näkemykselle eri yliopistojen ja oppiaineiden painotuksista voidaan löytää opetusohjelmien lisäksi muitakin institutionaalisia selityksiä. Muun muassa erilaiset konferenssit, seminaarit ja työryhmät pitävät yllä jakoa analyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan. Esimerkiksi Suomen Filosofisen Yhdistyksen (SFY:n) järjestämässä (sinänsä monella tavalla ansiokkaassa) ”Filosofian tulevaisuus” -keskustelutilaisuudessa (25.9.2019) mannermaista filosofiaa edusti Susanna Lindberg ja analyttistä filosofiaa Valter Arstila. Tätä artikkelia varten otin molempiin tutkijoihin yhteyttä kysyäkseni, mitä analyttisyys ja mannermaisuus heille merkitsee.

Heti keskustelumme alussa Lindberg painotti, että hän ajattelee olevansa ensisijaisesti filosofi, piste. Hän

kuitenkin sanoi hyväksyvänsä mannermaisen filosofin identiteetin tai lisämääreen, jos se hänelle ulkoapäin annetaan. Arstila puolestaan lähti vastaamaan kysymykseeni erottamalla analyttisen filosofian yleisen merkityksen siitä, mitä analyttinen filosofia hänelle henkilökohtaisesti merkitsee. Hän sanoi identifioituvansa analyttiseksi filosofiksi henkilökohtaisella tasolla mutta totesi samaan hengenvetoon, ettei tämä identiteetti ole hänelle kovinkaan olennainen filosofista tutkimusta tehdessä. Identiteetin muodostuminen on ollut pikemminkin erilaisten sattumusten summa: opiskellessaan Turun yliopistossa Arstila on luontevasti saanut vahvistusta sellaisten kysymysten selvittämiseksi, joita yleisesti tutkitaan nimenomaan analyttisessä filosofiasa. Lindbergin ja Arstilan tavat identifioitua analyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan vahvistavat luontevasti Moranin näkemystä siitä, että filosofian perinne voidaan omaksua joko henkilökohtaisena sitoumuksena tai ulkoapäin annettuna asemana.

Lindbergin tulkin mukaan analyttisen ja mannermaisen filosofian ero tulee Suomen kaltaisessa pienessä maassa vahvemmin esille kuin esimerkiksi Keski-Euroopassa tai Yhdysvalloissa¹⁹. Onkin yleisesti tunnettua, että Suomessa analyttisellä filosofialla on ollut vahva asema läpi 1900-luvun²⁰. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että Helsingin ja Turun yliopistoissa perinteisesti analyttiseksi luokiteltua filosofiaa on painotettu sekä opetuksessa että tutkimuksessa. Myös Arstilan mukaan jaottelulla on ollut sekä Suomessa että muualla Euroopassa merkittäviä rakenteellisia seurauksia etenkin 1950-luvulta lähtien²¹. Suomessa yksi selvä rakenteellinen seuraus on se, että analyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan suuntautuneet tutkijat ovat keskittyneet eri yliopistoihin. Jos perustutkinto-opiskelija tai aloitteleva tutkija seuraa vain oman yliopistonsa opetusta, ei hänen tietämyksensä toisten perinteiden ajattelijoista pääse kehittymään. Jos varsinaista opetusta ei tarjota, on mahdollista, että opiskelijat muodostavat käsityksensä heille vieraammasta filosofisesta perinteestä vain kuulopuheiden ja ennakkoluulojen pohjalta. Opiskelijat voivat luonnollisesti tutustua sekä analyttinen–mannermainen-jaon historiaan että itselleen vieraampiin filosofian perinteisiin esimerkiksi omaehtoisissa lukupiireissä, mutta on huolestuttavaa, jos näin tärkeän aiheen käsittely jää opiskelijoiden ja tutkijoiden oman aktiivisuuden varaan. Sekä Lindbergin että Arstilan mukaan olisi filosofian edun mukaista, että eri näkemykset ja koulukunnat keskustelisivat nykyistä enemmän toistensa kanssa.

Lopuksi on syytä muistaa, että monet filosofian kansalliset tapahtumat eivät rajaa osallistujia tai aiheita analyttinen–mannermainen -jaon mukaan. Esimerkiksi Suomen Filosofinen Yhdistys pyrkii järjestämään tapahtumia, jotka eivät sitoudu mihinkään tiettyyn filosofian perinteeseen. Myöskin filosofian opiskelijoiden kansalliseen seminaariin (FOKS) osallistuu opiskelijoita ympäri Suomen, eikä esitelmien tarvitse käsitellä mitään ennalta määrättyä aihepiiriä tai perinnettä. Samalla tavoin Tampereella vuosittain järjestettävä filosofian jatko-opiskeli-

joiden seminaari toivottaa tervetulleeksi filosofisia tutkimuksia mannermaisista, analyttisistä ja muista filosofisista perinteistä.

Institutionaalis-sosiologiset tekijät

Oman asiantuntemuksen ja tutkimusalueen oikea nimeäminen ja rajaaminen on tieteentekijän hyve. Rajaan tekeminen mahdollistaa täsmällisen tutkimussuunnitelman laatimisen ja oman akateemisen viite-ryhmän löytämisen. Lisäksi se synnyttää yhteisöllisyyttä ja siten vahvistaa asiantuntijuuden kehittymistä. On kuitenkin tärkeää kyetä erottamaan tällaiset tavanomaiset ja tutkimusta avittavat tilanteet tapauksista, joissa perustellun rajaamisen sijaan eri perinteistä tulevia ajattelijoita ja näkökulmia sivuutetaan perusteettomasti. Jos ajatteluperinteiden edustajille kehittyi vahva ryhmäidentiteetti, ja jos niitä vielä harjoitetaan eri instituutioissa (jopa eri kaupungeissa tai maissa), on vaarana samanmielisten yhteisöjen kehittyminen, jolloin aidosti erilaisista lähtökohdista eri suuntiin ponnistavat tutkijat (ja teoriaperinteet) eivät pääse keskustelemaan keskenään. Samanmielisten yhteisöt ovat puolestaan omiaan vahvistamaan stereotyyppisiä käsityksiä esimerkiksi kahdesta toisistaan erillisestä filosofisesta koulukunnasta, kuten analyttisestä ja mannermaisesta filosofista.

Huomionarvoista on, että analyttisen ja mannermaisesta filosofian erottaminen mahdollistaa tietynlaisten akateemisten valtarakenteiden ylläpitämisen. Esimerkiksi jos feministinen filosofia luokitellaan yhdeksi mannermaisesta filosofian osa-alueeksi ja jos mannermaisesta ja analyttisen filosofian jaottelusta pidetään tiukasti kiinni, voivat analyttisesti orientoituneet ajattelijat jatkaa filosofiansa harjoittamista ottamatta lainkaan kantaa kysymykseen filosofian sukupuolittuneisuudesta. Toisaalta – kuten Leila Haaparanta huomauttaa – monet feministiset ajattelijat ovat puolestaan kritisoineet analyttistä filosofiaa muun muassa liiallisesta käsiteanalyysin korostamisesta ja empiiristen kysymysten sivuuttamisesta²². Tämänkaltaiset kritiikit vahvistavat edelleen käsitystä siitä, että analyttinen filosofia olisi jollain tavalla feministiselle ajattelulle vastakkaista. On kuitenkin monessa mielessä virheellistä väittää, että kysymys sukupuolesta rajautuisi joko analyttiseen tai mannermaisesta filosofiaan, sillä feminististä filosofiaa harjoitetaan molemmissa ajatteluperinteissä²³. Tästä huolimatta esimerkki osoittaa, miten virheellisilläkin näkemyksillä voi olla merkittäviä filosofian tutkimuksen tekemiseen liittyviä seuraamuksia.

Toisin sanoen: vaikka nykyään analyttisen ja mannermaisesta filosofian välillä voidaan havaita eroja, ei erojen korostaminen suinkaan palvele tutkimuksen tekemistä. Analyttistä ja mannermaista filosofiaa voidaan sosiologisessa viitekehyksessä luonnehtia Pierre Bourdieun kenttäteorian mukaisesti sanomalla, että vaikka mannermainen ja analyttinen filosofia edustavat eri perinteitä, ne silti toimivat samalla filosofian kentällä. Ajatuksena on, että filosofian kentän sisälle syntyy väistämättä hie-

rarkioita silloin, kun eri filosofian perinteiden edustajat joutuvat kamppailemaan keskenään samoista asemista, arvostuksesta ja rahoituksesta.²⁴ Tämä puolestaan ajaa tutkijoita puolustamaan oman perinteensä olemassaoloa sen sijaan, että käytettäisiin aikaa perinteiden välisen yhteistyön kehittämiseen. Bourdieun teorian mukaan kentän implisiittiset ja eksplisiittiset säännöt ja normit alkavat hiljalleen myös ohjata sitä tapaa, jolla kentän muut toimijat havaitaan²⁵. Esimerkiksi toiset tutkijat aletaan havaita uhkana tilanteessa, jossa resursseja on vähän ja niistä joudutaan kilpailemaan. Tätä havaitsemistapaa tukee muun muassa se, että filosofien on muiden tutkijoiden tavoin opetettava rahoitushakemuksia varten perustelemaan, miksi juuri heidän tutkimuksensa ja metodinsa ovat tärkeämpiä ja ajankohtaisempia kuin muut.

Yliopistofilosofian kentän rakentumiseen ja ylläpitoon vaikuttaa institutionaalisten tekijöiden lisäksi yhteiskunnan poliittis-ideologinen ilmapiiri. Raatikainen nostaa esille Carnapin ja Heideggerin välisen filosofisen kiistan esimerkkinä tilanteesta, jossa yleiset poliittiset jännitteet ilmenevät selvästi filosofien välisissä suhteissa. Carnapin ja Heideggerin ajattelun erilaisuuden on monesti nähty symboloivan analyttisen ja mannermaisesta filosofian jakoa. Raatikainen kuitenkin selvittää, että näiden kahden filosofin välillä oli vahva keskusteluyhteys: Carnap kritisoi Heideggerin käsitettä ”ei-mikään” logiikan kielioopin rikkomisesta, mutta hän kävi kuuntelemassa Heideggerin luentoja ja tutki vakavissaan Heideggerin ontologista projektia. Raatikaisen mukaan Carnap ja Heidegger olivat hyvin tietoisia ajattelutapojensa eroista mutta myös niiden yhteneväisyyksistä. Kuitenkin 1930-luvun latautuneessa ilmapiirissä heidän poliittiset linjauksensa erosivat toisistaan vahvasti. Carnap muun muassa syytti Heideggeria siitä, että tämä oli käyttänyt omaa tiedollista asemaansa väärin proletariaattia vastaan. Heidegger puolestaan korosti Carnapin filosofian yhteyttä kommunismiin pitäen sitä selvästi Carnapin ajattelun heikkoutena. Raatikainen esittää, että tämä poliittinen erimielisyys on todennäköisesti ohjannut myöhempiä lukijoita tulkitsemaan heidän edustaneen eri filosofisia koulukuntia.²⁶

Raatikaisen selvitys osoittaa, että tutkimuskenttien kaventumisella ja eriytyemisellä sekä tiettyjen perinteiden ja ajattelijoiden systemaattisella sivuuttamisella on konkreettisia seuraamuksia filosofian tutkimukselle. Myös Lindberg nostaa esille yhden ajankohtaisen esimerkin tämänkaltaisesta tilanteesta: Lindbergin mukaan tämän päivän Ranskassa on niin epäsuositua tutkia Heideggerin filosofisia teoksia, etteivät opiskelijat useinkaan ole tietoisia Heideggerin keskeisistä käsitteistä eivätkä tunne hänen ajattelunsa huomattavaa vaikutusta itse tutkimisiinsa filosofeihin. Näin ollen opiskelijat ja aloittelevat tutkijat joutuvat pahimmillaan kehittämään ontuvia tulkintoja käsitteistä, joiden historiallisesta kontekstista he ovat tietämättömiä. Tämä esimerkki tuo hyvin esille sen, miten jo yksittäisen ajattelijan systemaattinen boikotointi köyhdyttää ja vähintäänkin hankaloittaa filosofista työtä. Kokonaisen perinteen sulkeminen oman tutki-

”Pahimmillaan filosofian opiskelijan on hypättävä joko mannermaiseen tai analyyttiseen leiriin jo ennen tilaisuutta tutustua jakoon ja pohtia sen kestävyyttä.”

muksen ulkopuolelle moninkertaistaa näitä hankaluuksia ja voimistaa ajattelun köyhtymistä.

Pahimmillaan käy niin, että filosofian opiskelijan on hypättävä joko mannermaisen tai analyyttisen filosofian leiriin jo ennen kuin hänelle on suotu tilaisuutta tutustua jakoon ja pohtia tai kyseenalaistaa sen kestävyyttä. Esimerkiksi filosofian opintojen perehdyttämisviikolla on eräissä suomalaisissa yliopistoissa kysytty opiskelijoilta, aikovatko he tehdä analyyttistä vai mannermaista filosofiaa. Leila Haaparanta korostaa, ettei filosofiaa tulisi asettaa väkisin toisistaan erillisiin koulukuntiin, jos pakottavat luokitukset rajaavat myös filosofista ajattelua ja työskentelyä itseään²⁷. Myös Sara Heinämaa argumentoi, että filosofian kahtiajako mannermaiseen ja analyyttiseen perinteeseen säätelee ja arvottaa filosofisia mielenkiinnon kohteita niin, että tutkimuskohteiden valinta ja tutkimusmenetelmien käyttö kaventuvat eivätkä laajennu²⁸. Joissain tilanteissa esimerkiksi analyyttisen ja mannermaisen filosofian keskittyminen eri yliopistoihin voi palvelulla verkostoitumista ja tukea tutkijoita, mutta toisissa tilanteissa eriytyminen pelkästään rajoittaa filosofista tutkimusta. Olisi tärkeä opetella erottamaan nämä tilanteet toisistaan ja ottamaan asia huomioon erityisesti yliopisto-opetuksen suunnittelussa ja tutkimuksen organisoimisessa.

Mannermainen–analyyttinen-jako nykypäivänä

Vaikka artikkelini on keskittynyt analyyttisen ja mannermaisen filosofian välille tehdyn jaottelun ongelmiin, ei filosofian perinteiden välisiltä selviltä eroavaisuuksilta tule missään nimessä sulkea silmiään. Esimerkiksi

mannermaiseen perinteeseen luokitellun Maurice Merleau-Pontyn ja analyyttiseksi filosofiksi katsotun Alfred Jules Ayerin kirjoitukset totuudesta ja merkityksen muodostumisesta eroavat toisistaan niin argumentaationsa, tekstuaalisen luonteensa kuin kysymystenasetteluidensa suhteen. Siinä missä Merleau-Ponty selvittää merkityksen ilmenemistä hyödyntäen muun muassa Heideggerin ja Husserlin käsitteitä, Ayer kehittää ajatteluaan suhteessa humelaiseen empirismiin ja päätyy kyseenalaistamaan sekä Husserlin intentionaalisuuden käsitteen että Merleau-Pontyn tavan tutkia havaitsemista.²⁹

Kuinka tulisi ottaa kantaa siihen ilmeiseen seikkaan, että 1900-luvun filosofian jatkumossa on lähes toisilleen vastakkaisia ajatuksia ja filosofoimisen tapoja? Millä tavalla filosofiaa on mahdollista jäsentää, jotta vältettäisiin sekä jyrkät kahtiajaot että karkeat yhteenvedot? On nimittäin niin, että vaikkapa Husserlin ja Fregen filosofioiden tai Merleau-Pontyn ja Quinen ajattelun välillä on sekä eroja että yhtäläisyyksiä aivan samoin kuin Husserlin ja Merleau-Pontyn tai Fregen ja Quinen välillä. Yhtäläisyydet ja erot ovat jokaisessa tapauksessa luonteeltaan erilaisia, eivätkä ajattelijoiden keskinäiset suhteet sellaisenaan noudata analyyttisen ja mannermaisen filosofian tyyppillistä jaottelua.

Nykytutkimuksessa on muodostunut kokonainen suuntaus, joka pyrkii silloittamaan mannermaista ja analyyttistä filosofiaa ammentaan tietoisesti molemmista perinteistä ja sijoittaen itsensä mannermaisen ja analyyttisen filosofian ”välimaastoon”³⁰. Kuitenkin myös puhe ”välimaastosta” ja ”silloittamisesta” on ongelmallinen, sillä se pitää yllä käsitystä filosofiasta, joka muodostuu kahden toisistaan erillisen kokonaisuuden keskelle. Näin on vaarana, että se tulee epäsuorasti ylläpitäneeksi filosofian perinteiden välistä kahtiajakoa. Erilaiset perin-

teiden yhdistämiskykyä vaativat kykyä tunnistaa samanaikaisesti sekä hienovaraisia yhteyksiä että aitoja eroavaisuuksia eri perinteiden välillä.

Vaikuttaa ilmeisesti, etteivät mitkään tietyt ominaisuudet yhdistä kaikkia filosofisia tekstejä ja argumentteja. Erilaiset filosofiat näyttävät Ludwig Wittgensteinin käsitettä soveltaen olevan pikemminkin perheyhtäläisiä keskenään kuin joko samanlaisia tai erilaisia³¹. Toisin sanoen eri filosofiset ajatukset, teoriat ja perinteet kietoutuvat toisiinsa monisyyden kankaan säikeiden lailla. Yhden monisyyden kankaan tavoin eri filosofian perinteidenkään ei ole välttämätöntä jakaa kaikkia piirteitä toisten perinteiden kanssa ollakseen osa filosofiaa. Riittää, että perinteiden välillä on riittävän paljon yhtäläisyyksiä ja samankaltaisuuksia, jotta kudos pysyy koossa. Wittgensteinin perheyhtäläisyyden käsite auttaa jäsentämään sitä, miten filosofian sisällä voi muodostua useita erillisiä mutta samalla toisiinsa kytkeytyviä perinteitä. Tämä vertauskuva ei kuitenkaan itsessään ratkaise, pitäisikö analyttisen ja mannermaisen filosofian jaottelua ylläpitää vai ei.

On mahdollista, että termit ”analyttisyys” ja ”mannermaisuus” tavoittivat filosofian luonteesta jotain tärkeää 1900-luvun puolen välin aikaan, jolloin muun muassa Ayerin, Merleau-Pontyn ja Bataillen välinen kiista oli ajankohtainen³². Jaottelu ei kuitenkaan välttämättä ole pätevä enää vuosikymmeniä myöhemmin³³. Mikään tieteenala ei tarjoa objektiivista mittaria, josta kulloisenkin ajan tutkijat voisivat tarkistaa käsitteidensä ja teorioidensa tai tieteenalan eri perinteiden toimivuuden ja ajankohtaisuuden, joten jokaisen filosofiaa harjoittavan on itse otettava kantaa jaottelun käyttökelpoisuuteen.

Omien filosofisten juuriensa käyttökelpoisuuden arviointi on jatkuva tehtävä, joka edellyttää sekä vallitsevan yhteiskunnallisen tilanteen että oman ajatteluperinteensä perusteellista tuntemista. Tässä artikkelissa olen esittänyt, että monet institutionaaliset tekijät, kuten mannermaisen ja analyttisen filosofian tutkimuksen keskittyminen eri yliopistoihin, vaikeuttavat merkittävästi tämän arviointityön tekemistä.

Tarkoitukseni ei ole julistaa mannermaisen ja analyttisen filosofian jaottelua yksiselitteisen vääräksi. Ajattelun kuitenkin jaottelun olevan vahingollinen, mikäli sitä käytetään puhtaasti tiedepoliittisiin tarkoituksiin tai jos se omaksutaan valmiina stereotyyppisenä normina selvittämättä kriittisesti sen kestävyyttä nykyajassa. Olennaista onkin teoreettisen ja filosofian sisäisen työn lisäksi harjoittaa sellaista tiedepoliittikkaa ja vahvistaa sellaisia institutionaalisia rakenteita, jotka eivät anna yksittäisille ajattelijoille, tutkimusryhmille ja teoriaperinteen harjoittajille liikaa valtaa suhteessa muihin. Samalla tulisi aktiivisesti kiinnittää huomiota siihen, etteivät ainoastaan yhden perinteen edustajat pääse määrittelemään sitä, mitkä filosofian perinteet ovat opiskelun ja tutkimisen arvoisia. Lisäksi yliopisto-opetus tulisi toteuttaa niin, ettei se vahvista selvästi virheellisiä karikatyyrimaisia käsityksiä analyttisestä ja mannermaisesta filosofiasta. Ihanteellisessa tilanteessa johonkin filosofian perinteeseen kiinnittyminen tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden perinteiden kanssa. Jäykät ja eriytyneet institutionaaliset rakenteet vaikeuttavat ja jopa estävät eri ajatteluperinteiden välisen yhteistyön muodostumista, vaikka tutkijat olisivat henkilökohtaisella tasolla avoimia keskustelemaan eri perinteistä tulevien ajattelijoiden kanssa.³⁴

Viitteet

- 1 Andina 2014; Heinämaa 2003; Pihlström 2004; Raatikainen 2001; Zahavi 2016.
- 2 Raatikainen 2001; 2014; Moran 2001.
- 3 Georg Henrik von Wrightin mukailen Raatikainen (2001, 6) määrittelee geneettisen selitysmallin ”toisiinsa vaikuttaneiden ja keskustelussa keskenään olleiden filosofien ja koulukuntien” historialliseksi seurannoksi. Geneettisen tarkastelun tuloksena hän esittää, ettei mannermaisten ja analyttisten filosofisten koulukuntien välillä ole jyrkkää eroa. Vrahimis 2013; Raatikainen 2001.
- 4 Zahavi 2016.
- 5 Esimerkiksi PhilEvents-sivustolla monet konferenssit, työpajat ja seminaarit on luokiteltu joko analyttisen tai mannermaisen filosofian tapahtumiksi.
- 7 Muun muassa Simon Critchley (2001,

- 8) korostaa, että nykyään mannermaista filosofiaa käytetään kuvaamaan tutkijan ammatillista identiteettiä. Ks. myös Raatikainen 2013, 11.
- 8 Tämän artikkelin argumentin kannalta ei ole olennaista, identifoidunko itse jompaankumpaan perinteeseen. Olennaista on kuitenkin se, että en väitä tutkivani aihetta ikään kuin näiden perinteiden ulkopuolella olevan tarkkailijan silmin.
- 9 Moranin (2001, 409) selvitys analyttisen ja fenomenologisen perinteen välisestä monisyydestä suhteesta on monella tavalla oivaltava, mutta yksi sen suurimmista puutteista on oletuksessa, että filosofia olisi muodostanut yhden yhtenäisen perinteen ennen 1900-luvun jakoa analyttiseen ja fenomenologiseen (tai mannermaiseen) filosofiaan.
- 10 Moran 2001, 416.
- 11 Merleau-Ponty 1960/1964, 159; Moran

- 2001, 417–418.
- 12 Sama 2001, 411. Ks. Leila Haaparanan (2003) tutkimukset siitä, miten analyttinen filosofia ja fenomenologia ovat kytkeytyneet toisiinsa suomalaisen filosofian kentällä.
- 13 Merleau-Ponty 1945/2014, 454.
- 14 Merleau-Ponty 1960/1964, 11.
- 15 Ks. esim. Raatikainen 2013. Kiitos tästä huomiosta toiselle vertaisarvioijalle.
- 16 Filosofiaa voi opiskella sivuaineena Vaasan, Itä-Suomen, Oulun ja Lapin yliopistoissa. Lisäksi Helsingissä filosofiaa voi opiskella teologisessa tiedekunnassa. Olen rajannut näiden opintojen käsitteilyn tämän artikkelin ulkopuolelle.
- 17 Lisäksi joidenkin filosofian osa-alueiden ja perinteiden, kuten filosofian historian ja pragmatismien, sisällä on pyritty aktiivisesti irtaantumiseen analyttisen-mannermaisen-jaosta. Tämän artikkelin puitteissa ei kuitenkaan ole mahdollista

- syventyä tähän aiheeseen tarkemmin.
- 18 Ks. Turun yliopiston filosofian opin-
to-opas 2018–2020.
- 19 On huomionarvoista, että esimerkiksi
Yhdysvalloissa monet mannermaiseen
filosofiaan suuntautuneet tutkijat, kuten
Judith Butler ja Rodolphe Gasché, ovat
siirtyneet kirjallisuuden tai retoriikan
laitoksille yliopistoissa, joissa filosofian
laitoksilla painotetaan vahvasti analyyt-
tistä filosofiaa.
- 20 Esimerkiksi Georg Henrik von Wright
(1916–2003), Raili Kauppi (1920–
1995), Jaakko Hintikka (1929–2015)
Niiniluoto (1946–) ovat kehittäneet ja
vahvistaneet suomalaisen analyttisen
filosofian asemaa sekä kansallisesti että
kansainvälisesti. Ks. esim. Haaparanta &
Niiniluoto 2003.
- 21 Arstilan mukaan ennen 1950-lukua niin
kutsutut analyttiset ja mannermaiset
filosofit tunsivat toistensa töitä ja kävivät
aktiivisesti keskustelua toistensa kanssa.
Kuitenkin muun muassa Royaumontin

- konferenssissa (1958) syntyneet kiistat
sekä Jacques Derridan ja John Searlen fi-
losofiset erimielisyydet vahvistivat kuilua
analyttisen ja mannermaisen filosofian
välillä. Ks. lisää aiheesta Vrahimis 2013.
- 22 Haaparanta 2019, 92–93.
- 23 Warnke 2003; Haaparanta 2019,
92–124. Ks. myös Telakivi 2018.
- 24 Thomson 2010, 70–75.
- 25 Bourdieu 1992, 98–102. Bourdieun
mukaan kirjallisuus on muodostunut
kentäksi, jonka sisällä tutkijat ja kirjaili-
jat kilpailevat arvostuksesta, rahoitukse-
sta ja kuulluksi tulemisesta. Symbolinen
valta on sisäänkirjoitettu yhteisön
toimintaan ja ajattelutapoihin, mikä
tekee sen tunnistamisesta ja kritisoimi-
sesta erityisen haastavaa. Bourdieu 1992,
167–168; ks. myös Husu 2013, 34–35.
- 26 Raatikainen 2001, 8–9. Ks. myös Fried-
man 2000.
- 27 Haaparanta 2005, 30.
- 28 Heinämaa 2014, 573–574.
- 29 Ks. Vrahimis 2012, 2 & 10–11.

- 30 Ks. esim. Egginton & Sandbothe 2003;
Mou 2013; Andina 2014; Chase &
Reynolds 2014.
- 31 Sara Heinämaan (2015, 79) mukaan
Wittgensteinin perheyttääläisyyden käsite
ja erityisesti pelivertaus auttavat ymmär-
tämään filosofian luonnetta. Raatikainen
(2013, 18) puolestaan viittaa Hans-Jo-
hann Glockiin, joka kuvaa analyttista
filosofiaa perheyttääläisyyden käsitteellä.
Ks. myös Chase ja Reynolds 2014, 7.
- 32 Ks. Vrahimis 2012.
- 33 Ks. myös Raatikainen 2013, 24.
- 34 Kiitos *niin & näin* -lehden toimi-
tukselle ja Sara Heinämaalle huolella
laadituista kommentteista. Erityiskiitos
Susanna Lindbergille, Valteri Arstilalle
ja Leila Haaparannalle, jotka vastasivat
kysymyksiini ja jakoivat ajatuksiaan
mannermaisesta ja analyttisestä filo-
sofiasta. Lisäksi kiitän *Vuorovaikutus ja
rajankäynti* -hankkeen jäseniä antoisista
keskusteluista.

Kirjallisuus

- Andina, Tiziana (toim.), *Bridging the Analytical Continental Divide. A Companion to Contemporary Western Philosophy*. Brill, Amsterdam 2014.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J. D., *An Invitation to Reflexive Sociology*. Polity Press, Cambridge 1992.
- Chase, James & Reynolds Jack, *Analytic Versus Continental. Arguments on the Methods and Value of Philosophy*. Routledge, London 2014.
- Critchley, Simon, *Continental Philosophy. A Very Short Introduction*. Oxford University Press, Oxford 2001.
- Egginton, William & Sandbothe, Mike (toim.), *The Pragmatic Turn in Philosophy. Contemporary Engagements Between Analytic and Continental Thought*. State University of New York Press, Albany 2004.
- Friedman, Michael, *A Parting of the Ways*. Open Court, Chicago 2000.
- Haaparanta, Leila, Finnish Studies in Phenomenology and Phenomenological Studies in Finland. Interfaces of Analytic Philosophy and Phenomenology. Teoksessa *Analytic Philosophy in Finland. Poznan Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities*. Toim. Leila Haaparanta & Ilkka Niiniluoto. Rodopi, Amsterdam 2003, 487–504.
- Haaparanta, Leila & Niiniluoto, Ilkka (toim.), *Analytic Philosophy in Finland. Poznan Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities*. Rodopi, Amsterdam 2003.
- Haaparanta, Leila, Fenomenologiasta feministiseen politiikkaan. Leila Haaparannan haastattelu. Teoksessa *Feministinen*

- filosofia*. Toim. Johanna Oksala & Laura Werner. Gaudeamus, Helsinki 2005, 27–32.
- Haaparanta, Leila, *Rajan taju. Filosofisia esseitä*. Gaudeamus, Tallinna, 2019.
- Heinämaa, Sara, Loogisia tutkimuksia ruumiinfenomenologiaan. Teoksessa *Nykyajan filosofia*. Toim. Ilkka Niiniluoto & Esa Saarinen. WSOY, Helsinki, 2003, 261–301.
- Heinämaa, Sara, Hermeneutics and the Analytic-Continental Divide. Teoksessa *The Blackwell Companion to Hermeneutics*. Toim. Niall Keane & Chris Lawn. Blackwell Publishers, Oxford 2014, 583–584.
- Heinämaa, Sara, Filosofista kehäystä ja puentontaa. Wittgensteinin peli-vertausten merkitys hänen filosofiakäsitykselleen. Teoksessa *Mitä on filosofia?* Toim. Henrik Rydenfelt & Heikki A. Kovalainen. Gaudeamus, Helsinki, 2015, 77–94.
- Husu, Hanna-Mari, *Social Movements and Bourdieu. Class, Embodiment and the Politics of Identity*. Väit. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2013.
- Merleau-Ponty, Maurice, *Phenomenology of Perception (Phénoménologie de la perception)*, 1945). Käänt. Donald A. Landes. Routledge, London 2014.
- Merleau-Ponty, Maurice, *Signs (Signes)*, 1960). Käänt. Richard C. McCleary. Northwestern University Press, Evanston Illinois 1964.
- Moran, Dermot, Analytic Philosophy and Phenomenology. Teoksessa *The Reach of Reflection. Issues for Phenomenology's Second Century*. Toim. Steven Crowell, Lester Embree & Samuel J. Julian. Electron Press, 2001, 409–433.
- Mou, Bo, *Constructive Engagement of Analytic*

- and Continental Approaches in Philosophy. From the vantage point of comparative philosophy*. Brill, Boston 2013.
- Pihlström, Sami, Heidegger ja suomalainen analyttinen filosofia. *Tieteessä Tapattu* 2/2004, 5–11.
- Raatikainen, Panu, Mitä oli analyttinen filosofia? *Ajatus* 58, 2001, 189–217.
- Raatikainen, Panu, What Was Analytic Philosophy? *Journal for the History of Analytical Philosophy*, Vol. 2, No. 1, 2013, 11–27.
- Telakivi, Pii, Myös me filosofit – Sukupuolitunnetut syrjintä (yliopisto)filosofiassa. *niin & näin* 2/2018, 131–133.
- Thomson, Patricia, Field. Teoksessa *Pierre Bourdieu. Key Concepts*. Toim. Michael Grenfell. Acumen Publishing, Durham 2010, 65–80.
- Vrahimis, Andreas, Was There a Sun Before Men Existed? A.J. Ayer and French Philosophy in the Fifties. *Journal for the History of Analytical Philosophy*. Vol. 1, No 9, 2012, 1–25.
- Vrahimis, Andreas, *Encounters between Analytic and Continental Philosophy*. Palgrave Macmillan, New York, 2013.
- Warnke, Georgia, Intersections Between Analytic and Continental Feminism, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 2003, (muokattu 2018).
- Zahavi, Dan, Analytic and Continental philosophy. From duality through plurality to (some kind of) unity. Teoksessa *Analytic and Continental Philosophy. Methods and Perspectives. Proceedings of the 37th International Wittgenstein Symposium*. Toim. Sonja Rinofner-Kreidl & Harald A. Wiltsche. De Gruyter, Berlin 2016.

II

FILOSOFIAKÄSITYKSET JA KOULUKUNNAT SUOMEN FILOSOFISEN YHDISTYKSEN HISTORIASSA

Hovila, Tiia-Mari, 2023

Suomen Filosofinen Yhdistys 1873–2023:
150 vuotta suomalaisen filosofian historiaa, 263–299

<https://edition.fi/sfy/catalog/book/887>

Uudelleenjulkaistu Suomen Filosofisen Yhdistyksen luvalla.

Filosofiakäsitykset ja koulukunnat Suomen Filosofisen Yhdistyksen historiassa

TIIA-MARI HOVILA

Johdanto

Tässä artikkelissa selvitän Suomen Filosofisessa yhdistyksessä, SFY:ssä, vuosina 1920–2000 esitettyjä filosofian luonnetta ja koulukuntaa koskevia kannanottoja¹. Kohdistan historiallisen katsauksen yhtäältä SFY:n kokouspöytäkirjoihin² ja toisaalta *Ajatuksen* vuosikertoihin. Kokouspöytäkirjoista ja *Ajatuksen* vuosikerroista tehtyjen löydösten tueksi olen hyödyntänyt myös SFY:ssä toimineiden keskeisten henkilöiden muita kirjoituksia niiden ollessa aiheen syventämisen kannalta relevantteja. Lisäksi olen haastatellut tutkimusta varten kahta SFY:ssä pitkään toiminutta filosofia: Ilkka Niiniluotoa ja Leila Haaparantaa. Etenkin tullessa lähemmäs nykypäivää haastattelujen avulla on mahdollista sekä rikastaa kirjallisesta aineistosta saatua tulkintaa yhdistyksen toiminnasta että selvittää, millä tavalla uransa filosofian parissa toimineet henkilöt avaavat omia tutkimuksellisia sitoumuksiaan.

1900-luvun suomalaisen filosofian koulukuntaa tarkasteltaessa nousee yksi suuntaus muita useammin esille: analyyyti-

¹ Käytän sekä ilmaisua ”filosofinen suuntaus” että ”filosofinen koulukunta”. ”Koulukunta”-sanaa ei 1900-luvun alkupuolella suomalaisessa filosofiassa käytetty, vaan puhuttiin ”oppijärjestelmistä” ja ”suuntauksista”. Koulukunta viittaa yhtenäiseen ajatteluperinteeseen, jonka osapuolet jakavat yhteiset metodit ja tieteen tekemisen säännöt. Filosofinen suuntaus on laiveampi käsite ja antaa tilaa samansuuntaisesti ajattelevien filosofien välillä oleville eroille. Toisaalta se ei laveutensa vuoksi tavoita ajatusta yhteisesti jaetuista säännöistä. (Ks. myös Leinonen 2008, 44–53.)

² SFY:n kokouspöytäkirjoissa annetaan yleinen katsaus kokouksien yhteydessä käydyistä filosofisista puheenvuoroista. Nämä selonteot osoittautuivat hyödylliseksi lähteeksi filosofisia sitoumuksia selvittäessä.

nen filosofia ja sen edustama filosofiakäsitys, jossa painottuvat käsiteanalyysi ja filosofian tieteellisyys. Analyyttiseen filosofiaan kytkeytyvä tutkimus onkin runsaasti edustettuna myös yhdistyksen esitelmissä ja julkaisuissa. Suomalaista analyttistä filosofiaa on jo tutkittu kattavasti (ks. esim. Niiniluoto 1999; Haaparanta ja Niiniluoto 2003; Leinonen 2008). Tämän artikkelin tarkoituksena on teemoitella yhdistyksessä esitetyjä metafilosofisia kannanottoja luokittelematta niitä lähtökohtaisesti minkään koulukunnan alle.

Tutkimusprosessi sisälsi viisi vaihetta. Ensin kävin läpi yhdistyksen digitoidut kokouspöytäkirjat ja liitteet sekä *Ajatus*-vuosikirjan aiheet kirjaten ylös kaikki koulukuntiin ja filosofian luonteeseen liittyvät huomiot. Runsaan aineiston vuoksi rajasin tutkimusta keskittymällä erityisesti vuosikymmeniin välillä 1920–1970 – muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta. Toiseksi ryhmittelin huomiot ja rakensin artikkelin osiot näiden ryhmien varaan. Tässä vaiheessa etsin lisäksi SFY:n keskeisten henkilöiden muista teoksista lisämateriaalia koulukuntiin ja filosofiakäsityksiin liittyvillä hakusanoilla. Kolmannessa vaiheessa rakensin haastattelukysymykset löydöksieni perusteella sekä pidin haastattelut. Neljännessä kirjoitusvaiheessa etsin aineistosta sekä tulkintojani tukevia että niitä vastustavia löydöksiä varmistuakseni tulkintojen pätevyydestä. Viidennessä vaiheesta kokosin havainnot yhteen.

Artikkeli jakautuu neljään lukuun: 1) Filosofiset koulukunnat SFY:n historiassa, 2) Filosofiakäsitykset SFY:n historiassa, 3) Haastattelut ja 4) Filosofiakäsitysten taustatekijät. Haastattelujen antia on hyödynnetty myös artikkelin muissa luvuissa soveltuvin osin. Seuraavassa esittelen lyhyesti luvujen sisällöt.

1) Ensimmäisessä luvussa käsitelen kolmea aineistosta esiin noussutta aihealuetta liittyen *filosofian koulukuntiin*. Ensimmäinen teema on yhdistyksen jäsenten omat koulukuntaluokitukset. Toisen ja kolmannen teeman muodostavat yhdistyksessä tehdyt kannanotot siitä, miten filosofit ovat määritelleet tutkimustaan vertaamalla filosofiaa yhtäältä tieteisiin ja toisaalta logiikkaan. 2) Olen purkanut myös *filosofiakäsityksen* kolmeen aihealueeseen: miten filosofi koettelee tutkimansa (evidenssi), millä tavalla filosofista tutkimusta tehdään (tutkimusmetodi) sekä mitä filosofia tutkii (tutki-

muskohde). Kukin aihe muodostaa yhden alaluvun artikkelin toisessa osassa.

3) Kolmannessa luvussa Niiniluodon ja Haaparannan haastattelut muodostavat kumpikin omat osionsa. Molemmat haastattelut pohjasivat samaan haastattelurunkoon, joka sisälsi yhtäältä SFY:n historiaan liittyviä kysymyksiä ja toisaalta haastateltavien omaan filosofiakäsitykseen keskittyvän osion. Kyseessä oli puolistrukturoitu haastattelu, eli keskustelimme valmisteltujen kysymysten lisäksi haastattelun aikana esiin nousevista aiheista. 4) Neljännessä ja viimeisessä luvussa käsitelen tutkijoiden persoonallisuuteen, sosiaalisuuteen ja yliopistoinstituutioon liittyviä tekijöitä, jotka voivat toimia taustavaikuttajina tutkijan muodostaessa omaa filosofiakäsitystään ja näkemystään filosofian koulukunnista.

1. Filosofiset koulukunnat SFY:n historiassa

1.1. Kannanottoja filosofisista koulukunnista

Tässä luvussa esittelen SFY:ssä toimineiden keskeisten henkilöiden esittämiä kannanottoja filosofisista koulukunnista.

Teoksessa *Nykyajan filosofeja* (1924) Jalmari Edvard Salomaa esittää aikalaisanalyysin filosofian oppirakennelmista 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun filosofiassa. Hänen tulkintansa mukaan filosofia voidaan jakaa yhtäältä irrationalistiseen elämänfilosofiaan ja toisaalta rationalistisiin koulukuntiin. Suurimmaksi osaksi Salomaa pidättäytyy itse identifioitumasta mihinkään koulukuntaan, eikä hän myöskään aseta omaa tutkimustaan sen paremmin irrationalismin kuin rationalisminkaan kentälle. Kuitenkaan hänen teoksensa ei ole vaille tutkimuksellisia sitoumuksia. Esimerkiksi teoksen johdannossa Salomaa esittää, että metafysiikka on välttämätön osa filosofiaa. Salomaa (1924, 12) korostaa, että ”kaikkien aikojen syvin filosofia on aina tähdännyt” nimenomaan metafysiikkaan. Metafyysinen tutkimus on siis Salomaa mukaan filosofian ydintehtävä.

Salomaa jatkaa metafysiikan puolustusta *Ajatuksen* vuosikerrassa vuonna 1927 julkaistussa artikkelissa ”Metafyysiikan mahdollisuudesta”. Artikkelin alussa hän huomauttaa, että melkein kaikki hänen aikansa filosofit ovat hylänneet metafyysisen tiedon mahdollisuuden. Metafyysiikka ei itsessään ole

filosofinen koulukunta, mutta joillekin filosofian perinteille on tunnusomaista epäillä metafysiikan harjoittamisen mielekkyyttä. Näin ollen puolustaessaan metafysiikkaa Salomaa irtisanoutuu edellä mainituista filosofisista koulukunnista. (Salomaa 1927, 42–44; Haaparanta 2003, 502–504.)

Maisteri A. Setälä piti 1921 yhdistyksen kokouksessa esitelmän otsikolla ”tieteellisistä metodeista”, jossa hän esitteli kaksi filosofian historiassa havaittavaa metodologista suuntaa, idealistisen ja naturalistisen. Esityksen mukaan kaikki filosofiset ”oppirakennelmat” voidaan jaotella jommankumman metodologian alle. Esitelmässään Setälä esittää oppirakennelmien erojen palautuvan menetelmällisiin eroihin. Valitettavasti pöytäkirja ei tarjoa tarkempaa kuvausta Setälän argumentin sisällöstä. (Manninen ja Niiniluoto [toim.] 1996, 481–482.) Ilkka Niiniluodon tutkimuksessa kuitenkin selviää, että Suomessa 1900-luvun alkupuolella idealistista filosofiaa edustivat Arvi Grotenfelt sekä hänen oppilaansa J. E. Salomaa, Erik Ahlman ja Sven Krohn. Naturalistista filosofiaa puolestaan harjoittivat muun muassa Hjalmar Neiglick ja Edvard Westermarck. (Niiniluoto 1999, 494–495.) Idealismin ja naturalismin ero näkyy esimerkiksi kyseisten ajattelijoiden tavoissa tutkia etiikan aiheita. Siinä missä Westermarck kehitti empiirisiä menetelmiä moraalien kehittymisen tutkimiseen (naturalismi), Ahlman puolusti intuition metodologista roolia moraalitunteiden tutkimuksessa (idealismi).³

Ensimmäinen kokouspöytäkirjojen viittaus analyttiseen filosofiaan löytyy norjalaisen tutkijan esitelmän otsikosta 24. päivä lokakuuta vuonna 1951.⁴ Vierailija puhuja, Arne Næss, piti tuolloin yhdistyksen kokouksessa alustuksen otsikolla ”Forekomstanalyse som metode i analytisk filosofi”. 1900-luvun alkupuolella puhuttiin yksinomaan analyttisestä metodista, ei analyttisestä filosofiasta koulukuntana (Haaparanta 2023). Peter Hackerin (2002, 3) historiallisen selvityk-

³ On kuitenkin syytä huomioida, että sekä Westermarck että Ahlman ovat kirjoittaneet monipuolisesti filosofisista aiheista, eikä heidän kirjoituksiinsa kokonaisuudessaan ole mielekästä luokitella naturalismin tai idealismin koulukuntiin, vaikka etiikan aiheisiin liittyen kyseinen jako voidaan tehdä.

⁴ Päivämäärillä merkatut viitteet ovat peräisin julkaisemattomista SFY:n hallituksen ja yhdistyksen pöytäkirjoista, jotka digitoitiin vuosina 2021–2022.

sen perusteella termi "analyyttinen filosofia" on esiintynyt ensimmäistä kertaa vasta vuonna 1949 Arthur Papin teoksessa *Elements of Analytic Philosophy*. Analyyttisesti suuntautuneita filosofiä on vierailut SFY:n yhdistyksen kokouksissa jatkossakin. Esimerkiksi 29. syyskuuta 1965 kokouksessa vieraili Wolfgang Stegmüller, jonka von Wright esitteli "analyyttisen filosofian huomattavimpana edustajana".

Filosofian jakaminen luonteeltaan toisistaan eroaviksi järjestelmiksi on herättänyt myös kiihvasta vastustusta SFY:n historiassa. Eino Kaila (1921) kirjoittaa jo varhaisessa vaiheessa, että huolimatta jatkuvasti syntyvistä uusista filosofisista oppirakennelmista ja järjestelmistä:

Filosofisten järjestelmien aika on ollut ja mennyt se on vaakaumukseni, jota ei muuta se tosi seikka, että niitä joka vuosi syntyy uusia. Ainoa "filosofinen järjestelmä", jonka vakavuus ja kestävyys on ehdoton, on itse tieteiden kokonaisuus, tuo valtava rakennus, jonka lukemattomat sukupolvet ovat kuin jonkun henkisen Kölnin tuomiokirkon pystyttäneet. (Kaila 1921.)

Iltalehdessä julkaistussa suurelle yleisölle suunnatussa kirjoituksessaan Kaila korostaa, että filosofiset järjestelmät eivät ole enää relevantteja, sillä filosofian tulee omaksua tieteellisen ajattelun kriteerit, jolloin kaikki filosofinen tutkimus muuttuu empiirisesti perusteltavissa olevaksi tutkimukseksi. Toisin sanoen Kailan antamien kriteerien perusteella koulukunnista luopuminen tarkoittaisi filosofiakäsitysten yhdenmukaistamista – ja näin ollen monista filosofiakäsityksistä luopumista.

Samassa kirjoituksessa Kaila tuo esille filosofisten koulukuntien mielekkyyden, mikäli niitä tarkastellaan historian tutkimuksen tai psykologian näkökulmasta. Kailan sanoin "psykologisina ja historiallisina ilmiöinä ovat filosofiset järjestelmät mitä mielenkiintoisinta tutkittavaa" (Kaila 1921; ks. myös Leinonen 2008, 107). Ajatuksena on, että filosofiset järjestelmät heijastelevat yhtäältä yhteiskunnan poliittishistoriallista tilannetta ja toisaalta tutkijoiden psykologisia tarpeita. Toisin sanoen Kaila implikoi, että tutkijan persoonallisuus ja ympäröivä yhteiskunta vaikuttavat siihen, minkälaista filosofiakäsitystä ja mitä koulukuntaa tämä pitää uskottavana. Tähän aiheeseen palataan artikkelin neljännessä luvussa.

Myös Salomaa esittää myöhemmissä teoksissaan kriittisiä huomioita filosofian koulukuntajaotteluista, joskin hänen kri-

tiikkinsä sisältö on erilainen kuin Kailalla. Salomaa kirjoittaa teoksessa *Filosofian historia II* (1936), että minkä tahansa filosofisen suunnan omaksuminen sellaisenaan tarkoittaisi omasta filosofisesta asenteesta luopumista. Filosofin ei Salomaan mukaan tulisi ulkoistaa omaa arvostelukykyään, ja filosofisten järjestelmien riskinä on, että niiden omaksuminen turruttaa filosofiaa harjoittavan itsenäisen ajatustyön. Itsenäisen ajattelun kehittäminen on erityisen haastavaa aloittelevalle filosofille, jolle valmiiden ajatusrakennelmien omaksuminen näyttäytyy suurena houkutusena. Salomaa korostaa, että ”[j]okaiseen filosofiseen maailmankäsitykseen pyrkivän täytyy kyetä *itsenäisesti* tekemään selkoa maailmasta, saattamaan ne sopusointuun luonnon- ja hengentieteiden tulosten kanssa ja esittämään ne loogisesti ristiriidattomassa muodossa” (Salomaa 1936, 306, korostukset lisätty). Ajatuksena on, ettei yhtenäisen maailmankäsityksen rakentaminen onnistu, mikäli ajattelijat omaksuu valmiiksi jäsennetyt näkemykset valitsemaltaan koulukunnalta.

Vuonna 1973 yhdistyksessä käytiin kiivasta keskustelua filosofian nykytilasta: sen ehdoista ja tavoitteista. Koulukunnat nousivat yhdeksi keskustelun keskeiseksi teemaksi. Puheenvuorossaan von Wright esittää, että filosofia on aiemmin jaettu analyyttiseen, fenomenologiseen ja marxilaiseen suuntaukseen. Heti tämän perään hän toteaa, ettei kyseinen jako enää tavoita filosofisen tutkimuksen luonnetta. Von Wright ehdottaa uutta jaottelua, jonka hän nimeää ”kvasimaantieteelliseksi”. Hän kuvailee jakoa:

Voi puhua ”läntisestä” filosofiasta, jonka keskuksia ovat Yhdysvalloissa, ”itäisestä”, joka kukoistaa Neuvostoliitossa ja Euroopan sosialistisissa maissa, sekä ”mannermaisesta”, jonka alue on idän ja lännen välillä. Ensimmäinen on perinteellisesti ja voittopuolisesti analyyttinen, toinen marxilainen. Kolmas on kirjavin ja sen johdosta ehkä myös kiinnostavin. Siinä voidaan erottaa fenomenologinen ydin, jota Marxilta ja nytemmin myös Wittgensteinilta saadut virikkeet ovat voimakkaasti elvyttäneet ja muokanneet. (von Wright 1973, 3.)

Von Wrightin tulkinnan mukaan kolme filosofista ”voimakkenttää” – läntinen, itäinen ja mannermainen – pyrkivät enenevässä määrin yhteistyöhön keskenään (1973, 3). Von Wrightin esittämä jaottelu saa muilta yhdistyksen jäseniltä

sekä kyseenalaistusta että varovaista kannatusta. Esimerkiksi Lauri Routila (1973, 17) tarjoaa kvasimaantieteellisen jaotteen tilalle jakoa formalistiseen ja sisällölliseen filosofiaan: formalistinen filosofia antaa muodollisia välineitä filosofian tekemiseen ja sisällöllinen käsittelee itse sisältöjä. Routilan mukaan puhe filosofian voimakentistä "on ollut omiaan piilottamaan eri voimakenttien sisäisiä jännitystiloja ja filosofisesti merkitseviä kehitystendenssejä" (1973, 15). Hän kuvailee formalismin ja informalismin eroavan toisistaan sen suhteen, millä kriteereillä ne koettelevat argumenttejaan. Formalismin kriteerit ovat Routilan mukaan "matemaattisluontoiset" kun taas informalismi nojaa "tutkijavaistoon" ja "hyvään makuun", jolla Routila tuntuu tarkoittavan tutkimustyön myötä tapahtuvaa arvostelukyvyn kehittymistä. (1973, 18–19.) Omassa puheenvuorossaan Ilkka Niiniluodon mukaan Routila liioittelee formalistisen ja sisällöllisen filosofian välisen jaon läpileikkaavuutta ja tiedepoliittista merkitystä suomalaisessa filosofiassa (Niiniluoto 1973, 41). Haastattelussa Niiniluoto arvioi, että vuonna 1973 käydyllä keskustelulla oli vaikutusta yhdistyksen toimintaan (Niiniluoto 2023).

1980-luvulta nostan esille muutamia filosofian koulukuntiin liittyviä esitelmiä, joita käsiteltiin yhdistyksen kokouksissa. Esa Itkonen esitelmöi ranskalaisesta filosofiasta ja tieteen historiasta maaliskuussa 1984 otsikolla "Miten Foucault kirjoittaa tieteen historiaa?" (28.3.1984). Myös tieteen- ja taiteenfilosofian välisiä totuuskäsityseroja käsiteltiin yhdistyksen kokouksessa Veikko Rantalan toimesta 31.10.1984. Marraskuun 30. vuonna 1985 Matti Sintonen puolestaan piti yhdistyksen kokouksessa esitelmän otsikolla "Mitä oli positivismi?". Jo otsikon mennyt aikamuoto antaa ymmärtää, että positivismi on koulukuntana muuttunut merkittävästi historiansa aikana, vaikka ei olisikaan täysin tyrehtynyt. Pöytäkirjan mukaan Sintonen kuitenkin esitti, että Michael Dummett ja Bas van Fraassen edustavat nykyhetken (1985) positivistista filosofiaa. Valitettavasti pöytäkirja ei täsmennä, millä perusteella Sintonen kyseisen luokittelun teki.

Väitöskirjassaan *Tieteellinen ajattelu ja filosofian rikkaruohot* Mikko Leinonen esittää tulkinnan 1900-luvun suomalaisen filosofian merkittävistä koulukunnista. Leinonen nostaa esille 1930-luvulta vaikuttaneen loogisen empirismin lisäksi perinteisen filosofian, jota hän kuvaa "inklusiivis-tolerantiksi".

Hän viittaa ilmaisullaan filosofiakäsitykseen, joka lähtökohdaisesti hyväksyy useiden erilaisten koulukuntien olemassaolon. Leinonen yhtyy usein esitettyyn näkemykseen siitä, että analyyttisen filosofian asema on korostunut suomalaisessa filosofiassa etenkin 1950-luvun jälkeen. Kuitenkin esimerkiksi Ilkka Niiniluodon haastattelun perusteella suomalaisen filosofian ja SFY:n toiminnan luokittelu leimallisesti analyyttiseksi antaa yksinkertaistetun kuvan sekä SFY:n että laajemmin suomalaisen filosofian historiasta. Esimerkiksi von Wrightin ja Routilan 1970-luvulla käydyt tiedepoliittisestikin merkittävät kiistat havainnollistavat, että eri perinteistä tulevien välillä käytiin yhdistyksessä julkista keskustelua. (Niiniluoto 2023; Leinonen 2008, 276.)

1.2. Filosofisia suuntauksia jäsennetään suhteessa tieteisiin

Filosofisen yhdistyksen alkuvuosilta on säilynyt pöytäkirjoja yhdistyksessä käydyistä metafilosofisista keskusteluista koskien filosofian ja tieteen välisiä yhteyksiä ja eroja, minkä lisäksi aiheesta on kirjoitettu *Ajatuksessa*. Kun näkemykset tieteen ja filosofian suhteesta tuodaan yhteen, voidaan SFY:n alkuvuosilta erottaa ainakin kaksi filosofista suuntausta: 1) suuntaus, jossa filosofialle ja tieteelle asetetaan samanlaiset kriteerit ja filosofialta edellytetään erontekoa tutkijan persoonallisuutteen, ja 2) suuntaus, jossa filosofialle luodaan tietees-tä poikkeavat kriteerit muun muassa tuomalla tutkijan persoonallisuus filosofian harjoittamisen keskiöön.

Thiodolf Reinin esitelmä yhdistyksen kokouksessa 1903 on esimerkki varhaisesta metafilosofisesta puheenvuorosta, joka ilmentää ensin mainittua filosofista suuntausta. Filosofian tehtäviä käsittelevässä esitelmässään hän argumentoi, että "[t]ieteessä on tarkoituksena koettaa nähdä edes vilahdus siitä, miten asiat todella ovat ja oma persoona on unohdettava" (Manninen ja Niiniluoto [toim.] 1996, 350). Tiede näyttäytyy Reinin kuvaamana toimintana, jossa tutkijan persoonan vaikutus pyritään minimoimaan käyttäen tieteellisiä menetelmiä. Vaatimus menetelmien käytöstä ja persoonallisuuden asettamisesta sivuun koskee Reinin mukaan myös filosofiaa: "Filosofian tarkoitus on oppia tuntemaan todellisuutta, vielä-pä suuremmassa laajuudessa kuin muiden tieteiden. Filosofi ei ole taiteilija eikä runoilija. Hän on sidottu tieteelliseen me-

todiin ja hänen on aina kriittisesti tutkittava, onko kukin ajatus pätevä vai ei” (Manninen ja Niiniluoto [toim.] 1996, 350). Puheenvuorosta seurasi keskustelu, jossa Arvi Grotenfelt puolusti persoonallisuuden merkitystä filosofialle, ja Edvard Westermarck puolestaan yhtyi Reinin näkemykseen, jonka mukaan filosofin on pysyttävä objektiivisen välimatkan päässä tutkimuskohteestaan.

Erik Ahlman (1892–1952), Sté Paris, valokuva vuoden 1919 promootiosta. (Olli Lagerspetzin albumi).

Grotenfeltin tavoin Erik Ahlman käsittelee kirjoituksissaan filosofian persoonakäytöstä. Teoksessa ”Ajatuksia filosofisesta tarpeesta” (1925) Ahlman esittää oman näkemyksensä filosofian suhteesta yhtäältä tieteisiin ja toisaalta uskontoon. Siinä missä tiedettä ja filosofiaa yhdistää ymmärryksen kirkastaminen ja hämäryyden poistaminen, filosofiaa ja uskontoa puolestaan yhdistää ”persoonallisuutta kokoava tunne” (Ahlman 1925, 19). Toisin sanoen Ahlmanin mukaan filosofialla on yhtymäkohtia sekä tieteiden että uskonnon kanssa. Tieteiden kanssa filosofialla on yhteistä muun muassa ajattelun kirkkaus. Uskontoa ja filosofiaa puolestaan yhdistää tavoite ymmärtää maailmaa ottaen huomioon perusteltavissa olevien tosiasioiden lisäksi henkilökohtaiset tuntemukset. Ajatuksena on, että harjoittaessaan uskontoa ja filosofiaa ihminen nimenomaan kehittää persoonaansa. Persoonan merkitys on yksi keskeinen tekijä, joka erottaa filosofian tieteistä:

Ei tarvitse kovinkaan paljon lukea filosofista kirjallisuutta, ennen kuin huomaa, että täällä persoonallisuudella on paljon tärkeämpi asema kuin puhtaassa tieteessä. Varsinaisessa tieteessä tutkija voi peittyä usein asioitten taa, jäädä eräänlaiseksi abst-

raktumiksi, ja voinee sanoa, että on etu, jos asiat täydellisesti itse puhuvat puolestaan. Mutta näin ei koskaan ole filosofiassa. Se johtuu jo yksin siitä seikasta, että filosofi kuvaillessaan ja selittäessään maailmaa viimekädessä kuvailee ja selittelee sitä maailmaa, mikä hänelle on annettu hänen omassa tajunnansisällössään. [...] Hän on samalla kertaa sekä itse oma aineistonsa, että tämän aineiston järjestelijä ja selvittäjä. (Ahlman 1925, 17.)

Lainauksessa ilmenee ajatus filosofian reflektiivisistä luonteesta. Ahlmanin mukaan filosofi on siis itse oma tutkimuskohteensa siinä mielessä, että omaa tajuntaansa refleктоimalla filosofi voi tutkia tajunnan mahdollisuuksia yleisesti. Toisin sanoen Ahlman muotoilee kirjoituksessaan filosofisen suuntauksen, jonka mukaan filosofian työ eroaa tieteistä siinä, että filosofia vaatii persoonallisuuden luotettavuutta ja persoonan kehittämistä.

Myös Grotenfelt puolustaa filosofisen työn persoonalähtöisyyttä, mutta hän ei ole valmis irrottamaan filosofiaa tieteistä. Sen sijaan hän kritisoi Ahlmania irrationalistisesta filosofiakäsityksestä, koska Ahlman ei Grotenfeltin mukaan ilmaise filosofista ajattelua riittävän formaalissa muodossa. (Grotenfelt 1926, 253; ks. myös Leinonen 2008, 87.) Verrattessa Reinin kannanottoa Ahlmanin lausuntoihin voidaan huomata lähestulkoon vastakkaiset näkemykset siitä, missä määrin filosofin tulisi päästää omaa persoonaansa mukaan tutkimuksen tekemiseen.

Tieteiden persoonallisuuskytköstä on käsitelty myös myöhemmin yhdistyksen kokouksissa. Esimerkiksi Simo Knuuttila pitää 1979 esitelmän otsikolla ”Totuus ja objektiivisuus humanistisissa tieteissä”, jossa hän Gadamerin ajattelua hyödyntäen esittää, että humanististen tieteiden metodin objektiivisuus perustuu tutkijan sivistykselle. Esitelmä implikoi, että filosofia kuuluu humanistisiin tieteisiin. Leila Taiminen [nykyinen Haaparanta] referoi esitelmää yhdistyksen pöytäkirjaan:

Oikea tapa suhtautua humanistisen tutkimuksen tuloksiin on *sivistyä*. Tutkijan ei tule sulkeistaa persoonallista ennakkokäsitystään. Pyrkimyksenä on olemassaolon ymmärtäminen; tutkijaa ohjaa eksistentiaalinen intressi. [...] Esitelmäitsijä [Knuuttila] oli kuitenkin sillä kannalla, että humanistisessa tutkimuksessa hy-

väksytään joka tapauksessa jossain mielessä luonnontieteiden objektiivisuuden kriteeri. [...] Tutkija ei saa hylätä niitäkään lähteitä, jotka sotivat hänen ennakkokäsityksiään vastaan, ja hänen on pyrittävä rationaaliseen argumentaatioon. Humanistisessa tieteessä voidaan erottaa tutkimuskohde ja maailmankuva. Tietty objektiivisuus on mahdollista, vaikkakin käsitykset hypoteesien merkittävyydestä vaihtelevat ja samoja lähteitä voidaan käyttää erilaisten hypoteesien tukemiseen. (31.1.1979)

Pöytäkirjan mukaan Knuutila korostaa persoonallisuuden roolia humanististen tieteiden tekemisessä. Kuitenkin kummankin tieteellisen suuntauksen on pyrittävä objektiivisuuteen, vaikka humanististen tieteiden on lisäksi otettava huomioon persoonalliset ennakkokäsitykset. Yhteenvetona voidaan todeta, että suomalaisessa filosofiassa on kaksi suuntausta, joista toinen korostaa filosofisen työn yhteyttä persoonallisuuteen ja toinen asettaa pyrkimykseksi tieteellisen etäisyyden.

Tämän osion loppuksi on syytä huomioida, että etenkin yhdistyksen virallisen toiminnan ensimmäisinä vuosikymmeninä 1920–1970-luvuilla yhdistyksessä esiintyi huomattavan laaja kirjo puhujia eri tieteenaloilta. Yhdistyksessä on käsitelty laajasti muun muassa psykologian aiheita: esimerkiksi kaksostutkimuksia Arvo Lehtovaaran toimesta (27.11.1935) ja afasiatutkimusta Niilo Mäen alustamana (11.12.1941). Psykologian laaja edustus on odotettavaa ottaen huomioon, että yhdistyksen pitkäaikainen puheenjohtaja Eino Kaila arvioi psykologian olevan merkittävin filosofisen tutkimuksen haara (Kaila 1990 [1921], 308).⁵ Psykologia oli pitkään osa teoreettista filosofiaa, ja oppiaine itsenäistyi Helsingissä vasta 1948 Kailan siirtyessä Suomen Akatemiaan (Niiniluoto 2023). Psykologian lisäksi SFY:n kokouksissa on kuultu puheenvuoroja muun muassa kirjallisuuden tutkimuksen (Rafael Koskimies

⁵ Myös erityistieteiden, kuten psykologian, kohdalla *Ajatuksen* vuosikerrassa nähdään metatieteellisiä puheenvuoroja. Esimerkiksi Kalle Sorainen (*Ajatus* 1938, 233) selvittää Høffdingin persoonallisuus-psykologian metodologisia sitoumuksia, joista hän kirjaa auki kuvailevan, analyttisen, geneettisen, vertailevan ja kokeellisen. Todenmukaisin kuva persoonallisuudesta saadaan Soraisen mukaan hyödyntämällä kaikkia edellä mainittuja menetelmiä eli noudattamalla metodologista pluralismia.

8.12.1937), kasvatustieteen (Kalle Sorainen 22.3.1939), sosiologian (Erik Allardt 29.11.1968) ja biologian (Sulo Toivonen 24.1.1945) aloilta. Tässä artikkelissa keskitytään kuitenkin nimenomaan yhdistyksen historiassa esiintyneisiin filosofia-käsityksiin ja filosofisiin koulukuntiin.

1.3. Logiikan ja filosofian suhde

Kolmas SFY:n aineistosta esiin nouseva metafilosofinen teema on filosofian suhde logiikkaan. Monet yhdistyksessä toimineet jäsenet ovat muodostaneet käsitystään filosofian luonteesta joko samastamalla filosofian ja logiikan tai irrottamalla ne toisistaan. Näiden kahden näkemyksen voidaan nähdä muodostavan toisistaan eroavat filosofiset suuntaukset. Seuraavassa syvennytään tähän aiheeseen.

Vuonna 1926 tohtori Hermann Friedmann pitää SFY:n kokouksessa esitelmän nimellä ”Die Welt der Formen”. Kokouksen pöytäkirjassa referoidaan esitelmää seuraavasti: ”esitelmöijä pitää teostaan johdantona tieteellisten menetelmien selittämiseen, loogillisten virheiden poistamiseen” (6.5.1926). Monissa *Ajatuksen* julkaisuissa toistuu näkemys, jonka mukaan nimenomaan logiikka tekee filosofiasta tieteellistä. Esimerkiksi artikkelissaan ”Logiikan nykyinen kehitysvaihe” Uuno Saarnio (1936) esittää vastavanlaisen väitteen logiikan tieteellisyydestä, ja jatkaa vielä Friedmannia pidemmälle argumentoimalla, että logiikalla on olennainen metodologinen merkitys filosofialle. Saarnio kirjoittaa:

Uusi logiikka on tullut varsinkin filosofiassa erittäin tärkeäksi, kun sitä on sovellettu tietoteorian alalle, jossa se on osoittautunut hedelmälliseksi tieteelliseksi metodiksi. [...] Nykyinen symbolinen logiikka osoittautuu siis sovellutuksissaan erikoistieteissä uudeksi tieteelliseksi metodiksi, jonka mukaan käsitteitä voidaan yhdenmukaisesti analysoida, systeemoida ja määritellä. Tämä tulos on sinänsä filosofinen saavutus, sillä siten on huomattavasti lievennetty esim. sitä vastakkaisuutta, minkä on ajateltu vallitsevan luonnon- ja hengentieteiden välillä. (Saarnio 1936, 202–203.)

Edellisessä luvussa käsiteltiin luonnontieteiden ja humanististen alojen eroja. Saarnio puolestaan esittää, että logiikan metodeja hyödyntäen luonnon- ja hengentieteet voidaan tuo-

da lähemmäs toisiaan. Ajatuksena on, että logiikka tarjoaa tieteellisesti pätevän metodin filosofialle. Saarnio toteaaakin jo kirjoituksensa alussa näyttävän siltä, "että logistiikka on muodostumassa erääksi filosofian keskeisimmistä tutkimushaaroista" (Saarnio 1936, 195). Tässä puheenvuorossa Saarnio asettaa "logistiikan"⁶ filosofian yhdeksi tutkimussuunnaksi ennakoiden sen merkityksen nousevan tulevaisuudessa entistä tärkeämmäksi. Saarnio käyttää käsitteitä "logistiikka" ja "symbolinen logiikka" synonyymeinä.

SFY:n kokouksissa on tuotu esille myös lähes päinvastainen näkemys logiikan merkityksestä filosofialle. Maaliskuussa vuonna 1938 von Wrightin esitelmän jälkimainingeissa käytiin keskustelu esitelmäitsijän, matemaatikko Rolf Nevanlinnan ja puheenjohtaja Eino Kailan välillä. Pöytäkirjaan tiivistetty kuvaus keskustelusta ilmentää kahta erilaista näkemystä logiikan menetelmällisestä funktiosta tieteissä ja filosofiassa.

Keskustelussa prof. Rolf Nevanlinna huomauttaa, että monilla tahoilla liioitellaan logistiikan merkitystä. Tieteen menetelmänä sillä ei ole saavutettu sanottavia tuloksia muuta kuin alkeellisimmassa matematiikassa. Puheenjohtaja [Kaila] huomauttaa, että logistiikalla on varsin suuri merkitys filosofisena kritiikkinä taistelussa metafysiikkaa vastaan, väitteitä vastaan, joita ei voida verifioida eikä falsifioida. (20.3.1938.)

Sekä von Wright että Kaila puolustavat logiikan merkitystä tieteelle ja etenkin filosofialle, kun taas Nevanlinna arvioi logiikan roolin tieteissä huomattavasti suppeammaksi. Matemaatikko Nevanlinnan mukaan logiikka ei ole tieteellinen menetelmä itsessään: ainoastaan matematiikan alkeissa sitä voidaan hyödyntää. On huomionarvioista, että ainoa keskusteluun osallistunut matemaatikko tuo esille logiikan metodologiset rajoitukset.

Kailan puheenvuoro yhdistyksen kokouksessa on linjassa hänen samana vuonna *Ajatuksessa* julkaistun "Vähäsen logis-

⁶ Logisismilla puolestaan voidaan viitata ainakin kahteen eri oppiin. Ensimmäkin psykologismin kanssa vastakkain asettuvaan logisismiin, jonka mukaan on olemassa "abstraktien olioiden maailma", jonka lainalaisuuksia on mahdollista selvittää logiikan keinoin. Toisekseen logisismi voi tarkoittaa pyrkimystä palauttaa aritmeettiset totuudet loogisiin totuuksiin. (Haaparanta 1999, 392.) Saarnion näkemys logistiikasta näyttää sisältävän piirteitä näistä kummastakin logisismien oppisuunnasta.

tiikasta” -kirjoituksen kanssa. Kailan käsitteitä käyttäen siirtymä logiikasta ”metalogiikkaan” on tuonut filosofiselle tutkimukselle merkittävää edistystä. Metalogiikalla Kaila tarkoittaa tutkimusta, joka selvittää logiikassa käytettyjä merkkejä ja niiden ehtoja – syntaksia. Kaila viittaa erityisesti Tarskin metaloogiseen tutkimukseen *Der Wahrheitsbegriff in den formalisierten Sprachen* (1936), jossa Kailan mukaan Tarski tarjoaa ristiriidattoman selvityksen siitä, mitä totuus on. Kaila kirjoittaa:

Minkälaisen valtavan askeleen filosofinen tutkimus on logistiikan kautta astunut eteenpäin, se käy kouraantuntuvaaksi, kun vertaamme Tarskin antamaa ”totuuden” analyysia niihin ylenpalttisiin, nyt avuttomilta tuntuviin, sekaviin ja itse asiassa tuloksettomiin pohdintoihin, joita aikaisemmin on pelkästään koululogiikan pohjalta ”totuuden” käsitteestä suoritettu. (Kaila 1938, 26.)

Filosofisen tutkimuksen edistymisen kytkeminen logiikan kehittymiseen on linjassa Kailan aiempien lausuntojen kanssa. Kaila kirjoittaa eksplisiittisesti, että tutkimus ”jota nimitetään logiikaksi [...] on samaa kuin filosofia tieteenä” (Kaila, 1938,17). Eli Kailan mukaan sikäli kuin filosofia on tiedettä, filosofia on logiikkaa. Kailan lausunto jättää kuitenkin avoimeksi kysymyksen, onko olemassa ei-tieteellistä filosofiaa, jonka ei tarvitse perustua logiikalle.

1950–1960 luvuilla Raili Kauppi otti merkittävällä tavalla osaa suomalaiseen logiikan tutkimukseen, ja hänen kirjoitustiaan julkaistiin muun muassa *Ajatuksessa*. Kauppi oli myös ensimmäinen Suomessa filosofiasta väitellyt nainen. Hänen Leibnizin logiikasta työstämänsä väitöskirja *Einführung in die Theorie der Begriffssysteme (Johdatus käsitejärjestelmien teoriaan, 1967)* herätti laajasti kiinnostusta sekä Suomessa että ulkomailla. (Koskinen 2007.) Kauppi osallistui aktiivisesti SFY:n hallituksen kokouksiin hoitaen monia luottamustehtäviä.

Myös Leila Haaparannan haastattelussa nousee esille filosofian suhde logiikkaan. Haaparanta kertoo selvittäneensä filosofian ja logiikan välisiä suhteita tutkiessaan filosofian koulukuntia. Haaparanta nostaa esille kaksi filosofista traditiota, joissa filosofian ja logiikan välinen suhde hahmotetaan hyvin eri tavoin: hermeneuttisessa fenomenologiassa logiikka perustuu fundamentaaliontologialle heideggerilaisessa mer-

kityksessä. Analyttisessä filosofiassa puolestaan logiikan nähdään usein olevan filosofisen tutkimuksen ensisijainen tutkimusväline. Haastattelussa Haaparanta kuitenkin toteaa, että tämä jaottelu on murtunut 1900-luvun jälkipuoliskolla, eikä esimerkiksi analyttinen filosofia ole enää puhtaasti logiikan avulla tapahtuvaa kielen analyysiä, jos se on tiukasti sellaista koskaan ollutkaan. Haaparanta korostaa, että viimeisten vuosikymmenten aikana koulukuntien suhteen on tapahtunut suuria muutoksia. Tähän aiheeseen palataan artikkelin kolmannessa osassa. (Haaparanta 2023.)

2. Filosofiakäsitykset SFY:n historiassa

2.1. Filosofisesta evidenssistä

Filosofiakäsitykset eroavat toisistaan muun muassa sen suhteen, millä tavalla filosofisia väitteitä perustellaan eli mikä toimii filosofisen tutkimuksen evidenssinä. Kartoitin SFY:ssä toimineiden henkilöiden metafilosofisia huomioita ja löysin Kailalta, Ahlmanilta ja Salomalta⁷ kannanottoja liittyen filosofiseen evidenssiin. Lisäksi tarkastelen Niiniluodon ja Haaparannan näkemyksiä aiheesta.

Ahlman tutkii kirjoituksessaan ”Emotionaalisesta evidenssistä” (1941) filosofiakäsitystä, jossa sisäisillä tuntemuksilla – emotionaalisella evidenssillä – on mahdollista perustella filosofisia väitteitä. Emotionaalisen evidenssin käyttökelpoisuus edellyttää Ahlmanin mukaan, että tunteiden ajatellaan voivan toimia perusteena oikean ja väärän erottamiselle (Ahlman 1941, 10). Kaikki tunteet eivät luonnollisesti ole filosofisesti merkitsevää evidenssiä. Ahlman kirjoittaa, että aidon ja epäaidon emotionaalisen evidenssin erottaminen toisistaan on haastavaa, mutta ei mahdotonta: ero perustuu ajattelijan persoonan luotettavuuteen (Ahlman 1941, 14; ks. myös Salmela 1998, 301). Suomalaista filosofiaa tutkinut Mikko Salmela kuvaa Ahlmanin evidenssikäsitystä:

Evidenssi on arvostelmaan kytkeytyvä varmuuden elämys, joka osoittaa, että arvostelman kohteella on arvostelijasta ja tämän

⁷ Pitkäaikaisen puheenjohtajan Kailan lisäksi myös Ahlman ja Salomaa ovat toimineet SFY:n luottamustehtävissä: Salomaa sihteerinä ja rahastonhoitajana 1920-luvulla ja Ahlman sihteerinä 1930-luvulla.

hetkellisestä mielentilasta riippumatta se arvo-olemus, jonka arvostelma liittyy kohteeseen. Varmuus on tae, että arvostelman kohde on yhdenmukainen siitä saadun intuition kanssa. Evidenssielämys perustelee näin arvostelman pätevyuden. (Salmela 1998, 299.)

Salmela kuitenkin jatkaa tulkintaansa huomauttamalla, että monissa kirjoituksissa Ahlman käsittelee evidenssielämyksen luotettavuuteen liittyviä ongelmia, kuten itsepetosta. Selvää kuitenkin on, että tieteen menetelmillä ei Ahlmanin mukaan ole mahdollista päästä varmuuteen arvojen pätevydestä, sillä arvot ovat tavoitettavissa ainoastaan persoonallisuutta reflektoidulla, ei objektiivisen etäisyyden päästä (Ahlman 1926, 9).

Verrattuna Ahlmanin kirjoituksiin Salomaan teoksista saa hyvin erilaisen vastauksen filosofian evidenssikysymykseen. Salomaan mukaan ”älyllisistä erittelyistä, mitä arvofilosofia voi antaa, arvotajuntamme voi ammentaa ohjeita, mutta se *ei voi saada* niistä *perustusta*. Sellaisen se voi saada vain alkuperäisestä arvokokemuksesta” (1926, 29, kurssiivit lisätty). Alkuperäinen arvokokemus ei Salomaan mukaan toimi tieteellisesti pätevänä filosofisena evidenssinä oikeasta ja väärästä. Filosofin voi tulla antamaan lausuntoja arvoihin liittyen, mutta tällöin filosofi toimii tieteilijän sijaan julistajan roolissa. Näin ollen Salomaa tekee selväksi, että ”arvojen luominen ei ole filosofiaa sanan varsinaisessa merkityksessä” (1926, 29).

Kaila puolestaan vaatii filosofialta koeteltavuuden periaatetta, jolla hän tarkoittaa, että filosofin on kyettävä verifioimaan argumenttinsa empirian avulla. (Kaila 1926, 271; ks. myös Leinonen 2008, 116). Ahlmanin ottaa Kailan tavoin kantaa filosofisen tiedon kokemuseräisyyteen, mutta näiden kahden ajattelijan lopputulokset eroavat toisistaan täysin. Ahlman kirjoittaa: ”Tiede voi monessa tapauksessa kokemuksen kautta verifioida sen mitä se väittää; filosofia ei koskaan” (Ahlman 1925, 14). Ahlmanin korostaa, ettei filosofinen tieto voi perustua empiirisesti tutkittavaan kokemukseen, vaan emotionaaliseen evidenssiin ja intuition. Kailan mukaan puolestaan verifikaatioperiaate on yksi filosofin tärkeimmistä ohjenuorista (Kaila 1926, 280).

Kirjoituksessa ”Filosofia Suomessa” Niiniluoto selvittää, miten toisistaan eroavat näkemykset filosofiassa hyväksyttävistä evidenssistä näkyvät lopulta koulukuntaeroina. Niini-

luodon mukaan esimerkiksi analyttisen filosofian koulukunta on merkittävältä osin perustunut näkemykseen, että kaikki väitteet on pystyttävä perustelemaan kokemusperustaisesti. Niiniluodon mukaan 1900-luvun filosofiassa esimerkiksi "[v]erifikaatioteesi [...] johtaa kriittiseen ohjelmaan, jossa suuri osa klassisesta filosofiasta paljastuu mieltä vailla olevaksi metafysiikaksi" (Niiniluoto 1999, 501). Niiniluoto viittaa tällä kriittisellä ohjelmalla nimenomaan tietyn analyttisen filosofian syntyyn.

Tätä kirjoitusta varten tehdyssä haastattelussa Leila Haaparanta erittelee, mitä evidenssilähteitä voidaan löytää filosofian eri metodien taustalta. Käsiteanalyysissä argumentin evidenssinä on kielellinen intuitio, kun taas kokemuksen analyysi perustuu kokemukselliseen intuitioon. Loogisessa argumentaatiossa nojataan yhteisiin logiikan päättelysääntöihin. Niiden ajatellaan toimivan sekä keskustelijoiden yhdessä hyväksyminä, usein julkilausumattomina periaatteina, mutta ne voidaan tarpeen vaatiessa nostaa myös esiin ja muistuttaa siitä, että niiden perusteella esitetty väite on joko hyväksyttävä tai hylättävä. Neljäntenä Haaparanta mainitsee tekstuaalisen evidenssin, jota filosofiassa käytetään lähes riippumatta filosofisesta suuntauksesta. Teksteihin viitattaessa viitataan tietenkin aina johonkin tulkintaan, ja usein on tarpeen arvioida myös vaihtoehtoisia tulkintoja. Lisäksi todistajalausunnat ovat yksi evidenssin lähde. Esimerkiksi todistajalausunnon käyttämisestä Haaparanta antaa erityistieteilijöiden lausuntojen käyttämisen filosofisessa tutkimuksessa. Filosofit varsin harvoin tekee itse empiiristä tutkimusta. Siksi hänen evidenssinsä on toisen käden evidenssiä, ja erityistieteiden tutkimustuloksiin nojaaminen on samalla nojaamista auktoriteetteihin. Tällöin filosofin tehtävä on arvioida, mitkä lähteet soveltuvat auktoriteeteiksi. (Haaparanta 2023.)

Lopuksi on syytä huomioida, että joidenkin filosofiakäsityksien mukaan filosofiaa ei tulisi lainkaan luonnehtia evidenssin perusteella. Haaparanta nostaa haastattelussa esille, että kysymys filosofisesta evidenssistä olettaa filosofian tuottavan väitelauseita, jotka ilmaisevat propositionaalista tietoa. Kuitenkin Haaparanta huomauttaa, etteivät kaikki filosofit jaa tätä näkemystä, ja filosofian luonteen selvittäminen on itsessään filosofinen tehtävä. Esimerkiksi jos filosofian ajatellaan olevan tietoaaineen sijaan taitoaine, ei filosofiassa käytös-

sä oleva evidenssi välttämättä nouse samalla tavalla mielekkääksi kysymykseksi.⁸ (Haaparanta 2023; Haaparanta 2003, 15.)

2.2. *Kaila ja Salomaa metodin roolista filosofian tutkimukselle*

Käsittelen filosofian metodeja yhden SFY:n kannalta merkittävän tapausesimerkin kautta. Vuonna 1930 Eino Kailalle myönnettiin filosofian professuuri – virka, johon haki myös Jalmari Edvard Salomaa. Salomaa laati kirjallisen valituksen valinnasta, johon Kaila vastasi kirjallisella vastineella (Kaila 1930). Kailan ja Salomaan välillä käyty debatti oli tiedepoliittinen, mutta siihen kytkeytyi olennaisella tavalla heidän toisistaan poikkeavat näkemyksensä filosofian luonteesta ja erityisesti filosofian metodista.

Vastineessaan Kaila erottaa filosofian ”traditionaalisen” metodin ”uudesta” metodista. Hän sanoo itse edustavansa jälkimmäistä ja nimeää Salomaan traditionaalisen filosofian harjoittajaksi (Kaila 1990 [1930], 534). Olennainen ero traditionaalisen ja uuden metodin välillä Kailan mukaan on, että siinä missä traditionaalisisessa filosofiassa filosofi muodostaa oman kokonaisnäkemyksensä aiemmasta filosofiasta, uutta metodia hyödyntäen on mahdollista tuottaa kokonaan uutta tietoa. Traditionaalinen metodi toisin sanoen luo yhä uusia kokonaisesityksiä jo tutkituista aiheista, kun taas uusi metodi lähtee liikkeelle analysoimalla tutkimuskohteesta tehtyä uusinta erityistieteellistä tutkimusta. Kaila havainnollistaa traditionaalisen ja uuden metodin eroja antamalla esimerkin hengen ja aineen välisen suhteen tutkimuksesta:

Olkkoon tehtävänä selvittää ”hengen ja aineen suhde”. Traditionaalisen metodin mukaan tehtävä ratkaistaan seuraavasti: ”hengen olemuksesta” ja ”aineen olemuksesta” samoin kuin niiden keskinäisestä suhteesta on olemassa suuri joukko erilaisen filosofianhistoriallisten koulukuntien mielipiteitä ja teorioita, pääasia on siis tutustua näihin teorioihin ja ottaa niihin oma

⁸ Leila Haaparanta johti vuosina 2000–2006 Suomen Akatemian rahoittamaa ”The Nature of Philosophical Knowledge” -hanketta. Hankkeessa oli mukana jäseniä sekä Tampereen että Helsingin yliopistoista, ja he julkaisivat projektin aikana muun muassa teoksen *Filosofinen tieto ja filosofin taito* (2003).

kanta. "Uuden metodin" mukaan on ennen kuin ruvetaan "hengestä ja aineesta" puhumaan, otettava selko siitä, mitä asianomainen empiirinen tutkimus on saavuttanut, siis katsottava mitä hengentieteet, erityisesti psykologia, opettavat meille "hengestä" ja mitä luonnontieteet, erityisesti fysiikka, opettavat meille "aineesta"; näin saatuja tuloksia on sitten loogillisesti ja tietokriittisesti analysoitava ja tähän analyysiin tulos perustettava, jolloin on varsin mahdollista, että tätä tulosta ei ensinkään voida alistaa jonkun traditionaalisen, filosofian historiasta saadun etiketin varaan. (Kaila 1990 [1930], 536.)

Suurin puute filosofian historiallisessa tutkimuksessa Kailan mukaan on, ettei se tuota lainkaan uutta tietoa. Jatkaessaan erontekoa traditionaaliseen ja uuteen metodiin Kaila esittää, että siihen mihin traditionaalisen filosofian historiallinen selonteko päättyy, uuden metodin harjoittaminen vasta alkaa. Kuitenkaan Kailan antamasta "uuden metodin" esittelystä ei selviä, mitä hengen- ja luonnontieteiden loogillinen analyysi tarkalleen ottaen pitää sisällään, ja mikä tekee analyysista filosofista.

Vain kaksi vuotta Kailan esittämän vastineen jälkeen Salomaa korostaa artikkelissaan "Hegelin filosofian merkityksestä nykyajalle", ettei filosofeja tulisi arvioida pelkästään heidän käyttämiensä metodien perusteella. Tulkintani mukaan on varsin mahdollista, että kyseisellä huomiolla Salomaan artikkeli vastaa epäsuorasti Kailan 1930-vuonna laatimaan vastineeseen. Siirrytään katsomaan Salomaan artikkelin sisältöä hieman tarkemmin.

Kuvatessaan Hegelin filosofista metodia Salomaa toteaa, ettei Hegelin dialektista metodia voi hyödyntää sellaisenaan. Tämä ei kuitenkaan Salomaan mukaan tee Hegelin filosofias-ta merkityksetöntä nykypäivälle. Metodien sijaan Hegelin tutkimuksissa on Salomaan sanoin arvokasta ajattelijan persoonallisuus, missä Hegelin tapauksessa ilmenee jatkuva pyrkimys ymmärtää henkeä sen eri muodoissa. Salomaa kirjoittaa:

Suurta tutkijaa, liikkui hän sitten millä alalla tahansa, ei voida ajatella pelkkänä metodikkona. On näet vaikeata kuvitella suurta tiedemiestä, jonka suoritukset eivät olisi jollakin tavalla yhteydessä hänen persoonallisuutensa - ja siinä hänen

mielensuuntansa kanssa. Mutta filosofiassa mielensuunnalla on vielä suurempi merkitys kuin tieteissä. (Salomaa 1932, 139–140.)

Salomaa ei tarkenna, mitä hän ”mielensuunnalla” oikeastaan tarkoittaa, mutta vaikuttaa, että hän viittaa tutkijan pyrki- myksiin, jotka ilmentävät ajattelijan tajuntaa – ei siis hänen käyttämänsä metodiin ja aineistoon. Persoonallisuudella on Salomaan mukaan suurempi merkitys filosofiassa kuin tie- teissä. On huomionarvoista, että Salomaa selvästi näkee me- todin olevan tutkijasta erillinen työkalu, jota kuka tahansa voi käyttää. Metodi on siis Salomaan määritelmän mukaan jotain persoonallisuudesta irrallista.

Jo ennen Kailan ja Salomaan välistä virantäyttöä Salomaa kirjoittaa filosofian ja tieteen menetelmien suhteesta. Hän esittää, ettei filosofia tule toimeen ilman tieteellisiä menetel- miä, mutta samalla hän argumentoi, etteivät pelkät tieteen menetelmät riitä filosofian harjoittamiseen. Hänen mukaansa filosofian erityisluonteen säilyttämiseksi on filosofia pidettä- vä erillään tieteistä. (Salomaa 1926, 37–40.) Huomaamme täs- sä, että Kailan ja Salomaan välinen filosofian menetelmistä käyty keskustelu jatkaa luvussa 1.2. käsiteltyä aihetta filosofian tieteellisyydestä ja persoonallisuuskysymyksestä.

Kaila vuorostaan kritisoi jo vuonna 1916 ”spekulatiivista metodikäsitystä”, jonka edustajiksi hän lukee muun muassa Henri Bergsonin ja Ernest Renanin. Hänen mukaansa Bergson ja Renan ovat väärässä sanoessaan, ettei käsitteillä ole mah- dollista kuvata todellisuutta. Kaila kirjoittaa: ”Kokemustie- dolla sen sijaan tätä vaikeutta [kuvata todellisuutta käsitteillä] ei esiinny; todellisuus, jossa se liikkuu ja elää, luo sille tar- peen tullen aina uusia käsitteitä”. Kaila kohdistaa kritiikkinsä nimenomaan spekulatiivisen filosofian *metodiin*. Hänen aja- tuksenaan on, että mikäli tutkimuskohteita lähestytään ”ko- kemustiedon” menetelmin, ei todellisuuden käsitteellisestä kuvaamisesta koidu ongelmia, koska mille tahansa uudelle – aiemmin nimeämättömälle – ilmiölle voidaan yksinkertaisesti kehittää uudet käsitteet. (Kaila 1990 [1916], 132–133.)

Kailan ja Salomaan tutkimusmetodeihin liittyvät erimieli- syydet näkyivät 1930-luvun jälkeen institutionaalisella tasolla Turun ja Helsingin filosofian oppiaineiden koulukun- taitoumuksissa. Niiniluoto esittää haastattelussa, että Turus- sa harjoitettiin filosofian historiaa (Salomaa) ja fenomenologiaa (Krohn), kun taas Kaila ja hänen oppilaansa

rakensivat Helsinkiin analyttisen filosofian keskittymän. Kahtiajako ei kuitenkaan Niiniluodon mukaan ollut ehdoton, vaan näkyi pikemminkin painotuseroina. (Niiniluoto 2023.)

2.3. *Filosofian tutkimuskohde*

SFY:n kokouspöytäkirjoista ja *Ajatuksen* artikkeleista löytyi Kailan, Salomaan ja Ahlmanin tekemiä kannanottoja liittyen filosofian tutkimuskohteisiin.

Artikkelissaan "Filosofian käsitteestä" Salomaa korostaa, että on yritettävä löytää ne piirteet, jotka yhdistävät erityyppisiä filosofioita. Hän ehdottaa, että yhdistävä piirre löytyy niistä ongelmista, joita filosofit ovat päätyneet vuosisadoista toiseen käsittelemään. Salomaa esittää, että "[f]ilosofia ottaa tutkiakseen ne yleisimmät periaatteet, joita toiset tieteet käyttävät ilman muuta" (1926, 36). Filosofialle on siis luonteenomaista tutkia niitä periaatteita ja lähtökohtia, joiden varaan muut tieteet rakentuvat. Tästä näkemyksestä seuraisi, että kaikelle filosofialle yhteistä on nimenomaan niiden tutkimuskohde⁹: ajattelun periaatteet. Salomaan sanoin, ajattelun perusperiaatteita tutkimalla filosofi kykenee rakentamaan yhtenäisen kokonaiskuvan kaikesta "olevaisesta", ja tämän kokonaiskuvan luominen onkin näin ollen filosofian tärkein tehtävä.

Kirjoituksessaan Salomaa luettelee kaksi filosofialle ominaislaatuista piirrettä. Ensimmäinen on pyrkimys totuuteen – ei siis totuuden saavuttaminen, vaan nimenomaan jatkuva pyrkimys siihen on filosofialle ominaista. Toinen on pyrkimys tietoon riippumatta siitä, onko tiedosta käytännöllistä hyötyä tai vastaako se ihmisten toiveita. Salomaan mukaan käytännöllisen ja teoreettisen filosofian ero on näiden tutkimuskohteissa, ei niiden "suhtautumistavassa", joka on molempien kohdalla väistämättä teoreettista. (Salomaa 1926, 24–25.)

Toisin kuin Salomaa, Kaila asettaa yhtenäisen maailmankäsityksen muodostamisen kyseenalaiseksi artikkelissaan "Totuudellisuuden tieteellisestä ja metafyyillisestä selittämi-

⁹ Salomaa käyttää tutkimuskohteesta sanaa "tutkimusesine". Suomenkielisen filosofian sanastossa ei vielä 1920-luvun puolessavälissä ollut yleisessä käytössä sanaa "tutkimuskohde".

sestä". Kailan (1926, 287) mukaan "ihmisajatuksen pyrkimys yhtenäiseen maailmanselitykseen" on jotakin, joka "ei koskaan saavuta päämääräänsä". Maailmaselitys ei ole Kailan (1926, 274–275) mukaan mahdollista, koska yhtenäisen kokonaisnäkemyksen muodostamista ei voida todentaa kokemusperäisesti. Näin ollen yhtenäinen metafyyminen näkemys jää parhaimmillaankin vain hypoteesiksi, jota ei voida verifioida. Sen sijaan filosofian tulee Kailan mukaan tutkia pelkästään asioita, joita on mahdollista koetella havainnon ja niistä tehtyjen todennäköisyyslaskelmien avulla. Näin ollen Kaila asettaa koko joukon filosofian tunnetuista aiheista hypoteeseiksi, joihin ei ole mahdollista saada uskottavia vastauksia.¹⁰

Ahlman vertaa filosofiaa tieteisiin ja arvioi, että "filosofiasa ei voida samalla tavoin [kuin tieteissä] rajoittaa tutkimuksen kohdetta. Filosofiasa pidetään alati silmällä kokonaisnäkökohtaa ja viime kädessä kaiken olevaisen kokonaisuutta" (Ahlman 1937, 35). Tosin sanoen filosofialle ei voi Ahlmanin mukaan määrätä tarkkaa tutkimuskohdetta johtuen siitä, että filosofian tehtävä on luoda "kokonaisnäkemys" todellisuudesta. Kokonaiskuvan muodostaminen voi onnistua ainoastaan, jos tutkimuskohdetta ei rajoiteta ennalta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei filosofian tutkimuskohteelle voida asettaa mitään kriteereitä. Ahlmanin antaa havainnollistaa filosofisen tutkimuksen kohdetta esimerkin kautta:

Filosofinen tietoteoria esim. tutkii sitä, mikä on yhteistä kaikelle tietämiselle, niitä yleisimpiä edellytyksiä, joiden tulee olla täytettyinä, jotta saavutettaisiin pätevää tietoa, tietämisen yleisiä muotoja, siis sellaista, mitä esiintyy kaikissa tieteissä, olipa niiden kohde mikä tahansa, sitä, mikä tekee tieteistä yhden suuren kokonaisuuden. (Ahlman 1937, 36.)

Ahlman pohtii esimerkissään, mikä on filosofisen tietoteorian tutkimuskohde. Yllä olevasta lainauksesta käy ilmi, että tietoteoria tutkii Ahlmanin mukaan kaiken tietämisen yhteisiä edellytyksiä – niitä periaatteita, joille kaikki tieteet rakentuvat. Toisin sanoen ainakin tietoteorian suhteen Ahlmanin nä-

¹⁰ Esimerkiksi Schopenhauerin ajattelusta Kaila toteaa, että "sikäli kuin tämä metafyyminen runoelma [Schopenhauerin teos *Die Welt als Wille und Vorstellung*] esiintyy filosofiana, siis tieteenä, lankeaa se loogillisen kritiikin alaiseksi" (1926, 276).

kemys filosofian tutkimuskohteesta tulee lähelle Salomaan käsitystä, jonka mukaan filosofia tutkii yleisiä periaatteita.

3. Haastattelut

Tässä osiossa tarjoan historiallinen selvityksen yhdistyksessä tehdyistä metafilosofisista kannanotoista 1960-luvun lopulta 2000-luvun alkuun. Aineistona käytän Ilkka Niiniluodon ja Leila Haaparannan haastatteluja. Lisäksi kysyin haastateltavilta, 1) minkälaisia metodeja he yleensä käyttävät filosofista tutkimusta tehdessä, 2) mihin koulukuntaan – jos mihinkään – he identifioituvat ja 3) millä perusteella he ovat valinneet yhtäältä metodit ja toisaalta koulukunnan. Lähtöoletukseni on, että tutkijan edustama filosofiakäsitys metodeineen on vahvasti kytköksissä siihen sosiaaliseen ympäristöön, jossa ajattelija työtään harjoittaa. Siksi on olennaista selvittää, minkälainen filosofia on SFY:n kokouksissa ja puheenvuoroissa saanut hyväksyvää vastakaikua ja mikä ei: mitkä ajattelutavat ovat olleet valtavirtaa ja mitkä jääneet vähemmistöön.

3.1. Ilkka Niiniluodon haastattelu

Ilkka Niiniluoto on liittynyt Suomen Filosofisen Yhdistyksen jäseneksi vuonna 1968, hänet valittiin sihteeriksi vuonna 1970. Niiniluoto toimi yhdistyksen puheenjohtajana vuodesta 1975 vuoteen 2016. Haastattelussa nousi esille, että 1970-luvulla yhdistyksessä käytiin poikkeuksellisen paljon metafilosofisia debatteja filosofisista koulukunnista. Niiniluoto tarjoaa kaksi selitystä, minkä takia juuri tuolloin tuli tarpeelliseksi keskustella filosofian luonteesta.

1) Vanha Suomen Akatemia lakkautettiin vuonna 1969, jolloin Akatemia muuttui tiedepoliittiseksi rahoitusorganisaatioksi ja alkoi Niiniluodon sanoin ”harjoittaa aktiivista tiedepoliittista suunnittelua”. Tämän seurauksena myös SFY:lle lähetettiin humanistisen toiminnan runko-ohjelma, jossa otettiin kantaa siihen, miten filosofiaa tulisi kehittää Suomessa. Vaikka yhdistys ei päässyt yksimielisyyteen kannanotostaan (Routila 1973, 13), sitä valmisteltaessa käytiin merkittäviä filosofian luonnetta koskevia keskusteluja. 2) Suomen yliopistoissa tehtiin filosofian tulevaisuuden kannalta keskeisiä virantäyttöjä, jotka nostivat esille hakijoiden toi-

sistaan eroavat filosofiakäsitykset. 1970-luvun alussa Sven Krohnin virka Turun yliopistossa laitettiin hakuun, ja paikkaa hakivat Krohnin oppilas Lauri Routila sekä Hintikan oppilas Risto Hilpinen. Hilpinen voitti viranhaun, mikä Niiniluodon mukaan näkyi myös yhdistyksen toiminnassa ja oli omiaan kiristämään jännitteitä analyyttistä filosofiaa ja filosofian historiaa harjoittavien ajattelijoiden välillä.

Koulukuntien välinen jännite näkyi Niiniluodon mukaan myös vuonna 1972, kun von Wright ehdotti, että yhdistys perustaisi Kailan nimelle omistetun muistoluennon. Kokouksessa Lauri Routila teki vastaehdotuksen, että Kailan sijaan muistoluento rakennettaisiin J. V. Snellmanin nimen ympärille. Vastaehdotuksen taustamotivaationa voidaan nähdä vastakkainasettelu saksalaisen idealismin ja analyyttisen filosofian välillä. Seuraavana vuonna von Wright oli jäämässä pois SFY:n puheenjohtajan roolista ja hän ehdotti seuraajakseen Jaakko Hintikkaa. Niiniluodon kuvauksen mukaan Turusta saapui suuri joukko filosofian edustajia, jotka mitä todennäköisimmin äänestivät Routilan puolesta. Routila sai puheenjohtajuuden, ja hän toimi luottamustehtävissä kaksi vuotta 1973–1975. Filosofian ja fenomenologisen tutkimuksen seurassa Routila puolestaan oli vuosikymmeniä puheenjohtajana.¹¹

Niiniluodon mukaan koulukuntakeskustelut vähenivät tultaessa kohti 1980-lukua, johtuen osittain poliittisen latauksen heikkenemisestä. Yhdistyksessä alettiin myös tehdä aktiivisesti töitä monipuolisen filosofiakuvan säilyttämiseksi. Tätä tavoitetta ilmentää SFY:n järjestämä ”yhden sanan kollokvio”¹², jonne kutsuttiin monipuolisesti eri filosofisia traditioita edustavia puhujia (ks. myös Niiniluoto 1999, 539). Lähtitieteiden edustajia ei enää istunut hallituksessa Niiniluodon puheenjohtajakautena, mutta yhden sanan kollokviossa saattoi olla kutsuttuna erityistieteilijöitä.

Siirrytään Niiniluodon omaan filosofiakäsitykseen. Niiniluoto selvittää, että hänen tutkimuksensa metodologinen pe-

¹¹ Filosofian ja fenomenologisen tutkimuksen seuran lisäksi Suomessa on toiminut SFY:n kanssa samanaikaisesti Luonnonfilosofian seura. Neljäs filosofisen keskustelun kannalta merkittävä toimija on Eurooppalaisen filosofian seura, joka julkaisee *niin&näin* -lehteä.

¹² Katso Ilkka Niiniluodon artikkeli tässä teoksessa.

rusta nojaa Sokrateelta peräisin olevaan kolmijakoon: filosofiaa tehdään kyseenalaistamalla, eksplikoimalla ja argumentoimalla. Niiniluoto kuvaa omia filosofisia sitoumuksiaan seuraavasti:

Filosofisen tutkimuksen kohde voi olla melkein mikä tahansa, mutta siinä täytyy osata muotoilla filosofisia kysymyksiä. Analysoimme erilaisia käsitteitä, joita näihin kysymyksiin liittyy, ja sitten argumentoimme erilaisten käsitysten ja kannanottojen välillä. Filosofia on tämän näkemyksen mukaan sekä käsiteanalyysiä että katsomusanalyysiä.

Niiniluoto sanoo identifioituvansa omassa tutkimustyössään analyttiseen filosofiaan. Kuitenkin hän toteaa, että toimiesaan eri rooleissa, kuten SFY:n puheenjohtajana tai historiallisen tekstin kirjoittajana, tämä sitoumus ei ohjaa hänen työtään. Toisena esimerkkinä Niiniluoto nostaa esille filosofian opettajan tehtävän, jossa täytyy pystyä esittelemään myös sellaisia aiheita, joihin ei itse ole sitoutunut.

3.2. Leila Haaparannan haastattelu

Leila Haaparanta liittyi mukaan SFY:n toimintaan vuonna 1978. Hän on toiminut sekä sihteerinä että rahastonhoitajana, ja myöhemmin useissa eri luottamustoimissa, kuten tilintarkastajana ja julkaisujen toimittajana. Haaparanta on saanut koulutuksensa Helsingin yliopiston filosofian laitoksella, jossa analyttinen filosofia on ollut korostunut verrattuna muihin filosofian traditioihin. Kuitenkin hän mainitsee olleensa onnekas saadessaan opetusta esimerkiksi myöhäisestä Wittgensteinistä ja Husserlistä, minkä lisäksi Haaparanta mainitsee oma-aloitteisesti opiskelleensa filosofiaa laajasti.

Haastattelussa Haaparanta muistelee, että 1980-luvulla SFY:ssä ei käyty huomattavissa määrin metafilosofisia keskusteluja filosofian menetelmistä. Yhdistyksessä ei esiintynyt isompia väittelyitä, ja toiminta oli koulukuntanäkökulmasta katsottuna ”väljä”. Dialogia eri koulukuntien välillä kuitenkin esiintyi etenkin analyttisen filosofian ja fenomenologian välillä. Haaparanta arvioi, että yhdistys saattoi koota yhteen sellaisia filosofian harjoittajia, joilla oli ”silmit auki” moniin filosofisiin perinteisiin. Haaparannan mukaan yhdistykseen haettiin laajasti filosofiasta kiinnostuneita ajattelijoita. Kui-

tenkin hän korostaa, että olisi tärkeää kysyä esimerkiksi dekonstruktioita tutkineiden filosofien tai Heidegger-tutkijoiden kokemuksia yhdistyksen toiminnasta, koska he saattoivat kokea olevansa altavastaajan asemassa yhdistyksessä.

Haastattelun alkupuolella keskustelimme ”metafilosofian” käsitteen käytöstä. Haaparanta huomauttaa, että metafilosofian juuret ovat sellaisessa analyyttisen filosofian haarassa, jonka mukaan filosofia on kielen analyysiä. Kyseisessä perinteessä esimerkiksi normatiivisen etiikan tai metafysiikan tutkimusta sellaisenaan ei pidetä mahdollisena. Kyseisessä analyyttisessä filosofiassa metaetiikkaa ja metametafysiikkaa pidetään ainoina vaihtoehtoina filosofille tutkia etiikan ja olemisen kysymyksiä. Todettuaan tämän Haaparanta kuitenkin korostaa, että metafilosofia voidaan erottaa filosofian historiallisesta painolastista ja ymmärtää se yksinkertaisesti ”keskusteluksi filosofiakäsityksistä” (ks. myös Haaparanta 2003, 12).

Kysymykseen filosofian metodeista Haaparanta vastaa tuomalla esiin kaksi filosofian historiassa esiin nousevaa menetelmällistä linjaa: analyysin ja synteessin. Haaparanta arvioi, että filosofian eri perinteet ovat eri tavoin tulkinneet analyysin ja synteessin roolia – nostaan jommankumman menetelmällisen periaatteen toisen edelle tai pitäen molempia esillä. Esimerkiksi ensin tehdään analyysiä, jonka jälkeen kirjoittaessa rakennetaan synteessin avulla kokonaisesitys. On kuitenkin mahdollista, ettei kaikki filosofia ole jaettavissa analyysin ja synteessin menetelmiin. Haastattelussa nousi esiin dekonstruktio vastaesimerkkinä, jossa analyysin ja synteessin välinen yhteys ei ole selvä.

Siirryttäessä puhumaan filosofian tutkimuskohteista, Haaparanta erittelee, että filosofian eri perinteistä voidaan löytää tiettyjä linjoja liittyen niiden tutkimuskohteisiin. Esimerkiksi varhaisen analyyttisen filosofian lähtökohtana on, että filosofia analysoi *kieltä*. Martin Heideggerin hermeneuttisessa fenomenologiassa filosofian tutkimuskohteeksi asetetaan *maailma*, tosin maailmalla tarkoitetaan Daseinin maailmaa, ei maailmaa siten kuin se ymmärretään vaikkapa tieteellisessä realismissa. Edmund Husserlin fenomenologiset tutkimukset puolestaan selvittävät *kokemuksen rakentumista*. Kuitenkaan Haaparannan mukaan ”mitään koulukuntaa ei pysty määrittelemään tiettyjen tutkimuskohteiden kautta”, koska vasta-

esimerkkejä löytyy liikaa. Esimerkiksi analyyttiseen perinteeseen luokiteltu G. E. Moore tutkii kokemusta eikä pelkästään kieltä, kun taas mannermaiseen filosofiaan asetettu dekonstrukttiivinen tutkimus tutkii kieltä, mutta hyvin eri tavalla kuin niin sanottu analyyttinen filosofia. Keskustelussa käy ilmi, että koulukuntien sijaan voisikin olla uskottavampaa ajatella, että eri perinteet *painottavat* eri tutkimuskohteita.

Kuvaillessaan menetelmiä, joita hän itse käyttää tutkimuksessa, Haaparanta erittelee kahta filosofiassa käytettävää tekstin tulkittamisen menetelmää: hypoteettis-deduktiivisen ja hermeneuttisen. Haaparanta kertoo käyttävänsä tekstien tulkinnassa molempia, vaikka käsitteet itsessään perinteisesti liitetään eri koulukuntiin.¹³ Näin ollen Haaparannan mukaan olisi parempi käyttää termiä ”hypoteesin metodi” hypoteettis-deduktiivisen sijaan, sillä ensin mainittua menetelmää käytettäessä pikemminkin verrataan eri tekstikohtia hypoteesiin kuin johdetaan hypoteesista sen seurauksia. Haaparanta tarkentaa:

On myös hyvä pohtia, mikä on se aineisto, ”data”, jolla hypoteesia testataan. Aineisto ei voi koostua merkityksettömistä merkeistä, vaan sen täytyy olla jollakin tavoin tulkittua. Siksi voi kysyä, mikä on se hypoteesista riippumaton tulkinta, jolla tulkitsija testaa hypoteesiaan. Näiden ongelmien vuoksi on hyvä yhdistää hypoteesin metodin käyttöön myös ideoita, jotka ovat lähtöisin hermeneuttisesta perinteestä. (Haaparanta 2023)

Käsiteanalyysi on niin ikään yksi Haaparannan käyttämä menetelmä, mutta se ei hänen mukaansa kerro niinkään koulukuntasitoumuksista, vaan tutkijan persoonallisuudesta:

Pidän huolta käsiteanalyysistä ja pidän huolta argumentaatiosta, mutta en miellä sitä koulukuntakysymyksenä, vaan ajattelen, että se on persoonallisuuskysymys, että millä tavalla kirjoittaa tekstiä. Olen käyttänyt tästä ilmaisua ”analyyttinen mielenlaatu” [...] Minulle oikeastaan analyyttisyys ja argumentatiivisuus on sitä, että pyrin ottamaan huomioon lukijan ja kuulijan – että tulisin ymmärretyksi. (Haaparanta 2023).

Haaparannan oman filosofiakäsityksen mukaan filosofia on taustaoletusten purkamista: ”Onko se nyt sitten jonkinlaista

¹³ Ks. Haaparanta ja Niiniluoto 2016, 114–119.

genealogiaa – en tiedä – mutta se menee yli näiden koulukuntarajojen.” Taustaoletusten purkaminen vaatii reflektiota, jota voi Haaparannan mukaan harjoittaa dialogin avulla. Yksinkertaistettuna dialogi etenee teesin esittämisestä teesin epäilemiseen, minkä jälkeen muodostetaan uusi paranneltu ehdotehdotus. Tästä myös sokraattisessa dialogissa on kyse.

Filosofian koulukunnista puhuttaessa Haaparanta huomauttaa, että hän on törmännyt myös näkemyksiin, joissa koulukuntaeroja pidetään moraalivalintoina. Esimerkiksi voidaan esittää seuraavanlainen argumentti: ”Jos filosofit eivät pysty sanomaan mitään ihmisenä olemisesta, niin se ei ole hyvää filosofiaa” (Haaparanta 2023). Tätä on Haaparannan mukaan käytetty kritiikkinä analyttistä filosofiaa vastaan.

Haaparanta korostaa Niiniluodon tavoin filosofian erilaisia rooleja ja tehtäviä. Viitaten Maria-Liisa Nevalan teokseen *Sain roolin, johon en mahdu* (1989), Haaparanta ajattelee, että ”filosofia levittäytyy paljon yli akateemisen filosofian” (Haaparanta 2023). Yliopistossa tehty akateeminen filosofia on sidottu tieteen konventioihin, mikä sekä rajoittaa ajattelua että mahdollistaa tutkimuksen tekemisen. Haaparanta tuo esille, että perinteinen analyttinen filosofia saattaa sopia luonteeltaan sujuvammin nykyiseen akateemiseen ympäristöön kuin muut filosofiset perinteet. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei muita perinteitä tulisi harjoittaa ja kehittää edelleen. Filosofiaa voi myös luonnehtia eri tavoilla, jotka kertovat puhujan metafilosofisista sitoumuksista. Haaparanta antaa kaksi esimerkkiä erilaisista filosofian luonnehdinnoista: Yhtäältä voidaan korostaa, että filosofia on tieteiden äiti, ja siten kiinnittää huomiota filosofian ja tieteiden yhteyteen. Toisaalta taas voidaan painottaa, että filosofia on yhteydessä arkiajatteluun, jossa siinäkin näkemyksiä arvioidaan ja korjataan; filosofia pyrkii kuitenkin olemaan arkiajattelua täsmällisempää ja järjestelmällisempää. Haaparannan näkemyksen mukaan filosofialla on yhtymäkohtia sekä tieteiden että arkiajattelun kanssa – ollakseen filosofiaa, on ajattelun pyrittävä älylliseen rehellisyyteen ja merkityksellisyyteen.

4. Filosofiakäsitysten ja koulukuntien taustatekijät

Tässä luvussa kartoitan, millä tavalla yhtäältä institutionaaliset ja toisaalta persoonalliset ja sosiaaliset tekijät voivat vai-

uttaa siihen, mitä filosofiakäsityksiä ja koulukuntia tutkija omaksuu. Luvussa erittelen SFY:ssä toimineilta henkilöiltä löytyneitä kannanottoja siitä, millä muilla kuin tutkimuksen sisäisillä perusteilla filosofit muodostavat filosofiakäsityksiään ja valitsevat koulukuntasitoumuksiaan.

Institutionaaliset tekijät. Vanhan Akatemian lakkauttamisen jälkeen, 1970-luvun alussa, poliittisten päätösten vaikutus tutkimuksen tekemiseen alkoi korostua aiempaa vahvemmin. Suomen Filosofisen Yhdistyksen aktiivijäsenet ottivat vuonna 1973 kantaa tähän muutokseen SFY:n järjestämässä keskustelutilaisuudessa¹⁴. Puheenvuorossaan hallituksen silloinen puheenjohtaja von Wright nostaa esille yhteiskunnassa tehtyjä tiedepoliittisia päätöksiä, jotka ajavat tutkimusprojekteja ennakoimaan tutkimuksen tuloksia ja niiden hyötyjä (von Wright 1973, 2). Todettuaan suunnitelmallisen budjetoinnin olevan ymmärrettävää von Wright huomauttaa, että sekä filosofian tutkimustuloksia että niiden mahdollista sovellettavuutta on poikkeuksellisen hankala ennustaa. Tämän vuoksi filosofia ei helposti sovellu samoihin tiedepoliittisiin raameihin ”positiivisten tieteiden” kanssa. Von Wright kirjoittaa:

Tieteistä ehkä herkin reagoimaan sen spontaanista kasvua sääteleviä pyrkimyksiä vastaan on filosofia. [...] Filosofian tarkoituksena on pikemminkin ihmisen tietoisuuden avartaminen, uusien näkökulmien löytäminen, joista elämää ja todellisuutta voi tarkastella, kuin positiivisen tietomäärän lisääminen ja soveltaminen käytäntöön. Filosofian suunta on arvaamattomampi kuin positiivisten tieteiden. Sen luonteeseen kuuluu, että se joko kاپinoi tai erehtyy, jos se alistetaan palvelemaan vallitsevia yhteiskuntavoimia ja jo legitimoituja intressejä. (von Wright 1973, 2.)

Tutkimuksen ennustettavuutta ja sovellettavuutta korostavat tiedepoliittiset muutokset 1970-luvulta tähän päivään ovat mitä todennäköisimmin olleet omiaan lujittamaan filosofisten koulukuntien välisiä eroja. Von Wrightin ajatuksena on, että etenkin pienissä laitoksissa on ollut järkevää panostaa tiettyyn filosofiseen perinteeseen, jotta tutkimuksen edistymisellä olisi parhaat mahdolliset edellytykset.

¹⁴ Olen käsitellyt kyseistä keskustelutilaisuutta tässä artikkelissa luvuissa 1.1. ja 3.1.

Filosofisen Yhdistyksen jäsen Jyrki Uusitalo osallistuu filosofian edellytyksiä ja tavoitteita käsittelevään keskusteluun toteamalla, että yhteiskunnan vaikutus tutkimuksessa tehtäviin päätöksiin on itsestään selvää. Uusitalo korostaa, ettei filosofian ole mahdollista irtaantua tiede- ja tutkimuspolitiikan asettamista raameista. Uusitalo kirjoittaa:

Tahdomme tai emme, yhteiskunnallinen kehitys asettaa teoreettiselle työlle nykyään ikään kuin "ulkoapäin" tehtäviä, jotka ulottuvat filosofiankin alueelle. Filosofisen tutkimuksen "vapaus" ei voikaan olla mitään kuviteltua vapautta tiede- ja tutkimuspoliittisen suunnittelun välttämättömyydestä. Se on tietoisista sopeutumista tähän välttämättömyyteen. (Uusitalo 1973, 48.)

Toisin sanoen Uusitalon mukaan ei ole järkevää jäädä pohtimaan, minkälainen ala filosofia voisi olla irrotettuna yhteiskunnan asettamista ehdoista. Myös Niiniluoto kirjoittaa omassa puheenvuorossaan, että filosofian tulisi pyrkiä monipuolisuuteen, mutta monipuolisuuden ylläpitäminen tapahtuu aineellisten ja henkisten resurssien asettamissa rajoissa. Niiniluodon mukaan kyseessä "on optimointitehtävä, johon mitään yksinkertaista ratkaisua tai reseptiä ei ole olemassa." (Niiniluoto 1973, 39.)

Filosofisen Yhdistyksen jäsen Matti Juntunen¹⁵ kritisoi omassa puheenvuorossaan alan taipumusta jakaa filosofian koulukunnat maantieteellisin perustein. Hän esittää strategisten linjausten ohjaavan filosofisten koulukuntien rakentumista sisällöllisiä syitä vahvemmin. Juntunen esittää, että maantieteelliset koulukuntajaot ovat väistämättä väärällä tavalla yleistäviä. Jakojen sijaan filosofien tulisi pyrkiä luomaan yhteisiä sisällöllisiä kriteereitä filosofialle. Juntunen arvioi, ettei von Wrightin kvasimaantieteellisen jaottelun¹⁶ tarkoituksena ole antaa todenmukaista kuvaa filosofian jakolinjoista, vaan oikeuttaa filosofian keskittyminen loogis-analyyttiseen filosofiaan. Juntusen sanoin:

On tärkeätä nähdä, että vaikka von Wrightin kvasimaantieteellinen jako pikemminkin sekoittaa kuin valaisee itse asiaa, se tar-

¹⁵ Yhdistyksen pöytäkirjojen mukaan Matti Juntunen toimi filosofian lissensiaattina Turun yliopistossa.

¹⁶ Kvasimaantieteellinen jaottelu esitelty luvussa 1.1.

joaa samalla Suomen oloja ajatellen strategisesti edulliset asemat niille, joita ennen vanhaa sanottiin loogis-analyyttisen pääsuunnan edustajiksi. (Juntunen 1973, 29.)

Ajatuksena on, että yhteisten periaatteiden puute estää filosofien keskinäisen yhteistyön tekemisen. Toisin sanoen, mikäli käsitykset filosofian luonteesta ja relevanteista filosofisista kysymyksistä eroavat toisistaan täysin, ei yhteistyö näiden välillä ole mahdollista. Juntunen korostaa tilanteen mahdottomuutta toteamalla itsestäänselvyyden: "Yhteisten asioiden ääreen voi kokoontua vain, jos on sellaisia asioita" (1973, 32). Juntusen puheenvuorossa on kehäpäätelmän vaara. Hän näyttää esittävän, että filosofit tarvitsevat yhteiset periaatteet tehdäkseen yhteistyötä, mutta samalla korostaa, ettei yhteisiä periaatteita voida löytää, koska ei ole yhteistyötä.

Persoonalliset erot ja sosiaaliset tekijät. Myös Lauri Routila korostaa omassa filosofian edellytyksiä ja tavoitteita käsittelevässä puheenvuorossaan, että filosofit tarvitsevat enenevässä määrin yhteistyötä eri koulukuntien välillä. Samalla hän kuitenkin toteaa, että "eri filosofeja inspiroivat eräät näkökohdat ja oivallukset enemmän kuin toiset ja että he tuntevat kontaktin tarvetta eräisiin suuntiin enemmän kuin toisiin" (Routila 1973, 20). Routilan mukaan nämä erot tutkijoiden persoonallisuuksissa vaikuttavat siihen, että "filosofiassa tulee aina esiintymään jopa drastisiakin periaateerimielisyyksiä" (1973, 20). Ajatuksena on, että nimenomaan filosofien eriävät inspiraatiot ja oivallukset – heidän eriävät intuiotensa – pitävät yllä suurestikin toisistaan eroavia koulukuntia.¹⁷

Myöskään filosofiakäsitysten omaksuminen sosiaalisesta viitekehyksestä ei välttämättä tapahdu suoraviivaisesti. Varhaisessa kirjoituksessaan Eino Kaila kirjoittaa, etteivät tutkijat useinkaan omaksu yleisimpiä ja tässä mielessä "muodissa olevia" aatesuuntauksia. Kailan tulkinnan mukaan tutkijat ovat pikemminkin taipuvaisia suhtautumaan epäluuloisesti niihin ajatuksiin, joita enemmistö pitää uskottavina. Kailan sanoin:

¹⁷ Routilan hypoteesin pätevyyttä olisi mahdollista koetella myös nyky-päivänä tieteen sosiologisesta viitekehyksestä käsin. Esimerkiksi tutkijalla, kuinka paljon tutkijoiden persoonalliset erot vaikuttavat siihen, mitä koulukuntia ja ajatteluperinteitä he pitävät uskottavina.

Jos ryhtyisimme tutkimaan kunkin aikakauden syvimpien tutkijoiden yleisiä filosofiluontoisia käsityksiä ja uskomuksia ja vertaisimme niitä päivän "aatesuuntaan", tulisimme monissa tapauksissa varmasti verrattain yllättävään tulokseen. [...] [S]yvimmillä tutkijahengillä on usein ikään kuin vaistomainen vastaan väittämisen halu. Heissä herää helposti epäluulo sellaisia "totuuksia" kohtaan, jotka äkkiä ovat päässeet suureen huuhtoon. (Kaila 1990 [1919], 173.)

Kailan arvion mukaan filosofiakäsityksiä ei useinkaan valita sen mukaan, mille ajatuksille on löydettävissä parhaat perustelut. Pikemminkin tutkija "vaistomaisesti" hakeutuu etsimään yleisesti hyväksytyihin aatteisiin verraten päinvastaisia käsityksiä ja uskomuksia. Kaila ei perustele väitettään, mutta arvio on joka tapauksessa kiinnostava, sillä se pyrkii ymmärtämään tutkijan toimintaa sosiaalisesta ja psykologisesta lähtökohdasta käsin.

Lopuksi

Suomen Filosofisen Yhdistyksen jäsenet ovat kuluneen sadan vuoden aikana tehneet runsaasti metafilosofisia kannanottoja ja sitoutuneet erilaisiin filosofisiin periaatteisiin. Tässä luvussa kokoan yhteen historiallisen katsauksen tuloksia.

Yhdistyksen jäsenet ovat jaotelleet filosofiaa muun muassa erottamalla toisistaan irrationalistisen ja rationalistisen filosofian (Salomaa 1924). Niin ikään on tehty jakolinja idealistista ja naturalistista metodologiaa hyödyntäviin oppirakennelmiin (Manninen ja Niiniluoto [toim.] 1997, 481–482.). Filosofian jakamista koulukuntiin on kuitenkin myös vastustettu. Eino Kaila on korostanut, että filosofialle tulisi etsiä yhteiset kriteerit, jolloin koulukuntia ei enää tarvittaisi (Kaila 1921) J. E. Salomaan koulukuntakritiikki on luonteeltaan toinen: hänen mukaansa doktriinien seuraaminen häiritsee filosofin itsenäisen ajattelun kehittymistä (Salomaa 1936, 306).

SFY:n aineistosta löytyi kolme tekijää, joiden perusteella filosofisia suuntauksia on luokiteltu. Ensinnäkin on käyty keskustelua siitä, onko filosofia tiede ja jos ei ole, niin mitä filosofia sitten on. Toisaalta yhdistyksessä on sekä puolustettu että vastustettu filosofin työn persoonallisuuslähtöisyyttä. Monesti samat henkilöt, jotka ovat halunneet irrottaa filosofisen ajattelun filosofin persoonallisuudesta, ovat esittäneet

filosofian eroavan luonteeltaan tieteellisestä ajattelusta. Kolmanneksi yhdistyksessä on keskusteltu siitä, onko filosofialla erityistä kytköstä logiikkaan ja jos on, mitä kytkös kertoo filosofian luonteesta.

SFY:ssä on nostettu esiin metafilosofisia huomioita liittyen filosofiseen evidenssiin, metodiin ja tutkimuskohteeseen. Kuitenkin kyseiset näkemykset perustuvat SFY:n jäsenien yksittäisiin kirjoituksiin, eikä niiden perustella voida tehdä päätelmiä kyseisten ajattelijoiden kokonaisnäkemyksistä. Monet ovat saattaneet esimerkiksi muuttaa käsitystään elämänsä aikana tai nostaa erilaisia argumentteja keskiöön riippuen käsillä olevasta aiheesta.

Erik Ahlman tutkii teoksissaan tunneperustaisen "emotio-naalisen evidenssin" filosofista käyttökelpoisuutta. Salomaan sijaan esittää, että arvotajunta voi antaa vain ohjeita muttei filosofisesti päteviä perusteluja. Eino Kaila muotoilee teoksissaan koeteltavuuden periaatteen, "verifikaatioteesin", jota on hänen mukaansa käytettävä filosofisia ajatuksia testattaessa. Sen sijaan Ahlman ajattelee filosofian väitteiden olevan luonteeltaan sellaisia, ettei niitä voi empiirisesti verifioida. Ilkka Niiniluodon ja Leila Haaparannan haastattelut tuovat uusia näkökulmia evidenssi-aiheeseen. Niiniluoto esittää, että monien filosofian koulukuntien voidaan nähdä muodostuneen sen pohjalta, mikä on hyväksytty filosofisesti päteväksi evidenssiksi. Haaparanta puolestaan korostaa, että joidenkin filosofiakäsitysten mukaan filosofia ei ole luonteeltaan tietopohjaista, eikä näiden käsitysten valossa kysymys evidenssistä nouse keskiöön.

Kailan ja Salomaan välillä käyty debatti 1930-luvun havainnollistaa kahta toisistaan eroavaa menetelmäkäsitystä. Kaila erittelee kaksi menetelmällistä suuntaa filosofiassa: "traditionaalisten metodien" tehtävänä on luoda olemassa olevasta filosofiasta kokonaisnäkemystä, kun taas "uusi metodi" hyödyntää erityistieteitä ja noudattaa verifikaation periaatetta. Salomaan mukaan metodin sijaan filosofiassa olennaista on ajattelijan persoonallisuudesta lähtöisin oleva miелensuunta. Näin metodikeskustelu linkittyy luvussa 1.2. käsiteltyyn aiheeseen filosofian persoonallisuuskytköksistä. Salomaan mukaan filosofin on kehitettävä omaa persoonallisuuttaan tehdäkseen hyvää tutkimusta, kun taas Kaila ajattelee filosofian olevan tieteellistä ainoastaan, jos tutkimustieto

pystyään perustelemaan empiirisesti¹⁸. Salomaa korostaa, että filosofin on varottava samastamasta filosofiaa tieteisiin, sillä seurauksena olisi filosofian katoaminen. Tässä artikkelissa käsitellyissä lähteissä Kailan voidaan katsoa edustavan suuntausta, jossa filosofia hyödyntää tieteiden metodeja, kun taas Salomaan muotoilema suuntaus korostaa filosofian persoonaktyöstä, mikä nimenomaan erottaa filosofian tieteistä.

Se, mitä menetelmiä filosofi käyttää ja minkälainen tieto hyväksytään perusteluksi vaikuttaa olennaisesti siihen, mitä filosofia voi tutkia – mikä on filosofisen tutkimuksen kohde. Salomaan mukaan filosofian perimmäisenä tutkimuskohteena ovat kaikkia tieteitä yhdistävät perinsiipit (Salomaa 1926). Ahlman puolestaan korostaa, ettei filosofian tutkimuskohdetta voi ennalta rajoittaa, sillä filosofin tehtävänä on muodostaa kokonaiskuva maailmasta (Ahlman 1937). Sen sijaan Kaila esittää, ettei kokonaiskuvan muodostaminen maailmasta ole mahdollista (Kaila 1926). Haaparanta tuo haastattelussa esille filosofian eri ajatteluperinteiden tyypillisiä tutkimuskohteita: näitä on muun muassa kieli, maailma ja kokemuksen rakentuminen.

Ilkka Niiniluoto kertoo haastattelussa säätelevänsä filosofia sitoumuksiaan riippuen kulloisestakin positiosta. Esimerkiksi SFY:n puheenjohtajana hän on pyrkinyt edistämään filosofian perinteiden välistä dialogia. Sen sijaan omaa tutkimusta tehdessään Niiniluoto sanoo perehtyneensä erityisesti ajattelijoihin, jotka yleisesti luokitellaan analyttiseen traditioon kuuluviksi. Haaparanta puolestaan kertoo aktiivisesti pyrkivän omassa tutkimuksessaan ajatteluun, joka ei sitoudu mihinkään yhteen koulukuntaan. Lisäksi Haaparanta korostaa, että filosofia ulottuu luonteensa vuoksi yli akateemisen ympäristön ja tieteellisten konventioiden.

Viimeisessä luvussa käsitelin SFY:ssä toimineiden henkilöiden pohdintoja institutionaalisten ja sosiaalisten tekijöiden sekä persoonallisuuden vaikutuksesta filosofisen tutkimuksen tekemiseen. Luokittelin nämä aiheet taustatekijöiksi, jotka osaltaan vaikuttavat siihen, minkälaisia tutkimuksellisia sitoumuksia filosofi tekee. 1970-luvun yhdistyksessä keskusteltiin valtion asettamasta vaatimuksesta, jonka mukaan tutkimuksen tuloksien pitäisi olla ennakoitavissa. Yhdistyk-

¹⁸ Kailan sanoin ”kokemuksellisesti”.

sessä kirjoitettiin siitä, että institutionaaliset muutokset ajavat filosofiä keskittymään tiettyihin koulukuntiin sen sijaan, että tuettaisiin vahvasti toisistaan eroavia filosofiakäsityksiä ja käytäisiin dialogia niiden välillä. Eräs tutkimuksen tekemiseen vaikuttava sosiaalinen tekijä on se, että filosofit usein hakeutuvat sellaisten ajatusten pariin, jotka poikkeavat siitä, mitä suurin osa yhteiskunnassa ajattelee. Kyse saattaa olla tietynlaisesta opportunistisesta ajattelusta, joka ei välttämättä perustu siihen, mikä tutkimussuunta olisi kaikista uskottavin ja parhaiten perusteltu. Lopulta persoonalliset taipumukset voivat ajaa filosofiä tiettyjen filosofiakäsitysten pariin puhtaasti siitä syystä, että erilaiset ajatukset inspiroivat eri ihmisiä.

Lopuksi voidaan todeta, että SFY:n aineistosta löytyneet institutionaalisiiin sosiaalisiiin ja persoonallisiiin tekijöihin liittyvät huomiot eivät perustuneet tutkimukseen, vaan ovat pikemminkin kyseisten ajattelijoiden henkilökohtaisia havaintoja ja niistä tehtyjä hypoteeseja. Ne kuitenkin muodostavat selkeän filosofian sosiologisen aiheen, johon olisi tulevaisuudessa syytä paneutua tarkemmin.

Jyväskylän yliopisto

Lähdeluettelo

Painetut lähteet (SFY:n omat julkaisut)

Ajatus: Suomen Filosofisen Yhdistyksen vuosikirja vuodesta 1926 lähtien.
Manninen, Juha & Niiniluoto, Ilkka (toim.) (1996) *Ajatuksen laboratorio: Filosofisen Yhdistyksen pöytäkirjat 1873–1925*. Helsinki: Suomen Filosofinen Yhdistys.

Julkaisemattomat lähteet

SFY:n arkisto: SFY:n kokousten ja hallituksen kokousten pöytäkirjat vuosikertomus-, lehtileike- ym. liitteineen vuodesta 1926 alkaen.
Ilkka Niiniluodon haastattelu. 16.3.2023
Leila Haaparannan haastattelu 31.3.2023

Kirjallisuus

- Ahlman, Erik (1992/1925) "Ajatuksia filosofisesta tarpeesta", *Teoria ja todellisuus. Teokset II*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 7–20.
- Ahlman, Erik (1926) "Arvioinnit 'ymmärtämisen' perustana", *Ajatus*, 7–18.
- Ahlman, Erik (1992/1937) "Filosofian tehtävästä", *Artikkeleita (2). Teokset IX*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 101–109.
- Ahlman, Erik (1941) "Emotionaalisesta evidenssistä", *Ajatus*, 7–14.
- Grotenfelt, Arvi (1926) "Kirjallisuuskatsaus", Kirja-arvostelu teoksesta Erik Ahlman: Teoria ja todellisuus, *Valvoja-aika*.
- Haaparanta, Leila (1999) "Moderni logiikka", teoksessa P. Korkman ja M. Yrjönsuuri (toim.), *Filosofian historian kehityslinjoja*. Tampere: Gaudeamus, 383–399.
- Haaparanta, Leila (2003) "Finnish Studies in Phenomenology and Phenomenological Studies in Finland: Interfaces of Analytic Philosophy and Phenomenology", teoksessa L. Haaparanta ja I. Niiniluoto (toim.), *Analytic Philosophy in Finland*. Amsterdam: Rodopi, 491–509.
- Haaparanta, Leila (2003) "Johdanto", teoksessa P. Räsänen ja M. Tuohimaa (toim.), *Filosofinen tieto ja filosofin taito*. Tampere: Tampere University Press, 11–24.
- Haaparanta, Leila ja Niiniluoto, Ilkka (2016) *Johdatus tieteelliseen ajatteluun*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Hacker, Peter M. S. (2002) "Analytic Philosophy: What, Whence, and Whither?", teoksessa A. Biletzki ja A. Matar (toim.), *The Story of Analytic Philosophy*. New York: Routledge, 3–36.
- Kaila, Eino (1990/1916) "Renan ja Bergson", teoksessa I. Niiniluoto (toim.), *Kailan valitut teokset*. Helsinki: Otava, 126–134.
- Kaila, Eino (1990/1919) "Piirteitä nykyajan hengestä. Prof. Tigerstedtin 'Vetenskaplig kritik' teoksen johdosta", teoksessa I. Niiniluoto (toim.), *Kailan valitut teokset*. Helsinki: Otava, 173–177.
- Kaila, Eino (1921) "Filosofian opinnoista ja opetuksesta", *Iltalehti*. 23.5.1921.
- Kaila, Eino (1926) "Totuudellisuuden tieteellisestä ja metafysiillisestä selittämisestä", *Valvoja-aika*. No 7–8, 268–287
- Kaila, Eino (1990/1930) "Vastine J.E. Salomaalle", teoksessa I. Niiniluoto (toim.), *Kailan valitut teokset 1*. Helsinki: Otava, 527–560.
- Kaila, Eino (1938) "Vähäsen logiikasta", *Ajatus*, 17–27.
- Koskinen, Ismo (2007) "Kauppi, Raili", *Logos-ensyklopedia*, toim. Eurooppalaisen filosofian seura ry. <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/kauppi-raili> (29.8.2023).

- Leinonen, Mikko (2008) *Tieteellinen ajattelu ja filosofian rikkaruohot: Filosofian identiteetistä suomalaisen filosofian ongelmana ja filosofiakäsitykset Eino Kailan ja Erik Ahlmanin tuotannossa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Nevala, Marja-Liisa (1989) *Sain roolin johon en mahdu: suomalaisen naiskirjallisuuden linjoja*. Helsinki: Otava.
- Niiniluoto, Ilkka (1999) "Filosofia Suomessa" teoksessa S. Nordin, *Filosofian historia: Länsimaisen järjen seikkailut Thaleesta postmodernismiin*, 491–543.
- Saarnio, Uuno (1936) "Logiikan nykyinen kehitysvaihe", *Ajatus*, 195–203.
- Salmela, Mikko (1998) *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata*. Helsinki: Otava.
- Salomaa, Jalmari E (1924) *Nykyajan filosofeja*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Salomaa, Jalmari E (1926) "Filosofian käsitteestä", *Ajatus*, 19–42.
- Salomaa, Jalmari E. (1927) "Metafysiikan mahdollisuudesta", *Ajatus*, 42–71.
- Salomaa, Jalmari E (1932) "Hegelin filosofian merkityksestä nykyajalle", *Ajatus*, 135–151.
- Salomaa, Jalmari E. (1936) *Filosofian historia II. Uusi aika*. Porvoo: WSOY.
- Sorainen, Kalle (1938) "Typologisia piirteitä Hoffdingin persoonallisuudenpsykologiassa", *Ajatus*, 232–264.
- von Wright, Georg Henrik (toim); Routila, Lauri; Uusitalo, Jyrki; Niiniluoto, Ilkka ja Juntunen, Matti (1973) *Keskustelu filosofian edellytyksistä ja tavoitteista*. Helsinki: Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja. No 1.

III

HOLISM AS A METHODOLOGICAL PRINCIPLE IN KAILA'S AND GOLDSTEIN'S PERSONALITY RESEARCH: A METAPHILOSOPHICAL STUDY

Hovila, Tiia-Mari, 2023

Metodologia, 6, 45-71

<https://www.journalofmethodology.com/en/publications/>

Uudelleenjulkaistu Finnish Methodology Societyn luvalla.

Holism as a Methodological Principle in Kaila's and Goldstein's Personality Research: A Metaphilosophical Study

Tiia-Mari Hovila

Abstract

This article deals with the concept of holism and its methodological significance in Eino Kaila's (1890–1958) and Kurt Goldstein's (1878–1965) biological and psychological studies of personality. Adopting a metaphilosophical approach, the article clarifies that Kaila's and Goldstein's concepts of holism have two meanings. First, they use holism to describe the behavior and nature of personality. Additionally, they apply the concept of holism to illustrate the method of personality research. The main argument that follows from this duality is that while Kaila's and Goldstein's investigations are characterized as either psychological or biological, when developing their main arguments, they both rely on philosophical principles. The findings of this study suggest that various fields could benefit methodological principles inherently grounded in philosophy.

Introduction

This article investigates the methodological and philosophical relevance of holism in personality research.¹ It focuses on two middle twentieth-century publications, *Personality* (*Persoonallisuus*, 1934) by Finnish philosopher and psychologist Eino Kaila (1890–1958) and *Human Nature in the Light of Psychopathology* (1940)² by German-born neurologist and psychiatrist Kurt Goldstein (1878–1965). The main task of this article is to clarify the philosophical principles that guide Kaila’s and Goldstein’s investigations of personality. I argue that while their theoretical frameworks differ in many respects, their investigations of human personality share crucial methodological similarities.

The approach of this study is primarily metaphilosophical: it explicates the methodological principles developed by Kaila and Goldstein. A metaphilosophical framework allows me to examine philosophical practices and methods themselves without committing to any particular philosophical school³. Research rooted in distinct traditions, such as analytical or phenomenological traditions, might struggle to discern philosophical elements in *Personality* and *Human Nature*. To put it differently, when research is anchored in a specific tradition, such as the study of experiential structure or conceptual analysis, the identification of philosophical reasoning contradicting the boundaries of that traditions becomes challenging. Overall, a metaphilosophical framework enables a comprehensive understanding of the methodologies employed by Kaila and Goldstein.

This work is based on the following definition: Methodological principle is philosophical if it 1) directs reflection and 2) reveals the conditions under which a certain subject matter, in this case personality, can be understood. Of course, not all reflection or understanding are philosophical. However, reflection and understanding can function as methods if they are practiced systematically – guided by methodological principles. My hypothesis is that both in Kaila’s and Goldstein’s case, the guiding methodological principle is holism.

¹ I thank both peer reviewers, whose insightful comments helped to make the central thread of the article more explicit.

² *Human Nature*, from now on.

³ Rescher 2006 1–15; 2014, 8.

Various philosophers⁴ have argued that there is something fundamentally philosophical about *understanding* and *reflection*. Furthermore, many Finnish philosophers of the first half of the 20th century considered philosophy to be a study of principles, although they did not consider the methodological implications of this definition. For example, Erik Ahlman (1892–1952) argues that “philosophy is at the same time both a quest for the most general principles and laws of existence and a quest for the most extreme principles, the kind that no longer requires any further justification or reasoning” (Ahlman 1993/1937, 105). However, the definition of philosophy in its present form is my own.

Both Kaila and Goldstein developed the concept of holism by comparing it to the holistic theory of Gestalt Psychology formulated by Max Wertheimer (1880–1943), Kurt Koffka (1886–1941), and Wolfgang Köhler (1887–1967). Both Kaila and Goldstein argued that personality is a biological phenomenon, but they also maintained that the understanding of personality requires a holistic rather than analytic type of understanding⁵. They strove to create a method for studying personality, as well. The method differs from the mechanistic, intellectualistic, and atomistic methods that were dominant in the fields of psychology and biology⁶. Finally, Kaila and Goldstein studied the pathologies of personality, namely personality disorders⁷.

Within this historical context, I am focusing on three aims:

- 1) To show how philosophical principles can be recognized from Kaila’s and Goldstein’s works.
- 2) To explicate the methodological significance of the concept of holism developed and applied by Kaila and Goldstein.
- 3) By contrast, I demonstrate that there are crucial similarities and differences in Kaila’s and Goldstein’s approaches to personality regarding their conception of holism.

⁴ The reflective nature of philosophy becomes evident, for instance, in Rene Descartes’s work *Meditations on First Philosophy*. He uses reflection to employ the method of doubt and introspection (1996, 1–90). Similarly, Immanuel Kant underscores the reflective and systematic nature of philosophical method in his *Critique of Pure Reason* (441–446 [A770–A782], 2013 [1781]). This reflective approach is further exemplified in the works of Maine de Biran and Henry Bergson, who argue for the philosophical significance of both reflection and understanding (Myllymaa 2021, 115; 124; 234; 241; 254).

⁵ Kaila 1934, 40; Goldstein 1940, 147; 1995, 24 & 79.

⁶ Cf. Allport 1937, 181; Koffka 1934, 15–16, 21; Kaila 1934, 41, 133, 147 & 249; Goldstein 1940, 3, 21 & 125.

⁷ Kaila 1934, 310; Goldstein 1940, 171.

These objectives are built on each other. The primary goal is to recognize the philosophical principles in these works. To do this, it is first necessary to study how Kaila and Goldstein individually use the concept of holism in their studies of personality. Only after this is it possible to explicate how Kaila and Goldstein approach personality and to recognize both the crucial similarities and essential differences of the approaches. The comparison of Kaila's and Goldstein's studies is done by collecting their description of the development of holistic methodologies and comparing their arguments.

Even though I focus on the philosophical aspects of Kaila's and Goldstein's methodology, it should be acknowledged that the institutional and theoretical relations between the fields of philosophy, psychology, and biology were not as established in the 1930s as they are today. For instance, while Kaila was working on *Personality*, psychological research belonged to the discipline of philosophy in Helsinki, Finland. As for another example, both Kaila and Goldstein contributed to various sciences, such as philosophy, biology, psychology, and neurology which makes it difficult, or even impossible, to classify their thinking into only one scientific discipline. A classification with strict disciplinary borders would thus be an anachronistic endeavor. Some of the empirical and clinical examples Kaila and Goldstein use are naturally outdated. I discuss this matter further in case it is relevant for my argument about holism. However, the primary goal of this study is to recognize the methods and not to judge the validity of the sources used.

Goldstein's methodological work *Human Nature* has received little interest among philosophy scholars⁸. Even though Goldstein's earlier studies on psychopathologies have provoked discussions, for instance, in classical phenomenology⁹, his methodological contributions have received little attention. Kaila's study, on the other hand, is often separated into philosophical and psychological works, *Personality* being classified as a part of the latter group^{10, 11}. Thus, while *Personality* has been stated to be Kaila's most important work, its possible philosophical contributions have remained by and large unexamined.

This paper consists of five parts. First, I describe the research process used in this study. Second, I examine the methodological significance of Kaila's holistic principle. Third, I clarify the holistic approach used in Goldstein's work. Fourth, having studied Kaila's and Goldstein's

⁸ Ferrario 2018; Métraux 1999.

⁹ Cf. Merleau-Ponty 1942, 1945; Gurwitsch 1943.

¹⁰ Cf. Leinonen 2008, 101.

¹¹ It is worth noting that the analysis offered in this study cannot be generalized to Kaila's other psychological works, since the methodological principles used vary greatly among his works (cf. Jääskeläinen 1983, 195–196).

projects separately, I compare their holistic methodologies and analyze their similarities and differences. Finally, I discuss the significance of the holistic principle (Kaila) and the holistic approach (Goldstein) to the metaphilosophical study of philosophical methods.

The research process

Let me now illustrate the research process, beginning with source selection and ending with interpretation. My initial objective was to theoretically examine holistic personality research. However, since personality is a key topic in psychology as well, it was necessary to examine how philosophical and psychological studies on personality interact. I started looking for material from psychological personality research that would explicate its own research commitments. By using this as a search criterion, I discovered Kaila's work *Personality*. My objective was to discern the psychological methods Kaila employed in his work, but it quickly became evident that the methods he used were not solely psychological. While examining this problem, I came across Goldstein's studies. It appeared that there were significant similarities between Kaila's and Goldstein's holistic research, therefore I devised a comparative research question that also evolved into one of this study's key objectives: What are the similarities and differences between Kaila's and Goldstein's approaches to the concept of holism?

At this stage, it became necessary to determine if these two sources were sufficiently similar to allow for a valid comparison. I argue that *Human Nature* and *Personality* are comparable since they share a similar argumentative structure. Both Goldstein and Kaila intend to argue that studying human behavior requires a holistic research approach. This is because the subject matter – personality – is holistic by nature. *Human Nature* and *Personality* both begin their analysis with so-called physiological reactions, such as reflexes and conditioned behavior, and go toward psychological phenomena, such as motivation and learning. Both Kaila and Goldstein provide examples of non-holistic and holistic methods to the study of human behavior to demonstrate that only the latter approach allows the understanding of personality.

The study consisted of three structured reading sessions. During the first reading, I collected the main objectives, arguments, and concepts in both works, with the specific focus on the concept of holism. This preliminary examination prompted a necessity to elucidate the precise meaning of the holistic principle as articulated by Kaila and Goldstein. I endeavored to ascertain how the holistic principle intersects with the domain of psychology in Kaila's work and biology in Goldstein's work. It was only during the subsequent reading that I

formulated the hypothesis that the concept of holism within the studies of Kaila and Goldstein potentially involves a philosophical principle, rather than exclusively a psychological or biological one. In the final reading session, I undertook an interpretation of the works through the lens of this hypothesis, actively seeking both corroborative and contradictory arguments.

The dual meaning of Kaila's principle of holism

In what follows, I will define the principle of holism and its dual meaning in *Personality* and explicate the relation between this principle and the method of understanding. The principle of holism is one of the three principles Kaila introduces in *Personality*. The other two are the principle of meaningfulness and the principle of dynamism. The principles are to some extent interrelated, and hence it is necessary to briefly introduce them all to capture Kaila's idea of holism.

To put it simply, the principle of holism states that personality is a diverse entity that can be studied only by *starting from* the total personality, not from its individual features. To clarify the function of the holistic principle, Kaila distinguishes two kinds of wholes: there are (1) additive wholes, where the parts determine the whole, and (2) non-additive wholes, where the whole determines the parts. The holistic principle Kaila uses in *Personality* is based on the non-additive conception of the whole. For Kaila, personality is primarily a functional concept: personality manifests itself in the activities that are guided by the various needs of an individual¹².

According to the principle of meaningfulness, meaningful phenomena are motivated by, what Kaila calls, *needs*. By the term "need", Kaila refers to all inner tendencies that influence the behavior and experience of personality. According to him, there are (1) phenomenal needs that a person can experience, and (2) behavioral needs that are not necessarily felt but can be perceived when studying the person from an outside perspective. Kaila's concept of need includes both these aspects.¹³ Kaila explicates and examines various kinds of needs. For instance, a need can be either unconscious or conscious; species-specific or non-species-specific, and a person often has various contradicting needs simultaneously.

¹² 1934, 299.

¹³ Kaila 1934, 18–24.

The principle of dynamism has a smaller role in *Personality* than the other principles; thus, I mention it briefly in this paper. I summarize Kaila's idea of dynamism as follows: personality research must consider a person's long-term behavior in each particular situation. Kaila does not clearly explicate this, but as I interpret the idea of dynamism, it emphasizes the fact that the singular behavior patterns and experiences of a person are directly connected both to the personal history and to the expected future of an individual.

Kaila clarifies that these three principles guide his investigations of the nature and behavior of personality¹⁴. But what is the precise significance of the principle of holism? How exactly can it be used in the study of personality? I will show that the principle of holism has two meanings: it characterizes the behavior of a person, and it directs the methods of personality research.

Out of the few scholars who have touched upon the role of principles in *Personality*, Jääskeläinen and Salmela recognize that Kaila develops the holistic principle to describe the nature of personality. According to Jääskeläinen and Salmela, the holistic principle refers to a person's characteristic behavior patterns.¹⁵¹⁶ However, this is only one aspect of the principle of holism. I argue that Kaila's description of the principle of holism raises a crucial clarificatory question: does the principle of holism characterize the behavior of a person, or should the personality be studied by *using* this principle? I will show that in Kaila's work, the principle of holism includes both of these definitions: it (1) characterizes the nature of personality and (2) guides the methods of personality research¹⁷. I call the first meaning of holism ontological and the second methodological.

The first meaning of holism is clear. There are various sections in *Personality* where Kaila emphasizes that personality is by nature a unity. For instance, he writes: "Man expresses this unity of his personality in every step, gesture, expression, word, and deed – even when they contradict each other"^{18,19}. The second, methodological, definition of the principle of holism is related to the first definition. Simply put, one understands personality first as a unity, *after which* one can analyze its features. When applied, the principle of holism is used as a method to evaluate what kind of understanding is required in investigating personality.²⁰ I argue that

¹⁴ Kaila 1934, 24–26.

¹⁵ Jääskeläinen 1983, 207; Salmela 1998, 120 & 124

¹⁶ Jääskeläinen explicitly writes that "for Eino Kaila, the principle of holism goes through the whole life of the nervous system. It predominates all neural activities from the spinal cord to cerebrum" (1983, 207).

¹⁷ Cf. Kaila 1934, 41.

¹⁸ Kaila 1934, 31.

¹⁹ All quotations taken from Kaila are my translations.

²⁰ Kaila 1934, 132–133.

these two meanings of the principle of holism are interrelated since one must already know something about the subject matter (in this case, personality) to formulate appropriate methodological principles (such as the principle of holism).

According to Kaila, the principle of holism and meaningfulness relate to what he calls a ‘method of understanding’²¹. In Kaila’s reading, the scope of understanding is broad: it is possible to understand not only conscious intentions, but also the situations where intentions are not yet developed, or where they are disturbed²². However, Kaila mentions ‘the method of understanding’ only once, and it seems evident that it alone is not enough as a method to study personality. I argue that *principles primarily specify the method of understanding*; that is, the principles of holism, dynamism, and meaningfulness guide how psychological research should understand personality. To understand personality from the standpoint of the principle of meaningfulness one must discern the needs that direct personal behavior. Put in Kaila’s words: “when trying to understand these [human] beings, it means that we seek to comprehend the forces that act on them and the laws according to which they function”²³. Taken together, the principle of meaningfulness and holism directs a researcher to discern the needs that make a person’s experience and behavior appropriate.

Now, it is possible to capture what makes the method of understanding and the principles guiding Kaila’s *Personality* philosophical. I argue that the principles are philosophical because the task to direct the understanding of personality is reflective and not empirical. This can be seen by eliminating the methodological aspects used in *Personality*. In the work, Kaila does not offer instructions for conducting holistic psychological surveys, nor does he explicate that the psychological research settings should be holistic. Thus, the methodological use of the principles cannot be psychological. Rather, Kaila reflects the already existing psychological research and evaluates the extent to which holism and other principles succeed in making personality understandable. Put in other words: Kaila uses psychological data, but his reflective approach, guided by the holistic principle, is philosophical.

To be clear, Kaila uses the concept of understanding in a specific sense. He criticizes, for instance, Eduard Spranger (1882–1963) and Wilhelm Dilthey (1833–1911) for separating the method of understanding from the methods that are built upon causal thinking and, hence, for making an opposition between spiritual and scientific forms of psychology²⁴. Kaila emphasizes

²¹ Kaila 1934, 19.

²² Kaila 1934, 18.

²³ Kaila 1934, 12.

²⁴ Kaila 1934, 14; cf. Silvonon 2017, 90.

that “on the one hand, one can see that any kind of psychology, whether it was based on an understanding or not, is causally comprehensible. On the other hand, if by ‘scientific psychology’ one refers to ‘mechanistic’ psychology, this is simply *false*, and hence the whole field would be astray”²⁵. In other words, Kaila emphasizes that it would be misleading to present these forms of thinking, causal explaining and holistic understanding, as opposed to one another. Rather, in personality research, it is simultaneously crucial *to understand* personality and its development over time, and to explicate the various *relations of causation* that affect the behavior and experience of a person. The needs can be understood as motivational causes of the behavior of a person.

Kaila contrasts the holistic principle and the method of understanding with mechanistic and intellectualistic theories of personality. He argues that mechanical theories do not capture the meaningfulness of so-called lower activities, such as reflexes and instincts, because mechanistic theories define reflexes and instincts as automatic constant reactions that are independent from changing environmental features²⁶. When it comes to intellectualism, Kaila especially criticizes the common tendency to seek the causes of human behavior in the highest cognitive processes. According to intellectualistic theories, even habitual behavior is a result of a conscious decision or higher mental processes.²⁷ The main problem with mechanical and intellectualistic theories is that the former undervalues the importance of voluntary action, and the latter overemphasizes it. However, it is problematic that when criticizing mechanistic and intellectualistic theories, Kaila refers mostly to broad theoretical assumptions, and does not name exact researchers to whom or arguments to which he is referring. Thus, it is difficult to evaluate whether his critique was well-deserved even in his own time.

In *Personality*, Kaila critically examines the principles of holism by going through various researchers’ theories and clarify whether the chosen principle together with the principles of meaningfulness and dynamism are sufficient to make personality *understandable*. Kaila emphasizes that if the chosen principles do not have enough explanatory power when used in research, they should be abandoned. In what follows, I will go through two examples presented by Kaila that illustrate how he argues for the holistic principle in the study of personality.

The first example concerns the way in which Kaila examines different pathological experiences, such as extreme social anxiety. Kaila argues that various behavior patterns that

²⁵ Kaila 1934, 14.

²⁶ Kaila 1934, 57 & 76.

²⁷ Kaila 1934, 80.

seem unintelligible if examined using mechanistic or intellectualistic methods can be understood if examined holistically. He focuses on the phenomenon where the fear of being disgraced in public seems to lead to a failure in an important social performance²⁸. For instance, it is typical for a person who has serious stage fright that she fears the failure in performance so much that in the end this fear seems to cause the failure. Kaila proposes that the phenomenon can be *understood* with the help of the manifestation of needs²⁹. Let us assume that this person with stage fright also has a strong need to be accepted in the social community. At the same time, she is afraid of being rejected. The idea is that if this person cannot, for some reason, acknowledge her need of acceptance – and the fear of being rejected – this need, and the following fear, may become expressed through the phenomenon of stage fright. This is the reason why, to understand the behavior and the experiences of a person, it is relevant to study the mutual relations of different, sometimes contradicting, needs and motivations³⁰.

The methodological principle of holism should enable the investigation of all these aspects of a person's behavior. When studying a person with pathologies, for instance, the principle of holism directs the researcher to discern both conscious and unconscious needs that are either experienced by the person or expressed in her behavior, or both. Of course, following the principle of holism does not suffice as the only method of personality research. Rather, I argue that the principle of holism is *a philosophical starting point* that further guides the development of psychological personality research.

The second example illustrates how the holistic principle appears in Kaila's way of understanding the conditional reflexes studied by Ivan Pavlov (1849–1936). According to Kaila, Pavlov's investigation on conditionality reveals the validity of the holistic principle. The idea here is that the phenomenon of so-called classical conditioning reveals that the behavior of the studied dogs happens through generalization and gradual analysis. At first, the dogs simply react to a general stimulus (food) but little by little they learn to recognize the exact circumstances (the sound of the clock) that lead to the exact result (the drooling)³¹. Kaila emphasizes that this adaptation is meaningful from the perspective of needs since both habits and conditioned reflexes can endure *only if* they serve some purpose for the animal – if they are directed by a need³².

²⁸ Kaila 1934, 288

²⁹ Kaila 1934, 289

³⁰ Kaila 1934, 23

³¹ Kaila 1934, 71.

³² Kaila 1934, 124 & 193.

Kaila draws an analogy between the learning patterns of humans (which also proceed from generalizations to more and more precise analysis), and the manners in which dogs learn to separate the significant circumstances from insignificant ones. If the circumstances cease leading to certain expected results, the reflex tends to come to an end, as well. To put it in Kaila's words: "the 'extinction' of conditioned reflexes indicates that even the strongest 'connections' and 'associations' become ineffective as soon as *the need* which uses them vanishes"³³. He also argues that the conditioned behavior is best interpreted as being a meaningful phenomenon rather than being a mechanistic reflex or a result of pure association.³⁴ To reiterate, from the perspective of the principle of holism, the research results of Pavlov are sensitive to the fact that conditional reflexes arise and vanish depending on their meaningfulness and lack of meaning³⁵.

To sum up, Kaila's work *Personality* has philosophical aspects in a sense that it relies on methodological principles that are philosophical. By this I mean that he uses holism as a principle to *reflect* on the research already done in psychology and tests the conditions under which that research can best be *understood*. I have used metaphilosophical approach to explicate that Kaila's work does not rely on empirical research but philosophical reflection. In addition to the principle of holism, Kaila's work is committed to the principles of meaningfulness and dynamism.

Goldstein's holistic approach

In this chapter, I clarify Goldstein's use of the concept of holism in his personality research. Even though I am focusing here on *Human Nature*, I also draw from Goldstein's *The Organism* (1934) insofar as it is relevant in explicating the holistic approach.³⁶ It is necessary to consider these two works together since Goldstein himself states that in *Human Nature*, he aims to systematically apply the methods proposed in *The Organism*³⁷. In what follows, I will argue that Goldstein's way of describing personality with the help of the concepts of abstract attitude

³³ Kaila 1934, 124, my italics.

³⁴ Kaila 1934, 71.

³⁵ Kaila 1934, 73.

³⁶ *Des Aufbau des Organismus* was published in 1934, but its English translation (*The Organism*) was published thirty years later, in 1963. This is important since Goldstein edited the English version and in the new edition, he makes more explicit remarks on personality than in the first edition.

³⁷ Goldstein 1940, viii.

and concrete behavior is a result of his holistic research approach. I will demonstrate that, similarly to Kaila, Goldstein's concept of holism has both ontological and methodological significance.³⁸ This double objective of holism has been recognized by Chiara Ferrario³⁹, but the methodological and philosophical significance has not been studied in detail. I will offer a novel interpretation of the double meaning of holism by dissecting the philosophical nature of Goldstein's work. Finally, I present that Goldstein uses the conceptions of figure and ground to symbolize the holistic approach to personality.

What makes Goldstein's *Human Nature* peculiar is his attempt to apply the biological study of the organism to the psychological study of personality.⁴⁰ Because of the novelty of the research approach, he states, it is necessary to start with explicating methods before the facts gained through previous biological methods can be comprehensively understood.⁴¹ Goldstein's investigation "introduces as a working hypothesis an image of the organism as a whole"⁴². According to my interpretation, the use of this hypothesis can be formulated as follows: Goldstein aims to examine how certain research results and methods of biology change if it is assumed that the object of research, the human organism, is holistic in nature. In this sense, the holistic hypothesis has a similar methodological function in Goldstein's work as the holistic principle has in Kaila's *Personality*. It is used as a philosophical principle that guides the development of methodology.

Goldstein contrasts the holistic approach with localization theories and atomistic methods of biology. In Goldstein's words: "If we consider an organism first in the usual atomistic way, as composed of parts, members, and organs, and then in its natural behavior, we find that in the latter case many kinds of behavior which on the grounds of the first consideration can be conceived of as possible are not actually realized"⁴³. For instance, by using atomistic methods a researcher cannot understand why an organism actively chooses or passively prefers some behavior patterns over others. According to Goldstein, these preferences are not caused by what is anatomically possible but what best serves the needs of an organism. To understand how

³⁸ Goldstein's approach has also been formulated to be holistic-organismic (Ferrario and Corsi 2013, 205; Verhoeff 2016).

³⁹ Ferrario 2018, 3.

⁴⁰ There is irregularity in Goldstein's terminology, and some have even argued that Goldstein uses the terms organism and personality as synonyms (Drapela 1995, 135; cf. Goldstein 1934, 166). However, in this article I use these terms in as follows: organism is the object of biological research and personality the object of psychological research.

⁴¹ Goldstein 1940, 180–194.

⁴² Goldstein 1940, 31

⁴³ Goldstein 1940, 174.

individual preferences can direct the behavior of a human organism, Goldstein requires the psychological concept of personality⁴⁴. The so-called ‘preferred performances’ of a person are recognized experientially as a feeling of comfort and behaviorally as functional optimality. Goldstein argues that both simple motor actions (such as walking) and higher mental efforts (such as intellectual work) follow the principle of preferred performances⁴⁵. Thus, to use Goldstein’s terminology, to understand personality a researcher should be able to discern the preferred performances of a person. Goldstein emphasizes that it is not possible to understand natural human behavior with traditional laboratory studies, since they prevent an individual from reacting and behaving according to her preferences.

Goldstein develops the holistic approach further by examining psychopathologies: patients whose personality has been disturbed or diminished. In fact, he defines pathology as a condition where individual tendencies (habits, needs and preferences) have been detached from personality⁴⁶. The holistic hypothesis arises from Goldstein’s own clinical research material: the starting point is that localized brain lesions influence the whole personality, not just on the isolated capacities of a person⁴⁷. But this is not yet a method but an ontological commitment of the nature of personality. To understand these lesions a researcher should examine how a patient’s ability to improve his own situation by volition changes, not merely explicate separate symptoms or the disturbances in specific parts of the central nervous system.

Goldstein argues that the primary need for all humans is self-actualization; that is, an urge to act according to one’s capacities in the best possible way⁴⁸. According to Goldstein’s findings, this primary need alters in patients whose frontal lobe is injured: the patients seek only to preserve their current state instead of trying to evolve themselves⁴⁹. In Goldstein’s words: “This tendency to actualize its nature, to actualize ‘itself’ is the basic drive, the only drive by which the life of the organism is determined. This tendency undergoes in the sick human being a characteristic change.”⁵⁰ In other words, the alteration from self-actualization to self-preservation is the characteristic change in personality that occurs in patients with brain injury. However, Goldstein does not offer specific definitions of the concepts of self-actualization and

⁴⁴ Goldstein 1940, 183.

⁴⁵ Goldstein 1940, 180–181.

⁴⁶ Goldstein 1934, 169-170 & 340–341.

⁴⁷ Goldstein 1940, 6; Bolles and Goldstein 1938, 42.

⁴⁸ Goldstein 1940, 168–169, 201.

⁴⁹ Goldstein 1940, 141–142.

⁵⁰ Goldstein 1934, 162 cf. 1940, 201.

self-preservation, and it is questionable how exactly a researcher can discern whether an action is driven by the former or the latter tendency.

The methodological aspect of holism appears in Goldstein's attempt to identify factors that unite several pathologies. He writes:

Usually, disturbances have been described as separate changes in perception, action, speech, emotions, memory, etc. Researchers in the last few decades have shown more and more, however, that these complex pictures can be understood only if we regard them as expressions of a change in the total personality of the patient concerned.⁵¹

Let me illustrate how Goldstein aims to examine this total alteration of personality and ends up formulating the concepts of abstract attitude and concrete behavior. For example, one of Goldstein's patients who lived in the hospital seemed to be unable to experience social emotions. When he was at the hospital, he never talked about his family nor expressed any kind of emotions towards them when someone asked him about his wife and children. If this patient's personality had been evaluated solely on the basis of his hospital behavior, he would have been found incapable of emotional responses. However, the clinics arranged a home visit for him and when he was face-to-face with his family, his whole behavior changed: he showed affection and genuine interest towards them. Thus, the patient was not incapable of emotional responses, but he was unable to maintain emotions of his own volition when the object of emotion was absent.⁵² As another example, one patient had difficulty with simple tasks that required memory: he seemed to be unable to recall facts he had previously known. However, Goldstein noticed that the recollection was possible if there was an apparent relation between the memory content and the present situation of the patient. Thus, Goldstein argues that it would be wrong to conclude that the patient simply suffers from loss of memory. What the patient lacks is the capacity to *spontaneously* recall memories that are not *directly* related to the given environment.

To sum up, Goldstein interprets that both patients succeeded only in tasks that required concrete reaction to the immediate environment, but they lacked the ability to experience feelings or remember facts that were not directly related to the present moment: that is, they were unable to form an abstract attitude⁵³. Goldstein defines the abstract attitude as an ability

⁵¹ Goldstein 1940, 38.

⁵² Goldstein 1940, 58.

⁵³ Goldstein 1940, 51.

to act and think on one's own initiative whereas a concrete attitude is the capacity to respond to immediate environmental stimuli⁵⁴.

Let us take a closer look at the methodological steps from clinical data to the conceptions of abstract attitude and concrete behavior. Goldstein goes through various case reports of patients with frontal cortex injuries and abstracts from them the common factors. He emphasizes that although the pathologies could be explained as a lack of separate capacities, such as malfunctions of emotional response or memory, these descriptions do not capture the essence of these disturbances. He finds that the core of the pathology was the patients' inability to surpass the immediate situation, to imagine and reflect. It is crucial that for Goldstein, abstract attitude is not a capacity in the traditional sense: it rather illustrates the extent to which a person can express her will. Goldstein states that "[t]he lack of ability to grasp abstract impairs all voluntary activities"⁵⁵. This is a research result Goldstein gains by following the holistic hypothesis and by focusing on the alterations in total personality. The clinical tests Goldstein uses are not holistic themselves, but the way he reflects the data is. Thus, I argue that the holistic approach Goldstein uses to process the data is philosophical.

In *Human Nature*, Goldstein explicitly aims to establish proper concepts with which to symbolize the holistic research approach⁵⁶. In this task he applies some concepts of Gestalt psychology, especially that of figure-ground formation⁵⁷. By the term 'figure' Goldstein refers either to the object of conscious attention or the location in the organism where most of the activity is focused. The background, on the other hand, denotes either the surroundings of immediate attention or the so-called peripheral activity of the organism. Goldstein emphasizes that "figure" and "background" are abstract concepts that must be used as such – as metaphors to aid understanding (Goldstein 1934, 182). Goldstein presents how he uses these concepts:

⁵⁴ Goldstein 1940, 61 & 217; Goldstein 1952.

⁵⁵ Goldstein 1940, 53.

⁵⁶ Goldstein 1940, 28–29.

⁵⁷ Goldstein 1940, 150–160; cf. 1995 [1934], 219–220.

“When you look at a picture you see and understand at once what is figure and what background. The terms ‘figure’ and ‘ground’ have, indeed, been borrowed from our visual experience. However, they fit not only visual configurations⁵⁸ but all other configurations as well. For example, if you raise your arm vertically, the exact execution of this movement requires, as you can feel in yourself and observe others, a quite definite position of the rest of the body. The raised arm is the figure; the rest of the body is the background. Figure and background can be discriminated as readily in speaking, thinking, feeling, etc. A word, for instance, is understandable only within a specific context, within a definite sentence, within a cultural sphere.”⁵⁹

In other words, the terms are directly borrowed from visual experience, but Goldstein argues that all human activity, from bodily movements to thinking and speech, forms an analogous structure. Goldstein uses the abstract concepts of figure and background to illustrate that holistic biological research is about finding out what other changes in human behavior occur in addition to the actual subject of the study. This can mean that when studying a person's emotional life, in addition to the emotions expressed, one must try to identify what emotions the person represses or what in the person's environment supports the occurrence of those particular emotions instead of others.

There are, however, some confusions of the manner in which Goldstein uses the figure-ground formations. I argue that he uses the concepts both in an ontological and methodological sense. I offer a brief example of both uses.

The methodological use of the figure-ground formation appears in Goldstein's claim that the holistic approach should help a researcher to recognize the background of the research object. Goldstein writes that “[h]abitually we ignore the background of a performance and pay attention only to the figure. From the standpoint of systematic observation and methodology, this is false, for figure and background are intimately interconnected”⁶⁰. For instance, in the case of patients with brain injury, the figure is the apparent capacities (of which one is conscious) that are disturbed during an injury, and the background is the total alteration in personality: the disability to spontaneously express oneself.

⁵⁸ Goldstein uses the term “configuration” as a synonym for “gestalt”. They both refer to the organism made up of parts, but whose function cannot be understood by looking at the parts alone.

⁵⁹ Goldstein 1940, 12–13.

⁶⁰ Goldstein 1940, 13.

Goldstein uses the figure-ground conceptions in an ontological sense, as well. He illustrates the relation between conscious and non-conscious levels of personality with the help of these concepts⁶¹. Goldstein argues that for the so-called normal personality, “[t]hat aspect comes into the *foreground* which makes possible the optimal coming to terms of the organism with a given condition”⁶². In cases of personality disorder, the figure-ground formation changes. For instance, “changes in the normal functioning of certain nervous apparatuses because of disease may produce as secondary changes abnormal effects in the bodily sphere, and this changed bodily *background* may distort feeling and thinking”⁶³. In pathological cases like this, a person is unable to spontaneously change the focus (figure) of her attention.

To summarize the main points of this section, for Goldstein, holism is both an approach to the study of personality and it describes the principles according to which personality functions. The methodological significance of holism in *Human Nature* is philosophical: Goldstein reflects the clinical data by using the holistic hypothesis.

⁶¹ Goldstein 1940, 152–153.

⁶² Goldstein 1940, 153.

⁶³ Goldstein 1940, 155.

The comparison of Kaila's and Goldstein's holistic methodologies

In this section, I explicate three crucial similarities and two significant differences between Kaila's principle of holism and Goldstein's holistic approach. Taken together, the analysis of these similarities and differences broadens the understanding of holistic personality research. I have summarized the similarities and differences in the titles below, after which I will provide a more detailed explanation of the topic under each title.

Similarities between Kaila's and Goldstein's theories:

- 1) The concept of holism has two meanings.
- 2) Pathology is defined as a condition in which personality detaches from its needs.
- 3) Non-holistic personality theories are based on common prejudices of human nature.

Differences between Kaila's and Goldstein's theories:

- 1) Kaila stresses that the behavior of personality expresses various needs whereas Goldstein argues that there is only one basic drive.
- 2) Kaila argues against mechanism and intellectualism whereas Goldstein's opponents are atomism, analytic methods, and localization theory.

Let me clarify these similarities and differences in more detail.

Similarity 1. As already explicated, both Kaila and Goldstein use the concept of holism in two ways in their personality research: it has both ontological and methodological significance. As regards the ontological significance, personality is seen essentially as a whole that cannot be understood by merely examining the separate tendencies or capacities of an individual. Goldstein states that "we obtain insight in all living forms by one methodological principle – the holistic. This is, to certain extent anticipation, but we believe it justified through the direct observation of nature"⁶⁴. In other words, observation of nature reinforces the notion of the holistic nature of the organism, hence the need for a holistic methodology. The same double meaning of holism appears in Kaila's work. He argues that "personality is a holistic and

⁶⁴ Goldstein 1995 [1934], 361, italics are my own.

meaningful entity”, and simultaneously holism is a principle of thinking that, according to Kaila, should guide psychological research⁶⁵.

Similarity 2. Kaila and Goldstein aim to study personality by examining its pathologies. For example, Kaila argues that neuroses are functional disorders of personality in which some needs have been overemphasized whereas psychoses illustrate situations in which the behavior of an individual is cut off from personal needs⁶⁶. The idea is that if the research focuses on the fulfillment and inhibition of the individual's needs, many pathological patterns of behavior become understandable. Kaila points to several studies showing that in illness or abnormal circumstances, "instead of the natural species-typical response, at least to some extent appropriate compensatory functions occur in these situations"⁶⁷. It is noteworthy that Kaila defends the holistic nature of reflexes by explicitly referring to Goldstein's studies⁶⁸.

Goldstein's investigation reveals that the impairment of abstract attitude appears in all the volitional activities of a person, not just in separate capacities such as the capacity to recollect facts or express emotions. In this sense, these patients' ability to express their personalities diminish since they cannot reflect or spontaneously direct their own action.⁶⁹ To understand the disturbance in personality a researcher must examine not only the current pathological stage of a patient but compare it, if possible, to the behavior and experience of personality before injury. Goldstein emphasizes that "it is imperative to consider the entire premorbid personality of the patient and his transformation by irreparable changes"⁷⁰.

Similarity 3. Both Kaila and Goldstein explain the dominance of certain theoretical paradigms by researchers' general tendency to draw erroneous conclusions from valid research outcomes. Kaila argues that both intellectualistic and mechanistic theories of personality have their psychological origin in prejudices characteristic of humans⁷¹. He suggests that "[i]t might be that humans have a natural *tendency to perceive life incorrectly*"⁷². The most serious distortion in both intellectual and mechanistic prejudices is that they prevent a researcher from perceiving the *meaningfulness* in lower levels of behavior. Thus, to develop a reliable methodology to study personality requires that a researcher makes an active effort to first

⁶⁵ Kaila 1934, 31 & 132.

⁶⁶ Kaila 1934, 18.

⁶⁷ Kaila 1934, 53.

⁶⁸ Kaila 1934, 52.

⁶⁹ Goldstein 1940, 66–67.

⁷⁰ Goldstein 1995 [1934], 340.

⁷¹ Kaila 1934, 133 & 249.

⁷² Kaila, 1934, 133.

recognize and then detach oneself from common prejudices.⁷³ Goldstein, on the other hand, indicates that many biological investigations base the use of analytic methods on a biased conception of an organism⁷⁴. One manifestation of this bias is that atomistic and analytic methods are stated to be more objective than holistic ones⁷⁵. However, Goldstein emphasizes that the holistic approach is as objective as analytic ones if researchers are committed to giving up the holistic hypothesis in case it proves to be inoperative in understanding personality.

Difference 1. When it comes to the differences, Kaila stresses throughout *Personality* that there is never just one need behind the behavior of a person, but rather the behavior is always overdetermined by various needs⁷⁶. Goldstein, on the contrary, argues that the need to actualize oneself is the primordial need for all persons who have not lost this urge due to pathology⁷⁷. Thus, Kaila's conception of personality seems to be broader than Goldstein's since the former states that various pathologies can be understood via contradictory or extremely strong personal needs, and the latter argues that pathologies merely diminish a patient's personality. The difference is not, however, as simple since Goldstein aims to understand neurotic behavior as an illness that arises when either external circumstances or internal experiences prevent a person from realizing the basic need⁷⁸.

Difference 2. In *Personality* holism is presented against mechanism and intellectualism, whereas the opponents of holism in *Human Nature* are analytic methods such as atomism, mechanism, and localization theory⁷⁹. To some extent, their criticisms are parallel. For instance, they both find unconvincing theories that define reflexes as reactions independent of the natural environment of a person, but they name their opponents differently. However, I do not claim that the difference is due solely to terminology. There are substantive differences between these criticisms. For instance, it is not relevant for Goldstein to criticize intellectualism, since it is not a credible theoretical framework in biology to begin with. In psychology, by contrast, intellectualism was an influential theory in the beginning of the 20th century, and hence Kaila needs to discuss it.

⁷³ Kaila 1934, 133.

⁷⁴ 1934, 378.

⁷⁵ Goldstein 1940, 31–32.

⁷⁶ Kaila 1934, 187.

⁷⁷ Goldstein 1940, 201.

⁷⁸ Goldstein 1940, 150–170.

⁷⁹ Kaila 1934, 124, 203 & 318; Goldstein 1940, 121, 174; 1934, 34.

To put it simply, in Goldstein's biology, atomism and localization theory are both different types of analytical methods: they are based on a breakdown of personality (atomism) to separate physiological parts (localization theory) and the study of direct causal relationships between these parts (mechanism). In biology, Goldstein argues, the starting point of understanding human organisms and the nature of personality should be holistic, but analytic methods are required, as well. Kaila's critique of intellectualism is not that it is atomizing or mechanical, but that it reduces the behavior of a person to the mental states of an individual⁸⁰. One difficulty is that neither Kaila nor Goldstein are too explicit concerning against whom they are developing the critique. For instance, Goldstein does not analyze in detail the methodological arguments of mechanistic theories. This problem seems to arise because neither Kaila nor Goldstein make a clear distinction between the description of personality and the methods to study it. According to my interpretation, it is not problematic to use atomistic or mechanistic methods in personality research, but a problem arises if the ontological and methodological conceptions of holism get confused during the research process. This is to say that the use of, let us say, analytical methods does not necessarily imply that the subject of the study is "analytical".

Despite the differences presented, Kaila and Goldstein both aim to develop holistic principles to understand human personality. Based on the comparison given, I argue that both Kaila and Goldstein use the concept of holism in a philosophical sense to develop the methodology of their fields of study. To explicate the methodologies used in *Personality* as well as in *Human Nature*, it was essential not to commit oneself to any particular philosophical school, but to examine in what sense the works drew on philosophical thinking. I elaborate this further in the next section.

⁸⁰ Kaila 1934, 63–64.

Discussion

The comparative study of Kaila's and Goldstein's holistic methodologies is important for three reasons. First, it is historically relevant to explicate the thematic and argumentative similarities between these two studies of personality that are written at the same time, but whose authors have not engaged in a dialogue with each other. Second, the connections between Kaila's and Goldstein's projects have not been studied before, although they are thematically interrelated. Third, the explication of these methods has a methodological importance since this study offers one example of how philosophical principles can be recognized and examined.

The metaphilosophical approach of *Personality* and *Human Nature* allowed us to discern implicit methodological principles that are not only psychological or biological but philosophical. In this sense, Kaila's and Goldstein's personality research is a part of philosophy precisely because the methods used are philosophical. This article offers one example of how one can recognize philosophical methods among other fields of science. In principle, this approach can be used in theoretical research in any discipline. For instance, philosophical principles can be examined from theoretical studies in education or psychology, insofar as the source contains enough metatext about the different stages of the study. Without metatext, it is merely impossible to identify philosophical principles.

For clarity, even though I argue that philosophical principles and methods can be found in both *Personality* and *Human Nature*, my aim is not to claim that either Kaila or Goldstein unconsciously *meant* their works to be philosophical. Nor is the idea to deny the psychological and biological aspects of Kaila's and Goldstein's works. My intention was to show that *if* these works are examined metaphilosophically, *then* one can discern what kind of philosophical commitments one can find there, in addition to psychological and biological commitments and methods. In other words, philosophy can learn about its own methods by analyzing the methodological principles from other sciences.

According to Nicholas Rescher, "a specifically *philosophical principle*, [...] is a general instruction for cogent philosophizing, a maxim that lays down a methodological rule for philosophical practice"⁸¹. Rescher continues: "Such methodological principles are *general rules of procedure*, framed in terms of maxims that prescribe the appropriateness of different ways of proceeding in philosophizing"⁸². The investigation of Kaila's *Personality* offered one

⁸¹ Rescher 2006, 1–2.

⁸² Rescher 2006, 2, my italics.

way to recognize what kind of principles do have a methodological function. The principle of holism is methodological when it guides the reflection. Goldstein's use of the holistic hypothesis allows him to recognize that patients with different brain injuries shared a similar alteration in personality. To use Rescher's terminology, Kaila's principle of holism and Goldstein's holistic hypothesis function as a rule of procedure in their research of personality. Another characteristic feature of metaphilosophical study is that it cannot be practiced without a case study. In other words, I could have examined Kaila's and Goldstein's concept of holism without a metaphilosophical framework, but it would not be possible to recognize philosophical principles without any kind of case examples.

Even though there are various types of principles within science, it can be argued that philosophy has a special relationship to the study of principles. In fact, Kaila presents that "philosophy is a study of principles. It precisely reveals the concealed preconditions [of science] [...] As such, it belongs as little to spiritual as to natural and mathematical sciences, it concerns all sciences."⁸³ As I interpret the paragraph, while all scientific research must be based on some principles, philosophy can offer methodological tools to recognize and explicate the principles necessary specialized sciences, psychology, and biology in this case. However, to recognize the principles, the philosopher must also be able to distinguish between scientific principles at different levels so that the principles within philosophy and those concerning all sciences do not get confused⁸⁴. A task for a future study is to discover whether philosophical principles can be found in other personality studies, as well.

To conclude, I have demonstrated that Kaila's principle of holism and Goldstein's holistic hypothesis are philosophical in nature. The analysis proves that it is, indeed, possible to recognize the philosophical principles used in the works that are not themselves explicitly philosophical. This is an important finding for future research. The hypothesis can be drawn that different disciplines can make use of methodological principles that are philosophical by their nature.

⁸³ Kaila 1992 [1948], 470.

⁸⁴ cf. Rescher 2014, 8.

Summary

Let me summarize the main arguments of this paper by recalling the three objectives I presented in the introduction. I have clarified the philosophically significant task that both Kaila's *Personality* and Goldstein's *Human Nature* undertake and perform. First, both Kaila's principle of holism and Goldstein's holistic approach have two meanings: they refer to the ontological nature of personality and methods in personality research. Even though the works are explicitly classified as psychological or biological, they both use philosophical reflection to guide the understanding of personality. Finally, I proposed that metaphilosophical study of methodological principles offers one useful way to study relations between methods of philosophy and other sciences. This type of investigation requires that one goes to the historical sources and recognizes the methods used in other investigations that are not strictly classifiable to one discipline.

Bibliography

Ahlman, Erik. 1993/1937. "Filosofian tehtävästä." *Artikkeleita (2), Teokset IX*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 101–109.

Allport, Gordon W. 1937. *Personality: A Psychological Investigation*. New York: Henry Holt and Company.

Bolles, Marjorie and Goldstein, Kurt. 1938. "A study of the impairment of 'abstract behavior' in schizophrenic patients." *Psychiatric Quarterly*, **12**: 42–65.

Descartes, René 1997 [1641]. *Meditationes de prima philosophia*. Edited by Charles Adam and Paul Tannery. Vol. VII. XI vol. Oeuvres de Descartes. Paris: Vrin.

Drapela, Victor J. 1995. *A Review of Personality Theories*. Springfield, Illinois: Charles C Thomas.

Ferrario, Chiara. 2018. "Goldstein, Kurt." In *Encyclopedia of Life Sciences (eLS)*. Chichester: John Wiley & Sons.

Ferrario, Chiara E. and Corsi, Luigi. 2013. "Vitalism and Teleology in Kurt Goldstein's Organismic Approach." In *Vitalism and the Scientific Image in Post-Enlightenment Life Science, 1800–2010*, edited by Sebastian Normandin & Charles T. Wolfe. Netherlands: Springer.

Goldstein, Kurt. 1995 [1934]. *The Organism [Des Aufbau des Organismus]*. New York: Zone Books.

Goldstein, Kurt. 1940. *Human Nature in the Light of Psychopathology*. In *The William James Lectures, 1938–1939*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Gurwitsch, Aron. 2009. *The Collected Works of Aron Gurwitsch (1901–1973)*, vol. II. In *Studies in Phenomenology and Psychology*, edited by Fred Kersten. Heidelberg: Springer.

Jääskeläinen, Manu. 1983. *Eino Kailan psykologia: rakenne ja kehitys: käsiteanalyttinen teoreettinen tutkimus*. Doctoral dissertation, Department of Applied Psychology, University of Helsinki.

Kaila, Eino. 1934. *Persoonallisuus (Personality)*. Helsinki: Otava.

Kaila, Eino. 1992 [1948]. "Filosofian merkitys tieteellisen spesialisoitumisen vastapainona." *Valitut teokset II*. Keuruu: Otava.

Kant, Immanuel. 2018 [1781]. *Puhtaan järjen kritiikki*. Translated by Markus Nikkarla and Kreetta Ranki. Helsinki: Gaudeamus.

Koffka, Kurt. 1936. *Principles of Gestalt Psychology*. Oxon: Routledge.

Leinonen, Mikko. 2008. *Tieteellinen ajattelu ja filosofian rikkaruohot. Filosofian identiteetistä suomalaisen filosofian ongelmana ja filosofiakäsitykset Eino Kailan ja Erik Ahlmanin tuotannossa*. Tampere. Tampereen yliopisto.

Merleau-Ponty, Maurice. 1942. *La structure du comportement*. Paris: Presses Universitaires de France.

Merleau-Ponty, Maurice. 1945. *Phénoménologie de la perception*. Paris: Gallimard.

Myllymaa, Lauri. 2021. *Two Sources of Knowledge*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Rescher, Nicholas. 2006. *Philosophical Dialectic: An Essay on Metaphilosophy*. Albany: State University of New York Press.

Rescher, Nicholas. 2014. *Metaphilosophy: Philosophy in Philosophical Perspective*. London: Lexington Books.

Salmela, Mikko. 1998. *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata*. Helsinki: Otava.

Silvonen, Jussi. 2017. "Sielutieteestä psykologiaan – suomalaisen psykologiahistorian haasteita." *Psykologia*, **52**, no 2–3: 84–94.

Verhoeff, Berend. 2016. "Kurt Goldstein on autism: exploring a person-centered style of psychiatric thought." *History and Philosophy of the Life Sciences*, **38**: 117–137.

IV

MENETELMÄT ERIK AHLMANIN FILOSOFIASSA

Hovila, Tiia-Mari & Lipsanen, Katariina, 2021

Ajatus, 78, 123–148

<https://journal.fi/ajatus/article/view/125146>

Uudelleenjulkaistu Suomen Filosofisen Yhdistyksen luvalla.

Menetelmät Erik Ahlmanin filosofiassa

TIIA-MARI HOVILA JA KATARIINA LIPSANEN

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkoituksenamme on selvittää filosofisia metodeja, ja kuinka niitä voidaan tutkia filosofisista teksteistä. Metafilosofisella tutkimuksella on pitkä perinne suomalaisessa filosofiassa. 1900-luvun ensimmäisen puolen suomalaisen filosofian on nähty olevan peräti leimallisesti metafilosofista (ks. esim. Leinonen 2008, 13–22, 71–78). Käytämme tässä kirjoituksessa tapausesimerkkinä suomalaisen filosofin, Erik Ahlmanin (1892–1952), kirjoituksia filosofisen tutkimuksen luonteesta. Tämän artikkelin käsittelyyn olemme valinneet kolme tekstiä: ”Ajatuksia filosofisesta tarpeesta” (1925), ”Arvioinnit ’ymmärtämisen’ perustana” (1926) ja ”Totuudellisuus tieteessä ja filosofiassa” (1929).

Tutkimuksemme lähtöajatuksena on, että filosofian tutkimusartikkeleissa harvoin eksplikoidaan käytettyä metodia tai lähestymistapaa: usein otetta luonnehditaan laveasti esimerkiksi ”luennaksi” tai ”analyysiksi” tietystä käsitteestä tai ideasta. Tartumme tähän haasteeseen käsitteellistämällä niitä filosofiseen tutkimukseen kuuluvia menetelmävaihteita, joita ei yleensä tunnisteta eikä kirjata auki. Selvitämme, miten Ahlman

kuvailee filosofian metodologisia tehtäviä ja mitä nämä kuvaukset kertovat filosofian luonteesta. Tutkimuksemme vastaa kysymykseen: miten Ahlman luonnehtii filosofian menetelmiä? Tämän artikkelin puitteissa menetelmä tarkoittaa yksinkertaisesti filosofisen tutkimuksen tekemisen tapaa. Käytämme menetelmän käsitettä tavanomaista laajemmassa merkityksessä: yleisesti käytössä olevien ja vakiintuneiden filosofisten menettelytapojen lisäksi viittaamme menetelmillä esimerkiksi aineistonvalintakriteereihin ja tutkimusta ohjaaviin implisiittisiin lähtöoletuksiin.

Erik Ahlman oli 1900-luvun alun merkittävä suomalainen filosofi, joka oli taustaltaan kielitieteilijä. Hänen keskeiset filosofiset vaikutteensa tulevat 1800- ja 1900-lukujen taitteen elämänilosofeilta, kuten Arthur Schopenhauerilta, Friedrich Nietzscheiltä, Henri Bergsonilta sekä fenomenologisesta tutkimusperinteestä. Fenomenologiset vaikutukset ovat Mikko Salmelan mukaan peräisin Max Scheleriltä, jonka pyrkimyksenä oli ennen kaikkea luoda kokonaisvaltaisia maailmankatsomuksia (Salmela 1998, 272). Suomalaisista filosofeista hänen vaikutuspiiriinsä kuuluivat muun muassa opettaja Arvi Grotenfelt sekä ystävä ja kollega J.E. Salomaa.

Ahlmanin filosofiaa on tutkittu erityisesti kasvatustutkimuksen ja kulttuurifilosofian näkökulmasta. Kattavan yleiskatsauksen Ahlmanin filosofiaan on tehnyt Mikko Salmela teoksessa *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata* (Salmela 1998). Mikko Leinonen (2008) on puolestaan tutkinut Ahlmanin ajattelussa esiintyviä filosofiakäsityksiä metafilosofisella otteella. Vaikka yksityiskohtaista kartoitusta Ahlmanin menetelmistä tai menetelmäkäsityksistä ei ole tehty, Salmelan ja Leinosen teokset antavat hyvän lähtökohdan Ahlmanin menetelmien tarkempaan tarkasteluun. He molemmat tuovat esille, että Ahlmanin käsitys filosofian menetelmistä on intuitionistinen ja fenomenologinen – intuitio on filosofian menetelmä (Salmela 1998, 272; Leinonen 2008, 164). Tämän artikkelin on tarkoitus yhtäältä täydentää ja toisaalta syventää aiempia kartoituksia: selvitämme, mitä menetelmiä tai lähestymistapoja intuition lisäksi Ahlmanin teks-

teistä voidaan tunnistaa, mitkä ovat Ahlmanin mukaan filosofisten metodien lähtökohdat ja miten intuition menetelmä suhteutuu filosofian luonteeseen.

Tutkimuksemme on luonteeltaan metafilosofista, ja se on sitä kahdella eri tavalla: yhtäältä tutkimme Ahlmanin menetelmiä ja toisaalta kuvaamme oman tutkimusprosessimme eri vaiheita. Filosofisista menetelmistä ja niiden metafilosofisesta tutkimuksesta on 2010-luvulla kirjoitettu joitakin varsin laajoja koelmateoksia¹. Näissä on usein painotettu yksittäisten menetelmien, koulukuntien metodologioiden tai yleisesti menetelmien roolin tutkimista. Kontribuutiona tälle tutkimuskentälle havainnollistamme, miten filosofisen tutkimuksen menetelmät voidaan eksplikoida ja miten implisiittiseksi jääviä menetelmiä ja lähestymistapoja voidaan tuoda esille. Tätä tavoitetta silmällä pitäen olemme kirjanneet ylös oman tutkimusprosessimme tuodaksemme esille tutkimuksemme lähtöoletukset ja menetelmät. Yksi tutkimuksemme taustamotivaatio on laajentaa filosofien menetelmiä käsittelevää keskustelua koskemaan usein piiloon jääviä valinta- ja ajatteluprosesseja – niitä käytänteitä, jotka ohjaavat tutkimuksen tekemistä.

Ensimmäisessä luvussa käymme läpi tähän artikkeliin liittyvän tutkimusprosessin, minkä jälkeen siirrymme käsittelemään Ahlmanin teksteistä nousseita toistuvia menetelmiin liittyviä teemoja. Toisessa luvussa tutkimme filosofialle ominaisia lähtökohtia ja olettamuksia, jotka Ahlmanin mukaan suuntaavat filosofista ajattelua. Tämän jälkeen selvitämme, miten Ahlman erottaa filosofian lähestymistavan tieteestä. Neljännessä luvussa syvennymme filosofisen tiedon luonteeseen, jonka tavoittaminen Ahlmanin mukaan vaatii intuition menetelmän hyödyntämistä.

Tutkimusprosessin kuvaus

Tässä osiossa kuvaamme tutkimusartikkelimme lähestymistapoja: aineiston valintaa, analysointitapoja ja etenemisvaiheita.

¹ Ks. esim Cappelen, Gendler ja Hawthorne 2016; D'oro ja Overgaard 2017; Laerke, Smith ja Schliesser (2013).

Hypoteesimme on, että oman tutkimusprosessimme kuvaus selvittää tutkimuksemme metodologisia valintoja ja antaa yhden esimerkin keinosta, jolla usein implisiittiseksi jääviä menetelmiä voi eksplikoida filosofisessa tutkimuksessa. Eksplikointi mahdollistaa menetelmien ja lähestymistapojen kritiikin: esimerkiksi valittujen tekstien osuvuuden ja teemojen määrittelyn arvioinnin.

Päätimme ottaa tarkasteluun 1900-luvun alkupuolen suomalaisen filosofin, sillä kiinnostus metafilosofiaan oli aikakaudelle leimallista. Aineiston alustavassa valinnassa päätimme tarkastella Jalmari Edvard Salomaan (1891–1960) ja Erik Ahlmanin tekstejä, sillä oletuksemme oli, että 1900-luvun alkupuolen keskeisinä filosofian harjoittajina he molemmat kuvaavat filosofian menetelmiä teoksissaan. Päätimme ottaa analysoinnin kohteeksi vain yhden filosofin tekstejä tutkimuksen koherenttiuden säilyttämiseksi. Vertaileva ote ei olisi ollut myöskään menetelmien tunnistamisen kannalta perusteltu. Aineiston valinta koostui siis kahdesta osasta: ensin valitsimme filosofin, jonka tuotantoon keskityimme, ja tämän jälkeen valitsimme ajattelijan teksteistä tutkimukseen parhaiten sopivat.

Ensimmäisen valinnan kohdalla kävimme systemaattisesti läpi molempien filosofien tekstejä. Selvitimme, mitä aiheita Salomaa ja Ahlman ovat tutkineet *Aika-* ja *Ajatus-*aikakauskirjoissa julkaistuissa artikkeleissaan. Lisäksi kävimme läpi molempien julkaisemista monografioista ja esseekokoelmista erityisesti johdannot, joissa lähestymistapoja oletettiin esiteltävän. Näitä vertailemalla valitsimme tarkastelun kohteeksi Ahlmanin kirjoitukset sillä perusteella, että ne sisälsivät enemmän metatekstiä ja lähestymistapaan liittyviä huomioita kuin Salomaan tutkimukset.

Toisessa valintaprosessissa poimimme Ahlmanin teksteistä menetelmiä ja lähestymistapoja havainnollistavia huomioita ja kokosimme nämä yhteen. Hyödyntäen jo edellä esiteltyjä valintakriteereitä valitsimme lähemmän analysoinnin kohteeksi Ahlmanin tuotannosta ”Arvioinnit ’ymmärtämisen’ perustana” -artikkelin (1926), ”Ajatuksia filosofisesta tarpeesta” -esseen

(1992/1925) sekä kirjan luvun ”Totuudellisuus tieteessä ja filosofiassa” (1992/1929). Kummallakaan tutkijoista ei ollut vahvoja tutkimusta ohjaavia ennakkokäsityksiä eikä syvällistä tuntemusta Ahlmanin filosofiasta ennen yhteisen tutkimusprosessin aloittamista. Alustavana ideana oli toteuttaa tekstien analyysi kahdessa eri vaiheessa: ensin selvittää, miten Ahlman kuvailee filosofian menetelmiä eri teoksissaan, ja sen jälkeen tutkia, millä menetelmillä hän toteuttaa oman tutkimuksensa.

Tekstianalyysin aluksi kirjasimme systemaattisesti ylös kunkin valitun tekstin menetelmien kannalta keskeiset osuudet. Etsimme teksteistä mainintoja filosofisen tutkimuksen ennakkoletuksista, lähtökohdista, tutkimusta motivoivista tekijöistä, tarkastelutavoista sekä taustavaikuttajista. Kirjaamisen aikana teksteistä alkoi hahmottua useita toistuvia ajatuskulkuja, joissa Ahlman otti joko implisiittisesti tai eksplisiittisesti kantaa näihin aiheisiin. Kirjoitimme auki kaikki esille tulleet teemat, keskustelimme niistä ja keskustelun päätteeksi päädyimme jakamaan käsittelyn kolmeen osioon: filosofisen tutkimuksen lähtökohdat, filosofian ja tieteen väliset metodologiset erot sekä filosofian luonteen teemat. Aineiston pohjalta kootut muistiinpanot jaoimme teemojen mukaisesti, minkä jälkeen oli mahdollista arvioida, mihin järjestykseen luvut tulisi asettaa. Keskeisenä menetelmänä teemojen analysointiin käytimme lähilukua. Lähiluvulla tässä artikkelissa tarkoitamme määrätyn tekstin tarkkaa analysointia, jonka avulla voidaan selvittää tekstin välittämiä merkityksiä ja tuoda pinnalle implisiittisiksi jääviä teemoja tai tekstuaalisia keinoja (Allen 2017, 136). Lähiluvun aikana selvisi, että yhden artikkelin puitteissa ei ollut mahdollista sekä eksplikoida Ahlmanin itse käyttämiä menetelmiä että tutkia Ahlmanin tapaa kuvata filosofian menetelmiä. Näin ollen päätimme keskittyä pelkästään jälkimmäiseen tehtävään.

Tutkimusprosessin aikana pidimme kirjaa oman tutkimuksemme lähestymistavoista ja vaiheista. Lähestymistapa ei ollut tarkkaan ennalta määrätty; alkuperäisenä suunnitelmanamme oli yksinkertaisesti tutkia filosofian metodeja hyödyntämällä lähilukemisen menetelmää.

Filosofisen tutkimuksen lähtökohdat

Tässä luvussa käsittelemme Ahlmanin teoksissa esiintyviä huomioita filosofisen tutkimuksen lähtökohdista. Ahlmanin mukaan filosofista tutkimusta suuntaavat yhtäältä tutkijan tarve selittää maailmaa ja toisaalta hänen mahdolliset kykynsä vilpittömään ajatteluun sekä taipumuksensa ennakkoluuloisuuteen ja harha-ajatuksiin. Tässä näkyy Salmelan mainitsema Ahlmanin vahvasti elämänfilosofinen ote; filosofisen ajattelun alkuperää tarkastellaan siihen liittyvän inhimillisen tarpeen näkökulmasta (Salmela 1998, 270–271). Seuraavassa selvitämme yksityiskohtaisesti näiden tekijöiden merkitystä filosofisen tutkimuksen tekemiselle.

Esseessä ”Ajatuksia filosofisesta tarpeesta” Ahlman selvittää filosofisen tutkimuksen taustalla olevia psykologisia vaikuttimia ja käsittelee tässä mielessä alan olemassaolon syytä: mistä filosofisen ajattelun tarve syntyy? Hän arvioi tieteellisten ja filosofisten selitysten tarjoaman mielenrauhan olevan yksi tutkimukseen keskeisesti vaikuttavista tekijöistä. Sekä filosofinen että tieteellinen työ ovat ymmärrettävissä sitä vasten, että ”[i]hmismielet tarvitsevat sellaista saadakseen rauhan” (Ahlman 1992/1925, 9). Ahlman antaa ymmärtää, että selittämisen tarpeen voimakkuus vaihtelee yksilöiden välillä. Samalla Ahlman korostaa, ettei maailma itsessään vaadi selitetyksi tuleamista. Pikemminkin selittämisen tarve² – yksi tutkimuksen tekemisen keskeisistä vaikuttimista – syntyy ihmisestä itsestään. Filosofiselle työlle on ominaista, että se vaatii tämän ristiriidan ymmärtämistä (Ahlman 1992/1925, 20).

Ahlmanin mukaan filosofialla on ”terapeuttinen merkitys”: selittämällä ympäristöään ja ihmisten toimintaa filosofi voi saavuttaa mielenrauhan (1992/1925, 18). Keskeisenä väittämänä on, että ihmisen ”henkinen vihollinen” on ajattelun hämäryys, johon filosofian lisäksi myös tiede tai uskonto voivat tarjota selvyyttä:

² Ahlman kutsuu filosofista selittämisen tarvetta ”metafyysilliseksi tarpeeksi” (1992/1925, 8).

Tieteen kanssa [filosofialla] on yhteistä se vapauttava teho, mikä on asioiden kirkastumisessa ja ymmärrettävyydessä, ahdistavan hämäryyden poistumisessa. Uskonnon kanssa on yhteistä se persoonallisuutta kokoava tunne, joka johtuu siitä, että arvokkaammaksi kaikesta tunnetaan pyrkimys tehdä maailmasta *puhdas tietämisen ja selittämisen objekti*, maailmasta kokonaisuudessaan, kaikkine sen yksityiskohtineen, niihin luettuna henkilökohtaiset tuskat, surut ja vaikeudet. [...] Ja ehkä parhain palvelus, minkä filosofi voi tehdä, on siinä, että hän voi suggeroida ihmisiin tämän pyrkimyksen ja tunteen sen arvosta. (1992/1925, 19.)

Ahlmanin teoksissa selittämisen lisäksi ennakkoluulottomuus nousee yhdeksi tärkeimmistä filosofisen tutkimuksen lähtökohdista: ”Filosofi suhtautuu kaikkeen täydellisellä ennakkoluulottomuudella; se on suorastaan hänen intohimonsa ja samalla se moraaliksi, minkä hän itseään varten on valinnut” (1992/1925, 10). Aiempien filosofien teorioiden ja muualta omaksuttujen ennakkokäsitysten irrottaminen filosofisesta tutkimuksesta on filosofian historiassa usein nähty eräänlaisena väylänä puhtaaseen tietoon. Esimerkiksi *Metodin esitys* -tutkielman toisessa osassa Descartes kirjoittaa ennakkoluulottomuudesta ensimmäisenä omaa tutkimustaan ohjanneena sääntönä (2001/1637, 131)³.

Filosofin on siis kyettävä samaan aikaan ymmärtämään oma selittämisen tarpeensa ja kuitenkin selittämään maailmaa ennakkoluulottomasti – ilman, että omat henkilökohtaiset vaikuttimet ja tavoitteet vääristävät tutkimuksen etenemistä. Ahlman kuvaa filosofin asenteen kahtiajakautunutta luonnetta esittämällä, että ”[h]än [filosofi] haluaa ihmetellä, mutta samalla päästä ihmettelystä selittämisen kautta. Hänen asenteensa on

³ ”Ensimmäinen sääntöni oli se, etten koskaan ota totena mitään sellaista, minkä en ilmiselvästi tiedä olevan totta. Toisin sanoen, vältän huolellisesti kiirettä ja ennakkoluuloja enkä sisällytä arvostelmiini yhtään sen enempää kuin sen, mikä ilmenee mielelleni niin selvästi ja tarkasti, ettei minulla ole aihetta asettaa sitä epäilyksenalaiseksi.” (Descartes 2001/1637, 131.)

siis omituisella tavalla kahtalainen” (1992/1925, 10). Filosofinen ajattelu koostuu näistä kahdesta asenteesta: ennakkoluulottomasta ihmettelystä ja tutkimuskohteen selittämisestä. Nämä kaksi asennetta täydentävät toisiaan siten, että toinen herättää filosofisen ajattelun tarpeen (ennakkoluuloton asenne) ja toinen välittää filosofisen ajattelun käsitteelliseen muotoon (selittävä asenne).

Ennakkoluulottoman asenteen kehittäminen on keskeisessä osassa myös ”Totuudellisuus tieteessä ja filosofiassa” -luvussa, jossa Ahlman korostaa, että filosofin tulee ”kasvattaa itseään havainnon sisäiseen lahjomattomuuteen” (1992/1929, 161). Filosofin on siis vältettävä oman sisäisen havaintonsa vääristymistä. Ahlman jatkaa argumentoimalla, että lahjomattoman havainnon kehittyminen on ehto ”evidenssielämyksen aitouden tarkistamiselle” (1992/1929, 161). Toisin sanoen filosofin on kehitettävä persoonaansa, jotta hän on kykenevä arvioimaan filosofisten väitteiden ja ajatusten totuudellisuutta (Ahlman 1992/1929, 161).

Lähtökohtien näkökulmasta keskeistä on jäsentää, mitkä tekijät voivat olla ennakkoluulottoman asenteen esteenä ja miten ajattelun vääristymistä tulisi välttää. Ahlman nostaa esille itse ennakkoluulojen lisäksi muita psykologisia tekijöitä, jotka voivat rajoittaa filosofista tutkimusta. Luvussa ”Totuudellisuus tieteessä ja filosofiassa” Ahlman selvittää erilaisia itsepetoksen muotoja, jotka voivat estää filosofiselle tutkimukselle välttämättömän ennakkoluulottoman asenteen muodostamista (1992/1929, 159–160). Yhtäältä tutkijan omat intressit ja toisaalta muiden ihmisten odotukset saattavat johtaa havaintoja harhaan. Tästä syystä Ahlmanin mukaan tutkijan on koeteltava omia havaintojaan ja tutkittava pohjaa, jolle ne on muodostettu. Ahlman kirjoittaa:

On yleinen sielullinen ilmiö, että ihminen havaitsee sen, millä hänelle on affektiivinen arvo, omien subjektiivisten intressiensä mukaisena. [...] Jos nuo harhat kuitenkin ovat järjestelemättömiä, satunnaisista seikoista johtuvia, on asia merkityksetön. Mutta pahempi on jos aina erehdytään mää-

rättyyn suuntaan, siihen, mihin omat intressit viittaavat. Sellaisen henkilön havaintoihin ei voida enää luottaa. (1992/1929, 155.)

Ennakkoluulottoman asenteen tehtävänä on turvata, etteivät henkilökohtaiset mieltymykset vinouta filosofin työtä. Ahlmanin mukaan myöskään filosofiset järjestelmät eivät itsessään estä filosofia sortumasta harha-ajatuksiin, koska monet järjestelmät ovat itsessään vinoutuneita. Niiden rakentaminen ei toisin sanoen menetelmänä takaa totuudellisuutta eikä estä ajattelun vääristymistä. Pikemminkin riskinä on, että rakennettu järjestelmä on keinotekoinen ja kaukana todellisuudesta:

Filosofien systeemin rakennusinto ei ole omiaan vähentämään itsepetosmahdollisuutta. Vaara on varsinkin siinä, että järjestelmää sepittäessä ylen helposti etäännyttään välittömästä havainnosta ja turvaudutaan *järkijohtelun* aiheuttamiin kuvitelmiin. Ehkä ei edes enää uskalleta palata täysin *ennakkoluulottamaan sisäiseen näkemiseen*, pelosta, että se voisi kumota järjen rakennelmat. (1992/1929, 159, kurssiivit meidän.)

Järkijohtelu tässä yhteydessä tarkoittaa päättelyyn eikä niinkään kokemukseen perustuvaa tietoa. Ahlmanin ajatuksena näyttää olevan, että vaikka järkijohtelulla voitaisiin saada aikaan eheä ja toimiva filosofinen järjestelmä, se ei kuitenkaan välttämättä vastaa todellisuutta. Ennakkoluulottomalla sisäisellä näkemisellä pysymme kiinni todellisuudessa, ja näkemyksen vääristyminen vältetään tasapainottelemalla järjen ja sisäisen näkemyksen välillä. Ahlmanin mukaan filosofiseen työhön tarvitaan molempia.

Ajattelun harhoista näyttää löytyvän selitys sille, miksi filosofian parissa on kehittynyt niin paljon toisistaan eroavia järjestelmiä ja koulukuntia. Ahlman kirjoittaa:

Meidän on sentähden aina otettava huomioon, että eräänä syynä filosofien erilaisiin kantoihin saattaa olla heidän eri tavoin ilmenevä itsepetöksensä. Toisia syitä voivat olla: se, että

asiat todella näyttäytyvät erilaisina eri ajattelijoille, ja vihdoin se, että toinen todella kyvyiltään on toista heikompi ja siksi näkee asiat väärin. (1992/1929, 159–160.)

Filosofisia järjestelmiä arvioidessa on näin ollen syytä ottaa huomioon järjestelmän toimivuuden lisäksi sen rakentamisen alkuperäiset taustamotiivit. Ahlman listaa joukon kysymyksiä, joiden avulla filosofi voi arvioida tutkimuksen motivaatiotekijöiden pyyteettömyyttä:

[O]nko tajunnansisällykseni todella siihen kategoriaan kuuluva elämys, miksi sitä luulen? Eivätkö ehkä subjektiiviset mielihaluni saata minua harhaan? Onko havaintoni todellinen havainto eikä vain illuusio tai kuvitelma, onko muistoni todellinen vai ehkä mielikuvituksen tuote tai sen muovailema, onko johtopäätökseni loogillisesti välttämätön vai mielivaltainen pyrkimysteni sanelema konstruktio, onko arvostelmillani evidenssin luonne vai onko sillä vain persoonallisten tunnesyiden tai ajatustottumusteni tähden evidenssin sävy? Useat erehdykset tieteessä johtuvat varmaankin tutkijan sisäisen rehellisyyden puutteesta, 'intellektuaalisen omantunnon' liiallisesta lempeydestä. (1992/1929, 156–157.)

Viimeiseen kysymykseen sisältyy ajatus, että vaikka persoonallisuudella ja tunteilla on merkittävä asema filosofisen tiedon arvioinnissa, ei tämä viittaa mihin tahansa henkilökohtaisen intressin ohjaamaan ajatukseen tai havaintoon. Filosofinen ajattelu vaatii omien ennakkoluulojen systemaattista koettelua ja persoonallisuuden kehittämistä. Edellä esitettyjen kysymysten tulisi Ahlmanin mukaan ohjata yhtä lailla tieteellistä kuin filosofistakin tutkimusta.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Ahlmanille filosofisen tutkimuksen keskeiset lähtökohdat ovat niin sanottu ennakkoluuloton asenne ja ajattelun vääristymisen jatkuva välttely. Filosofian olemassaolon syy on vastata ihmisen sisäiseen maailman selittämisen tarpeeseen. Selitysten etsimisessä on kuitenkin varottava, ettei filosofia etäänny liikaa ennakkoluulottomasta asenteesta muodostaessaan eheää kuvaa maailmasta.

Seuraavaksi tarkastelemme lähemmin filosofisen ja tieteellisen tutkimuksen menetelmällisiä eroja ja yhtäläisyyksiä.

Filosofian ja tieteen menetelmät

Puhuessaan filosofian lähestymistavoista ja suhteesta menetelmiin Ahlman toistuvasti vertaa filosofiaa tieteeseen. Tiede toimii ikään kuin filosofian vastinparina; se havainnollistaa, miten filosofia ei toimi tai mitä sen ei pidä tutkia. Esimerkiksi ”Totuudellisuus tieteessä ja filosofiassa” -luvussa Ahlman kuvailee filosofisen tutkimuksen periaatteita ja vertaa niitä tieteelliseen tutkimukseen. Ahlmanin tekstistä käy selväksi, että filosofian tutkimukselle välttämätön asennoituminen (ennakkoluulottomuus ja selittäminen) kytkeytyy sekä filosofian tutkimusetiikkaan että menetelmiin. Tässä luvussa selvitämme Ahlmanin esille nostamia filosofian ja tieteen välisiä eroja siinä määrin kuin se on olennaista filosofian menetelmien tutkimukselle. Emme syvenny ajatukseen, onko Ahlmanin tapa erottaa filosofia ja tiede pätevä ja kestävä nykytutkimuksen valossa.

Tiede on Ahlmanin mukaan tietyssä mielessä dogmaattista. Tällä hän tarkoittaa, että tieteilijöillä on yhteisesti jaettuja metodologisia lähtökohtia tutkimuksen tekemiselle: metodologisia sääntöjä, aksioomia ja premissejä, joita tutkijat omaksuvat ja joiden puitteissa tutkimuskohdetta voidaan tarkastella. Hän luonnehtii näitä ”metodisiksi ennakkoluuloiksi” (Ahlman 1992/1929, 158). Edellä esitettyjen periaatteiden mukaisesti filosofia pyrkii eroon ennakkokäsityksistä. Tiede puolestaan hyödyntää aksioomia ja metodisia sääntöjä tutkimuksissaan: nämä voidaan ymmärtää tietynlaisiksi ennakko-oletuksiksi. Ahlman siis esittää, että siinä missä filosofia vaatii ennakkoluulottomuutta, tiede puolestaan perustuu metodologisille ennakkoluuloille.

Edellisessä luvussa esitettiin Ahlmanin ajatus, että filosofinen työ on erityislaatuisella tavalla kytköksissä tutkijan persoonaan. Sen rooli näyttää tietyllä tapaa korvaavan menetelmien tarpeen. Filosofisen tutkimuksen luotettavuus ei perustu siis menetelmiin vaan filosofiaan itseensä. Ahlman esittää, että filosofia on itse asiassa ensi kädessä itsehavaintoa (1992/1929, 158).

Persoonan ja filosofisen tutkimustyön välisen suhteen ymmärtämiseksi on selvitettävä, miten ja minkälaista tietoa itsehavainnon avulla on mahdollista saavuttaa.

Ahlman ei vastaa tähän kysymykseen suoraan, mutta hänen tutkimuksensa vaikuttavat tukevan seuraavanlaista tulkintaa: itsehavainnossa on kyse intuitiolla tai sisäisellä havainnolla saavutetun näkemyksen reflektiivisestä analysoinnista. Itsehavainnolla on siis erityinen tehtävä tutkia, *millä tavalla* asiat ilmenevät ihmisen tajunnassa. Filosofi ei siis tutki tajunnan sisältöä, vaan tajunnan sisällön ilmenemisen tapaa. Itsehavainnon vaatimuksesta seuraa, että filosofin ”teoreettiset lähtökohdat ovat häntä persoonallisesti lähempänä [kuin tieteilijän]” (1992/1929, 158). Ahlman jatkaa: ”Ajattelijalla ei saa valita lähtökohdiaan ulkopuolisesti pelkästään huomioon ottaen niiden tieteellistä systematiikkaa palvelevan tarkoituksenmukaisuuden tai niiden kyvyn saavuttaa yleistä hyväksymistä, tai jos hän sen tekee, tulee hänen olla tästä selvästi tietoinen ja tuoda se ilmi” (Ahlman 1992/1929, 158).

Tulkintamme mukaan Ahlmanin tekemä filosofian ja tieteiden erottelu on samansuuntainen kuin esimerkiksi Heinrich Rickertillä, jonka on nähty korostaneen luonnontieteiden ja kulttuuritieteiden välisiä luonne-eroja. (Leinonen 2008, 92.) Muun muassa Rickertiin viitaten Ahlman tekee selvän jaottelun tieteen ja filosofian tehtäville: edelliselle kuuluu analyysi, jälkimmäiselle synteesi (Ahlman 1992/1925, 14). Jaottelua ei kuitenkaan pidä ymmärtää yksiselitteisen jyrkäksi. Tieteelliseen ja filosofiseen tutkimukseen molempiin kuuluu sekä analyysi-että synteosiosioita, mutta ensimmäinen on painottunut analyysiin ja jälkimmäinen synteesiin. Ahlman kuvailee tätä eroa: ”Niinkuin kaikkeen synteettiseen liittyy filosofian yhtenäisiin näkemyksiin voimakkaita tunne-elementtejä – sitä vastoin tiede, joka monissa tapauksissa on analyyttistä, on usein omiaan ottamaan tunteen pois semmoisestakin, mihin sitä alussa oli liittynyt.” (1992/1925, 14.) Ajatuksena on, että filosofin tulee kyetä järjestelemään tutkimuskohteensa, eli inhimillisen tajunnan sisältö, sellaiseksi kokonaisuudeksi, synteetiksi, joka ilmentää riittävän hyvin filosofialle ominaista intuitiivista

ajattelua.⁴ On esitetty, että Ahlmanin käsitys filosofian luonteesta tietynlaisena synteesisä nimenomaan mahdollistaa yhteisen maailmankatsomuksen muodostamisen (Salmela 1998, 270–271).

Ahlmanin kuvaus historiallisen tilanteen ymmärtämisestä toimii nähdäksemme esimerkkinä filosofisesta synteesisästä. Jotta tutkija voisi ymmärtää jonkin historiallisen tilanteen, ei riitä, että hän on vain perillä tosiasioista, sillä uskottavan tulkinnan tekeminen vaatii sisäisen näkemyksen muodostamista – mikä on puolestaan mahdollista ainoastaan intuition avulla. Intuitiivisessa vaiheessa muodostetaan omien arvojen pohjalta ”synteesi” eli sisäinen näkemys, joka kuitenkin kiinnittyy tosiasioihin. Historiallisen tilanteen taustalla olevia arvoja tarkastellaan omien arvojen läpi. Kaikkien filosofien on yhdisteltävä oman aikakautensa tieteiden ja kulttuurien antamaa tietoa. Tässä mielessä tarve filosofialle on jatkuva. Näkemystä tarpeen jatkuvuudesta tukee myös Ahlmanin ajatus, ettei filosofista tietoa ole mahdollista verifioida pelkän kokemuksen avulla (1992/1925, 14). Ahlman esittää, että filosofinen tutkimus on arviointia siinä merkityksessä, että “[f]ilosofi harjoittaa arviointia maailmaan nähden määrätessään, mitkä asiat ovat erikoisesti tietämisen arvoisia” (1992/1925, 10). Hän ei kuitenkaan selvennä, mikä tekee tutkimuskohteen arvioinnista filosofista.

Ahlman näyttäisi siis oletttavan, että filosofisen tiedon sisällöt tulevat tieteiltä ja kulttuurilta, ja filosofian tehtävä on omista lähtökohdistaan järjestää nämä sisällöt. Menetelmien kannalta olennaista on, että “[...] filosofia ei itse tutki, vaan vastaanottaa sen, mikä on annettuna tieteessä, yleisissä käsityksissä ja ympäristön monin tavoin muodostelemassa tajunnassa ja järjestelee sitä” (1992/1925, 18). Tässä filosofia näyttäytyy jonkinlaisena aputieteenä, joka voi hyödyntää tieteen tuloksia ja muodostaa niistä (uusia) kokonaisuuksia. Tämä näkemys filosofiasta on

⁴ Ahlmanin näkemys filosofiasta erityistieteiden tuloksia yhdistävänä alana on yhdenmukainen Grotenfeltin tekemän filosofian määrittelyn kanssa (Leinonen 2008, 91).

osin ongelmallinen, sillä se näyttää redusoivan filosofian tehtävän yksinkertaisesti tieteellisen tiedon järjestelyyn. Näin ollen filosofia itse ei suoranaisesti tuottaisi uutta tietoa. Tämän artikkelin tavoitteiden kannalta ei kuitenkaan ole tarpeen pureutua näihin ongelmiin syvällisemmin.

Ahlman ei itse asiassa valitussa aineistossa missään vaiheessa määrittele, mitä hän tarkoittaa menetelmällä. Yhtäältä hän korostaa filosofian menetelmien pluralistisuutta, ja toisaalta hän antaa ymmärtää, että menetelmät ovat jotain ennalta määrättyä ja tässä mielessä tutkimusaiheesta irrallista (Ahlman 1992/1925, 16). Seuraavaksi esittelemme Ahlmanin teksteissä ilmenevät kaksi toisistaan poikkeavaa tapaa käyttää menetelmän käsitettä.

Esseessä "Ajatuksia filosofisesta tarpeesta" käy ilmi, että Ahlmanin mukaan filosofiselle tutkimukselle ei ole mahdollista löytää yhtä yhtenäistä menetelmää. Sen sijaan "[o]n ilmeistä, että [filosofiassa] asioita voidaan kombinoida *monella tavalla*, monesta peruskäsitteestä lähtien, *monia menetelmiä* noudattaen. Siitä filosofisten oppirakennelmien moninaisuus" (1992/1925, 15, kursivointi meidän). Tieteiden menetelmiä kuvatessaan Ahlman korostaa, että tieteissä menetelmien dogmaattinenkaan seuraaminen ei muodostu ongelmaksi, sillä tieteen tutkimus rakentuu filosofiaa suoraviivaisemmin aiemman tutkimuksen varaan. On huomionarvioista, että esseen antama kuva tieteestä on karikatyyrinomainen. Tulkintamme mukaan sen tarkoituksena ei olekaan täsmentää kaikkia tieteen menetelmiä, vaan nimenomaan osoittaa filosofian menetelmien erityislaatuisuus suhteessa aikansa luonnontieteisiin. Ahlman rinnastaa tieteen menetelmät filosofian koulukuntiin. Hänen mukaansa filosofian historiaa tutkiessa voidaan nähdä, että eri koulukunnat käyttävät muun muassa keskenään yhteneväisiä käsitteitä, argumentteja ja ajattelutapoja, mutta nämä yhteydet eivät Ahlmanin mukaan muodosta yhtenäistä menetelmää. Lisäksi Ahlman korostaa, että filosofit voivat vaikuttaa toisiinsa, vaikka heillä ei voi olla yhtenäisiä toimintamalleja. Tämä muistuttaa enemmän

taiteilijoiden välistä vuorovaikutusta kuin tieteen systemaattista tietyn saman menetelmän tai teoriaperinteen hyödyntämistä. (Ahlman 1992/1925, 15.)

”Ajatuksia filosofisesta tarpeesta” -esseessä esitetty näkemys menetelmien tarpeellisuudesta filosofiassa vaikuttaa kuitenkin varsin jyrkältä; filosofia tarvitsee menetelmiä luotettavuuden takaamiseksi ainoastaan silloin, kun filosofin oma persoonallisuus ei ole riittävän luotettava. Pelkästään niissä tapauksissa, joissa henkilö ei kykene itsehavaintoaan hyödyntäen arvioimaan filosofisen työn pätevyyttä, on menetelmien selvittäminen ja hyödyntäminen Ahlmanin mukaan tarpeen (1992/1925, 16). Hän ei kuitenkaan avaa sen tarkemmin, miten tunnistaa luotettava itsehavainto epäluotettavasta. Useimmissa tapauksissa Ahlman pitää menetelmiä keinotekoisina, turhina ja jopa haitallisina:

Äärimmäisten kysymysten ja ikuisuuden edessä on kaikista vähimmin mitään metodeja. Täällä on vain ihmiset ja heidän henkensä ja sydämensä. Metodit tulevat vain häiritsemään filosofin välitöntä suhdetta maailmaan, hänen koettaessaan ilmaista sanoin, millaisena sen olemus hänen tajunnassaan ilmenee. (Ahlman 1992/1925, 16.)

Kritisoidessaan menetelmien käyttöä filosofiassa Ahlman kyseenalaistaa nimenomaan ajatuksen yhtenäisestä filosofisesta menetelmästä, joka ei olisi tarkennettavissa tai muutettavissa tutkimusprosessin aikana. Näissä kohdin Ahlman ei näytä harkitsevan vaihtoehtoa, että filosofian metodit voisivat muodostaa heterogeenisen joukon menetelmiä, joita tutkija voisi soveltaa oman arvostelukykynsä mukaan (Ahlman 1992/1925, 15). Sen sijaan menetelmä on kuin tarkastelun päälle liimattu ennakkokäsitys, joka pelkästään rajaa ja asettaa filosofin työn tietynlaiseen muottiin.

Torjuuko Ahlman itse asiassa metodien merkityksen filosofiselle tutkimukselle, vai onko kyse oikeastaan filosofian alan ulkokohtaisen rajoittamisen torjumisesta? Nähdäksemme Ahlman kritisoi nimenomaan sellaisia ulkoapäin asetettuja yhtenäistäviä sääntöjä, jotka estävät filosofian tutkimusta tekeviä

kiinnittämästä tutkimusta omaan persoonaansa ja toimimaan ennakkoluulottomasti. Metodit voivat pahimmillaan pelkääntään rajoittaa tutkimusta selkeyttämisen sijaan, mikäli filosofi ei voi muuttaa lähestymistapaansa tutkimusaiheen niin vaatiessa. Näin ollen filosofia vaatii useita menetelmiä. Mikko Salmela on esittänyt, että vapauttamalla filosofian annetuista menetelmistä Ahlman pyrki tekemään filosofiassa tilaa intuitiolle (Salmela 1998, 271). Intuition roolia käsittelemmekin seuraavassa luvussa.

Yhteenvedon voidaan todeta, että Ahlmanin tavoite ”ilmaista sanoin, millaisena sen [filosofian] olemus hänen tajunnassaan ilmenee” vaatii tietynlaista menetelmää – mikäli menetelmä ymmärretään ehdottamamme määritelmän mukaisesti tutkimuksen tekemisen tavaksi. Siitä huolimatta, että Ahlman kritisoi menetelmien tarvetta filosofiassa, kritiikin ydin on, että filosofian tekemisen tavat eroavat tieteiden menetelmistä. Näyttää siltä, että Ahlman ei siis hylkää menetelmien käyttöä filosofiassa, vaan kritisoi sellaisia periaatteita, jotka lukkiuttavat filosofisen ajattelun ja estävät intuitiivisen ja ennakkoluulottoman tiedon tavoittamisen. Tulkintamme tekee ymmärrettäväksi, miksi Ahlman kirjoittaa toisissa teksteissä metodeista myönteisesti ja toisissa kielteisesti. Ulkoapäin asetettujen vakinaistettujen menetelmien kritiikki suhteutuu mielenkiintoisella tavalla ”Totuudellisuus tieteessä ja filosofiassa” -luvussa esitettyyn ajatukseen, jonka mukaan tieteitä ohjaavat väistämättä tietyt ”metodiset ennakkoluulot”, joista filosofisen ajattelun tulisi vapautua (1992/1929, 158). Palaamme tähän teemaan seuraavassa luvussa.

Filosofinen tieto: intuitio ja tunnepohjainen evidenssi

Tässä luvussa selvitämme Ahlmanin näkemystä intuition ja tunnepohjaisen evidenssin merkityksestä filosofiselle tutkimukselle. Ahlman esittää, että ”[f]ilosofian vaikutus on paljon ratkaisevammin kuin tieteiden tunteenomaista laatua” (1992/

1925, 18). Filosofian vaikutuksella viitataan filosofialle ominaiseen kokonaisuuksien hahmottamiseen ja niiden arvioimiseen, mikä vaatii tiedollisen osaamisen lisäksi intuitiivista, tunnepohjaista ymmärrystä. Ahlmanin näkemys filosofian luonteen tunnepohjaisuudesta viittaa nimenomaan siihen, että filosofisessa tutkimuksessa saavutettava varmuus on mahdollista intuition avulla. Kuten Salmela esittää: ”Intuitio on näin ollen sekä arvojen löytämisen että niiden pätevyyden perustelun menetelmä” (1998, 296). Tässä luvussa argumentoimme, että mikäli menetelmä määritellään ehdottamallamme laajemmalla tavalla, intuitio saa kaksoismerkityksen: se on sekä yksi filosofisen tiedon muoto että menetelmä.

Ahlmanin näkemykset filosofian intuitiivisesta luonteesta ovat sekä implisiittisesti että eksplisiittisesti kytköksissä useisiin aikalaisajattelijoihin. Valitsemissamme Ahlmanin teksteissä eksplisiittisesti mainittu keskeinen taustavaikuttaja on Oswald Spengler (Ahlman 1926, 15–16). Spenglerille intuitio on ainoa menetelmä, jolla voidaan ymmärtää kulttuurien historiallista kehitystä (Hundert 1967, 105). Lisäksi Ahlmanin teoksista löytyy implisiittisempi, mutta silti varsin ilmeinen yhteys 1900-luvun alun merkittävään ranskalaiseen filosofiaan Henri Bergsoniin ja hänen intuition käsitteeseensä. Kuten Ahlman myös Bergson näkee intuition liittyvän eläytymiseen sekä sisäisen kokemuksen ja järkijohtelun⁵ vuorotteluun filosofisessa ajattelussa (Bergson 2013/1934, 27). Implisiittisiä yhteyksiä näyttäisi löytyvän myös fenomenologi Max Scheleriin (Salmela 1998, 272).

Ahlman määrittää filosofian tehtäväksi ”synnyttää harmoniaa siinä maailmassa, joka on hänen tajuntansa sisällyksenä, jotta hän voisi toisissa aikaansaada vastaavanlaisen harmonian” (1992/1925, 17). Harmonian synnyttäminen nähdäksemme tarkoittaa maailman selittämistä – sen jäsentämistä ymmärrettävään muotoon. Se on vastaamista filosofiaan liittyvään ”selittämistarpeeseen”. Filosofian menetelmien kannalta on olennaista,

⁵ Bergson käyttää käsitettä äly (*intelligence*).

että harmonian saavuttaminen on ei-käsitteellisen intuition käsitteellistämistä. Tämä näkyy Ahlmanin argumentissa, jonka mukaan vasta kielen kehittymisen myötä ihmisen ja maailman välinen suhde ylipäättään nousee ihmiselle ongelmaksi. Ahlmanin luonnehdinta kielen vaikutuksesta filosofiseen työhön on saanut vaikutteita ainakin Spenglerin ajatuksista: "Kieli, kuten mm. Spengler huomauttaa, vasta teki olemassaolon arvoitukseksi ja salaperäiseksi" (1992/1925, 9; ks. myös Ahlman 1926). Ajatuksena on, että filosofinen tieto on luonteeltaan eikielellistä, ja näin ollen filosofisten ajatusten kommunikointi kielen välityksellä väistämättä etäännyttää tutkijaa tutkimuskohteestaan. Kuitenkin filosofian tutkimus olisi mahdotonta ilman kielellistä kommunikaatiota. Näyttää siltä, että paradoksaalisesti kieli sekä synnyttää filosofisen tutkimuksen tarpeen että mahdollistaa sen tekemisen.

Ahlman jättää osittain avoimeksi kysymyksen siitä, millä tavoin ja millä kriteereillä filosofiaan vaadittavaa sisäistä havaintoa kehitetään. Hän kuitenkin korostaa, että tutkijan on aktiivisesti ja systemaattisesti koeteltava omia ajattelutapojaan ja etsittävä niissä esiintyviä sudenkuoppia, jotta "intellektuaalinen omatunto" pysyisi yllä ja kehittyisi. Esimerkkinä hyvästä tieteellisestä käytänteestä Ahlman mainitsee Charles Darwinin tavon kirjata ylös erityisesti kaikki oman teoriansa vastaiset ajatukset, jotta tunnistaisi teoriansa piilevät heikkoudet ja vahingolliset ennakoasenteet (1992/1929, 156). Pelkkä itsereflektio eli oman tajunnan sisältöjen – sen vahvuuksien ja heikkouksien – tunnistaminen ei kuitenkaan riitä filosofialle, vaan tajunnansisällön luonnetta on lisäksi pystyttävä arvioimaan (1992/1929, 158). Tulkintamme mukaan filosofi käyttää intuitiota ja tunnepohjaista evidenssiä arvioidessaan omien näkemystensä pätevyyttä. Tämä on intuition ja tunnepohjaisen evidenssin metodologinen merkitys.

Kritiikissään Ahlman esittää, että filosofisten teorioiden ja järjestelmien liian kuuliainen noudattaminen voi peittää tajuntasisällysten aidon evidenssin. Siinä missä aito *psykologinen evidenssi* tai *evidenssielämys* perustuu välittömään sisäiseen kokemukseen, *näennäinen evidenssi* on välittynyttä tai vääristynyttä

(1992/1929, 160).⁶ Sisäinen kokemus on näin ollen näennäistä evidenssiä, mikäli esimerkiksi vahvat ennakkoasenteet, sosiaaliset tavoitteet tai psyykkinen sairaus vääristävät sitä. Filosofin on pyrittävä pois henkilökohtaisista näkemyksistä ja kiinnitettävä huomiota, millaisin käsityksin varustettuina sisäiset havaintomme syntyvät. Psykologinen evidenssi toimii Ahlmanilla eräänlaisena intuition sukulaiskäsitteenä: molemmilla käsitteillä pyritään kuvaamaan filosofiselle tutkimukselle välttämätöntä tunnepohjaista arviointikykyä (Ahlman 1992/1929, 160–161; ks. myös Salmela 1998, 297–391). Ahlmanin mukaan filosofian tulee pohjata nimenomaan vahvaan psykologiseen evidenssiin eli puhtaaseen ja vääristymättömään sisäiseen kokemukseen.

Ahlmanin näkemykset historiatieteen luonteesta toimivat esimerkkinä intuition käsitteen menetelmällisestä merkityksestä. Spengleriin viitaten Ahlman esittää intuition olevan muun muassa historiatieteelle välttämätön tietämisen tapa. J. E. Salomaa luonnehtii Spenglerin historianäkemystä osuvasti:

Historian ja luonnon vastakohtia valaisee vielä eläytymisen ja tietämisen ero. Historiaa voidaan tajuta vain intuitiivisesti. Se on käsitteen, lain, syysuhteen ja mitan ulkopuolella. Näihin perustuva tietäminen voi kohdistua vain luontoon. Niinkuin elämä ja eläytyminen kuuluu historiaan, niin tietäminen luontoon. Siksiä voidaan puhua vain luonnon-tieteestä. Historiatiede on sisäisesti ristiriitainen käsite. Historiaa voidaan vain runoilla. Spengler pitääkin historiantajuamista niinkuin kaikkea intuitsionia synnynnäisenä ominaisuutena, kun sensijaan tiedettä voidaan oppia. (Salomaa 1921, 10.)

Ahlman näyttää tulkitsevan Spengleriä samansuuntaisesti kuin Salomaa. Historiallisten tilanteiden ja merkitysten filosofinen ymmärtäminen perustuu ajatukseen niiden taustalla olevista

⁶ Myöhemmin Ahlman kirjoittaa ”emotionaalista evidenssiä”, joka näyttää korvaavan psykologisen evidenssin käsitteen (1941, 11).

arvoista ja arvioinneista. Ahlmanin mukaan kollektiivisten arviointien tutkiminen on analogista yksilöiden arviointien tutkimiselle; yhteisö, jonka arvoja tarkastellaan, mielletään yksilöksi. Kollektiiviset arvioinnit ilmenevät eri kulttuurin muodoissa, kuten uskonnossa, taiteessa, eettisissä ihanteissa tai jopa historiallisten tapahtumien yleisluonteessa. Ahlman selvittää, että omien arvojen ymmärtämisestä päästään toisten arvojen ymmärtämiseen itsetietoisten (*itse-elettyjen*) arviointien avulla (1926, 13–16). Arviointiprosessissa on kyse intuitiivisesta ja reflektiivisestä tajuamisesta: Ahlmanin sanoin siihen tarvitaan sekä ennakkoluulotonta sisäistä näkemistä että järkijohtelua.

Ahlman kuvaa, kuinka ensimmäisessä intuitiivisessa vaiheessa ymmärtäminen tapahtuu "nojautumalla tarjolla olevaan historiallisen tosiasia-aineistoon, 'eläytymällä' tuohon kansan, aikakauden kulttuurin 'sieluun', 'henkeen'." (Ahlman 1926, 15.) Tätä seuraa reflektiivinen vaihe, joka tarkoittaa käytännössä eläytymisessä muodostuneen synteessin analysoimista ja käsitteellistämistä. Tarkoituksena on sanoittaa intuitiivista tietoa, jotta sitä voisi kommunikoida muille. Samalla on Ahlmanin mukaan huomioitava, että osa intuitiossa saavutettavissa olevasta emotionaalisesta ymmärryksestä katoaa, kun intuitio käännetään kielelliseen muotoon. Omiin arviointeihin pohjautuva eläytyminen luonnollisesti tarkoittaa, että näkemys on enemmän tai vähemmän subjektiivinen. (Ahlman 1926, 15–16.) Ihmistieteet kuitenkin Ahlmanin mukaan vaativat tämänkaltaista tunnepohjaista työtä. Artikkelissa "Arvioinnit 'ymmärtämisen' perustana" hän korostaa, että historiatieteiden tutkimus vaatii sekä laadullista tutkimusotetta että tutkimuskohteeseen eläytymistä, joista jälkimmäinen on mahdollista ainoastaan filosofisen tutkimuksen keinoin.

Yhteenvedona voidaan todeta, että Ahlmanin filosofiassa intuitiolla on kaksi tehtävää: yhtäältä se on filosofisen tiedon muoto, ja toisaalta se toimii filosofian menetelmänä. Intuition menetelmä ei kuitenkaan yksistään riitä filosofialle, vaan filosofia vaatii lisäksi reflektiokykyä eli intuitiivisen tiedon kielellistämistä.

Lopuksi

Tutkimuksemme loppupäätelmät jakaantuvat kahteen osaan: yhtäältä tiivistämme Ahlmanin teosten keskeiset argumentit, ja toisaalta vedämme yhteen tässä artikkelissa käytetyn tutkimusmenetelmän ydinperiaatteet.

Ahlmanin teksteistä nousi esiin seuraavia huomioita. Ensinnäkin Ahlmanin mukaan filosofian lähtökohtana on sekä ennakkoluuloton asenne että maailman selittämisen tarve. Kahtalainen asenne vaatii tutkijan persoonalta kykyä sekä irrottautua ennakkoasenteista (ihmettely) että sitoutua tiettyihin tutkimusperiaatteisiin ja tehdä johtopäätöksiä niiden pohjalta (selittäminen). Toisekseen kaikissa tutkituissa lähteissä Ahlman tarkastelee filosofian toimintatapaa ja filosofian luonnetta suhteessa tieteesiin; tieteiden toimintatavat toimivat filosofisen tutkimuksen vertailukohtana. Ahlmanille näiden kahden alan tavoitteet ja toimintaperiaatteet ovat hyvin erilaiset ja näin siis myös niiden menetelmät eroavat toisistaan merkittävästi. Kolmanneksi filosofian tutkimusmenetelmien kannalta Ahlmanin argumentin hyväksyminen tarkoittaa, että filosofian menetelmien on otettava huomioon intuitiivisen tiedon ja järkeilyn välinen vuorottelu.

Ahlmanin tekemät huomiot filosofista tutkimusta ohjaavista ennakko-oletuksista ja niiden menetelmällisistä vaikutuksista tukevat antamaamme laajempaa menetelmän määritelmää. Tämä on tärkeä huomio myös pohdittaessa menetelmäkäsitystä nykyfilosofiassa. Näyttää siltä, että filosofisessa tutkimuksessa menetelmiä ei ole mielekäästä rajata pelkästään käsiteanalyysin ja hermeneuttisen tulkinnan kaltaisiin tutkimusta ohjaaviin käytänteisiin. Näiden lisäksi tutkimuksen lähtöoletukset, hypoteesit, tulkintatavat ja muut tutkimusta ohjaavat – sekä implisiittiset että eksplisiittiset – käytänteet kuuluvat menetelmien piiriin. Esimerkiksi Ahlmanilla ennakkoluulottoman asennoitumisen ajatus kytkeytyy myös metodeihin, mikä näkyy hänen intuitiokäsityksessään. Ehdotamme, että tämä totuttua laajempi filosofian menetelmien määritelmä hyödyttää filosofista tutkimusta kahdella eri tavalla. Ensinnäkin 1) määritelmä aut-

taa tunnistamaan filosofisia menetelmiä filosofian historiallisista lähteistä, ja toisekseen 2) määritelmä mahdollistaa nykyisen filosofisen tutkimuksen kehittämisen niin, että filosofisen tutkimuksen menetelmien kirjo pystytään tuomaan aiempaa selvemmin näkyville.

Käyttämämme lähestymistavan avulla pystyimme nostamaan Ahlmanin ajattelusta esille filosofian menetelmiin liittyviä periaatteita, joita ei ole aiemmassa tutkimuksessa huomioitu. Lähilukua käyttämällä osoitimme, että intuition lisäksi filosofian tutkimuksen taustalla olevalla tarpeella (maailman selittäminen) ja ennakkoluulottomuuden vaatimuksella on menetelmällinen funktio Ahlmanin ajattelussa. Lisäksi selvitimme, miten erilaiset itsepetoksen muodot estävät intuition ja tunnepohjaisen arvioinnin kehittymistä.

Oman tutkimuksemme keskeisimpänä tavoitteena on tehdä filosofian tutkimuksesta mahdollisimman täsmällistä, läpinäkyvää ja tässä mielessä yleisesti saavutettavaa. Menetelmien läpinäkyvyys mahdollistaa filosofisen tutkimuksen toistettavuuden: ajatuksena on, että lukijan täytyy pystyä seuraamaan filosofisen tutkimuksen argumentointia ja arvioimaan esimerkiksi, onko lähdeaineiston valintakriteereitä perusteltu riittävästi ja ovatko lähtöoletukset kestäviä. Näiden arvioiden perusteella on muiden tutkijoiden kyettävä samoja aineistoja hyödyntämällä selvittämään, miltä osin aiempi tutkimus on perusteltua ja miltä osin puutteellista. Näitä tavoitteita silmällä pitäen olemme pyrkineet kirjaamaan auki ja perustelemaan kaikki tutkimuksemme vaiheet, jotta mitä tahansa vaihetta on mahdollista arvioida kriittisesti.

Samanaikaisesti tavoitteenamme on pitää kiinni filosofisen tutkimuksen erityislaatuudesta, jota voi Ahlmanin termin kuvata intuitiivisen ja järkijohtelun käsitteillä. Toisin sanoen, vaikka filosofisen tutkimuksen on syytä pyrkiä läpinäkyvyyteen ja eksplikoida menetelmänsä, ei tarkoituksemme ole väittää, että kaikki filosofisen tutkimuksen vaihteet olisi mahdollista tuoda näkyviin. Jos filosofinen tieto on erityisellä tavalla kytkeytynyt ajattelijan persoonallisuuteen, kuten Ahlman muiden filosofien ohella (Bergson 2013, 30–31) argumentoi, ei tätä

persoonakytöistä ole mahdollista *täysin* eksplikoida eikä toisintaa. Näkemyksemme mukaan filosofisen tutkimuksen intuitiivinen luonne vaikuttaa siihen, ettei kaikkia vaiheita ole edes mielekästä käsitteellistää. Juuri tästä syystä on tärkeää, että filosofia tutkii ja kehittää omia menetelmiään – sen sijaan, että filosofi pelkästään soveltaisi esimerkiksi laadullisen tutkimuksen menetelmiä omiin tutkimuskohteisiinsa. Filosofian menetelmien on kyettävä ottamaan huomioon intuition ja järkeilyn vaatimukset *samanaikaisesti*.

Tutkimuksemme menetelmät ja lähestymistavat eivät ole soveltuvia vain Ahlmanin tekstien analysointiin; niitä voi periaatteessa soveltaa kenen tahansa filosofin teksteihin. Tutkimusotteemme heikkoutena kuitenkin on, että sitä voidaan soveltaa vain sellaisiin filosofisiin teksteihin, joissa tutkimusprosessi on joko eksplisiittisesti näkyvillä tai se on mahdollista päätellä kirjoittajan tekemistä viitteistä ja tekstin argumentoinnin tavasta. Toisin sanoen esittämämme tutkimusote edellyttää, että käytetyt lähteet sisältävät riittävästi sekä metatekstiä argumentoinnista että kirjoittajan omaa pohdintaa tutkimuksen lähestymistavasta ja lähtöoletuksista. Lisäksi tällä tutkimusotteella ei ole aiemmin tutkittu filosofian menetelmiä, joten tutkimusotteen kehittäminen vaatii lisätutkimusta. Tutkimuksemme pohjalta näyttää siltä, että esittämämme tutkimusote soveltuu parhaiten nimenomaan menetelmäkäsitysten metafilosofiseen analysoimiseen. Menetelmien soveltamisen analysoiminen puolestaan näyttää vaativan toisenlaista tutkimusotetta. Lähestymistapamme suurimpana haasteena oli, että implisiittisten menetelmien tunnistamiskeinojen kartoittaminen edellyttää tapausta, jonka kautta asiaa voidaan selvittää. Selvitys Ahlmanin filosofisista menetelmistä tai menetelmäkäsityksistä on mahdollista toteuttaa itsenäisenä tutkimuksena, mutta menetelmien tunnistamiskeinojen kartoittaminen ei ole mahdollista ilman taupesimerkkiä.

Menetelmien rooli ja luonne filosofiassa herättää välillä kiivastakin keskustelua (Rescher 2006; 2014). Ahlmanin argumentit tuovat hyvin esiin filosofian parissa vallitsevan huolen, että

menetelmien tuominen filosofiaan tarkoittaisi filosofian pakottamista tieteen mallin ja ehtojen mukaiseksi. Kuitenkin tutkimuksen toimintatapojen eksplikoiminen on erittäin tärkeää, sillä ilman eksplikointia menetelmiä on mahdotonta kehittää ja arvioida kriittisesti. Tutkimuksemme myötä näyttää siltä, että filosofian menetelmistä on mielekästä ja arvokasta puhua, mutta samalla itse menetelmien tutkimisen tapoja on jäsennettävä uudelleen. Johtopäätöksenä toteamme, että tutkittaessa filosofian menetelmiä on perinteisten metodien lisäksi tarpeen eksplikoida tutkimuksen lähtökohtia, ennakko-oletuksia ja aineistonvalintakriteerejä, joita ei yleensä kirjata auki filosofisissa tutkimuksissa.

Jyväskylän yliopisto

Kirjallisuus

- Ahlman, Erik (1992/1925), "Ajatuksia filosofisesta tarpeesta", *Teoria ja todellisuus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 7–20.
- Ahlman Erik (1926), "Arvioinnit 'ymmärtämisen' perustana", *Ajatus*, 7–18.
- Ahlman, Erik (1992/1929), "Totuudellisuus tieteessä ja filosofiassa", *Todellisuuden probleemi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 154–162.
- Ahlman, Erik (1941), "Emotionaalisesta evidenssistä", *Ajatus*, 7–14.
- Allen, Mike (2017), *The Sage Encyclopedia of Communication Research Methods (Vols. 1–4)*. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc.
- Bergson, Henri (2013/1934), *La pensée et le mouvant*. Pariisi: Presses Universitaires de France.
- Cappelen, Herman, Tamar Gendler ja Hawthorne, John (toim.) (2016), *The Oxford Handbook of Philosophical Methodology*. Oxford: Oxford University Press.
- Descartes, René (2001), *Teokset I*, suom. S. Jansson. Helsinki: Gaudeamus.
- D'Oro, Giuseppina ja Søren Overgaard (2017), *The Cambridge Companion to Philosophical Methodology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hundert, Edward J. (1967), "Oswald Spengler: History and metaphor the decline and the west", *Mosaic: A Journal for the Interdisciplinary Study of Literature* 1(1), 103–117.

- Laerke, Mogens, Justin Smith ja Erik Schliesser (toim.) (2013), *Philosophy and Its History: Aims and Methods in the Study of Early Modern Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.
- Rescher, Nicholas (2006), *Philosophical Dialectics: An Essay on Metaphilosophy*. Albany: State University of New York Press.
- Rescher, Nicholas (2014), *Metaphilosophy: Philosophy in Philosophical Perspective*. Lanham: Lexington Books.
- Salmela, Mikko (1993), "Erik Ahlmanin arvofilosofia - hyvää elämää vai elämän tarkoitusta etsimässä?", *Ajatus* 50, 151-168.
- Salmela, Mikko (1998), *Suomalaisen kulttuurifilosofian vuosisata*. Keuruu: Otava.
- Salomaa, Jalmari (1921), "Merkillinen historianfilosofinen teos", *Aika* 3, 106-116.